

Forsikrings og Erstatningsretlige Skrifter I · 2000

Festskrift for FED

STIG ANDERSEN

- 5** Forældelse af forsikringskrav

TORBEN BONDROP

- 17** Méngnader

BERNHARD GOMARD

- 31** Betydningen af forsikring for forholdet mellem skadevolder og skadelidt

HENNING JØNSSON

- 53** Indbrudstyveri – forsvarligt aflåst – vinduer og døre – tricktyverier

MICHAEL LERCHE OG EVA RØNNE

- 71** Statslig erstatning til ofre for forbrydelser

GEORG LETT

- 101** Sondringen mellem produktansvar og mangler inden for byggeri

JENS MØLLER

- 113** Revision af erstatningsansvarsloven

C.C. MUNKSGAARD NIELSEN

- 121** FALS begunstigelsesregler i kritisk belysning

JØRGEN NØRGAARD

- 161** Kan erhvervsevnetabsprocenten være relevant ved en privattegnat ulykkesforsikring?

JENS RAVNKILDE

- 175** Hvad lægger domstolene i begrebet stationærtidspunkt?

MORTEN SAMUELSSON

235 Ansvarsfraskrivelse og produktansvar

IVAN SØRENSEN

259 Et objektiveret konkret risikokriterium?
Begrebet grov uagtsomhed i erstatnings- og
forsikringsretten – i lyset af nyere domme
fra Højesteret

CLAUS TØNNESEN

275 Forbrugerbeskyttelseslov og ejerskifteforsikring

HANS HENRIK VAGNER

287 Nogle bemærkninger om entreprenørers
skadeforvoldelse

MICHAEL VILLADSEN

293 Er det i forvejen strenge transportansvar
ved at blive endnu mere skærpet?

DITLEV WAD

309 Ulykkestilfælde – accept af risiko

MICHAEL S. WIISBYE

323 Arbejdsgiveres erstatningsansvar for arbejds-
skader – nyere praksis

369 Register over litteratur og afgørelser

Forord

FEST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, er det første bind i en påtænkt skriferække, som med en frekvens på ca et bind om året skal fungere som et litterært sidestykke til FED, Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling.

FED fyldte fem år i 1999, og første nummer af FEST har form af et festskrift til FED, som udsendes sammen med et omfattende femårsregister til domssamlingens 10.000 trykte sider.

FEST skal styrke den faglige udvikling inden for dansk forsikrings- og erstatningsret ved at skabe debat og overblik og være forum for retsvidenskabelige udgivelser.

Et mindre officielt formål med udgivelsen af FEST vil være at fastholde opmærksomheden om FED og styrke det levende miljø, hvori domssamlingen bliver til.

Skriftrækken skal kunne bringe både mindre og større artikler. Formen er fri, og forlaget åbent for forslag og initiativer. Tag godt imod FEST!

Søren Møller Christensen
Forlagschef

FEST – Forklarings- og Erstatningsretlige Skrifter

udsendes af Forsikringshøjskolens Forlag
med uregelmæssige mellemrum.

Nr 1: 2000 er et festskrift for FED,
Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling,
udgivet i anledning af FEDs femårs jubilæum.
Tekstredaktionen er foretaget af advokat, dr.phil. Jens Ravnkilde.
Ansvarshavende redaktør: Søren Møller Christensen.

FEST er sat med Trump Mediaeval af Dedicated Prepress, Virum,
og trykt på Bookdesign Smooth
af Gullanders Bogtrykkeri A/S i Skjern.
Design: Carl-H.K.Zakrisson, Polytype.

Copyright © 2000 by forfatterne og Forsikringshøjskolens Forlag

ISBN 87-7885-071-1

ISSN 1399-9869

90121501

Abonnement på FEST kan tegnes hos:

Forsikringshøjskolens Forlag
Rungsted Strandvej 107
2960 Rungsted Kyst

Telefon +45 4516 5060

Telefax +45 4576 5959

E-mail forlaget@fh.dk

www.fh.dk

Forældelse af forsikringskrav

Forældelse er et spørgsmål, der beskæftiger Ankenævnet for Forsikring i stigende grad.

En gennemgang af nævnets kendelser viser, at der i 1995 blev afsagt 36 kendelser, der vedrørte forældelse, medens tallet i 1997 var steget til 61 og i 1998 var 52. Det kan i den forbindelse bemærkes, at den første kendelse i nævnets historie, der ses at vedrøre forældelse, først blev afsagt i december 1977, altså mere end 2 år efter nævnets start.

Den lovmæssige regulering af spørgsmålet findes i FAL § 29, med 1908-loven og Danske Lovs 5. bog, kapitel 14, artikel 4, som opsamlingsbestemmelser.

Efter FAL § 29 begynder forældelsesfristen at løbe fra forfaldstidspunktet, der fastlægges af FAL § 24, og det er normalt her, problemerne opstår, idet § 24 klart er udformet med henblik på "millimeterretfærdighed" og ikke med henblik på praktisk sagsbehandling.

Forfaldstidspunktet – og dermed forældelsesfristens start – er 14 dage efter, at selskabet har været i stand til at indhente de fornødne oplysninger til bedømmelse af forsikringsbegivenheden og fastsættelse af forsikringsydelsens størrelse. Sammenkoblingen af de to paragraffer medfører visse ulogiske resultater og medfører, at man for at opnå en fornuftig løsning må fortolke § 24 forskelligt alt efter, om man ønsker at undgå forældelse, eller man ønsker at pålægge selskabet at betale renter, bl.a. med hensyn til betydningen af anmeldelsestidspunktet og selskabets pligt til aktivt at skaffe oplysninger.

I praksis er det især ulykkesforsikringer, der giver problemer. Således vedrørte 53 af forældelsessagerne fra 1998 ulykkesforsikringen, svarende til 8,4% af årets klager vedrørende ulykkesforsikringer. Tallet for 1998 var 37, svarende til 5,5% ulykkessagerne.

Den naturlige forståelse af § 24s forfaldstidspunkt må være, at det er det tidspunkt, hvor forsikringstagerens helbredstilstand hverken bliver værre eller bedre. På dette tidspunkt vil méngraden kunne fastsættes endeligt og dermed "forsikringsydelsens størrelse". En sådan fortolkning medfører imidlertid, at der ikke indtræder forældelse, hvis forsikringstagerens helbredstilstand forværres over en længere årrække. Et eksempel herpå er sygdommen sclerose, der ofte er dækket af en ulykkesforsikring. Da sygdommen i mange tilfælde udvikler sig over en længere periode, således at méngraden er stedse stigende, opstår spørgsmålet om, hvilket tidspunkt forældelsesfristen skal regnes fra. Spørgsmålet har været behandlet af Østre Landsret i dommen, refereret i FED 1996.412. Her gjorde forsikringsselskabet gældende, at forældelsesfristen starter på det tidspunkt, hvor forsikringstageren er vidende om en méngrad på mindst 5%. Landsretten tog ikke stilling til det principielle spørgsmål, men udtalte blot, at man ikke fandt det godtgjort, at forsikringstageren inden udgangen af det relevante år "havde et sådant kundskab om sit krav, og om at det var forfaldent, at der i medfør af FAL § 29 er indtrådt forældelse."

FED 1996.412

Nævnet har ikke fundet det acceptabelt, at forældelsesfristen kan udstrækkes i det uendelige, og nævnet har derfor i kendelse 44.820 af 30/3 1998 fastsat forfaldstidspunktet til det af Arbejdsskadestyrelsen fastsatte stationærtidspunkt, i det aktuelle tilfælde 6 måneder efter ulykken. Arbejdsskadestyrelsen definerer stationærtidspunktet som det tidspunkt, hvor der ikke kan forventes nogen yderligere forbedring i skadelidtes helbredstilstand, ved længere behandlingsforløb tidspunktet for ophør af den primære behandling. Denne definition tager således ikke hensyn til forværringer af helbredstilstanden, og stationærtidspunktet falder næsten altid inden for et år efter ulykken.

FED 1998.1496

Det specielle ved kendelse 44.820 er, at forsikringstageren på stationærtidspunktet ikke havde noget mén, og således ikke havde krav på nogen forsikringsydelse. Nævnets flertal udtalte, at "bestemmelsen i § 24 ikke alene omfatter tilfælde, hvor bedømmelsen af forsikringsbegivenheden fører til, at der skal udbetales erstatning til sikrede". At et krav på forsikringsydelse kan forfalde på et tidspunkt, hvor det ikke eksisterer, kan nok give anledning til nogen undren, og det kan med sikkerhed siges, at der i hvert fald ikke ville kunne kræves renter ifølge § 24 fra dette tidspunkt.

FED 1997.1437 Nævnet har da også tidligere haft en anden praksis. I kendelse 40.101 af 3/6 1996 fandt nævnet, at en 9 år gammel korsbåndsskade ikke var forældet, idet "det endnu er uvist, om klageren vil få varige mén efter ulykkestilfældet i 1987. Kravet mod selskabet kan derfor ikke anses for forfaldet i forsikringsretlig henseende."

FED 1997.1501 I kendelse 40.539 af 18/11 1996 vedrørende en rygskade opstået i 1986 udtalte nævnet: "Efter det oplyste er der sket en forværring af klagerens helbredstilstand i 1994. Tilstanden har således ikke tidligere været stabil, hvorfor erstatningens størrelse tidligst har kunnet opgøres endeligt i 1994. I medfør af forsikringsaftalelovens § 24 er kravet derfor tidligst forfaldet i 1994."

FED 1999.1194 Nævnets nye praksis giver dog mulighed for et vist skøn ved fastsættelsen af forfaldstiden i forhold til Arbejdsskadestyrelsens stationærtidspunkt. I kendelse 47.035 af 31/8 1998 havde forsikringstageren været udsat for et hovedtraume den 3/12 1993. Forsikringstageren havde flere konsultationer hos egen læge og blev først i januar 1994 henvist til speciallæge. På trods heraf anså selskabet kravet for forældet med udgangen af 1995. Sagen blev forelagt Arbejdsskadestyrelsen, der fastsatte stationærtidspunktet til 17/12 1993. Med tillæg af de i FAL § 24 angivne 14 dage kunne kravet med lidt god vilje altså anses for forfaldet i 1993 og dermed forældet 1/1 1996. Nævnet fandt det dog ikke godtgjort, at selskabet ville have kunnet indhente de nødvendige oplysninger inden udgangen af 1993, hvorfor forsikringstageren fik medhold.

Et lignende problem opstår i forbindelse med tandskader, idet en tandkrone kun holder i 15 – 20 år.

I kendelse 29.532 af 21/10 1991 havde forsikringstageren efter et ulykkestilfælde i 1975 fået påsat en tandkrone, dækket af forsikringen. I 1990 var det nødvendigt at udskifte kronen på grund af dens begrænsede holdbarhed. Nævnet pålagde selskabet at betale for en ny krone. Selskabet anfægtede kendelsen, hvorefter sagen blev indbragt for landsretten, hvor selskabet bl.a. påstod kravet forældet under henvisning til, at forsikringstageren allerede ved påsætningen af første krone burde have vidst, at der skulle foretages en ny behandling om 15 – 20 år. Kravet kunne således efter selskabets opfattelse have været kapitaliseret og var derfor forfaldet i 1975. Dette afviste landsretten (FED 1994.77), der fandt, at kravet tidligst var forfaldet i 1990, da kronen blev ødelagt. Det bemærkes, at mange selskaber nu anfører i forsikringsbetingelserne, at der kun betales for én behandling pr. skade.

§ 29 indeholder både en 2-årig og 5-årig frist. Anvendelsen af den korte frist er betinget af, at forsikringstageren er vidende om sit krav, og om at kravet er forfaldet. I den kommenterede FAL fra 1952 anfører Drachmann Bentzon og Knud Kristensen, at der kræves faktisk kundskab, og at det ikke er nok, at fordringshaveren "burde have kendt" kravet.

Heri er nævnet ikke enig. I kendelse 31.900 af 20/9 1993 var forsikringstageren i 1986 udsat for en arbejdsulykke, der medførte en méngrad på 8%. Erstatningskravet blev anset for forfaldet i 1988, men skaden blev først anmeldt til selskabet i 1992. Forsikringen var en kollektiv forsikring, tegnet af klagerens fagforening. Klageren gjorde gældende, at han ikke vidste, at forsikringen dækkede skader, opstået i arbejdstiden, idet han fejlagtigt antog, at der var tale om en fritidsulykkesforsikring. Efter langvarige undersøgelser om, hvilke oplysninger klageren havde modtaget ved forsikringens tegning i 1980, antog nævnets flertal, at forsikringstageren måtte formodes at være blevet orienteret om forsikringens omfang af sin fagforening, hvorfor hans krav var forældet i medfør af den 2-årige forældelsesfrist. Da forsikringstageren næppe har ønsket at

give afkald på at få forsikringsydelsen udbetalt i 1988, må det antages, at han rent faktisk ikke på dette tidspunkt var vidende om sit krav, og kendelsen må derfor forstås således, at "burde have kendskab" er lig med faktisk kendskab.

FED 1998.1508

I kendelsen 46.285 af 27/4 1998 lagde nævnet derimod til grund, at klageren ikke var bekendt med eksistensen af en af arbejdsgiveren tegnet kollektiv forsikring, hvilket førte til, at kravet ikke var forældet i henhold til den 2-årige forældelsesfrist. Det forhold, at forsikringstageren ikke har forstået forsikringens dækningsomfang, som f.eks. forskellen mellem en heltids- og fritidsulykkesforsikring, medfører ikke, at den 2-årige frist ikke kan anvendes. I kendelse 46.895 af 22/6 1998 udtalte nævnet, at forsikringstagerens retsvildførelse vedrørende forsikringens dækningsomfang ikke kan føre til, at kravet ikke er forældet. Endelig kan nævnes, at nævnet i kendelsen 47.199 af 28/9 1998 – ikke overraskende – har lagt til grund, at der skal ske identifikation mellem en advokat og hans klient (i det pågældende tilfælde et barn) vedrørende viden om kravet.

Størst praktisk betydning har kravet om viden nok i de tilfælde, hvor forsikringstageren stadig håber på at blive rask, således at ulykken ikke medfører en dækningsberettiget varig invaliditet. I den før omtalte kendelse 44.820 var kravet forældet efter den 5-årige forældelse, og det må være klart, at forsikringstageren på det af nævnet fastsatte forfaldtidspunkt, hvor han ikke havde noget mén, var uvidende om sit krav. I kendelse 47.893 af 30/12 1998 fandt nævnet det ikke godtgjort, at forsikringstageren på det relevante tidspunkt havde været vidende om, at han havde et forfaldent krav, idet en lægeundersøgelse kun havde vist beskedne følger efter en knæskade.

U 1998.697

I dommen refereret i U 1998.697, udtalte Højesteret, at sikrede har haft grund til at gå ud fra, at selskabet var indforstået med at afvente Den Sociale Ankestyrelses afgørelse af, om forsikringstagerens død skulle anerkendes som en arbejdsskade. Som følge heraf udskød Højesteret startidspunktet for den 2-årige forældelsesfrist til ca. 1½ år efter dødsfaldet. Dette var dog ikke tilstrækkeligt til at und-

gå forældelse. Afgørelsen er vel nærmest et udtryk for, at selskabets behandling af en sag – i dette tilfælde anke af Sikringsstyrelsens afgørelse – kan udskyde forældelsen, men kan også begrundes med, at sikrede ikke har været vidende om, at kravet eventuelt er forfaldet.

U 1998.785
FED 1998.49

Da forfaldstidspunktet og dermed forældelsesfristen er afhængig af, at selskabet kan opgøre erstatningens størrelse, kunne forsikringstageren – rent teoretisk – afskære forældelsen ved at undlade at fremsende de oplysninger, som selskabet skal bruge. Dette er naturligvis ikke acceptabelt, og i de mange sager, hvor skaden først sent er blevet anmeldt til selskabet, fastsættes forfaldstidspunktet da også ud fra en beregning af, hvornår selskabet ville have kunnet skaffe de nødvendige oplysninger, såfremt skaden var blevet anmeldt umiddelbart efter dens indtræden. Den i U 1998.785 og FED 1998.49 refererede afgørelse fra Østre Landsret giver imidlertid umiddelbart det indtryk, at forsikringstageren ved at undlade at opgøre sit krav kan udskyde forældelsen. Sagen vedrører en brandskade på indbo, opstået den 2/1 1991. Selskabet udbetalte umiddelbart efter skaden en åconto erstatning og afventede herefter forsikringstagerens opgørelse af kravet, hvilken selskabet rykkede for i slutningen af 1992. Landsretten fandt, at kravet ikke var forældet den 21/6 1996, idet forsikringstageren, uden en tilkendegivelse fra selskabet om, at sagen var afsluttet, med føje kunne gå ud fra, at kravet ikke var forfaldet. For at nå dette resultat må man udover at antage, at forsikringstageren var uvidende om kravets forfaldstidspunkt, også lægge til grund, at kravet ikke kunne have været opgjort inden den 21/6 1991.

Det fremgår af slutningen af § 29, at "i øvrigt" finder 1908-lovens §§ 1 – 3 anvendelse. Den lovs § 1 indeholder – ud over en angivelse af, hvilke fordringer der er omfattet af loven – en bestemmelse om, at den 5-årige forældelsesfrist ikke gælder, såfremt der er udstedt gældsbrief eller tilvejebragt andet særligt retsgrundlag. Denne bestemmelse må således også gælde for forsikringskrav, jf. Drachmann Bentzon og kendelse 31.945 af 7/9 1992, selv om bemærkningerne til lovforslaget vedrørende FAL § 29 nærmest siger det modsatte. Det hedder heri: "Med Hensyn

til Henvisningen til L. 1908 § 1 skal man bemærke, at denne §'s sidste Stk., som det ogsaa fremgaar af Ordet "i øvrigt", ikke kan anvendes paa selve Forsikringskravet, idet dette vilde komme i Strid med Reglen i Udkastets § 29 1ste Stk.". Det er dog klart, at selve policen ikke er tilstrækkelig som særligt retsgrundlag, heller ikke ved livs- og pensionsforsikringer, der normalt klart angiver, hvad der skal udbetales og hvornår. Problemet er her, at der ogsaa skal foreligge bevis for præmieindbetaling. En police med et engangsindskud, der er anført på policen, vil dog muligvis kunne anses for tilstrækkeligt retsgrundlag. I hvilket omfang skriftlige dækningstilsagn fra selskabet i øvrigt bringer fordringen over i den 20-årige forældelse, må afgøres efter tilsagnets udformning.

U 1998.785

I den ovenfor omtalte afgørelse (U 1998.785) udtaler landsretten, at taksatorrapporten ikke fastslår erstatningens størrelse med en sådan klarhed, at den udgør "et særligt retsgrundlag".

1908-lovens § 2 indeholder – af interesse for forsikrings-spørgsmål – en bestemmelse om afbrydelsen af forældelsesfristen, hvilket sker ved, at skyldneren erkender gælden eller ved foretagelse af retslige skridt.

Det antages, at ogsaa indbringelse af sagen for Ankenævnet for Forsikring afbryder forældelsen under forudsætning af, at forsikringstageren inden for kort tid efter nævnets afgørelse indbringer sagen for domstolene i de tilfælde, hvor han ikke har fået medhold i nævnet, eller hvor selskabet har benyttet sin ret til at undlade at følge nævnets afgørelse.

FED 1998.502

I Vestre Landsrets dom refereret i FED 1998.502, udtalte retten, at en sag, der blev anlagt næsten 4 måneder efter modtagelsen af ankenævnets kendelse, ikke var anlagt uden unødigt ophold, hvorfor kravet måtte anses for forældet, idet den almindelige forældelsesfrist var udløbet under sagens behandling i nævnet.

FED 1999.1271

Det skal i den forbindelse præciseres, at anmeldelse til selskabet ikke afbryder forældelsen, hvilket mange forsikringstagere fejlagtigt antager. Det ses klart i kendelse 47.975 af 14/12 1998, hvor nævnet fastslog, at forsikringstagerens krav ikke var forældet, da selskabet afviste kravet

som forældet, eller da selskabets interne klagenævn kom til samme resultat. Imidlertid var kravet forældet, da forsikringstageren ca. et halvt år senere indbragte sagen for Ankenævnet for Forsikring.

1908-lovens § 3 indeholder regler om suspension af forældelsesfristen.

Bestemmelsen om suspension på grund af uvidenhed om kravet gælder ikke i forsikringsforhold, idet FAL § 29 har taget højde for den situation, jf. kendelse 26.438 af 26/2 1990. Næste led vedrører situationen, hvor kreditor er uvidende om debtors opholdssted. Bestemmelsen har næppe nogen stor praktisk betydning inden for forsikringsområdet, idet selskaberne vel kun sjældent søger at opkræve præmie hos gamle, forsvundne forsikringstagere, og normalt vil selskabets opholdssted være kendt, selv om det i nogen tilfælde giver problemer at finde ud af, hvilket selskab der efter en lang række fusioner hæfter for en gammel police.

fal § 29 henviser ikke til § 4 i 1908-loven, hvori der henvises til den 20-årige forældelse. Man kunne derfor antage, at den 20-årige forældelse i Danske Lov 5-14-4 ikke er gældende for forsikring.

Der er dog intet i kommentarerne til lovforslaget, der tyder på, at lovgiver ønskede at ophæve denne forældelsesfrist, hvorimod det var tanken at beskytte forsikringsbranchen med nogle korte og absolutte frister. I det oprindelige forslag er den korte frist således kun et år.

Af praktisk grunde må der være en absolut frist, der forhindrer, at ældgamle sager skal tages op, og som gør, at man på et tidspunkt med god samvittighed kan kassere dokumenter og andet bevismateriale.

Når FAL § 29 ikke direkte henviser til den 20-årige forældelse kan det skyldes, at man ikke har fundet det nødvendigt at henvise til en gældende lov, der i øvrigt nærmest er en slags "grundlov" for forældelse. I øvrigt har man muligvis ikke været opmærksom på, at det elastiske forfaldstidspunkt i § 24 kan medføre, at der bliver brug for 20-årsreglen, således som den før omtalte tandskadesag illustrerer.

Når det af nogle teoretikere antages, at Danske Lov ikke gælder for forsikringer, hænger det sammen med, at disse mener, at den 20-årige frist løber fra forfaldstidspunktet, hvorfor reglen ikke har betydning ved siden af den 5-årige frist i § 29.

Fortolkningen af den mere end 300 år gamle lov volder altid problemer, og man kunne ønske sig, at de få endnu gældende bestemmelser i loven blev omskrevet til et forståeligt sprog i en afløsningslov for Danske Lov, således at den gamle lov endeligt kunne overgå til det retshistoriske område.

Det antages, at den 20-årige forældelse starter ved fordringens stiftelse, hvilket for erstatning i henhold til en forsikring må antages at være skadesdatoen.

U 1989.1108

I asbest-dommen U 1989.1108, antages det ganske vist af landsretten, at forældelsesfristen først starter på det tidspunkt, da skaden indtræder, mens Højesteret taler om, at fristen suspenderes indtil dette tidspunkt. Sagen var speciel derved, at de skadelidte over en længere periode havde været udsat for skadelig påvirkning, hvis virkning først viste sig 10 – 20 år senere. Det var således umuligt at pege på en bestemt skadesdato. Sagen vedrørte i øvrigt ikke et forsikringskrav. I Cheminova-sagen (U 1992.575), der vedrører ansvar for forurening, udtalte Højesterets flertal, at der kræves afgørende modhensyn – som ved alvorlig personskade, der udvikler sig over en meget lang tid – for ikke at anse den 20-årige forældelsesfrist for en absolut frist.

U 1992.575

En sådan frist må af praktiske grunde i forsikringssager regnes fra skadesdatoen, hvilket også er det tidspunkt, det er naturligt at anse forsikringskravet for stiftet.

Det skal endelig bemærkes, at det antages, at enhver påmindelse afbryder den 20-årige forældelse.

Det anføres i alle lærebøger, at der kan aftales en kortere forældelsesfrist end angivet i loven, men ikke en længere. Dette fastslås altid som en kendsgerning uden nogen argumentation for, hvorfor det forholder sig således, idet det dog et enkelt sted angives, at en længere frist vil være i strid med formålet med forældelse. Efter min opfattelse er der ingen begrundelse for at tilsidesætte en af-

tale om en længere forældelsesfrist end den lovmæssige. Såfremt det i forsikringsbetingelserne eksempelvis var angivet, at "uanset FAL § 29 forældes et krav 5 (eller 10 år) år efter skadedatoen", kunne begge parter indrette sig herfter og sikre sig opbevaring af den nødvendige dokumentation i perioden. En bestemmelse, der beregner forældelsen efter skadestidspunktet, ville tillige løse de problemer, som den upraktiske § 24 skaber. Nu er det næppe sandsynligt, at et forsikringsselskab frivilligt vil påtage sig en længere forældelsesfrist, tværtimod har selskaberne i nyere forsikringsbetingelser søgt at afskære krav, der fremkommer mange år efter skaden ved at anføre, at følger efter et ulykkestilfælde, herunder forværring, der først viser sig efter en nærmere angivet periode, ikke er dækket.

Skulle der være angivet en længere forældelsesfrist, ses der ikke at være nogen begrundelse for at tilsidesætte den, i hvert fald ikke i det omfang, den er til forsikringstagerens fordel.

Forældelse påses i øvrigt ikke ex officio, og det anerkendes, at man kan give afkald på at gøre forældelse gældende. I kendelse 32.145 af 23/II 1992 antog nævnet dog, at et sådant afkald kun gælder i en kortere periode. Selskabet havde i en temmelig kompliceret sag tilsendt klageren en skrivelse i 1979, hvori det hed: "På Deres anmodning skal vi imidlertid gerne bekræfte, at vi ikke vil påberåbe os forældelsesindsigelsen, men forbeholder os andre mulige indsigelser overfor et eventuelt krav ...". Klageren krævede herefter sagen genoptaget i 1992. I nævnets afgørelse hedder det: "Uanset at selskabet i 1979 frafaldt at gøre forældelsesindsigelsen gældende, finder nævnet, at klageren under hensyn til det lange tidsrum, der er forløbet siden da, på grund af passivitet er afskåret fra nu at rejse sag mod selskabet i anledning af byggeriet i 1974. Nævnet har herved lagt til grund, at klageren, som det er oplyst af selskabet, ikke fra 1979 til foråret 1992 har gjort noget krav i anledning af sagen gældende over for selskabet."

Endelig kan anføres, at nævnet i kendelse 29.600 af 21/10 1991 har udtalt, at krav på tilbagebetaling af fejlagtig erlagt præmie ikke er "grundet i forsikringsaftalen", og derfor ikke omfattet af FAL § 29, men derimod af 1908-loven, hvilket giver mulighed for en meget lang forældelsesfrist, når forsikringstageren er i utilregnelig uvidenhed om sit krav, der anses for forfaldet på det tidspunkt, hvor præmien er blevet betalt. Selskabets krav på præmie forældes derimod efter FAL § 29, jf. kendelse 32.386 af 1/2 1993 samt bemærkningerne til lovforslaget. Det virker ikke helt logisk at behandle de to situationer forskelligt, ligesom det måske også er lidt unaturligt at sige, at klagerens krav på tilbagebetaling af præmie ikke er grundet i forsikringsaftalen. På den anden side kan man gøre gældende, at den del af den betalte præmie, som selskabet ikke havde krav på, ikke er forsikringspræmie og derfor ikke omfattet af § 29.

FED 1998.1008

Nævnet har i øvrigt muligvis forladt denne praksis, idet man i kendelse 45.467 af 9/3 1998 uden nærmere begrundelse udtalte, at et eventuelt krav på tilbagebetaling af præmie – ud over de af selskabet tilbagebetalte 2 år – var forældet. Selskabet, der var opmærksomme på problemet, havde procederet spørgsmålet indgående og efterlyst "nævnets begrundede stillingtagen til det anførte omkring FAL § 29 i relation til forsikringstagerens tilbagebetalingskrav."

Sluttelig vil jeg udtrykke et ønske om, at en eventuel ny forsikringsaftalelov må indeholde nogle mere brugervenlige regler om såvel forrentning som forældelse, således at begge dele regnes fra et i loven fastsat tidspunkt i forhold til skaden.

Det er min opfattelse, at retssikkerheden er bedre tjent med nogle "firkantede" let forståelige regler fremfor regler, der tilsikrer "millimeterretfærdighed" i enhver situation.

Méngrader

Indhold

Méngrader i historisk lys	17
Méngradsfastsættelse efter Erstatningsansvarsloven	19
Litteratur om domstolsprøvelsen	21
Domstolsprøvelsen i praksis	23
Skønsmæssig fastsættelse af méngrad	27
Méngrad udenfor méntabellen	28
Konklusion	29

Méngrader i historisk lys

Et krav om, at en skadevolder skal yde kompensation under en eller anden form for en skadelidts tab af legemsdele eller legemsfunktioner har dybe rødder i dansk ret. Som et tidligt eksempel finder man reglerne i Jydske Lov, der formentligt rækker en del bagud i tid for så vidt angår sine principper. Eksemplerne viser, at der allerede i slutningen af vikingetiden og den tidligste middelalder var en opfattelse af, at tabet af legemsdele eller legemsfunktioner under visse omstændigheder burde udløse en kompensation i form af penge. Systemet har formentligt også været pønalt inspireret, men det er ikke det interessante. Det interessante er, at man allerede dengang mente, at det gav mening at gennemføre en så abstrakt øvelse som at sætte penge på tab af legemsdele eller legemsfunktioner.

Torben Bondrop

Advokat, født 1958, sekretær for AIDA, Dansk Selskab for Forsikringsret. Har bl.a. skrevet "The Duty of Disclosure in the Nordic Countries", *Insurance Law & Practice*, Vol 1, nr. 2, sommer 1991. Kontakt: Plesner og Grønborg, advokatfirma, Esplanaden 34, 1263 København K, 3312 1133.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

Også den måde Jydske Lov griber fastsættelsen af kompensation an på, er, set i et historisk perspektiv, interessant. Reglerne herom er anført i Jydske Lov, kapitel 25.¹

Jydske Lov begynder med de værste skader, man kan forestille sig og graduerer herefter nedad, hvilket er et princip, der har præget næsten alle senere invaliditets- og méntabeller. For eksempel skal tab af begge øjne erstattes med fuld mandebod, tab af ét øje med halv mandebod, en tommelfinger med 1/4 mandebod o.s.v. Med denne regulering lovfæstes et system, der med lidt god vilje kan betegnes som et méngradssystem.

Det er naturligvis ikke frugtbart at søge at trække Erstatningsansvarslovens nutidige mere raffinerede system med opdeling i méngrader og erhvervsevnetabsgrader ned over Jydske Lovs regler. Det er ikke til at se, om der primært betales for et forventet tab af erhvervsevne i datidens samfund, eller om der (også) betales for selve det ideelle tab ved at mangle den pågældende legemsdel. Det ligner mest det sidste. Jeg vil overlade vurderingen til læseren selv med følgende citat fra Jydske Lovs kapitel 15:

“Mister en mand sin tunge eller næse eller begge øjne eller begge hænder eller begge fødder eller det redskab, der hænger i bukserne, da skal der for hver af disse bødes fuld mandebod

Et andet væsentligt forhold, der illustreres allerede ved reglerne i Jydske Lov, er den standardisering, der finder sted. Man fastsætter samme mandebod for samme tab af legemsdel, uanset at man allerede dengang må have kunnet se, at der var forskel. Det måtte være værre for en ung viking, at miste “det redskab, der hænger i bukserne”, end for en gammel veltjent viking at miste det samme. Alligevel er mandeboden den samme. Det kunne være fordi man allerede da har kunnet se, at hvis man begynder at individualisere på sådanne principielt umålelige tab, så ender man i det absurde.

1. *Jydske Lov på moderne dansk.*
Tekst og ordforklaring ved Ole Fenger
og Chr. R. Jansen, Udgiverselskabet

ved Landsarkivet for Nørre Jylland,
1991, side 40.

Senere i tiden udvikledes systemet, således at man efter for eksempel Frederik den IV's ulykkesforsikringsordning for flåden udstedt 15. marts 1700, kunne få dels mén-erstatning efter en méntabel i moderne betydning, dels erstatning for erhvervsevnetab. Denne raffinerede sondring gik desværre tabt med tiden, således at man i begyndelsen af 1900-tallet arbejdede med invaliditetsgrader som et tilnærmet udtryk for hvilken erhvervsevnenedsættelse en given invaliditet påførte en skadelidt. Realiteten af dette var, at kun for de skader, der ikke påvirkede erhvervsevnen, men hvor en invaliditetsgrad alligevel blev fastsat, blev der ydet kompensation for det ideelle tab.

Op igennem dette århundrede blev det klart, at den forudsatte sammenhæng mellem invaliditetsgrad og erhvervsevnetab ikke eksisterede og med Arbejdsskadeforsikringsloven af 1978 blev der (påny) introduceret et system, hvorved der blev givet separat erstatning for erhvervsevnetab, og derudover godtgørelse for det ideelle tab, en given skade havde påført en skadelidt. Dette på baggrund af et system med méngrader, der i det væsentlige var en omskrivning af den efter Ulykkesforsikringsloven udarbejdede invaliditetstabel. Ved reformen blev erhvervsevnetaberstatningen fuldt individualiseret, hvori- mod man fastholdt standardiseringen ved méngodtgørelsen.

Méngradsfastsættelse efter Erstatningsansvarsloven

Under systemet i Arbejdsskadeforsikringsloven fra 1978 og samme lovkompleks med senere ændringer, er der tale om forvaltningsretlige afgørelser fra Sikringsstyrelsen (nu Arbejdsskadestyrelsen), der kan påklages til Den sociale Ankestyrelse, og først derefter eventuelt indbringes for domstolene. Arbejdsskadestyrelsens fastsættelse af méngrad i dette system er således principielt bindende for den skadelidte, såvel som for skadevolder.

I Betænkning III af 1983² fremlagde både et flertal og et mindretal forslag til en erstatningsansvarslov. Både flertallet, side 101 i betænkningen, og mindretallet, side 146 i betænkningen, henviste til et méngodtgørelsessystem i overensstemmelse med det, der allerede var kendt fra Arbejdsskadeforsikringslovens ménbestemmelser.

I Erstatningsansvarslovens forarbejder³ blev det under bemærkningerne til § 4 forudsat, at fastlæggelsen af méngodtgørelsen i almindelighed skulle ske på baggrund af den administrativt udarbejdede méntabel, som anvendtes ved fastsættelse af méngodtgørelse efter Arbejdsskadeforsikringsloven.

I modsætning til systemet efter Arbejdsskadeforsikringsloven, blev Arbejdsskadestyrelsens udtalelser om méngrad efter Erstatningsansvarsloven gjort vejledende, jf. § 10. I Betænkning III, side 101, blev der om fastsættelsens vejledende karakter udtalt :

“Det må forventes at udtalelser fra Sikringsstyrelsen om méngraden i al almindelighed vil blive lagt til grund af domstolene ved fastsættelse af godtgørelse efter denne lov, men spørgsmål om ménerstatningens størrelse, dvs. om tabellens anvendelighed i de enkelte tilfælde, er i princippet undergivet almindelig domstolskontrol.”

Også i selve forarbejderne til loven⁴ blev det i bemærkningerne til § 10 forudsat, at den daværende Sikringsstyrelses udtalelser om bl.a. méngrad var vejledende, og at den endelige afgørelse i tilfælde af uenighed, henhørte under domstolene. Under Folketingsbehandlingen blev den oprindelige formulering af § 10 ændret en smule for yderligere at præcisere, at den daværende Sikringsstyrelses udtalelser alene var til vejledning for skadelidte og skadevolder, og at den endelige afgørelse henhørte under domstolene.⁵

I Betænkning III fremhævede både flertallet og mindretallet nødvendigheden af, at erstatningssager fik en hurtig

2. *Betænkning nr. 976 om udmåling af erstatning ved personskaade og tab af forsørgere.*

3. *Folketingstidende 1983-84, tillæg A, spalte 90.*

4. *Folketingstidende 1983-84, tillæg A, spalte 97.*

5. *Folketingstidende 1983-84, tillæg B, side 483.*

afgørelse. Dette ønske om hurtighed i afgørelserne blev endvidere tiltrådt i forarbejderne til Erstatningsansvarsloven.⁶ Den standardisering af mén godtgørelsen, der er en følge af anvendelsen af méntabellen og Arbejdsskadestyrelsens rolle i forbindelse med afgivelse af udtalelser om méngrader, skulle medvirke til den ønskede hurtighed i afgørelserne.

Litteratur om domstolsprøvelsen

Som gennemgået ovenfor, er der forudsat fuld domstolsprøvelse af Arbejdsskadestyrelsens udtalelser om en skadelidts méngrad i sager efter Erstatningsansvarsloven. Det skal herefter undersøges om der i den juridiske teori er en ensartet opfattelse af, hvorledes domstolene bør forvalte prøvelsesretten, idet man i teorien naturligvis har gjort sig en del overvejelser om, hvorledes domstolsprøvelsen vil blive forvaltet. Bo von Eyben anfører i sin bog om bl.a. Erstatningsansvarsloven⁷ følgende om et tilfælde, hvor méngraden fremgår direkte af tabellen, for eksempel tab af et øje:

”Det er utænkeligt, at en domstol skulle nå frem til noget andet resultat i disse tilfælde”.

På side 85 anføres om de skader, hvor méntabellen selv åbner for et vist spillerum, for eksempel ved demens:

”Domstolene vil næppe heller i disse tilfælde indlade sig på en efterprøvelse af Sikringsstyrelsens vurdering”.

Om tilfælde, hvor en skadelidt mener, at en tabelméngrad bør forhøjes på grund af særlige omstændigheder, anfører forfatteren på side 127:

”må skadelidte således i stedet forsøge at overbevise retten om, at Sikringsstyrelsens vurdering ikke bør lægges til grund. Som det er fremgået er der næppe store muligheder for at dette vil lykkes, hvis de påberåbte forhold er indgået i Sikringsstyrelsens overvejelser”.

6. Folketingstidende 1983-84, tillæg A, spalte 74 og 77.

7. Erstatningsudmåling – Personskade/Forsørgertab fra 1984, side 83.

Bernhard Gomard og Ditlev Wad har følgende bemærkninger i deres bog om bl.a. Erstatningsansvarsloven:⁸

“Den udtalelse fra Sikringsstyrelsen om spørgsmålet om fastsættelse af méngraden og erhvervsevnetabsprocenten, som enhver af parterne på egen hånd – uanset den andens samtykke eller protest – kan bede om, og som Sikringsstyrelsen skal afgive, er ikke en kendelse efter ASFL, som er undergivet denne lovs sagsbehandlingsregler og kan ankes til Den sociale Ankestyrelse, men er en udtalelse på linie med syn og skøn efter EAL, som ikke kan ankes, men kan tilsidesættes af domstolene”.

I Kallehauges anmeldelse⁹ af Gomards og Wads *Erstatning og godtgørelse* plæderes for en meget vidtgående individuel vurdering af méngrader, blandt andet med følgende:

“Det er ikke uden betydning, at den menneskelige – her dommerens – fantasi hjælpes lidt på vej”.

Forfatterne Bo von Eyben og Hans Henrik Vagner anfører i deres lærebog¹⁰ bl.a. følgende på side 225:

“Arbejdsskadestyrelsens udtalelser om méngrad (og erhvervsevnetabsprocent, jf. nedenfor i afsnit 3.2.5) er som anført *vejledende*, og domstolene vil altså kunne bestemme, at méngraden er en anden end den af Arbejdsskadestyrelsen “fastsatte”.”

Og længere nede på samme side er om fravigelse af mén-tabellen anført:

“og Kallehauge i U 1986B.388, som – med føje – er positiv over for en konkret begrundet fravigelse af mén-tabellen”.

Jens Møller har en noget mere restriktiv holdning i fjerde udgave af sin kommentar til Erstatningsansvarsloven.¹¹

På side 89 under bemærkningerne til § 4 anføres:

“Det må forventes, at domstolene kun i sjældne undtagelsestilfælde ikke vil følge Arbejdsskadestyrelsens udtalelser”.

8. *Erstatning og godtgørelse efter Erstatningsansvarsloven og Voldsofferloven* fra 1986, side 76.

9. U 1986B.385.

10. *Lærebog i Erstatningsret*, 4. udgave 1999.

11. *Erstatningsansvarsloven med kommentarer*, 4. udgave 1996.

Og lidt længere nede:

“Det må dog antages, at Arbejdsskadestyrelsens praksis som helt overvejende hovedregel kan lægges til grund ved fastlæggelsen af méngraden, og dette må gælde, uanset om méngraden fastsættes direkte efter méntabellen, eller om der er tale om en skade, der ikke direkte er nævnt i selve tabellen”.

Dette blødes lidt op i femte udgave af kommentaren,¹² bl.a. i lyset af den nedenfor omtalte Vestre Landsrets dom, som Højesteret imidlertid nu har ændret.

Der kan således ikke udledes nogen enighed i den juridiske teori vedrørende spørgsmålet om omfanget af domstolsprøvelsen af méngrader.

Domstolsprøvelsen i praksis

Siden Erstatningsansvarsloven trådte i kraft i 1984 har domstolene de facto været meget tilbageholdende med at se bort fra Arbejdsskadestyrelsens vejledende udtalelser om *méngrader*. Frem til Vestre Landsrets 2. afdelings dom af 18. marts 1997 var der ingen offentliggjort afgørelse fra nogen domstol, hvor retten havde set bort fra en vejledende udtalelse fra Arbejdsskadestyrelsen om størrelsen af en skadelidts méngrad, jf. Erstatningsansvarslovens § 10. Det er vel heller ikke unaturligt, at domstolene har været tilbageholdende, når man betænker, at der efter lovens ord (§ 4) skal foretages en medicinsk vurdering. Her ved adskiller méngradsfastsættelse sig markant fra fastsættelse af erhvervsevnetab, der i hovedsagen er en økonomisk prognose og hvor domstolene som følge heraf har følt sig noget friere stillet ved vurdering af Arbejdsskadestyrelsens vejledende udtalelser om erhvervsevnetabsgrader.

Ovennævnte Vestre Landsretssag vedrørte en 15-årig dreng, der som bagsædepassager ved en alvorlig trafikulykke, blev påført dels mén som følge af knæ- og lårbensbrud på 8%, dels et neurologisk mén, der efter adskillige behandlinger i Arbejdsskadestyrelsen, blev vurderet til

12. *Erstatningsansvarsloven med kommentarer*, 5. udgave 1999.

32%. Skadelidte bestred det neurologiske mén, og påstod den samlede méngrad fastsat til 100%, subsidiært mindre, men dog mere end 40%. Under domsforhandlingen blev der blandt andet afgivet forklaring af neuropsykolog Peter Bruhn, der under sagen havde afgivet erklæring om skadelidtes tilstand. Der var ingen repræsentanter fra Arbejdsskadestyrelsen, der afgav forklaring.

Landsretten fastslog, at Arbejdsskadestyrelsen havde begået en fejl, idet landsretten blandt andet anførte følgende:

“Det fremgår af Arbejdsskadestyrelsens skrivelse af 20. september 1995, at styrelsen i forbindelse med ménfastsættelsen tog udgangspunkt i, ”at følgerne af ulykken kunne kategoriseres under den méngrad, der anvendes ved lettere til middelsvær demens i méntabellen”. Der er imidlertid efter det foreliggende ikke grundlag for at sammenligne sagsøgerens tilstand med demens, og méngraden må herefter fastsættes efter en helt konkret vurdering af sagsøgerens forhold”.

Vestre Landsret fastsatte herefter méngraden til 60%, altså en forhøjelse af det neurologiske mén med 20%.

Denne afgørelse vakte en del opsigt, og blev af de to involverede forsikringselskaber (ulykke og autoansvar) indbragt for Højesteret.

FED 1997.1298

Medens sagen verserede for Højesteret afsagde Østre Landsrets 13. afdeling den 12. september 1997 dom i en sag, hvorved endnu en vejledende udtalelse fra Arbejdsskadestyrelsen om méngrad blev tilsidesat.

I domsreferatet oprulles en lidt nedslående historie om manglende indhentning af nødvendige speciallægeerklæringer, manglende hensyntagen til indholdet af speciallægeerklæringer m.v. Alt i alt forekommer det, når man læser dommen, ikke overraskende, at den måtte ende med tilsidesættelse af Arbejdsskadestyrelsens vejledende udtalelse om méngrad. Både Byrettens og Landsrettens præmisser må fortolkes således, at begge retter fandt, at der var begået fejl i forbindelse med tilblivelsen af den vejledende udtalelse, dels i form af manglende hensyntagen til en speciallægeerklæring, dels i form af manglende begrundelse. Sagen efterlader det indtryk, at parterne ikke havde

bistået Arbejdsskadestyrelsen i tilstrækkeligt omfang med at få sagen oplyst til bunds.

U 1999.1565

Anken af Vestre Landsret dom af 18. marts 1997 blev behandlet i Højesteret den 14. juni 1999. Ved dom af 21. juni 1999¹³ bestemte Højesteret – med en enkelt dissenterende dommer – at ændre Vestre Landsrets afgørelse, idet Højesteret valgte at lægge Arbejdsskadestyrelsens vejledende udtalelse om størrelsen af méngraden til grund.

Alle fem højesteretsdommere udtaler indledningsvis følgende:

“Godtgørelse for varigt mén skal efter erstatningsansvarslovens § 4 fastsættes til et kapitalbeløb, der beregnes under hensyn til skadens medicinske art og omfang og de forvoldte ulemper i skadelidtes personlige livsførelse. Det er i lovens forarbejder, jf. Folketingstidende 1983-1984, tillæg A, sp. 90, forudsat, at fastlæggelsen af mén godtgørelsen i almindelighed skal ske på baggrund af den administrativt udarbejdede méntabel, som anvendes ved erstatningsfastsættelsen efter arbejdsskadeforsikringsloven, og der er i erstatningsansvarslovens § 10 givet parterne mulighed for fra Arbejdsskadestyrelsen at indhente en vejledende udtalelse om méngraden. Arbejdsskadestyrelsen har under medvirken af lægelig fagkundskab oparbejdet en omfattende viden på området, og den af styrelsen på dette grundlag fastlagte praksis er medvirkende til, at der i de fleste erstatningssager hurtigt kan træffes en lægeligt begrundet afgørelse på et sammenligneligt grundlag.”

Det er min vurdering, at denne generelle udtalelse, der fremhæver Arbejdsskadestyrelsens betydelige sagkundskab på området for fastsættelse af méngrader, kommer som en reaktion på en opfattelse, der havde bredt sig blandt de underordnede domstole og de skadelidtes advokater, hvorefter Arbejdsskadestyrelsens udtalelse om méngraden i en given sag blot var et synspunkt blandt mange – noget Højesteret altså tager afstand fra.

Derimod holder Højesteret sig naturligvis ikke tilbage for at udøve sin lovhjemlede prøvelsesret på dette område. Til brug for Højesterets behandling af sagen var der afgivet forklaring af en jurist og den ansvarlige lægekonsulent fra Arbejdsskadestyrelsen. Lægekonsulentens forkla-

13. U 1999.1565

ring refereres in extenso af Højesteret. Det fremgik blandt andet af denne forklaring, at Arbejdsskadestyrelsen – modsat hvad Vestre Landsret antog – ikke havde svævet i den vildfarelse, at den skadelidtes lidelse, som lidelse betragtet, kunne sammenlignes med demens. Men lidelsens karakter og dens indgreb i en skadelidts livsførelse kunne meningsfyldt sammenlignes med de tabelintervaller, der var fastsat for demens.

Herefter udtaler de fire højesteretsdommere – Hornslet, Marie-Louise Andreasen, Wendler Pedersen og Lene Pagter Kristensen – følgende:

“Det fremgår af overlæge Børgesens forklaring for Højesteret, at den vurdering af Michael Prebensens méngrad, som Arbejdsskadestyrelsen har foretaget, er baseret på samtlige de psykologerklæringer, der er fremlagt under sagen og er truffet under hensyntagen til de følger af Michael Prebensens hjerneskade, herunder de karakterologiske forandringer, som er beskrevet af neuropsykolog Peter Bruhn.

Vi finder ikke grundlag for at fastsætte méngraden til en højere procent, end den, som Arbejdsskadestyrelsen har fastlagt under medvirken af en neurologisk lægekonsulent med omfattende erfaring i at vurdere méngrader af neurologiske skader”.

Som det vil ses foretager Højesterets flertal en grundig prøvelse af grundlaget for Arbejdsskadestyrelsens udtalelse, og da dette findes tilfredsstillende, lægges udtalelsen herefter til grund.

Den dissenterende dommer Børge Dahl arbejder efter samme skema, idet han vurderer grundlaget for Arbejdsskadestyrelsens udtalelse og finder, at dette ikke har været tilstrækkeligt og ser herefter bort fra Arbejdsskadestyrelsens udtalelse. Den dissenterende dommer foretager en ganske dristig, selvstændig fastsættelse af méngradsprocenten, idet der ikke i sagen forelå andre lægelige udtalelser end Arbejdsskadestyrelsens om, hvilken méngrad skadelidtes tilstand burde udløse. På baggrund af et referat af neuropsykologens vidneforklaring for Vestre Landsret, hvor følgende udtales:

“Hvis man skal prøve at vurdere sagsøgers hjerneskade skalamæssigt, må han placeres midt i spektret, idet han har en midelsvær personlighedsforandring”.

finder den dissenterende dommer at kunne fastsætte den neurologiske méngrad til 52%. Dette følger implicit af votumet til støtte for en stadfæstelse af Vestre Landsrets méngrad på 60%, idet som før nævnt 8% af méngraden kunne henføres til kirurgisk mén, om hvilket, der ikke forelå uenighed mellem parterne.

Skønsmæssig fastsættelse af méngrad

Som det fremgik under gennemgangen af den juridiske litteratur på området, har der blandt nogle forfattere været støtte at hente til ganske skønsmæssige og konkret begrundede fastsættelser af méngrader.

I den ovenfor refererede sag for Højesteret procederede skadelidtes advokat blandt andet på et synspunkt om, at den fastsatte neurologiske méngrad på 32% for skadelidtes hjerneskade var uretfærdig, når man sammenlignede de konkrete afbræk i skadelidtes livsførelse med de forventelige problemer ved tab af ekstremiteter, for eksempel en arm eller et ben, og herefter så på, hvad man efter méntabellen fik for tabet af disse ekstremiteter – højre arm 70%, et ben 65% og så fremdeles. Argumentet forekommer vel især besnærende for mennesker, hvis arbejdsliv består af intellektuelle opgaver, for hvem vil ikke give deres højre arm for at bevare hjernen intakt?

Nu er et sådant spørgsmål retorisk, da ingen skadelidt får dette valg i skadesituationen, men spørgsmålet indeholder den rigtige kerne, at det kan drøftes, om vægtningen mellem ekstremitetsskader og hjerneskader i den gældende méntabel (stadig) er rigtig.

Det skal hertil bemærkes, at Arbejdsskadestyrelsen foretager en løbende ajourføring og tilpasning af méntabellerne i overensstemmelse med samfundets udvikling og udviklingen indenfor lægevidenskaben. Et spring af den karakter, som skadelidtes advokat plæderede for i sagen for Højesteret, kan imidlertid ikke forventes at ske uden indgreb fra lovgivningsmagtens side.

Lovgiver kendte vægtningen i den méntabel, som blev overført fra Arbejdsskadeforsikringsloven til Erstatningsansvarslovens område. Vægtningen for eksempel mellem

ekstremitetsskader og hjernes skader af demenslignende karakter var, som den er i dag.

Udover den historisk betingede begrundelse for den høje vægtning af for eksempel tab af en arm, er der formentlig også det forhold, at det er en meget absolut, let konstaterbar og irreversibel nedsættelse af skadelidtes funktionsevne. Modsat forholder det sig med hjernes skader, der er betydelig sværere at få et målbart entydigt udtryk for. Men i øvrigt er nærværende artikel ikke et indlæg i en debat for eller imod en mere omfattende revision af den gældende méntabel. Jeg er bekendt med, at en revideret méntabel er nært forestående.

Méngrad udenfor méntabellen

Det spores som et synspunkt i dele af den juridiske litteratur og blev også gjort gældende for Højesteret af skadelidtes advokat, at når man er udenfor méntabellen er der for så vidt frit slag, når det kommer til fastsættelse af méngrader. Dette synspunkt må der imidlertid tages afstand fra. Méntabellen udgør et samlet hele, som tilsigter at være altomfattende. Dette kan naturligvis ikke lade sig gøre i virkelighedens komplicerede verden, men méntabellen lægger en ramme indenfor hvilken Arbejdsskadestyrelsen skal arbejde, når den fastsætter méngrader også udenfor tabellen. Derfor er méngradsfastsættelsen ikke fri, hverken for Arbejdsskadestyrelsen eller for domstolene, når sidstnævnte efterprøver Arbejdsskadestyrelsens vejledende udtalelser, selvom man befinder sig i en situation, hvor skaden ikke er direkte omfattet af tabellen. Man må i sådanne situationer bestræbe sig på at trække paralleller fra de afsnit af méntabellen, der kommer den pågældende skade nærmest, og derefter træffe afgørelse indenfor denne ramme. Denne fremgangsmåde var, som det fremgik af Arbejdsskadestyrelsens lægekonsulents forklaring for Højesteret, også blevet anvendt i den sag, der blev prøvet af Højesteret.

Fremgangsmåden, der tilsigter en retfærdig behandling mellem de forskellige skadelidte, tiltrådte Højesteret efter min opfattelse, idet den samlede Højesteret udtalte:

“at der i de fleste erstatningssager hurtigt kan træffes en lægeligt begrundet afgørelse på et *sammenligneligt* grundlag.”
(min fremhævelse)

Siden Jydske Lovs tid har det været anerkendt, at man ikke på saglig vis kan differentiere mellem forskellige menneskers ensartede tab af legemsdele eller funktioner, hvorfor der på området for mén godtgørelse altid har måttet arbejdes med en høj grad af standardisering.

Behovet herfor er meget rammende udtrykt i Bo von Eybens doktordisputats:¹⁴

“Som nævnt er hovedargumentet for at bruge den medicinske invaliditetsgrad som grundlag for fastsættelsen af invaliditetserstatninger, at den imødekommer behovet for at have et *fast udgangspunkt for erstatningsfastsættelsen*.”

Dette argument måtte afvises i forbindelse med vurderingen af *erhvervsevnetab*, men ved *ménvurderingen er argumentet uafviseligt*. En helt individuel vurdering af skadens betydning for den enkelte tilskadekomne ville blive meget usikker, præget af vilkårlighed og administrativt besværlig.”

At en sådan standardisering fremmer hurtigheden i afgørelserne, hvilket var forudsat af lovgiver blev, som det ses af ovennævnte citat fra Højesterets præmisser, også accepteret af Højesteret.

Konklusion

U 1999.1565 H

Det er min opfattelse, at Højesteret ved sin dom af 21. juni 1999 (U 1999.1565 H) har medvirket til en betydelig afklaring af retsstillingen på området omkring fastsættelsen af méngrader, idet Højesteret anerkender Arbejdsskade styrelsens betydelige sagkundskab på området. Højesteret accepterer tillige ønsket om en hurtig sagsbehandling,

14. Bo von Eyben, *Kompensation for Personskade*, 1. 2. oplag, Bind 2, 1983, s. 757-758.

som var udtrykt både i Betænkning III og i forarbejderne til Erstatningsansvarsloven. Endelig må det også antages, at Højesteret accepterer synspunktet om, at en individuel fastsættelse af méngrader på baggrund af bevisførelse ved de enkelte domstole ville kunne føre til ulighed for de skadelidte, qua Højesterets henvisning til, at Arbejdsskadestyrelsens afgørelser træffes på et "sammenligneligt grundlag".

Det er derfor vigtigt at både skadelidtes repræsentant (advokat) og skadevolders repræsentant (advokat eller forsikringsselskab) medvirker til, at Arbejdsskadestyrelsens vejledende udtalelser fremkommer på et veloplyst grundlag. Dette skal blandt andet ske ved tilstrækkelig og omhyggelig indhentning af lægelige oplysninger, som skal forelægges Arbejdsskadestyrelsen til vurdering.

Der er nemlig ingen tvivl, at domstolene med støtte i Højesterets dom bør tilsidesætte en vejledende udtalelse fra Arbejdsskadestyrelsen, hvis det måtte findes bevist, at denne ikke er tilblevet på et korrekt grundlag, eller med andre ord, såfremt der er begået fejl i forbindelse med fremkomsten af den vejledende udtalelse.

Fremkommer nye lægelige oplysninger efter Arbejdsskadestyrelsen har afgivet udtalelse i sagen, må parterne – eller i hvert fald en af dem – genforelægge sagen for Arbejdsskadestyrelsen med henblik på at lade disse oplysninger indgå i Arbejdsskadestyrelsens vurderingsgrundlag, og eventuelt med den følge, at der finder en revision af den vejledende udtalelse om méngradens størrelse sted.

Kun således kan man til gavn for alle få det fulde udbytte af det udmærkede méngradssystem, der er knæsat i ASFL og EAL, i henseende til hurtighed, lave omkostninger og retfærdige afgørelser.

Betydningen af forsikring for forholdet mellem skadevolder og skadelidt

Indhold

Problemstilling	31
Stilling som sikret efter en tingsforsikring tegnat af en anden	35
Frivillig og lovpligtig ansvarsforsikring	40
Motorkøretøjsforsikring	43
Frivillig ansvarsforsikring	46
Ansvarsforsikringens dækningspligt efter FAL	49

Problemstilling

Aftaler om skadesforsikring og ansvarsforsikring er undergivet kontraktrettens almindelige regler, for så vidt som aftalerne er bindende for begge parter, retsvirkningen af aftalerne beror på deres indhold, og aftalerne, medmindre andet er aftalt, kun har betydning for parterne: forsikringstageren og forsikringselskabet. En forsikringsaftale indgået for et bestemt åremål kan ikke bringes til ophør ved opsigelse i utide, jf. U 1998.407 H. Lovgivningen, navnlig Forsikringsaftaleloven (FAL) og Erstatningsansvarsloven (EAL) indeholder dog en del præceptive bestemmelser,

U 1998.407 H

Bernhard Gomard

Professor, dr. jur. Født 1926. For en oversigt over hans produktion, se: *Bibliografi over professor, dr. jur. Bernhard Gomards juridiske værker 1953-1992*. Har siden bibliografien udkom bl.a. skrevet *Selskabsretten*, DjøF 5. udg. 1999; *Aktieselskaber og anpartsselskaber*, DjøF 4. udg. 1999; *Obligationsret 1-4*, DjøF 2. udg. 1998-99; *Civilprocessen* (m. Allan Walbom), Gadjura 4. udg. 1994; *Fogedret*, DjøF 4. udg. 1997; *Erstatningsansvar for selskabstomning*, FSR 1997; *Samarbejde og ansvar i selskaber og koncerner*, Gadjura 1997; *Almindelig kontraktret*, DjøF 2. udg. 1996; *Kommenteret retsplejelov. EF-domskonventionen* (m. Jens Møller), DjøF 5. udg. 1994. Kontakt: Juridisk Institut, Handelshøjskolen i København, Nansensgade 19, 1366 København K. Telefon 3815 2642.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på F&E, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

som fraviger de almindelige regler om kontrakter, således at visse vilkår ikke gyldigt kan aftales mellem selskab og forsikringstager, jf. f.eks. FAL §§ 18-20 om at selskabet ikke i almindelighed kan fraskrive sig ansvar for simpel uagtsomhed. Disse bestemmelser yder på samme måde som visse regler om andre kontrakter forsikringstageren beskyttelse mod at blive bundet af særligt ugunstige og uhensigtsmæssige vilkår. Hovedparten af bestemmelserne i FAL er imidlertid deklatoriske, idet de kun finder anvendelse, "hvis ikke andet er udtrykkeligt aftalt eller må anses indeholdt i aftalen". Der antages dog kun at være aftalt en fravigelse af en af FALS deklatoriske regler til ugunst for forsikringstageren, hvis dette er udtrykkeligt og klart sagt i forsikringsaftalen, jf. således

U 1984.1090 H

U 1984.1090 H om FAL § 33, hvor fristen for bortfaldet af forsikringens dækning først blev regnet fra en "påmindelse" om at betale var kommet frem til forsikringstageren og ikke, som det måtte antages at have været selskabets mening, fra brevets dato, da en sådan mulig fravigelse af reglen i FAL § 33 ikke var "tilstrækkelig tydelig".

Bestemmelsen i Aftalelovens § 36 gælder også om forsikringsaftaler, men bestemmelsen kan ikke føre til at give forsikringstageren et bedre og dyrere produkt, end han har købt, sammenlign hermed bl.a. U 1996.294 H og U 1998.1380 H. Der er en forskel mellem forbud mod urimelige vilkår som kan rammes af § 36 og den nødvendige fastlæggelse af dækningens omfang. Afgørelser, der fører til egentlige udvidelser af det aftalte dækningsområde, forekommer kun sjældent eller aldrig.

U 1996.294 H

U 1998.1380 H

Andre regler, der griber ind i kontraktsfriheden, er af en anden karakter, idet lovgiveren har bestemt, at en sket skade i visse tilfælde kan dækkes endeligt af en skades- eller ansvarsforsikring, uanset at skadelidte ikke efter selve forsikringsaftalen er sikret. Disse lovregler udvider således forsikringsdækningen, idet de foreskriver at forsikringen ikke blot, som parterne må antages at have tilsigtet, er til fordel for forsikringstageren, der har tegnet forsikringen og betalt den aftalte præmie, men i et vist omfang også er til fordel for andre, der er berørt som skadelidte eller som skadevoldere af skaden. Samme resultat

opnås ved andre lovregler, hvorefter de almindelige bestemmelser om erstatningsansvaret påvirkes af, om der er tegnet forsikring af en eller anden for den skete skade. Som eksempler på sådanne regler kan nævnes Erstatningsansvarslovens §§ 19 og 22 samt § 25. Lovgivningen har med disse regler grebet ind i de aftalte vilkår for forsikringen.

Baggrunden for de lovbestemte udvidelser af forsikringernes betydning og dækningsområde er meget forskelligartet. Nogle udvidelser er i større eller mindre grad også i forsikringstagerens interesse. Dette gælder således reglerne om forsikring af tredjemands interesse i *FAL* §§ 54-58. Disse regler har karakter af udfyldningsregler og kan fraviges, hvor "andet fremgår af omstændighederne", jf. således *FAL* § 55, også selvom forsikringsaftalen ikke indeholder positive holdepunkter for at fravige reglen, sammenlign den anderledes formulering i *FAL* § 3. Der er en gradsforskel mellem kravet i § 55 og i § 3 til en fravigelse ved aftale af lovens regel. Andre udvidelser af forsikringsvilkårene, som f.eks. reglen i *EAL* § 25, stk. 2 om betydningen af at én af flere, der i princippet er solidarisk erstatningsansvarlige, er dækket af en ansvarsforsikring, er alene i andres, i de medansvarlige, uforsikrede skadevolderes interesse, jf. til illustration U 1998.1137 H og 1989.812 H hvor medlemmerne af en selskabsbestyrelse var – personligt og solidarisk – ansvarlige over for kreditorer i selskabet efter dets konkurs. I det indbyrdes forhold mellem de ansvarlige blev dog hele ansvarsbyrden pålagt et af bestyrelsesmedlemmerne, da denne som advokat var dækket af sin ansvarsforsikring. Tegning af bestyrelsesansvarsforsikring synes herefter overflødig i selskaber, der indvælger sin advokat i bestyrelsen! Reglen i *EAL* § 25, stk. 2 om den endelige fordeling af ansvarsbyrden i tilfælde, hvor nogle, men ikke alle skadevoldere er dækket af ansvarsforsikring er formuleret som en skønsregel for så vidt angår erhvervsskader, men der synes med de citerede domme at være lagt en ganske fast retningslinie om en reel ansvarsfrihed for uforsikrede medskadevoldere, der kun har udvist mindre grader af uagtsomhed.¹ Den tungere ansvarsbyrde for

U 1998.1137 H

U 1989.812 H

1. Jf. *Folketingstidende* 1983-84 (2. samling) Tillæg A sp. 123.

de forsikrede skadevoldere rammer umiddelbart ansvarsforsikringsselskabet, og denne byrde må antages i fornødent omfang at ville blive dækket ved præmieforhøjelse for fremtiden. Begrundelsen for udvidelser af forsikringsdækningen som sket bl.a. ved EAL § 25, stk. 2 og retspraksis på grundlag af disse bestemmelser må finde deres begrundelse ikke alene i forsikringstagerens egen velforståede interesse eller hypotetiske vilje, men i almene synspunkter, bl.a. det ønskelige i så vidt muligt at undgå at uheldige borgere forarmes til skade for sig selv, deres familie og efter omstændighederne også for samfundet. Det må også spille en væsentlig rolle for lovgiveren, at skillelinien mellem forsikringstagernes interesser og de uforsikredes interesser ikke altid er klar. Mennesker er ikke altid og udelukkende enten sikrede eller ikke sikrede mod skader af forsikringer. Mange mennesker vil opleve at befinde sig i forskellige situationer, snart som skadevolder, snart som skadelidt, f.eks. som ansvarsforsikret bilist og som uforsikret påkørt fodgænger.

U 1995.737 H

Lovgivningen om udvidelser af den aftalte forsikringsdækning er for en væsentlig del klar og koncis, og de regler, der åbner for et skøn, har i retspraksis fået et bestemt fast indhold, jf. f.eks. U 1995.737 H (1996B.191) om reglen i EAL § 19, stk. 2, nr. 1, der begrænser ansvaret for skade forvoldt i privatlivet til grov uagtsomhed. Der er derfor ikke grundlag for nye retsdannelser på dette område. Hjemmel i en fortolkning af parternes aftale eller i en positiv lovregel er en nødvendighed. Det kan nu og da være fristende at udstrække forsikringens dækningsområde på det ene eller andet område ud fra et ønske om at udnytte en *deep pocket*, men selv store lommer skal fyldes, og summen af mange små udvidelser kan nødvendiggøre præmieforhøjelser. Forsikringsselskabet er imidlertid som den sagkyn-dige og rutinerede erhvervsdrivende den part, der bør sørge for at aftaler indgås og afvikles behørigt. Der påhviler derfor selskabet en bevisbyrde for at fornuftige og rimelige fremgangsmåder er blevet fulgt, jf. f.eks. om risikooplysninger i U 1998.1604 v.

U 1998.1604 v

Stilling som sikret efter en tingsforsikring tegnet af en anden

Den, der har tegnet en almindelig husstandsforsikring vil normalt være interesseret i, at forsikringen dækker hele hans husstand. FAL bestemmer i § 55, at forsikring af indbo også antages at omfatte husstandens indbo. Såfremt også samlevende efter de aftalte vilkår er dækket, kan der opstå spørgsmål om forholdets fastere eller løsere karakter som i U 1994.109 V om tilmelding til folkeregistret.

Den, der tegner en *tingsforsikring*, f.eks. af sin bil eller sit hus, vil som oftest være interesseret i, at forsikringen også dækker den, der har ejendomsforbehold eller pant i den forsikrede genstand. Forsikringstageren vil i almindelighed være forpligtet efter kontrakten med sælger eller långiver til at sørge for, at dennes interesse i bilen eller huset er dækket af forsikring, men forsikringstageren vil ikke altid være opmærksom på, at der bør herske fuld klarhed over til *fordel for hvem* som sikrede, han har tegnet sin bil- eller ejendomsforsikring. Begreberne forsikringstager og sikret er klart defineret i FAL § 2, men begreberne er ikke almindeligt kendt. Forsikringsaftaleloven bestemmer derfor i § 54, at en tingsforsikring – bortset fra søforsikring – der er tegnet uden angivelse af en bestemt interesse, anses for at være tegnet til fordel for enhver, der har en tinglig ret til den forsikrede genstand, medmindre andet er aftalt. Forsikringen dækker kun tredjemands *tinglige ret* til den forsikrede genstand, men ikke hans eventuelle fordringsret mod ejeren, og dækker derfor f.eks. kun en panthaver i fast ejendom inden for ejendommens værdi, jf. U 1991.175 H om dækning af en panthaver, der havde købt en nedbrændt ejendom på tvangsauktion for en pris, der ikke gav panthaveren fuld dækning (Retsplejelovens § 578). Retten til forsikringssummen fra ejendommens brandforsikring medfulgte efter auktionsvilkårene ikke ved salget på auktionen, men dette var uden betydning for panthaverens dækning som sikret efter FAL § 54. Den autoritative eller autentiske fortolkning af, hvem der er sikret af en tingsforsikring, som er givet i FAL § 54, afspejler sig også i FAL § 57, hvorefter det er uden betyd-

ning, om en sikret, der ikke er forsikringstager, har fået meddelelse om forsikringen.

En tingsforsikring ophører i almindelighed efter de aftalte vilkår, hvis forsikringstageren skiller sig af med det eller de forsikrede objekter. Køberen kan frit handle andetsteds, hvor han måske har samlet alle sine forsikringer og derfor får en rabat. Sælgerens forsikring vedbliver dog at gælde, uanset modstående aftale, i 14 dage efter ejerskiftet, jf. FAL § 54, stk. 2 samt U 1996.330 V og 679 Ø.² Det er en lettelse for køberen at have tid til at tegne forsikring, og lettelsen for køberen kan lette afviklingen af salget og er dermed ofte indirekte også i sælgerens interesse.

Det forklares i Kommissionsbetænkningen,³ at den formodning, som består for, at forsikringstageren som oftest ønsker, at også panthaver eller afbetalingssælger skal være dækket af forsikringen, af hensyn til klarheden i retstilstanden bør ophøjes til en generel lovbestemt regel, som omfatter alle tilfælde, hvor der ikke i forsikringsaftalen er angivet (sket en begrænsning til) en bestemt interesse, f.eks. forsikringstagerens egen interesse, som (alene) dækket af forsikringen. Forsikringstageren (ejer og pantsætter eller køber med ejendomsforbehold) opnår ved, at også panthaver eller afbetalingssælger dækkes af den forsikring, han har tegnet, at kreditgiveren i tilfælde af skade bliver dækket direkte af forsikringsselskabet bl.a. med den virkning, at forsikringstageren frigøres for sin gæld

2. Søforsikringskonventionen indeholder nærmere regler om forsikring af egen og af tredjemands interesse, jf.

Tybjerg: *Dansk Søforsikringskonvention*, 2. udg. 1963 §§ 4 med note 3, 93ff og 248, Lyngsø: *Kommentar til FAL* § 59 note a samt U 1992.343 SH. Disse regler træder i stedet både for de almindelige regler i FAL §§ 54-58 og for de specielle regler om Søforsikring i FAL afsnit II, B (§§ 59-76), jf. Tybjerg, loc.cit. § 1 note 1. Om søpanteret bestemmer Sølovens § 72, at søpanteret hverken omfatter erstatningskrav eller forsikrings-

krav for tab af eller skade på skib eller ladning.

Også reglen i FAL i § 54, stk. 2 om ejerskifte undtager søforsikring af skib. Overgår et skib til en ny ejer, ophører forsikringen, jf. § 113 i Dansk Søforsikringskonvention. Registreret pant og søpant vedbliver at bestå, selv om ejendomsretten overgår til en anden, jf. bl.a. Sølovens §§ 5 og 71 samt § 75.

3. Udkast til Lov om Forsikringsaftaler, 1925, s. 94.

U 1996.330 V
U 1996.679 Ø
U 1992.343 SH

U 1999.668 Ø

til kreditgiveren. Den tegnede forsikring dækker både forsikringstagerens egen interesse (friværdien) og opfylder den forpligtelse, som forsikringstageren i almindelighed har påtaget sig ved aftalen med kreditgiveren til at tegne en forsikring, der dækker kreditgiverens interesse i ting. Undladelse af at tegne en tingsforsikring, der også dækker kreditgiver, er en misligholdelse af aftalen herom med kreditgiveren, jf. U 1999.668 Ø der tillagde denne misligholdelse virkning som en særlig omstændighed, som gav en afbetalingssælger ret til at afkræve køberen det fulde overskydende beløb, jf. Kreditaftalelovens § 41.

Den enkle løsning af panthaverens og flere andres behov for dækning og af forsikringstagerens forpligtelse til at skaffe forsikringsdækning af sin kreditgivers sikkerhedsret, som *FAL* har givet med reglen i § 54, stk. 1, om at en forsikring tegnet af ejeren (køberen) af et behæftet gode automatisk – uden nogen yderligere erklæring eller registrering – også omfatter tredjemands tinglige ret over godet, er imidlertid ikke fuldt ud tilfredsstillende. Tredjemands dækning efter § 54, stk. 1 er afledt af forsikringstagerens ret, og dækningen består derfor kun, hvor forsikringstageren har krav på, at selskabet dækker tredjemand, men ikke hvor forsikringstageren ikke har en sådan ret, f.eks. på grund af urigtige risikooplysninger,⁴ fareforøgelse eller fordi aftalen eller dækningen er ophørt på grund af præmierestance.

Det er derfor nødvendigt at træffe særlige forholdsregler for at skaffe panthaver en fuldstændig sikring af hans interesse i sit pant. Denne sikring er dels sket ved særlig lovgivning, og sker dels ved en tillægsaftale til ejerens forsikring, der indgås direkte mellem forsikrings-selskabet og tredjemand (kreditgiveren). Det er praktisk, at ejer og panthaver er sikret af samme police, også i tilfælde, hvor panthaveren har fået en selvstændig ret til dækning af sin

4. Søforsikringskonventionen dækker i §§ 95 og 96 den situation, at sikrede er bekendt med omstændigheder, der er en relevant risikooplysning, som selskabet burde oplyses om. Virkningen af, at selskabet ikke får besked,

er den samme som om oplysningen var fortiet af forsikringstageren. Der gælder kun en sådan regel efter *FAL* om positive oplysninger og kun, hvis selskabet har taget forbehold herom, jf. *FAL* § 10, stk. 2.

interesse. Summen af ejers og panthavers (afbetalingssælgers) interesser udgør tingens værdi, uanset hvordan og hvor hurtigt panthaveren fyldestgøres. Forsikringens maksimumsdækning er begrænset af berigelsesforbudet i FAL § 39. Denne regel udelukker ikke, at der tages hensyn til en særlig gunstig eller ugunstig prioritering ved fastlæggelsen af erstatningen i tilfælde, hvor der ikke sker genopførelse (genanskaffelse) efter skade, sammenlign FAL § 58.

Ejeren af en fast ejendom, der er pantsat, er efter de almindelige vilkår i pantebrevsformularerne forpligtet til at holde ejendommen brandforsikret, og det pligtige dækningsomfang er fastlagt i § 3 i Finanstilsynets bekendtgørelse nr. 647 af 22. juli 1992. Tinglyst pant i fast ejendom omfatter, hvis ikke andet er aftalt, også tilbehøret til ejendommen, og brandforsikringen omfatter ejendommen med tilbehør, jf. Tinglysningslovens § 37, stk. 2. Bestemmelsen i FAL § 54 giver enhver indehaver af en tinglig ret stilling som (afledt) sikret efter (enhver) tingsforsikring af ejendommen tegnet af pantsætteren, medmindre forsikringen udtrykkeligt er tegnet alene til fordel for pantsætter.⁵ De præceptive regler i FAL §§ 86-88 i lovens afsnit II om brandforsikring, som defineret i § 79, går udover den almindelige regel i § 54, idet de giver panthaveren i fast ejendom en *selvstændig* ret til dækning af ejendommens brandforsikring. Panthaveren har, selvom selskabet ikke er ansvarligt overfor ejeren på grund af urigtige risikoplysninger eller fareforøgelse et subsidiært krav mod selskabet på dækning, jf. FAL § 86. Ophør af forsikringen som følge af præmierestance eller ejerskifte eller nedsættelse af selskabets dækningspligt ved aftale f.eks. om selvrisiko, har først virkning for panthaver 14 dage efter, at denne har fået underretning herom, jf. FAL § 87. Hverken de almindelige regler eller de særlige regler om bygningsbrandforsikring i FAL sikrer panthaveren fuld dækning for sin interesse i pantet i tilfælde af underforsikring eller selvrisiko, men kravet i Bekendtgørelsen nr. 647 af 22. juli 1992, som er rettet til bygningsbrandforsikringsselska-

U 1944.571

5. U 1944.571 finder, at også en vandskadeforsikring dækker panthaver. Resultatet er rigtigt, men følger næppe som anført i dommen alene af en ana-

logi af Tinglysningslovens § 37, stk. 2, men følger (nu) direkte af reglen i FAL § 54, stk. 1.

berne med hjemmel i Lov om Forsikringsvirksomhed (LFV) § 209, om at "dække" panthaveren er formentlig et krav om forsikring af hele ejendommens værdi uden afkortning for underforsikring eller selvrisiko således som værdien opgøres efter FAL § 37 med fradrag for værdiforringelse som følge af alder og brug. Bekendtgørelsen indeholder ikke et krav om tegning af forsikringen som fuldværdi- eller nyværdiforsikring.

U 1991.642 H
Panthavere kan ikke afskære ejeren (forsikringstageren) fra at træffe aftale med forsikringsselskabet om en genopførelse af et brandskadedt hus, hvis genopførelsen vil give panthaveren en uændret sikkerhed for hans tilgodehavende, jf. FAL § 58 og U 1991.642 H. En brand eller anden forsikringsbegivenhed er ikke uden videre en forfaldsgrund efter Pantebrevsformularen, jf. dennes pkt. 7, litra 6.

Reglen i FAL § 86 om præmierestance og ejerskifte i bygningsbrandforsikring, hvorefter restancen eller ejerskiftet først kan få betydning for panthaveren 14 dage efter at han har modtaget meddelelse herom, har ikke stor betydning, da reglen er overhalet af bestemmelser i LFV. Et bygningsbrandforsikringsselskab kan ikke bringe en bygningsbrandforsikring til ophør på grund af manglende betaling af præmie, og forsikringstageren (ejeren) kan kun sige forsikringen op med samtykke fra alle indehavere af tinglyste rettigheder i ejendommen, medmindre forsikringen flyttes til et andet bygningsbrandforsikringsselskab, jf. LFV § 208. Til gengæld har forsikringsselskabet pantet i den brandforsikrede ejendom og udpantningsret for præmierne, jf. nærmere LFV kapitel 23 (§§ 207-210). Bygningsbrandforsikringsselskaber kan næppe, ligesom i egentlige lovpligtige forsikringer f.eks. motoransvarsforsikring, modregne præmierestancer i forsikringsydelsen til panthaveren. I en almindelig frivillig tingsforsikring har selskabet derimod ret til at modregne sin konnekse fordring på forfalden, ikke betalt præmie i en erstatning til tredjemand, jf. U 1966.908 v om erstatning til udlejeren af en lastbil fra en motorkaskoforsikring tegnet af lejeren. Reglerne i FAL §§ 54-58 giver kun tredjemand et afledt krav og har ikke fraveget reglerne om modregning.

U 1966.908 v

FAL indeholder bortset fra reglerne om bygningsbrandforsikring ikke særlige regler, som betrykker dækningen for panthaver eller sælger med ejendomsforbehold af løsøre udover, hvad der følger af de almindelige regler i FAL §§ 54-58 om forsikring af tredjemands interesse. En sådan yderligere betryggelse er imidlertid ønskelig også for anden forsikring end bygningsbrand, og denne betryggelse opnås ved, at det forsikringsselskab, der har tegnet kaskoforsikring f.eks. af en bil – mod betaling – giver panthaveren m.v. et direkte tilsagn om en selvstændig dækning af deres sikkerhed i genstanden uafhængig af forsikrings-tagerens ret ved en direkte aftale med panthaveren, en såkaldt *panthaverdeklaration*, jf. U 1991.695 H.⁶ Udgiften til en panthaverdeklaration medregnes ikke i forbrugerkreditkøb til de kreditomkostninger, som kreditgiveren skal oplyse forbrugeren om ved indgåelsen af kreditaftalen, f.eks. et køb med ejendomsforbehold efter Kreditaftaloven, jf. dennes § 13, stk. 2, nr. 6.⁷

Frivillig og lovpligtig ansvarsforsikring

Ansvarsforsikring er en skadesforsikring, der dækker sikredes risiko for at lide tab ved at ifalde erstatningsansvar over for andre, jf. FAL § 91. Dækning af denne risiko er en "lovlig interesse, der lader sig omsætte i penge", jf. FAL § 35. Ansvarsforsikring er ikke en tingsforsikring, da dækningsområdet for denne type af forsikringer ikke er bestemt som skader på ting, sammenlign FAL § 36.

Forsikringstagerens formål med at tegne en ansvarsforsikring er at beskytte sig selv og/eller en anden, i privatforsikring hans husstand og i erhvervsforsikring hans virksomhed og medarbejderne mod risikoen for at lide økonomisk tab som følge af krav efter erstatningsrettens regler. For medarbejderne er denne risiko beskeden, jf. FAL § 23 og § 19, stk. 3. Reglen i § 19, stk. 3, der udelukker

6. Sml. om søkaskoforsikring *Dansk Søforsikringskonvention* §§ 4, stk. 3 og 248. En sådan forsikring omfatter kun panthavere, hvis dette særlig er vedtaget, jf. Tybjerg, loc.cit. § 248 note 1.

7. Forsikringen er ikke en sikkerhed for tilbagebetaling af kreditten (lånebeløbet), men en sikkerhed for bevaring af pantsikkerheden, anderledes måske Lyng Andersen: *Lov om Kreditaftaler*, 2. udg. 1995, s. 131.

U 1997.1094 V

alt ansvar for simpel uagtsomhed over for tredjemand, har en selvstændig betydning, hvor arbejdstageren ikke er dækket som sikret af arbejdsgiverens ansvarsforsikring. Den, der er sikret af en ansvarsforsikret er i almindelighed dækket i videre omfang, sammenlign FAL §§ 18 og 20. Bestemmelsen i § 91 i FALS afsnit II, E om ansvarsforsikring taler om forsikring af erstatningsansvar i almindelighed, men egentligt kontraktsansvar – ansvar der udelukkende støttes på aftale – er undtaget i de almindeligt anvendte policevilkår i familieforsikring.⁸ Omfanget af dækningen efter en ansvarsforsikring beror på aftalen mellem parterne, dvs. forsikringstageren og forsikringsselskabet. Dette gælder spørgsmål om, hvilken art af virksomhed forsikringen angår, f.eks. ansvar for skader forvoldt i privatlivet eller ansvar for skader forvoldt under udøvelse af erhvervsvirksomhed i almindelighed, i en bestemt branche eller i en bestemt virksomhed, det beløbsmæssige maksimum for dækningen pr. skadestilfælde eller pr. periode (år) eller beløb for selvrisko pr. skade m.m. samt om præmiens størrelse og betalingsmåde.

Kontraktsfriheden, der gælder om forsikring i almindelighed, gælder også om frivillig ansvarsforsikring, men kontraktsfriheden er væsentligt begrænset i de særlige regler, der gælder om de forskellige former for lovpligtig ansvarsforsikring, jf. nedenfor i afsnittet om ansvarsforsikring af motorkøretøjer. De særlige regler om ansvarsforsikring i FAL afsnit II, E – bortset fra reglen i § 94 om nødvendighed af selskabets samtykke til sikredes betaling eller godkendelse af erstatningskrav, som er omfattet af forsikringen – er deklaratoriske, jf. FAL § 3.

8. Gawinetski og Jønsson: *Familieforsikring*, 2. udg. 1990, s. 211 og 256. De "Almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsbetingelser" indeholder udførligere bestemmelser om afgrænsningen af det erhvervsansvar og produktansvar, som dækkes af forsikringen. Skillelinien mellem krav, der er dækket og krav, der ikke er dækket, drages ikke efter et fast systematisk skel mellem kon-

trakts- og deliktskrav, men efter en afvejning af forsikringstagerens behov for dækning og selskabernes mulighed for at yde dækning inden for en rationel tariferingsbar forsikringsramme, jf. Hellner: *Försäkringsrätt*, 2 uppl. 1965, s. 411 ff, Dahl: *Erhvervs- og produktansvarsforsikring* 1987 note 3 og Gomard: *Erstatningsregler*, 1958, s. 121 samt U 1997.1094 V.

Ansvarsforsikring skal dække sikredes ansvar. Selskabet er kun forpligtet til at dække en skade som sikrede har forvoldt, hvis sikrede er ansvarlig for skaden. Den sikrede vil ofte, men ikke altid være interesseret i, at erstatningskrav, der rettes mod ham, anerkendes og betales af hans ansvarsforsikring. Sikredes anerkendelse af sin erstatningspligt eller tiltrædelse af et forlig med skadevolderen om betaling af erstatning er ikke bindende for selskabet, medmindre, som det siges i FAL § 94, "den sikrede ved at betale eller godkende kravet kun har opfyldt sin retspligt". Eksistensen af en retspligt for sikrede kan i almindelighed fastslås og kan kun fastslås ved en dom over sikrede. En dom er imidlertid ikke bindende for selskabet, hvis sikrede ikke har forsvaret sig mod sikredes krav, jf. U 1943.1042 Ø, eller hvis der ikke er givet selskabet lejlighed til at fremkomme med dets synspunkter under sagen, jf. U 1983.1079 SH, der støtter sig på Drachmann Bentzons *kommentar til FAL*, 2 udg. 1954 s. 481.⁹

U 1943.1042 Ø

U 1983.1079 SH

Den sikrede kan undertiden have en interesse i, at ansvarsforsikringen ikke anerkender eller betaler, medmindre erstatningspligten og størrelsen af erstatningen er fastslået ved dom i en sag, hvor både forsikringstageren, sikrede og selskabet har haft lejlighed til at imødegå skadelidtes krav. Dette sikres ofte ved den almindelige bestemmelse i vilkårene om, at selskabet kan kræve at sagen mod sikrede føres af en af selskabet udpeget advokat. Forsikringstageren og sikrede kan have en selvstændig interesse i at imødegå skadelidtes krav af hensyn til sin forretning og denne renommé, af frygt for præmiestigning eller opsigelse af forsikringen eller for gentagne efter hans mening ubegrundede krav, eller fordi kravet overstiger forsikringens maksimumsdækning eller denne kun dækker efter en selvrisiko. Det er bl.a. derfor, som Forsikring og Pension udtaler i sit responsum nr. 3257, "ikke almindeligt, at et ansvarsforsikringsselskab udbetaler erstatning på trods af forsikringstagerens ønske", og tilføjer at "den almindelige fremgangsmåde i sager, hvor der foreligger

9. Dommen er kritiseret med urette i Lyngsøes *Kommentar* s. 331.

meningsforskelle mellem en forsikringstager og dennes ansvarsforsikringselskab, er, at selskabet reserverer et beløb til dækning af den erstatning, selskabet mener at skulle betale, medens det overlades til forsikringstagerens bestemmelse, om der skal føres sag. Der kan i den forbindelse henvises til FAL § 92, hvoraf det modsætningsvis fremgår, at et forsikringselskab ikke er pligtigt at dække omkostninger, som det ikke har været rimeligt at afholde." Efter FAL § 92 omfatter ansvarsforsikring sikredes rimelige omkostninger til forsvar mod erstatningskrav, der er omfattet af forsikringen.¹⁰

Motorkøretøjsforsikring

Kendtest af de eksisterende lovpligtige ansvarsforsikringer er ansvarsforsikringsdelen af Motorkøretøjsforsikring. Selskaberne er efter reglerne om lovpligtig motoransvarsforsikring, og i almindelighed også efter reglerne om anden lovpligtig forsikring, forpligtede til at tegne forsikring på begæring af de forsikringspligtige, men således at forsikringen tegnes på selskabets vilkår, jf. Færdselslovens § 107 og Bekendtgørelse nr. 1171 af 16. december 1992 § 5.¹¹ De skadelidte har et direkte krav mod selskabet om erstatning for skader forvoldt af motordrevne køretøjer, uanset hvem der har benyttet køretøjet, og uanset om selskabet også er dækningspligtigt overfor forsikringstageren eller sikrede, således at deres erstatningspligt er opfyldt ved selskabets betaling af erstatningen til skadelidte, jf. Færdselslovens § 108, stk. 1. Det er derfor nødvendigt og også almindeligt, at et motoransvarsforsikringselskab anerkender erstatningspligt også uden at have rådspurgt eller have fået accept fra forsikringstageren, uanset at denne eventuelt som følge af skaden vil blive stillet dårligere efter selskabets tarif- og bonussystem, jf. herved Forsikring og Pensions responsum nr. 3265. En aftale mellem selskabet og forsikringstageren om, at selskabet har

10. Ansvarsforsikringen dækker skadelidtes tilkendte omkostninger, der jo er en del af skadelidtes krav mod

sikrede, også selvom sikredes indsigelse mod kravet er temerær.

11. Sml. om bygningsbrandforsikring der er en kaskoforsikring LFF § 207.

regres mod forsikringstageren og/eller sikrede i tilfælde, hvor selskabet ikke ville være dækningspligtigt efter reglerne om frivillig ansvarsforsikring, er gyldig. En aftale om at motoransvarsforsikringsselskabet har regres mod den, som er ansvarlig for en skade på grund af uagtsomhed, er dog kun gyldig, hvis uagtsomheden har karakter af grov hensynsløshed, jf. Færdselslovens § 108, stk. 2 samt EAL § 21, nr. 1, hvorefter EAL § 19 ikke gælder det ansvar, som er dækket af motoransvarsforsikring.

Der er hverken i Færdselsloven eller andetsteds givet andre bestemmelser om begrænsning af retten til at indgå regresaftaler eller af retten til regres som et naturale negotii mod den, der ikke er dækket af forsikringen. Selskabet har pligt til at yde erstatning til skadelidte uanset præmierestance, og denne byrde afbalanceres af udpantningsret (men ikke panteret i køretøjet) for præmien. Reglen i Færdselslovens § 108, stk. 2 om begrænsning af selskabets regresret gælder kun motoransvarsforsikringen, ikke motorkaskoforsikring. Her gælder EAL §§ 19 og 21, jf.

U 1995.602 v

U 1998.1606 v

U 1995.602 v og U 1998.1606 v. De særlige lovregler om motoransvarsforsikring har haft som formål og har også fået den virkning, at skadelidtes krav om erstatning efter reglerne i Færdselslovens §§ 101-104 om ansvaret for et motordrevet køretøj altid kan fås opfyldt, fordi det forsikringsselskab, som har tegnet motoransvarsforsikring for det køretøj, der har forvoldt skaden, er ansvarligt direkte overfor skadelidte. Omkostningerne ved denne ansvars- og forsikringsordning er – sammen med andre omkostninger ved at holde bil eller motorcykel og vel mere til – lagt på den forsikringspligtige, som er "ejerens eller den person (brugeren), der har varig rådighed over køretøjet", jf. Færdselsloven § 106.

Ansvarsbyrden er som allerede nævnt ikke begrænset af den almindelige regel i EAL § 19 om skade, som er dækket af en tingsforsikring eller en driftstabsforsikring, jf. EAL §§ 21, nr. 1 og 22, stk. 1, men Færdselslovens motoransvar er ligesom erstatningsansvar efter andre regler ikke i almindelighed udstrakt til at omfatte også sociale ydelser, pension og ydelser fra personforsikring, jf. nærmere EAL §§ 17 og 22, stk. 2, hvorefter sociale myndigheder,

pensionsindretninger og summaforsikrere ikke – med en enkelt undtagelse vedrørende sygedagpenge og sygeløn – har regres mod den i øvrigt ansvarlige skadevolder.

U 1996.285 H

I U 1996.285 H ansås en forsikring mod driftstab for en tandlæge som følge af sygdom og ulykke for at være en personforsikring, der efter EAL § 22, stk. 2 er afskåret fra at gøre regres mod den ansvarlige og mod ansvarsforsikringen for den lastbil, der havde påkørt tandlægen. Driftstabsforsikring er en skadesforsikring, og tandlægen havde derfor fået sit indtægtstab dækket af denne forsikring. Tandlægen ville kun kunne kræve erstatning af ejeren og af motoransvarsforsikringen for tab som ikke var dækket af driftstabsforsikringen, f.eks. for eventuel mén, helbredelsesudgifter, ødelagt tøj og svie og smerte, sammenlign EAL § 1. Tandlægen kunne have krævet fuld erstatning af den, der var ansvarlig for lastbilen og af dennes motoransvarsforsikring, dersom hans personforsikring havde været tegnet som en summaforsikring.

Motoransvarsforsikring har, foruden den begrænsede aftalefrihed om regresret, bevaret det almindelige karakterikon ved ansvarsforsikring, at forsikringen ikke dækker krav fra en skadelidt mod sig selv som skadevolder.

U 1995.530 V

Ansvarsforsikringen dækker ikke en arbejdsgivers udgifter til sygedagpenge, da forsikringen kun dækker krav fra tredjemand, jf. U 1995.530 v. Et krav om erstatning for tab af forsørger fra føreren af en bil, hvis ægtefælle, der var passager i bilen, blev dræbt ved en ulykke med bilen, kunne

U 1998.1626 H

ikke dækkes af ansvarsforsikringen, jf. U 1998.1626 H. Den omkomne ægtefælles børn (og også ægtefællernes fællesbørn) ville derimod have krav på tab af forsørger mod den ægtefælle, der havde ført bilen – og også mod motoransvarsforsikringen, jf. herved også U 1996.1180 Ø.

U 1996.1180 Ø

Ansvarsforsikringen dækker krav fra en ansat som skadelidt mod en anden ansat i samme firma som fører og skadevolder i firmaets bil, jf. U 1960.214 v.

U 1960.214 V

Tanken bag reglerne i lovgivningen om motoransvarsforsikring er klar: de skadelidte bør sikres erstatning på de motorkørendes bekostning. Ud fra dette hovedsynspunkt er der fastlagt nogle almindelige retningslinier i Færdselsloven, men mange enkelttilfælde kan ikke løses

ud fra retningslinierne. Her må løsningen såvidt muligt findes ved lovfortolkning og ellers ved anvendelse af den almindelige ansvarsforsikringsret – som er den model loven har valgt – og ud fra hensynet til ordningens klarhed og administrerbarhed.

Frivillig ansvarsforsikring

Forskellen mellem lovpligtig og frivillig ansvarsforsikring er åbenbar. En lovpligtig ansvarsforsikring skal – mindst – yde den dækning, som kræves af lovens regler. Disse særlige ordninger er i almindelighed begrundede i at sikre de skadelidte opfyldelse af erstatningskrav, som er anset for at være af særlig betydning for de skadelidte og i at finansiering af erstatningerne ved præmier fra de potentielle skadevoldere er anset for rimelig og praktisk mulig. Den, der tegner en *frivillig* ansvarsforsikring, kan frit aftale med selskabet, *hvem* forsikringen skal dække og *mod hvilke krav*. FAL indeholder i afsnittet om "Forsikring af tredjemands interesse" i tingsforsikring en bestemmelse i § 55 om, at en indboforsikring, hvis ikke andet fremgår af omstændighederne også omfatter indbo tilhørende medlemmerne af husstanden samt fastboende hushjælp.¹² Efter de almindelige forsikringsvilkår i familiens basisforsikring omfatter både tingsforsikringen og ansvarsforsikringen hele husstanden, jf. nærmere Gawinetski og Jønsøen s. 14f. Erhvervsansvarsforsikring dækker i almindelighed både forsikringstageren (virksomheden) og de i forsikringstagerens tjeneste værende personer. En forsikring kan ikke udvides til at dække skadelidte i videre omfang end forsikringstageren har ønsket uden særlig hjemmel i aftalen eller i lovgivningen. En udvidelse af aftalen ved fortolkning eller udfyldning forudsætter, at det er klart indiceret af forsikringstageres normale interesser, at forsikringsaftalen bør forstås således.

U 1932.156 V

NRT 1953.1524

12. En arbejdsgiver har forsikringspligt overfor medhjælper i hus og i landbruget, Lov om visse arbejdsforhold i landbruget m.v., nr. 415 af 1. juni 1994 § 6. Lyngsø overser i sin kritik i *Kommentar til fal*, 4. udg. 1992 af

U 1932.156 V (s. 262) og af NRT 1953.1524 (s. 255), at medhjælperen som følge af den forsikringspligt, der påhviler arbejdsgiveren, er stillet som en *selvstændigt sikret*.

Forsikringstageren og sikrede er ofte, men behøver ikke at være én og samme – fysiske eller juridiske – person. En ansvarsforsikring dækker ikke skadelidte, hvis selskabet ikke er i risiko efter den tegnede forsikring, fordi der foreligger præmierestance (FAL §§ 13-15), urigtige oplysninger ved tegningen af forsikringen (FAL §§ 4-9), senere fareforøgelse (FAL § 45) eller urigtige oplysninger ved anmeldelsen af skade (FAL §§ 22-23) eller hvor skade er forvoldt forsætligt eller efter omstændighederne groft uagtsomt af den sikrede selv (FAL §§ 18-20) eller af sikredes ægtefælle, jf. om identifikation mellem ægtefæller i brandforsikring FAL § 85. Af de citerede regler angår bestemmelserne i FAL §§ 4-9 om risikooplysninger ved forsikringens tegning forholdet mellem selskabet og forsikringstageren, mens de øvrige regler angår forholdet mellem selskabet og den eller de sikrede.

Ansvarsforsikring tegnes ligesom anden frivillig forsikring af forsikringstageren i dennes egen interesse og for dennes regning. Det kan være i forsikringstagerens interesse at dække også andre f.eks. medlemmer af hans husstand som sikrede. Forsikringen fritager så langt dækningen rækker sikrede for den økonomiske byrde af erstatningsansvaret. Ansvarsforsikring har imidlertid også værdi for skadelidte. Fordelen for skadelidte består i, at dækningen under denne forsikring sætter den ansvarlige sikrede i stand til at opfylde skadelidtes krav om erstatning uden at måtte belaste sin økonomi ud over pligten til som forsikringstager at betale præmien.

Det kan, sagdes det allerede i Kommissionsbetænkningen fra 1925, der indeholder udkast til Lov om Forsikringsaftaler, s. 135f, være en betænknelighed ved ansvarsforsikring, at sådan forsikring kan svække den agtpågivenhed, der er ønskelig, særligt hos dem der udfører farlige handlinger. Interessen og indsatsen i det skadeforebyggende arbejde er vokset stærkt i de forløbne år. I den foreslåede og vedtagne lov om forsikringsaftaler blev den "betænknelighed" for den almindelige agtpågivenhed og sikkerhed, som havde optaget Kommissionen, søgt imødegået ved, at ingen forsikring dækker forsætligt forvoldte skader, og at det særligt kan aftales, at selskabet også i ansvarsforsik-

ring er fri for ansvar i tilfælde af grov uagtsomhed, jf. nærmere FAL §§ 18, stk. 2 og 20. Problemet om behovet for forsikringsdækning og om forsikring svækker den almindelige agtpågivenhed blev påny drøftet i forbindelse med reglerne i EAL § 19 om tingsforsikring. Der er et behov for at være dækket imod følgerne af en egen uforsigtighed som ikke er værre end hvad nu og da forekommer og næppe kan udelukkes, men ikke mod groft sløseri. FAL § 18 om grov uagtsomhed er fortolket i overensstemmelse hermed i U 1998.1693 H om tyveridækningen i en erhvervsforsikring. Det er blevet anset for ubetænkeligt at ophæve det almindelige culpaansvar, hvis skadelidtes tab er dækket af en tingsforsikring, for så vidt angår simpel uagtsomhed i privatlivet, jf. herved U 1998.1558 H, mens ansvaret fastholdes også for simpel uagtsomhed for skader som forvoldes i offentlig eller erhvervsmæssig virksomhed, jf. EAL § 19. Ansvar fastholdes også for objektivi-ansvar og for ansvar efter Færdselsloven m.m., jf. EAL § 21. Her fastholdes ansvarsbyrden og dermed udgiften til en mere omfattende ansvarsforsikring hos virksomhederne. Erhvervsansvarsforsikring er ikke som privatansvarsforsikring et standardprodukt, men forhandles, udformes og tariferes individuelt. Et tungt skadesforløb vil kræve højere præmie og iværksættelse af sikkerhedsforanstaltninger. Herved bevares den mulige skadesforebyggende virkning af erstatningsreglen, jf. ræsonnementet i *Folketingstidende* 1983-84 (2. samling) Tillæg A sp. 69 i tilslutning til Betænkning nr. 829/1978 s. 7ff. Der gælder særlige regler om medarbejderne i virksomhederne. Arbejdstagerne er fri for ansvar også for simpel uagtsomhed for erhvervsskader, jf. nærmere EAL § 19, stk. 3 om skader, der er dækket og § 22, stk. 3 om skader, der ikke er dækket af skadelidtes tingsforsikring eller arbejdsgiverens ansvarsforsikring. Der skelnes ikke i disse bestemmelser mellem ledende medarbejdere og andre.

Det er værdifuldt, udtales det i Betænkningen af 1925 om FAL, også set fra samfundets synspunkt, at den, der har lidt en skade, som en tredjemand er ansvarlig for, har mulighed for at få sit tab dækket gennem den ansvarliges ansvarsforsikring, også selvom den ansvarlige ikke er be-

talingsdygtig. Økonomisk deroute hos skadelidte er uønskelig af mange grunde. Økonomiske vanskeligheder kan føre mange andre ulykker med sig og kan sprede sig som en dominoeffekt. Hertil kommer både medlidenhed med uforskyldt ulykke og nødvendigheden for et velfærdssamfund af at yde hjælp i nød. Betænkningens samfundssyn og hensyn til de skadelidte førte til, at der allerede i FAL af 15. april 1930 og også i senere lovgivning, navnlig Erstatningsansvarsloven og i lovene om lovpligtige forsikringer, er givet bestemmelser, som på forskellig måde og i forskellig udstrækning giver de skadelidte en retlig beskyttelse for deres interesse i at få erstatningskrav opfyldt gennem dækning fra den erstatningsansvarliges ansvarsforsikring, selvom en ansvarsforsikring efter aftalen mellem forsikringstageren og selskabet og efter reglerne i FAL er dækningspligtigt over for sikrede og ikke overfor skadelidte. Der er ved præceptive regler i et vist omfang givet skadelidte en selvstændig ret til opfyldelse af sit erstatningskrav fra dækning under skadevolderens ansvarsforsikring. Reglerne om ansvarsforsikringens dækningspligt i FAL er omtalt nedenfor.

Ansvarsforsikringens dækningspligt efter FAL

Afsnit I i FAL om "Fællesbestemmelser for alle forsikringsarter" gælder også om selskabets dækningspligt i ansvarsforsikring. Også reglerne i FALS afsnit II A om skadesforsikring i almindelighed har væsentlig betydning for ansvarsforsikring. Det fremhæves i Kommissionsbetænkningen af 1925, at det følger af reglen om *berigelsesforbudet* i skadesforsikring i FAL § 39 (Betænkningen s. 78 og 135), at den, der er sikret under en ansvarsforsikring, ikke har et ubetinget krav mod selskabet på at få udbetalt den skyldige erstatning, men alene har krav på "at blive befriet for den retskraftige fordring, skadelidte har på ham". Den sikrede ansvarlige skadevolder har kun krav på at få udbetalt et beløb svarende til den skyldige erstatning til sig selv, hvis sikrede har opfyldt skadelidtes krav på betaling af dette beløb. Betydningen af at undgå en ugrundet berigelse for den sikrede, tiltrak sig, fremgår det af Be-

tænkningen, betydelig interesse i Kommissionen. Berigelsesforbudet er stadig gældende, men overholdelsen af forbud i ansvarsforsikring synes ikke, som de i Betænkningen citerede ældre domme illustrerer, at volde vanskeligheder i nutidig praksis. Forsøg på at få penge fra en ansvarsforsikring, som ikke går til dækning af skadelidtes krav, men beriger skadevolder, forekommer nu om stunder sjældent eller aldrig.

Skadelidte har ikke et direkte krav mod en frivillig ansvarsforsikring, der dækker skadevolders ansvar. En sag anlagt af skadelidte mod ansvarsforsikreren må derfor, medmindre selskabet som i U 1966.632 v akkviescerer ved at blive sagsøgt, afvises. FAL bestemmer i § 95, at skadelidte indtræder i den sikredes ret mod ansvarsforsikringsselskabet, når den ansvarlige skadevolders erstatningspligt og erstatningens størrelse er fastslået, for så vidt skadelidte ikke allerede er fyldestgjort. Skadelidte har i så fald adgang til at få prøvet, om ansvarsforsikringen er dækningspligtig, jf. U 1999.278 H. Selskabets dækningspligt er begrænset af skadevolderens forpligtelse og nedsættes således f.eks. i tilfælde af egen skyld eller efter andre af erstatningsrettens regler. Også en begrænsning af erstatningspligten efter en tvangsakkord påvirker selskabets hæftelse, jf. U 1998.1738 Ø.

Den sikrede skadevolders erstatningspligt og størrelsen af erstatningen må normalt fastslås ved dom i en sag anlagt mod skadevolderen. Anlæg af en sådan sag kan imidlertid støde på den vanskelighed, at skadevolderen er et selskab, som er opløst af skifteretten enten formløst eller ved likvidation eller konkurs. Det er ikke udelukket at genoptage et bo, jf. således U 1998.629 H om genoptagelse af bobehandlingen af et formløst opløst anpartsselskab,¹³ men i U 1997.1306 Ø er prøvelsen af sikredes ansvar i et tilfælde, hvor sikredes (et anpartsselskabs) konkurs var sluttet efter Konkurslovens § 143, og selskabet opløst, sket under en sag rettet mod ansvarsforsikringsselskabet.

13. Se også U 1999.1195 H samt Munch: Konkursloven, 8. udg. 1997, s. 713. Gomard: *Aktieselskaber og an-*

partsselskaber, 3. udg. 1996, s. 379 og s. 781.

Det ville have været umuligt eller dog i hvert fald vanskeligt og bekosteligt at gennemføre den nødvendige prøvelse af kravet i en sag rettet mod det fallerede selskab. Det må være en forudsætning for at acceptere en sag mod selskabet som surrogat for en dom over sikrede, at sag mod sikrede ikke kan gennemføres, og at der ved en sag mod selskabet kan skaffes samme sikkerhed for en rigtig afgørelse om ansvar og erstatningsudmåling, som det i almindelighed er muligt ved sag mod sikrede.¹⁴ Reglen i FAL § 95 gælder kun om ansvarsforsikring. Dersom en forsikring ikke er udformet som ansvarsforsikring, men som en garantiforsikring, der hæfter direkte overfor forsikringstagerens medkontrahent som beneficiant, er situationen som det illustreres af U 1998.1472 v anderledes. En ejerskifteforsikring (før Lov om forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom nr. 391 af 14. juni 1995 §§ 1-5) hvorefter "garantidækningen dækker som ansvarsdækningen" fandtes at være en garantidækning og derfor at hæfte umiddelbart overfor køberen uafhængigt af betingelserne i FAL § 95.

U 1983.1079 H

FED 1997.606

U 1998.1472 V

14. Sml. U 1983.1079 H samt - noget anderledes - Vestergaard Pedersen i U 1959 B.215ff og Lisbeth Kjærgaard: *Privatansvarsforsikring i et erstatningsretligt perspektiv*, 1999, s. 309ff, Goldschmidt i NFT 1998.36ff samt FED

1997.606 ø. Spørgsmålet om forholdene i søforsikring efter de delvist afvigende norske og svenske regler er også omtalt i en række indlæg i Sv.Jur. Tid. senest 1998.701ff af Svante O. Johansson.

Indbrudstyveri – forsvarligt aflåst – vinduer og døre – tricktyverier

Denne artikel tilstræber at beskrive retstilstanden og ankenævnspraksis med hensyn til, hvornår der er forsvarligt aflåst i forsikringsretlig forstand, når døre og vinduer til boligen har stået åbne. Under samme synsvinkel behandles også de såkaldte tricktyverier.

U 1986.125 H
U 1986.129 H
U 1986.449 H

Før højesteretsdommene¹ i 1986 var praksis, at forsikringselskaberne afviste at betale erstatning efter de for de forsikrede gunstige regler om indbrudstyveri, hvis ikke der var objektive tegn på indbrud, f.eks. en ødelagt dør eller et ødelagt vindue. I stedet blev erstatningsopgørelsen foretaget efter reglerne om simpelt tyveri, hvor der som regel ikke er dækning for penge, smykker, guld og sølv – lige netop den slags effekter en tyv først og fremmest stjæler.

Højesteretsdommene slog i alle tilfælde fast, at det var selskabet, der skulle godtgøre, at tyveriet fra forsikringstagerens bolig ikke var begået fra forsvarlig aflåst bolig, og ikke som tidligere antaget forsikringstageren, der skulle godtgøre, at boligen havde været forsvarligt aflåst.²

1. U 1986.125 H, 129 H og 449 H.

2. Michael S. Wiisbye U 1988.839.

Henning Jønsson

Cand.jur., direktør for Ankenævnet for Forsikring. Født 1946. Har bl.a. skrevet *Husejerforsikring*, GadJura 2. udg. 1999 og *Familieforsikring*, Gad 3. udg. 1993 (begge m. Jørgen Gawinetski). Fagredaktør på Karnovs lovsamling. Kontakt: Ankenævnet for Forsikring, Anker Heegaardsgade 7, 1572 København K, telefon 3315 8900.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på F&ST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

Herefter efterlevede selskaberne³ det nye budskab – at det var dem, der skulle godtgøre, at boligen ikke havde været forsvarligt aflåst.

De fleste antog vel herefter, at det pågældende vilkår var at anse for en sikkerhedsforskrift,⁴ mens andre måske stadig vurderede vilkåret som en objektiv beskrivelse af dækningsomfanget. I de allerfleste situationer gør det ingen forskel på resultatet, men i visse situationer gør det hele forskellen.

Policevilkåret er ofte affattet således:

“Forsikringen dækker indbrudstyveri, hvorved forstås tyveri ved indbrud i forsvarligt aflåst bygning eller lokale.”

Hvis der var tale om en objektiv bestemmelse, ville tyveri gennem en åben dør eller et åbent vindue være sket fra en i objektiv henseende uforsvarligt aflåst bygning – uanset grunden til, at døren eller vinduet ikke var låst eller lukket.⁵

Når der er tale om en sikkerhedsforskrift, jf. FAL § 51, er årsagen til den manglende aflåsning ikke uinteressant. Sikkerhedsforskrifter defineres som “forholdsregler som det i forsikringsaftalen er pålagt den sikrede at iagttage for at forhindre eller begrænse skadens omfang”. At holde sit hus forsvarligt aflåst er netop sådan en bestemmelse.

At Højesteret mente, at der var tale om en sikkerhedsforskrift, kan netop udledes af dommen, gengivet side 449 i UfR. Heri hedder det:

“Ved Højesteretsdomme af 1. januar 1986 er det fastslået, at forsikringsselskabet må godtgøre, at tyveriet fra forsikringstagerens bolig ikke er begået ved indbrud, hvis selskabet med denne begrundelse skal undgå at dække skaden.”

3. Der er dog stadig enkelte “smuttere”, f.eks. AK 49.527 (16/8 1999).

4. Gawinetski & Jønsson: *Familieforsikring* 2. udgave 1990.
Ivan Sørensen: *Forsikringsret* 1993.

5. Højesteretsdommen har fået enkelte selskaber til at udforme vilkåret som en objektiv bestemmelse, jf. AK 45.190 (16/2 1998).

Udtalelsen om, at det er selskabet, der skal bevise, at tyveriet ikke er begået ved indbrud, viser, at det er en sikkerhedsforskrift, fordi det ifølge FAL § 51 netop er forsikrings-selskabet, der skal bevise, at sikkerhedsforskriften er overtrådt.⁶ Højesterets flertal (4 ud af 5) udtalte:

“Appellanten (selskabet) har ikke godtgjort, at ejendommen ikke var forsvarligt aflåst.”

U 1986.129

Når denne udtalelse suppleres med udtalelsen i dommen nævnt U 1986.129, hvor flertallet (her 3 ud af 5) udtaler:

“... Det findes herefter tilstrækkeligt godtgjort, at lejligheden ikke var forsvarligt aflåst, da tyveriet blev begået. Da indstævnte (forsikringstageren) ikke har gjort det antageligt, at dette forhold har været uden betydning, findes appellanten at have været berettiget til at afvise dækning efter policens bestemmelser om indbrudstyveri”,

ses, at Højesterets flertal også var enige om, at det var af betydning, om der var årsagssammenhæng mellem overtrædelsen af sikkerhedsforskriften og tyveriet, jf. ordene i FAL § 51: “... har den sikrede kun krav mod selskabet, når og for så vidt det må anses godtgjort, at forsikringsbegivenhedens indtræden eller omfang ikke skyldes overtrædelse af disse forskrifter.”

Som et eksempel på manglende årsagssammenhæng kan nævnes, at forsikrede har undladt at låse sin hoveddør, hvilket dog er overset af tyven, der i stedet har knust et vindue.

Det er imidlertid ikke nok, at sikkerhedsforskriften er overtrådt. Den skal også være overtrådt ved en forsømmelse, jf. ordene: “...og har den sikrede eller nogen hvem det påhviler at påse forskriftens gennemførelse, gjort sig skyldig i forsømmelse med hensyn til overholdelse af sådant pålæg ...”

6. Bestemmelsen lyder: “Er der i forsikringsaftalen givet pålæg om forholdsregler, der for forsikringsbegivenhedens indtræden skal iagttages for at forebygge denne eller formindske skadens omfang, og har den sikrede eller nogen, hvem det påhviler at påse forskriftens gennemførelse, gjort sig

skyldig i forsømmelse med hensyn til overholdelsen af sådant pålæg, har den sikrede kun krav mod selskabet, når og for så vidt det må anses godtgjort, at forsikringsbegivenhedens indtræden eller omfang ikke skyldes overtrædelse af disse forskrifter....”

Som regel vil åbentstående vinduer eller døre kunne tilregnes den forsikrede eller nogen, han må tåle identifikation med, som et uagtsomt forhold, men ikke altid. Der vil i visse tilfælde kunne være tale om, at vinduer under visse omstændigheder kan stå åbne. Derimod vil det være undtagelsen, at man kommer ud for et tilfælde, hvor det er undskyldeligt, at *døre* står åbne, men Ankenævnet for Forsikring var i løbet af få måneder ude for to tilfælde.

FED 1996.1481

AK 41.133

En ung pige havde pakket sin taske og var på vej ud af døren til sin lejlighed. I samme øjeblik fik hun et epilepsianfald, der indebar, at hun øjeblikkeligt måtte lægge sig ned, hvilket medførte, at hun ikke fik lukket sin dør. Da hun vågnede efter anfaldet, havde en tyv stjålet hendes penge og smykker. Selskabet afviste at betale erstatning efter reglerne om indbrudstyveri, fordi døren ikke var låst.

FED 1997.931

I en anden sag (AK 42.671) gik forsikringstageren i sin have, da hun pludselig hører naboen kalde på sig på en sådan måde, at hun måtte antage, at han havde umiddelbar hjælp behov. Hun løb derfor straks derover og opdagede, at naboen havde skåret sig slemt i foden, og at det blødte kraftigt fra såret. Forsikringstageren ringede efter en ambulance og hjalp naboen, så godt hun kunne. Da ambulancen var kørt med naboen, gik hun tilbage til sit hus og kunne konstatere, at en tyv havde stjålet hendes smykker, medens hun havde været hos naboen. Da hun ikke havde låst døren, ville selskabet ikke betale.

I begge tilfælde indledtes ankenævnets afgørelse således:

“Kravet i forsikringsbetingelserne om, at indbrudstyveri kun er dækket fra forsvarligt aflåst bygning, må anses for at være en sikkerhedsforskrift, jf. forsikringsaftalelovens § 51. Det følger af samme bestemmelse, at hvis forsikringstageren ved forømmelse ikke overholder forskriften – i dette tilfælde at aflåse bygningen forsvarligt – har han kun krav mod selskabet, hvis det må anses for godtgjort, at forsikringsbegivenhedens indtræden – i dette tilfælde tyveriet – ikke skyldtes overtrædelse af forskriften. Klagerens bolig har på tyveritidspunktet ikke været låst, og sikkerhedsforskriftens pålæg om, at boli-

gen skal være forsvarligt aflåst har objektivt set ikke været overholdt.”

I sagen om epilepsitilfældet fortsatte nævnet:

”Det er imidlertid ubestridt, at årsagen til den manglende aflåsning er det epilepsianfald, som klageren fik på vej ud af døren. På denne baggrund finder nævnet, at overtrædelsen af sikkerhedsforskriften ikke kan tilregnes klageren som uagtsom. Da den manglende aflåsning således ikke kan tilregnes klageren som en forsømmelse, finder nævnet, at klageren har krav på dækning i henhold til forsikringsbetingelserne om indbrudstyveri.”

I sagen om nabohjælpen fortsatte nævnet:

”Årsagen til den manglende aflåsning er, at klageren løb ind til sin nabo, der havde råbt om hjælp, for at komme ham til undsætning. På denne baggrund finder nævnet, at overtrædelsen af sikkerhedsforskriften ikke kan tilregnes klageren som uagtsom. Da den manglende aflåsning således ikke kan tilregnes klageren som en forsømmelse, finder nævnet, at klageren har krav på dækning i henhold til forsikringsbetingelsernes bestemmelser om indbrudstyveri.”

Tilfældene er specielle, og som før nævnt må man regne med, at døre til boliger skal være låst – ellers er der ikke forsvarligt aflåst.

FED 1997.1059

AK 44.880

Gerningsmanden havde ifølge politiet skaffet sig adgang via en ulåst entredør. Hele familien sad i stuen og spiste, hvilket ikke forhindrede gerningsmanden i at gå op på 1. sal og stjæle smykker. Forsikrede hævdede, at døren var låst, men nævnet fandt det ikke sandsynliggjort, at døren var låst og fandt, at huset ”under de givne omstændigheder ikke havde været forsvarligt aflåst.” Ved de givne omstændigheder må skulle forstås, at døren ikke burde være ulåst, selv om man opholder sig i huset.

AK 44.747

Gerningsmanden havde ifølge politiet skaffet sig adgang ved at presse døren op til forsikredes bolig. Forsikrede var invalidepensionist og havde automatisk dørlukker. Nævnet fandt, at boligen ikke havde været forsvarligt aflåst og fandt endvidere, at overtrædelsen af sikkerhedsforskrif-

ten kunne tilregnes forsikrede som uagtsom. Der blev altså ikke ydet indbrudstyverierstatning.

AK 45.340

Medens forsikrede opholdt sig på altanen, blev der begået tyveri af bl.a. smykker og penge. Entredøren var ikke låst.

Nævnet udtalte:

“Kravet i forsikringsbetingelserne om, at indbrudstyveri kun er dækket fra forsvarligt aflåst bygning, må anses for at være en sikkerhedsforskrift, jf. forsikringsaftalelovens § 51. Det følger af samme bestemmelse, at hvis forsikringstageren ved forsømmelse ikke overholder forskriften – i dette tilfælde at låse en hoveddør – har hun kun krav mod selskabet, hvis det må anses for godtgjort, at forsikringsbegivenhedens indtræden – i dette tilfælde tyveriet – ikke skyldes overtrædelse af forskriften. Når henses til, at døren i det foreliggende tilfælde har kunnet åbnes uden brug af vold, har bygningen ikke på tyveritidspunktet været forsvarligt aflåst i forsikringsbetingelsernes forstand, og sikkerhedsforskriftens pålæg om forsvarlig aflåsning har objektivt set ikke været overholdt.

Klageren befandt sig i hjemmet, men den altan, som hun opholdt sig på, da tyveriet skete, vendte bort fra indgangspartiet. På denne baggrund finder nævnet, at den manglende overholdelse af sikkerhedsforskriften kan tilregnes klageren som en forsømmelse. Da det endvidere kan lægges til grund, at tyven kom ind i lejligheden gennem den ulåste dør, finder nævnet, at klageren ikke som påstået har krav på dækning i henhold til forsikringsbetingelsernes bestemmelser om indbrudstyveri.”

Som det ses, ville nævnet muligvis være kommet til en anden afgørelse, hvis altanen var vendt til samme side som hoveddøren.

AK 45.898

Bolig ikke forsvarligt aflåst. Tyveriet skete via ulåst dør, medens forsikrede var i bad.

AK 47.994

Medens familien sad i stuen og så fjernsyn, afhaspede tyven døren fra haven til soveværelset. Denne var sikret med en krog. Nævnet fandt, at boligen ikke var forsvarligt aflåst.

Erkendelsen af, at der er tale om en sikkerhedsforskrift, har givet anledning til yderligere refleksioner med hensyn til *vinduer*, der ikke er lukket eller er stillet på klem med et af de utallige sikkerhedsbeslag, der er på markedet. Det turde være åbenbart, at man ikke bør *forlade* boligen med et vindue, der står åbent. I det mindste ikke, hvis vinduet er forholdsvis nemt at komme til. Efter nævnets praksis er vinduet nemt at komme til, hvis det er placeret i indtil 2 m's højde. Hvis adgangsforholdene lettes, skal vinduet efter omstændighederne holdes lukket. Dette gælder eksempelvis, hvis der forefindes stillads, jf. AK 26.810, AK 26.805 og AK 45.116. Nævnes skal også AK 26.628 (gelænder muliggjorde indstigning), AK 27.624 (jerngitter i 1 m's højde gjorde det muligt at nå vinduet 2 m oppe). Der findes flere lignende afgørelser.⁷

Det skal bemærkes, at nogle selskaber har "objektiveret" bestemmelsen ved at anføre, at vinduet skal være lukket og haspet, når boligen forlades, jf. eksempelvis Familiens Basisforsikring 2, hvor det blandt undtagelserne er nævnt, at "... forsikringen ikke dækker tyveri fra bygning eller lokale, hvor der ikke har været nogen hjemme, og hvor tyven har skaffet sig adgang gennem vinduer, der ikke har været lukkede eller tilhaspede ...". Se også AK 44.224 og 49.117. I sidstnævnte tilfælde befandt vinduet sig 3,70 m over haveniveau. Klageren, der havde natarbejde, sov på tyveritidspunktet (kl. 11.00 om formiddagen) på 1. sal. Klageren henviste til 2 m's reglen, men selskabet havde defineret "forsvarligt aflåst" således:

"Forsvarligt aflåst: Ved 'forsvarligt aflåst bygning' forstås, at vinduer er lukket og tilhaspet med solide lukkeanordninger, og udvendige døre er aflåst med solide og funktionsdygtige låse, således at indbrud normalt kun kan finde sted ved brug af betydelig vold. Vinduer, der står på klem, anses ikke som forsvarligt lukkede, selv om der er monteret sikkerhedsbeslag."

7. Jf. Gawinetski & Jønsson: *Familieforsikring*, 3. udgave, side 114 med omtale af utrykt Østre Landsretsdom, hvor vinduet var placeret 1,85 m oppe –

ingen dækning, og byretsdom, hvor vinduet var placeret 2,05 m oppe – dækning.

Nævnet udtalte derfor:

“Sådan som det indklagede selskabs forsikringsbetingelser er affattet, er det et krav for, at huset kan anses for forsvarligt aflåst, at bl.a. vinduer er lukket og tilhaspet, hvilket – som forskriften er udformet – gælder, uanset hvor højt oppe vinduet er placeret. Det kan som ubestridt lægges til grund, at vinduet har stået åbent, og den pågældende sikkerhedsforskrift er dermed objektivt set overtrådt.”

I det konkrete tilfælde var det husets barnepige, der havde glemt at lukke vinduet.

Herom udtalte nævnet:

“Nævnet finder, at barnepigen ved at undlade at lukke vinduet – meget muligt i strid med klagerens anvisninger – har udvist forsømmelse, da hun var klar over, at klageren – som har natarbejde – sov på det pågældende tidspunkt.

Nævnet finder, at de sikrede må tåle at blive identificeret med barnepigen i henseende til forsømmelse med sikkerhedsforskriftens overholdelse.

Da det endvidere som ubestridt lægges til grund, at tyven har anvendt det åbentstående vindue til tyveriet, og der således er årsagssammenhæng mellem overtrædelsen af sikkerhedsforskriften og tyveriet, jf. forsikringsaftalelovens § 51, finder nævnet ikke anledning til at kritisere, at selskabet har opgjort erstatningen i henhold til dækningsskemaets angivelse af dækning for “Tyveri fra ikke forsvarligt aflåst bygning eller lokale”.

Hvis vinduet er sikret med et såkaldt sikringsbeslag, vil det som hovedregel ikke kunne karakteriseres som “forsvarligt aflåst” – i det mindste hvis der ikke er udøvet påviselig vold for at få vinduet op, jf. AK 37.884 (krog og beslag med 4 mm skruer var flået ud af karmen, således at denne flækkede), AK 37.589 (beslag fastgjort til øjebolt, der var brækket løs med en rive). I begge tilfælde blev der ydet erstatning, men rækken af afgørelser, hvor der ikke blev ydet erstatning, er langt større, jf. AK 41.205 (terrasse-dør), AK 44.729, AK 46.736, AK 46.849, AK 46.867 og AK 47.200.

Nævnet begrundet kendelserne således:

“Nævnet har i en række tidligere kendelser udtalt, at opbrud af et forsvarligt aflåst vindue er karakteriseret ved at måtte medføre skade af ikke ringe omfang på vindue eller vindueskarm. Vinduet må efter de foreliggende oplysninger – herunder de fremlagte fotografier samt taksatorens rapport – antages at have kunnet åbnes uden forvoldelse af sådan skade. Nævnet finder herefter, at klagerens bolig ikke kan anses for at have været forsvarligt aflåst på tyveritidspunktet.”

Vestre Landsret kom i 1992 og i år til samme resultat, jf. U 1992.679 og U 1999.1104. Det skal dog tilføjes, at retten, efter en konkret vurdering, også er kommet til det resultat, at sikringen er i orden, jf. U 1990.690 v, U 1993.420 Ø og U 1996.135 v.

U 1992.679

U 1999.1104

U 1990.690 v

U 1993.420 Ø

U 1996.135 v

Det siger sig selv, at vinduer, der er sat i ventilations- eller udluftningsstilling, i endnu mindre omfang kan berettigede til dækning.

Er boligen *ikke forladt*, er det spørgsmålet, om et åbentstående vindue medfører, at boligen ikke er forsvarligt aflåst. *Objektivt* er boligen ikke forsvarligt aflåst, hvis vinduet ikke er lukket eller sikret med en anordning, der kræver betydelig vold at forcere, jf. ovenfor. Men kan det karakteriseres som en forsømmelse at have et vindue stående på klem, når man er hjemme?

Det må antages, at det er i orden at have soveværelsesvinduet på klem, når man sover i soveværelset. Derimod skal man nok regne med, at andre vinduer i bygningen skal være lukkede *om natten*.

FED 1997.1033

AK 43.332

Tyven var kommet ind gennem et åbentstående kælder-vindue. Selv om forsikredes datter og dennes ven sov i et værelse i kælderen, fandt nævnet, at der ikke var tale om forsvarlig aflåsning. Der var stjålet kontanter fra et aflåst kælderværelse, men tyven havde kunnet anvende nøglen til badeværelset, idet denne passede til alle døre i kælderen.

AK 46.529

Tyven var kommet gennem et lille (30 x 40 cm) vindue i en forstue. Vinduet var muligvis ikke lukket helt. Om gerningsmanden var kravlet gennem vinduet eller havde

kunnet række gennem vinduet og åbne døren, var uvist. Forsikrede lå og sov i soveværelset, der havde forbindelse til forstuen. Nævnet fandt, at boligen ikke var forsvarligt aflåst.

FED 1998.1544

AK 46.725

Tyven var om natten trængt gennem et vindue i badeværelset. Fra badeværelset var der adgang til soveværelset, og forsikrede havde ladet døren stå åben til badeværelset, men denne dør havde tyven lukket, hvilket forsikrede opdagede, da han skulle på toilettet. Ud over at konstatere, at vinduet havde kunnet åbnes ved anvendelse af beskedden vold, jf. hvad der er anført ovenfor i tilslutning til AK 47.200, fortsatte nævnet:

“Når henses til måden, hvorpå tyven har skaffet sig adgang til lejligheden gennem badeværelsesvinduet, der er placeret mindre end 2 meter fra jordhøjde, samt til, at tyveriet skete om natten, hvor klageren lå og sov i soveværelset, finder nævnet, at overtrædelsen af sikkerhedsforskriften må tilregnes klageren som uagtsom. Da den manglende overholdelse af sikkerhedsforskriften således kan tilregnes klageren som en forsømmelse, finder nævnet ikke at kunne kritisere, at selskabet har behandlet tyveriet efter forsikringsbetingelsernes bestemmelser om simpelt tyveri.”

men anderledes:

AK 46.998

I dette tilfælde havde tyven også skaffet sig adgang til boligen gennem et badeværelsesvindue, medens forsikrede og dennes hustru lå og sov i soveværelset. Også i dette tilfælde var døren til badeværelset efterladt åben. Ved toiletbesøg opdagede forsikrede, at badeværelsesvinduet stod åbent, og forsikrede så endvidere en person løbe ud af indkørslen.

I denne sag udtalte nævnets flertal:

“I betragtning af de foreliggende oplysninger om måden, hvorpå tyven har skaffet sig adgang til badeværelset, og det forhold, at klageren og dennes hustru på tidspunktet for tyveriet befandt sig i deres soveværelse nogle få meter fra badeværelset, og at soveværelsesdøren og badeværelsesdøren efter det oplyste havde stået åbne, finder nævnets flertal, at klageren

ikke har udvist uagtsomhed i henseende til aflåsning af huset.”

Sker tyveriet *om dagen*, kan man tilsyneladende tillade sig at have vinduer i bygningen stående åbne, uden at dette vil blive karakteriseret som ikke-forsvarlig aflåsning – vel at mærke, hvis man opholder sig i bygningen.

FED 1997.977

AK 43.432

Tyven var kommet ind gennem et køkkenvindue, der stod på klem. Forsikrede befandt sig i et værelse over køkkenet og hustruen i dagligstuen, ligesom familiens hund – en Grand Danois. Ud over at konstatere, at huset objektivt set ikke havde været forsvarligt aflåst, fortsatte nævnet:

“Imidlertid befandt såvel klageren som dennes mand sig i huset. På denne baggrund finder nævnet, at overtrædelsen af sikkerhedsforskriften ikke kan tilregnes klageren som uagtsom. Da den manglende overholdelse af sikkerhedsforskriften således ikke kan tilregnes klageren som en forsømmelse, finder nævnet, at klageren har krav på dækning i henhold til forsikringsbetingelsernes bestemmelser om indbrudstyveri.”

FED 1997.1011

Lignende sag AK 43.847, (tyveri via soveværelsesvinduet, medens forsikredes hustru var i bad).

AK 44.291

Forsikrede – der var 74 år – opholdt sig i stuen, der befandt sig 5 m fra soveværelset, hvor et vindue var efterladt åbent. En sommeraften ved 21.30 tiden kravlede en tyv gennem vinduet og stjal smykker.

Nævnet udtalte:

“Henset til de foreliggende oplysninger om huset og soveværelsets beliggenhed samt tidspunktet for indbruddet finder nævnet imidlertid ikke, at klageren ved at lade et vindue stå – lidt – på klem, mens hun selv befandt sig i huset, har udvist uagtsomhed i henseende til aflåsningen.”

AK 44.857

Dagen efter forsikredes hustrus 75 års dag sker et tyveri af smykker og penge til en værdi af ca. 500.000 kr. mellem kl. 11.00 og 16.00. Forsikrede og hustruen befandt sig i det tidsrum i stuen eller køkkenet. Tyven kommer ind

gennem et på klem stående vindue i soveværelset. Døren til soveværelset var lukket.

Nævnet udtalte:

“I betragtning af de foreliggende oplysninger om måden, hvorpå tyven har skaffet sig adgang til soveværelset, tidspunktet for tyveriet og det forhold, at klageren selv befandt sig i huset, finder nævnets flertal, at klagerne ikke har udvist uagtsomhed i henseende til aflåsningen af huset.”

Det indklagede selskab ønskede ikke at følge nævnets afgørelse, og sagen blev herefter af klager indbragt for Retten i Århus, der i dom af 23/8 1999 gav forsikrede medhold. Forinden havde der været afholdt syn og skøn, og retten lagde til grund, at vinduet havde kunnet ruskes op ved at hive i det i ca. 30 sekunder, hvilket i øvrigt medførte en del støj.

Retten udtalte:

“Under disse omstændigheder finder retten, at huset har været forsvarligt aflåst og kun har kunnet opbrydes ved hjælp af vold, hvorfor der efter rettens opfattelse foreligger indbrudstyveri og ikke simpelt tyveri. Allerede under henvisning hertil findes sagsøgeren at burde få medhold i sin påstand. Det bemærkes dog herudover, at sagsøgeren og dennes hustru har opholdt sig i huset på tidspunktet for indbruddet enten i køkkenet eller i stuen, hvorfor der ikke ses at foreligge nogen forsømmelse fra sagsøgerens side.”

Retten fandt altså (i modsætning til ankenævnet), at boligen objektivt set var forsvarligt aflåst, og at der i øvrigt efter rettens skøn ikke var udvist forsømmelse. Selskabet har anket sagen.

En særlig sag var AK 47.932, hvor tyven formentlig ved at række gennem vinduet stjal smykker fra skuffe i et skab. Vinduet var sikret med PN-beslag. Tyveriet skete om formiddagen. Det siger sig selv, at hvis det ikke betragtes som uagtsomt at efterlade et vindue på klem, når man er hjemme, er det naturligtvis endnu mindre uagtsomt at sikre det med sikkerhedsbeslag. Det interessante er derfor nævnets udtalelse om “indrækning”.

Her udtalte nævnet:

“Uanset om det som antaget lægges til grund, at det har været muligt for gerningsmanden, stående uden for, at læne sig ind

og derved kunne nå den øverste kommodeskuffe, tage den ud, og herfra har taget de 2 smykkeskrin, finder nævnet herefter, at tyveriet må anses for at være et *indbrudstyveri* i forsikringsmæssig stand. Selskabet skal derefter yde erstatning for smykker.”

Ligeledes skal nævnes:

AK 48.826 (bliver offentliggjort)

Klageren boede til leje på 4. sal i en ejendom, der var ved at blive renoveret. Vinduerne var taget ud og åbningerne var af håndværkerne afdækket med plastik. Der var opsat stillads. Klageren kunne ikke selv bebo lejligheden, medens renoveringen foregik (1 – 2 måneder). En tyv fjernede stereoanlæg, video m.m., der af klager var gemt bag en seng, der var stillet på højkant. Selskabet hævdede, at der ikke var forsvarligt aflåst.

Nævnet udtalte:

“Det er nævnets opfattelse, at vinduesåbninger, der er afdækket med plastfolie, ikke kan anses for forsvarligt aflukkede. Sikkerhedsforskriften er derfor objektivt set overtrådt.

I hvert fald i betragtning af det lange tidsrum for afdækningen med plastfolie og værdien af de effekter, der blev opbevaret i lejligheden, finder nævnet, at tilsidesættelsen af sikkerhedsforskriften må tilregnes klageren som en forsømmelse.”

Befinder man sig *ikke* i bygningen, men på terrasse eller i have, skal man ikke regne med dækning.

AK 43.068

Tyven var kommet gennem et på klem-stående køkkenvindue, medens forsikrede arbejdede i haven – under disse omstændigheder fandt nævnet, at boligen ikke havde været forsvarligt aflåst, ligesom klageren havde handlet uagtsomt ved at efterlade huset med vinduet åbent, medens han arbejdede i haven.

I et enkelt tilfælde er der dog ydet dækning:

AK 48.100

Tyveriet blev begået ved middagstid. Klageren havde i de 20 minutter, hvori tyveriet blev begået, opholdt sig i rækkehusets udestue og på *terrassen*. Nævnet fandt, at klageren ikke havde overtrådt sikkerhedsforskriften ved uagtsomhed.

Det siger sig selv, at der i hver sag må udøves et skøn, både i forhold til forsvarlig aflåsning og udvist forsømmelse.

Skal der kort konkluderes på spørgsmålet om forsvarlig aflåsning, ser konklusionen således ud:

- Forsikrede har bevisbyrden for, at et tyveri har fundet sted
- Selskabet har bevisbyrden for, at der ikke har været forsvarligt aflåst
- Forsikrede har bevisbyrden for eventuel manglende årsagssammenhæng mellem den ikke-forsvarlige aflåsning og forsikringsbegivenheden
- Selskabet har bevisbyrden for, at overtrædelse af sikkerhedsforskriften kan tilregnes forsikrede som uagtsomt

At godtgøre, at der ikke er forsvarligt aflåst, er i øvrigt en tung bevisbyrde for selskaberne, jf. bl.a. bemærkningerne i landsrettens dom til U 1986.125. Selskaberne forsøger ofte at løfte denne bevisbyrde ved at lade en låsesmed undersøge låsen. Den låsesmed, selskaberne anvender, mener at kunne udtale sig om, hvorvidt en lås er dirket op eller ej. Dette stemmer ikke helt med, hvad den indkaldte syn- og skønsmand udtalte i sagen gengivet i U 1986.449. Her udtalte skønsmanden, at "professionelle dirke i rette hænder efterlader ingen spor i låsemekanismen". Nævnet har derfor i en række sager henvist løsningen af dette spørgsmål til retten, jf. eksempelvis AK 48.169.

Sluttelig skal nævnes, at det har været nødvendigt at se på en ganske særlig form for tyverier – de såkaldte tricktyverier – med sikkerhedsforskriftens øjne. Udtrykket tricktyverier findes ikke som særligt delikt i straffeloven, men er ikke desto mindre et udtryk, der er "opfundet" af politiet.

Først en kort karakteristik af et tricktyveri:

En person – typisk en kvinde – ringer på døren til en af vore ældre medborgere. Når døren åbnes, fortælles en historie om, at man har nogle blomster, nogle købmandsvarer eller sågar nogle penge, man skal aflevere til en anden navngiven person i opgangen. Men desværre er personen

ikke hjemme, og man vil derfor gerne skrive en besked til den pågældende, og til det har man brug for papir og en kuvert og måske også lidt hjælp til skrivearbejdet. Det er klart, at dette ikke kan foregå i døren, men meget bedre kan lade sig gøre inde i den ældres køkken. Og hvis vor ældre medborger er lidt afvisende, så er man for øvrigt også meget tørstig, så hvis man dog bare kunne bede om et glas vand. Selv om vor ældre medborger er utryg ved situationen, kan man jo dårligt nægte et medmenneske et glas vand, og således er personen nu inde i køkkenet. Når den fremmede har fået sit vand og den ønskede hjælp, trækker hun sig takkende tilbage. Vor hjælpsomme ældre medborger kan herefter (nogle gange går der lang tid) konstatere, at der er forsvundet penge, smykker og måske sølvtøj.

Ovenstående er i store træk begivenhedsforløbet, som det forklares af de bestjålne. Påskuddet til at komme ind hos de ældre kan variere noget, bl.a. er det også set, at personen nærmest giver udtryk for bekymring om, hvorvidt den ældre medborger nu også kan bære sine købmandsvarer op ad alle trapperne, og under dække af stor omsorg insisterer personen herefter på at bære varerne op og naturligvis helt ind i køkkenet.

Hvad der sjældent er klarlagt er, hvordan det lykkes de pågældende at stjæle. Ofte har de været sammen med den ældre hele tiden. Noget kunne tyde på, at der er medskyldige, og at kvindens opgave er at komme ind hos den ældre, slå låsen fra og ellers holde den ældres opmærksomhed fangen i køkkenet, medens medskyldige går ind – nu er der jo ikke låst længere – og gennemsøger lejligheden i øvrigt. Men det er som regel en teori, omend en kvalificeret teori.

Fra forsikringsselskabets synsvinkel – og dette relateres jo til den forklaring, den ældre kommer med – er der altså tale om et tyveri, der er begået, medens en person, den ældre selv har lukket ind, har befundet sig i lejligheden. Et sådant tyveri – hvis det antages begået af den person, den ældre selv har lukket ind – er ikke et *indbrudstyveri*. Den ældre lukkede jo frivilligt "gæsten" ind. Hvis det antages, at vor ældre medborger lukkede døren efter

kvinden, men glemte at låse denne efter hende, er boligen ikke forsvarligt aflåst. Har kvinden derfor en eller flere medskyldige, der går ind i lejligheden, medens den ældre er passiviseret i køkkenet, foreligger der derfor heller ikke indbrudstyveri. Aflåsningen er objektivt set ikke forsvarlig, og efter omstændighederne vil dette kunne tilregnes forsikrede som en forsømmelse.

Men hvis det uset er lykkedes kvinden at slå låsen fra eller låse op, er påbuddet ikke overtrådt af den forsikrede ved en forsømmelse. Der har godt nok ikke været forsvarligt aflåst, men da vor ældre medborger ikke vidste dette eller burde vide dette, kan han/hun ikke bebrejdes dette. Hvis tyveriet opdages inden alt for længe, vil der i denne situation være tale om *indbrudstyveri* med dertil hørende dækning for penge og smykker, som er de foretrukne tyveriobjekter i den sammenhæng.

Problemet i ankenævnet er, at begivenhedsforløbet sjældent er klarlagt og efterfølgende teorier om, hvordan det muligvis er foregået, kan man ikke basere en afgørelse på. Dette illustreres af følgende sager:

AK 45.756

En velklædt kvinde på 25 – 30 år ringer på klagerens dør. Kvinden fortæller klageren – der er en ældre kvinde – at hun har lånt 200 kr. af overboen, som hun gerne vil betale tilbage. Overboen er ikke hjemme, og hun vil ikke bare kaste pengesedlerne ind gennem brevsprækken. Hun beder derfor om en kuvert. Efter at have fået kuverten, vil kvinden gerne skrive en besked på den, og det foregår i klagerens køkken. Herefter forlader kvinden stedet, og næste dag opdager klageren, at smykker og sølvtøj er forsvundet.

I denne sag udtalte nævnet:

“Ordene “forsvarligt låst bygning eller lokale” angiver en sikkerhedsforskrift, jf. forsikringsaftalelovens § 51. Lægges det til grund, at tyveriet blev begået af en anden end kvinden, efter at kvinden var kommet ind i klagerens lejlighed, at lejligheden ikke var forsvarligt låst, da tyveriet blev begået, og at den manglende forsvarlige aflåsning beroede på, at kvinden havde manipuleret med låsen – hvilket nævnet ikke anser for at være et utænkeligt forløb – er det herefter afgørende for spørgsmålet om indbrudstyveri, om klageren har udvist uagtsomhed

ved ikke i tiden mellem manipuleringen og tyveriet, der blev opdaget den følgende dag, at have bemærket, at døren ikke var låst på sædvanlig – forsvarlig – vis. Nævnet – som ikke har kendskab til låsen – finder ikke at kunne tage stilling til dette spørgsmål. Hvis selskabet fastholder ikke at ville dække skaden, henstiller nævnet, at der meddeles klageren retshjælpsdækning til en retssag – jf. nævnsvedtægtens § 4 – om dækningspligten.”

Hvis selskabet efter at have set nævnets afgørelse stadig ikke finder betingelserne for erstatning opfyldt, må klageren indbringe sagen for domstolene, hvor der kan finde en egentlig bevisførelse sted.

AK 45.843

En morgen ringer det på klagerens dør, og uden for står en kvinde, der præsenterer sig som den nye hjemmehjælp. Da klageren faktisk havde aftalt med kommunen, at der denne dag skulle komme hjemmehjælp, lukker han hjemmehjælpen ind. “Hjemmehjælpen” henter en stol og sætter sig ud i køkkenet til klageren. Senere forlader hjemmehjælpen lejligheden, og kort tid efter opdager klageren, at der er stjålet penge og smykker. Også denne sag måtte nævnet afvise at tage stilling til, da det ikke helt var klarlagt, hvordan aflåsningen var sket, efter at den falske hjemmehjælper var lukket ind. Sagen adskilte sig fra det første tilfælde ved, at tyveriet blev opdaget meget hurtigt, og at klageren selv mente, at det var lykkedes hjemmehjælperen at låse døren op, efter at hun var kommet ind.

Tilsvarende sager AK 46.683, AK 46.293 og AK 47.545, hvor der var tale om henholdsvis en “sygeplejerske”, en kvinde med varer og byttepenge til “Olsen” ovenover, og en kvinde med blomster til naboen.

Der findes til dato ét eksempel på, at ankenævnet har anerkendt, at der foreligger indbrudstyveri:

AK 48.299

Her foregav en kvinde at skulle aflevere en pose med varer til overboen, der ikke var hjemme. Der skulle også skrives en seddel til overboen, og det skulle foregå i klagerens køkken. Klageren kunne huske, at døren var slået fra, da hun lukkede kvinden ud igen.

Nævnet udtalte:

“Nævnet finder ikke grund til at tro, at klageren selv skulle have slået låsen fra, da hun lukkede den unge dame ind. Da klageren opdagede, at låsen var slået fra, da hun lukkede kvinden ud, finder nævnet det mest nærliggende at antage, at det er lykkedes den unge kvinde at manipulere med låsen, således at en medgerningsmand har haft adgang til lejligheden, medens den unge kvinde opholdt klageren i køkkenet. Nævnet lægger derfor til grund, at lejligheden var forsvarligt aflåst, da klageren lukkede døren efter at have lukket den unge kvinde ind. At denne kvinde uset af klageren har slået låsen fra kan efter nævnets opfattelse ikke bebrejdes klageren. Selv om klageren først har opdaget tyveriet af smykkerne om lørdagen, og det således teoretisk er muligt, at tyveriet kan have fundet sted mellem tirsdag – hvor ovennævnte episode fandt sted – og lørdag, i hvilken periode nævnet ikke har oplysninger om aflåsningsforholdene, finder nævnet det mest sandsynligt, at begivenheden er sket om tirsdagen og som beskrevet ovenfor. Da overtrædelsen af sikkerhedsforskriften om forsvarlig aflåsning ikke kan bebrejdes klageren, finder nævnet, at selskabet er forpligtet til at opgøre tyveriet i henhold til bestemmelserne om indbrudstyveri.”

I mange af sagerne er det fremført, at de ældre mennesker føler sig utrygge og ikke sjældent udvikler forklaringerne – der ofte i relation til ankenævnet forstås af de pårørende – til, at der er truet med vold over for de ældre. Det er givet, at mange af de ældre har været nervøse og utrygge ved situationen, men det er sjældent, at nævnet kan lægge til grund, at der er truet med vold, endsige udøvet vold.

Statslig erstatning til ofre for forbrydelser

Indhold

- 1 Indledning 71
- 2 Offererstatningslovens anvendelsesområde 74
- 3 De enkelte erstatningposter 78
 - Generelt* 78
 - Helbredelsesudgifter* 78
 - Erhvervsevnetabs'erstatning* 80
 - Godtgørelse for tort* 82
 - Erstatning til pårørende i forbindelse med dødsfald* 85
- 4 Betingelser for erstatning fra staten 86
 - Fristregler* 86
 - Offererstatningsloven er subsidier* 92
- 5 Behandlingen af sager om offererstatning 97

Michael Lerche

Landsdommer, formand for Erstatningsnævnet, født 1948. Har bl.a. skrevet *Dommerforeningens Domsoversigter*, bind 5: "Erstatning og godtgørelse for personska-
de i sager om overtrædelse af straffeloven", 1990. Kontakt: Østre Landsret, Bredga-
de 59, 1260 København K, 3397 0200.

Eva Rønne

Cand.jur., konstitueret landsdommer i Østre Landsret, tidligere sekretariatschef i
Erstatningsnævnet. Født 1960. Kontakt: Erstatningsnævnet, St. Kongensgade 1,
1264 København K 3391 3500.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatterne. Kopiering kun
med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige
Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rung-
sted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

1 Indledning

Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser blev i Danmark gennemført for godt 20 år siden ved lov nr. 277 af 26. maj 1976 om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser – i det følgende kaldet *offererstatningsloven*.¹

Ved siden af offererstatningsloven gælder dansk rets almindelige (ulovbestemte) regler om skadevolderens erstatningsansvar og for så vidt angår opgørelsen af de enkelte erstatningsposter reglerne i erstatningsansvarsloven.²

Offererstatningsloven byggede oprindeligt på et skønsprincip, hvorefter staten kunne, men ikke havde pligt til at yde erstatning. I 1985 blev loven ændret, således at ofre for forbrydelser herefter har et egentligt retskrav på erstatning fra staten, hvis betingelserne i loven i øvrigt er opfyldt.³

Baggrunden for offererstatningsloven er et ønske fra staten om at hjælpe ofre for forbrydelser med at få erstatning. Desuden har man ved indførelsen af den statslige erstatningsordning villet skabe bedre forståelse og accept i befolkningen for en mere human kriminalpolitik samt for iværksættelse af hjælpeforanstaltninger til lovovertræderen bl.a. for at forsøge at undgå ny kriminalitet.⁴

Udgangspunktet er naturligvis efter almindelige erstatningsretlige principper, at skadevolderen (forbryderen) selv skal betale erstatning til ofret. Mange forbrydelser bliver imidlertid aldrig opklaret, eller gerningsmanden kan ikke findes. Hvis forbrydelsen opklares, er lovovertræderen ofte uden økonomiske midler til at betale ofret erstatning, og selvom forbryderen har vilje til at betale, gør eventuel fængselsstraf det endnu vanskeligere for ofret at opnå erstatning fra skadevolderen. Hvis forbryde-

1. Loven er i det væsentlige i overensstemmelse med det udkast, som et justitsministerielt udvalg fremkom med i Betænkning nr. 751/1975: Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser. Loven findes nu i lovbekendtgørelse nr. 470 af 1. november 1985 som ændret ved lov nr. 366 af 18. maj 1994.

2. Jf. lovbekendtgørelse nr. 599 af 8. september 1986, som ændret senest ved lov nr. 349 af 23. maj 1997.

3. Jf. lov nr. 233 af 6. juni 1985, der byggede på lovudkastet i Betænkning nr. 1019/1984: Retskrav på erstatning til ofre for forbrydelser.

4. Se bl.a. Betænkning nr. 751/1975 om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser s. 16, 2. spalte.

ren har en (ansvars)forsikring vil den normalt ikke dække, da sådan forsikring som udgangspunkt ikke dækker forsætlige forbrydelser.

Den statslige erstatningsordning træder derfor ind og betaler erstatning til ofrene, uanset om forbryderen er kendt, ukendt eller ude af stand til at betale.

Skadelidte skal efter offererstatningslovens § 10 under en eventuel straffesag mod skadevolderen nedlægge påstand om erstatning (eller tage forbehold herom), men det er ikke en betingelse for erstatning fra staten, at ofret (forgæves) har prøvet at søge erstatningskravet inddrevet hos gerningsmanden. Til gengæld indtræder staten, i det omfang staten udbetaler erstatning til et offer for forbrydelse, i ofrets krav mod skadevolderen.⁵

Offererstatningsloven er i øvrigt subsidiær i forhold til dækning fra anden side.⁶ Hvis et eller flere af ofrets krav er dækket af f.eks. forsikring eller sociale ydelser eller eventuelt af betaling fra skadevolderen, vil der således ikke kunne ske udbetaling fra statens side.

Afgørelse om erstatning efter offererstatningsloven træffes af et nævn – Nævnet vedrørende erstatning til ofre for forbrydelser – normalt kaldet Erstatningsnævnet. Med hensyn til nævnets sammensætning og arbejde henvises til afsnit 5 nedenfor om behandlingen af sager om offererstatning.

I det følgende vil der med henvisninger til Erstatningsnævnets praksis blive redegjort nærmere for offererstatningslovens anvendelsesområde (afsnit 2), ligesom de enkelte erstatningsposter, der dækkes af ordningen, kort vil blive omtalt (afsnit 3). Desuden vil betingelserne for at få erstatning fra staten blive gennemgået, og herunder vil nogle af de problemer, som offererstatningslovens regler i de senere år har givet anledning til, blive omtalt (afsnit 4).

5. Jf. offererstatningslovens § 17.

6. Jf. offererstatningslovens § 7, stk. 1.

2 Offererstatningslovens anvendelsesområde

Efter offererstatningslovens § 1, stk. 1, yder staten erstatning og godtgørelse for *personskade*, der forvoldes ved *en overtrædelse af straffeloven* begået i den danske stat. Efter lovens § 6 kan erstatning ydes, selv om skadevolderen er *ukendt* eller ikke kan findes, er *under 15 år* eller er *utilregnelig*.

Hovedreglen er således, at offererstatningsloven kun dækker *personskade*, herunder eventuel psykisk skade. Formuetab er ikke omfattet. Det vil sige, at tab, som opstår ved f.eks. bedrageri og lignende, ikke kan dækkes. Der kan heller ikke ydes erstatning for tab, som ofret f.eks. lider ved ikke at kunne indgå en bestemt kontrakt eller købe eller sælge nogle bestemte værdipapirer.⁷

Tingsskade dækkes i et vist mindre omfang. Således ydes der efter lovens § 1, stk. 2, erstatning for tøj og andre sædvanlige personlige ejendele, herunder mindre kontantbeløb, som skadelidte havde på sig, da personskaden blev forvoldt. Desuden er der efter lovens § 3 mulighed for at få dækket tingsskade op til et vist beløb (1999: maksimalt 80.500 kr.), hvis forbrydelsen er begået af visse tvangsbragte personer, f.eks. undvegne strafafsonere.

Offererstatningsloven gælder kun for skade, der er forvoldt ved en overtrædelse af *straffeloven*. Det typiske område er straffelovens kapitel 25 om forbrydelser mod liv og legeme (f.eks. manddrab, uagtsomt manddrab, vold, grov legemsbeskadigelse, uagtsom legemsbeskadigelse). Også røveri og kønssædelighedsforbrydelser (typisk voldtægt) kan nævnes. Skader som følge af overtrædelse af særlovgivningen, f.eks. færdselsloven er ikke dækket af den statslige erstatningsordning. Kun i de tilfælde, hvor særlovsovertrædelsen også har indebåret en overtrædelse af straffeloven, som f.eks. uagtsom legemsbeskadigelse i forbindelse med en færdselslovsovertrædelse, vil der kunne blive tale om erstatning fra staten.

7. Jf. Betænkning nr. 751/1975 om Erstatning fra staten til ofre for forbrydelse, s. 18, 2. sp. og s. 33, 1. sp.

Heller ikke overtrædelser af politivedtægten eller restaurationslovgivningen er som udgangspunkt dækket af ordningen. I visse tilfælde har Erstatningsnævnet dog anset en episode, der af politiet har været behandlet som en overtrædelse af politivedtægten, som tillige en overtrædelse af straffeloven (typisk § 244) og har anerkendt forholdet som omfattet af offererstatningsloven.⁸

Desuden indeholder offererstatningslovens § 1, stk. 1, 2. pkt., en særlig adgang til at opnå erstatning fra staten. Efter denne bestemmelse ydes der erstatning og godtgørelse for personskade, der indtræder i forbindelse med hjælp til politiet under anholdelse eller i forbindelse med handlinger, der foretages med henblik på lovlig privat anholdelse eller forhindring af strafbare handlinger.⁹

Strafferettens almindelige tilregnelserbetingelser om forsæt eller uagtsomhed skal være opfyldt. Hvis skadevolderen ikke kan gøres strafferetlig ansvarlig på grund af manglende forsæt, er der ikke tale om en forsætlig overtrædelse af straffeloven, og dermed er der som udgangspunkt ikke grundlag for, at staten kan yde erstatning til ofret. Tilsvarende gælder, hvis skadevolderen må frifindes på grund af nødret eller nødværge. Heller ikke i dette tilfælde vil der være tale om en overtrædelse af straffeloven.¹⁰

Til illustration heraf kan nævnes en sag, der er omtalt i Erstatningsnævnets årsberetning for 1997 s. 5. I N.j.nr. 253-254/97 afslog nævnet erstatningsansøgninger for tab af forsørger til to børn under hensyn til, at der forelå en objektiv straffrihedsgrund i form af nødværge efter straffelovens § 13. Sagen drejede sig om en 36-årig kvinde, der tidligere under samlivet havde været udsat for vold, men som nu selv var tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 246, legemsangreb under særdeles skærpene omstændigheder, ved under et skænderi med sin ægtefælle med kniv at have stukket denne bl.a. 5 gange i halsen og en

8. Jf. Betænkning nr. 751/1975 om Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser, s. 19, 2. sp.

9. Med hensyn til nævnets praksis på dette område kan der henvises til Erstatningsnævnets årsberetning for

1998 s. 6-7 med omtale af N.j.nr. 131/98 og henvisning til tidligere offentliggjorte sager.

10. Jf. Betænkning nr. 751/1975 om Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser, s. 34, 2. sp.

gang i brystet, hvilket medførte sådanne læsioner, at han afgik ved døden. Ved byretsdommen blev kvinden frifundet for den rejste tiltale. Det blev lagt til grund, at hun, især fordi hun havde fået lagt et sjippetov om halsen, havde været i overhængende livsfare, da hun tildelte ægtefællen knivstik i halsen samt snitsår m.v. Hun blev derfor frifundet for denne vold i medfør af § 13, stk. 1, om nødværge. For så vidt angår den øvrige rejste tiltale for vold anså retten denne for omfattet af straffelovens § 13, stk. 2.

Loven omfatter som hovedregel kun *forhold*, der er begået i *den danske stat*. Hvis forholdet er begået i Danmark, er ofret imidlertid dækket uanset nationalitet og bopæl. Turister, der på rejse gennem Danmark bliver udsat for en i øvrigt dækningsberettiget skade, er således omfattet af ordningen.

Efter offererstatningslovens § 1, stk. 3, kan der desuden i særlige tilfælde ydes erstatning for skader, der forvoldes ved handlinger begået uden for den danske stat, hvis skadelidte har bopæl i Danmark, har dansk indfødsret eller på gerningstidspunktet gjorde tjeneste for en udsendt dansk udenrigsrepræsentation. Der kan endvidere efter bestemmelsens 2. punktum ydes erstatning til skadelidte med bopæl i Danmark, som under (kortvarig) erhvervsudøvelse uden for den danske stat bliver udsat for en forbrydelse. Denne sidste bestemmelse tager navnlig sigte på langturschauffører, der under transporten i udlandet bliver overfaldet.¹¹

Efter bestemmelsen i offererstatningslovens § 1, stk. 3, har skadelidte i modsætning til tilfælde omfattet af § 1, stk. 1, ikke et retskrav på erstatning, hvis lovens betingelser er opfyldt. Der er tale om en såkaldt "billighedserstatning", hvor erstatning kan ydes, når særlige forhold taler for det. Der er ikke mange ansøgninger omfattet af bestemmelsen. Fra Erstatningsnævnets årsberetning 1998 kan dog nævnes N.j.nr. 2846/97,¹² hvor en dansk eksportchauffør i august 1997 i Polen blev overfaldet af 4 mænd,

FED 1999.1381

11. Om baggrunden for bestemmelsen i § 1, stk. 3, 2. pkt., der blev indført ved lov nr. 366 af 18. maj 1994, kan henvises til bemærkningerne til loven,

Folketingstidende 1993-94, Tillæg A sp. 1339 ff.

12. Erstatningsnævnets årsberetning for 1998, s. 8.

mens han ca. kl. 02 om natten lå og sov i sin lastbil på en p-plads. Han blev i førerhuset overdænget med slag og stød fra bl.a. et baseball-bat, ligesom der blev trukket en pistol imod ham. Han fik håndjern på den ene hånd, hvorefter lastbilen blev kørt af sted. Efter ca. $\frac{1}{2}$ - $\frac{1}{4}$ time stoppede de ved et skovområde, hvor han blev hevet ud. Han fik nu også håndjern på den anden hånd. En af mændene tog en pistol frem, og han troede han ville blive skudt. Han blev imidlertid slæbt længere ind i skoven, hvor han blev frataget sine ejendele og det meste tøj. Han blev efterladt låst fast til et stort træ. Kort efter kørte de 4 gerningsmænd med lastbilen. Først ved 7-tiden om morgenen blev han fundet af en skovarbejder. Røveriet blev anmeldt til polsk politi og forholdet blev af nævnet anerkendt som omfattet af offererstatningslovens § 1, stk. 3, 2. pkt.

Det er ikke en betingelse for erstatning fra staten, at gerningsmanden til lovovertrædelsen er fundet. Efter offererstatningslovens § 6, nr. 1, gælder loven også, selv om skadevolderen er ukendt eller ikke kan findes. Det er dog fortsat en betingelse, at det ud fra de oplysninger, der foreligger i sagen, kan antages, at der er tale om en overtrædelse af straffeloven.

Erstatning kan også ydes, selv om skadevolderen under en straffesag af subjektive grunde ikke kan straffes, enten på grund af lav alder (under 15 år) eller fordi den pågældende er utilregnelig, jf. offererstatningslovens § 6, nr. 2 og nr. 3. Erstatning er dog som ovenfor anført betinget af, at skadevolderen har udvist forsæt (eller strafbar uagtsomhed), således at denne ville kunne straffes, hvis vedkommende havde været over 15 år eller tilregnelig.

Desuden må skadevolderen være erstatningsansvarlig efter almindelige erstatningsretlige regler. Efter offererstatningslovens § 6a gælder således dansk rets almindelige regler om skadevolderens erstatningsansvar, herunder om nedsættelse eller bortfald af erstatning på grund af skadelidtes medvirken til skaden eller accept af risikoen for skade. Bortfald eller nedsættelse af erstatning vil navnlig kunne komme på tale i tilfælde, hvor ofret selv har indladt sig i slagsmål med skadevolderen, medmindre ska-

devolderen har overskredet grænserne for slagsmålet, f.eks. ved at anvende kniv.

Offererstatningsloven omfatter kun den direkte skadelidte. Afledte krav som f.eks. en arbejdsgivers regreskrav mod skadevolderen for udbetalt sygeløn eller kommunernes regresadgang over for skadevolder for udbetalte sygedagpenge¹³ kan ikke dækkes af staten, jf. lovens § 7, stk. 2.

3 De enkelte erstatningsposter

Generelt

Som anført ovenfor gælder dansk rets almindelige erstatningsregler for skader omfattet af offererstatningsloven. Spørgsmålet om, hvilke erstatningsposter, der kan kræves dækket af staten, herunder hvorledes disse poster skal opgøres, reguleres derfor af reglerne i og praksis efter erstatningsansvarsloven.

Der skal ikke her redegøres nærmere for erstatningsansvarsloven, men blot omtales nogle få områder, hvor nævnets praksis kan have mere almen interesse.

Helbredelsesudgifter

Efter erstatningsansvarslovens § 1, stk. 1, skal den, der er erstatningsansvarlig for personskade, bl.a. betale erstatning for *helbredelsesudgifter*.

De fleste helbredelsesudgifter til f.eks. sygehusbehandling og lægebehandling dækkes som bekendt af det offentlige. Derimod vil skadelidte ofte helt eller delvist selv skulle betale udgifter til tandlæge, fysioterapi og kiropraktor samt psykolog.¹⁴

Nævnet dækker i overensstemmelse med praksis efter erstatningsansvarslovens § 1, stk. 1, udgifter til rimelige og nødvendige foranstaltninger, der har til formål at søge skadelidte helbredt. Nævnet dækker som altovervejende

13. Jf. lov om dagpenge ved sygdom eller fødsel § 39, stk. 2.

14. Efter lov om sygesikring har volds ofre mulighed for at få tilskud til psykologbistand, jf. Sundhedsministeriets bekendtgørelse nr. 1191 af 18. de-

cember 1996 som ændret ved bekendtgørelse nr. 726 af 11. september 1997 om tilskud efter sygesikringen til psykologbehandling for særligt udsatte grupper.

hovedregel ikke udgifter til skadelidtes konsultation og behandling på private hospitaler og på private klinikker. Begrundelsen er, at de nødvendige behandlinger som følge af tilskadekomsten i disse tilfælde normalt alle ville kunne have været udført inden for det offentlige sygehusvæsen uden udgift for den skadelidte. Som følge heraf er der ikke hjemmel i offererstatningsloven til at erstatte de afholdte udgifter.¹⁵

De oftest forekommende udgiftsposter er udgifter til psykologbehandling og tandbehandlingsudgifter.

Mange voldsofre har behov for psykologbistand efter voldsepisoden. Gennem sygesikringen har bl.a. ofre for vold mulighed for at få tilskud på 60 pct. til indtil 12 behandlinger hos overenskomstdækket psykolog. Henvisningen til psykolog sker gennem den skadelidtes alment praktiserende læge. Erstatningsnævnet dækker som udgangspunkt skadelidtes udgift til egenbetaling i forbindelse med sådanne psykologbehandling.¹⁶ Såfremt den skadelidte efter 12 behandlinger fortsat skønnes at have brug for psykologbistand, vil nævnet i almindelighed også dække sådanne udgifter, hvortil sygesikringen ikke yder tilskud. Det er dog en forudsætning for dækning fra nævnet, at der foreligger en lægeerklæring, som godtgør fortsat behov for psykologbistand *som følge af tilskadekomsten*. Hvis den alment praktiserende læge tilkendegiver, at skadelidte muligvis har et mere varigt behov for bistand, vil nævnet som hovedregel forelægge sagen for Arbejdskadestyrelsen med henblik på en vurdering af eventuelt varigt mén.

Tandskade er ofte forekommende i forbindelse med vold. Mange voldsofre har forsikringsdækning for tandskade – ofte uden at vide det – idet de gennem deres fagforbund er dækket af en kollektiv ulykkesforsikring med dækning for tandskade. Hvis skaden er dækket af forsikring, må nævnet efter offererstatningslovens § 7, stk. 1,

15. Jf. princippet i offererstatningslovens § 7, stk. 1, der omtales nærmere under pkt. 4.2.

16. Adgangen til tilskud fra sygesikringen gælder kun, hvis henvisningen til psykolog sker inden 6 måneder ef-

ter voldsepisoden. Sker henvisningen senere, dækkes hele udgiften af nævnet, såfremt en lægeerklæring godtgør et behov for behandling som følge af voldsepisoden.

henvise den skadelidte til at søge skaden dækket hos forsikrings-selskabet. I andre tilfælde betaler nævnet skadelidtes tandbehandlingsudgifter. Der er ofte tale om betydelige beløb til f.eks. proteser eller implantater. Også sen-skader dækkes, såfremt det kan lægges til grund, at det nu opståede behandlingsbehov er en følge af den tidligere tilskadekomst.

Nævnet dækker i almindelighed også skadelidtes udgifter til fysioterapi. Ved mere alternative behandlinger må skadelidte over for nævnet konkret kunne godtgøre eventuelt gennem en erklæring fra den alment praktiserende læge, at sådan behandling er rimelig og nødvendig. Også rimelige udgifter til transport til behandling dækkes af nævnet, uanset om selve behandlingen i øvrigt dækkes fra anden side, ligesom nære slægtnings transportudgifter til sygebesøg i et vist omfang dækkes.

Erhvervsevnetabserstatning

Efter erstatningsansvarslovens § 5 tilkommer der skadelidte *erstatning for tab af erhvervsevne*. Erstatning kan ydes, hvis skaden, når helbredstilstanden er blevet stationær, har medført en varig nedsættelse af skadelidtes evne til at skaffe sig arbejdsindtægt. Erhvervsevnetabet beregnes i procent. Der ydes ikke erstatning, hvis erhvervsevnetabet er mindre end 15 %.

Erhvervsevnetabserstatningen beregnes som hovedregel med udgangspunkt i skadelidtes årsløn.¹⁷ For børn, unge under uddannelse og andre, der udnytter erhvervsevnen på en måde, som ikke eller kun i begrænset omfang medfører en erhvervsindtægt, fastsættes erhvervsevnetabserstatningen som et kapitalbeløb med udgangspunkt i méngraden, jf. erstatningsansvarslovens § 8.

Bestemmelsen i erstatningsansvarslovens § 8 har i de senere år været genstand for en del omtale. Det har været fremført, at bestemmelsen i nogle tilfælde vil kunne medføre resultater, der ikke forekommer helt rimelige. Dette er også Erstatningsnævnets oplevelse. Det er således næv-

17. Jf. herved erstatningsansvarslovens §§ 6-7, hvorefter erstatningen fastsættes til et kapitalbeløb, der ud-

regnes som erhvervsevnetabsprocenten efter § 5 x skadelidtes årsløn x kapitalfaktor 6.

nets erfaring, at bestemmelsen i nogle tilfælde ikke giver skadelidte fuld dækning, f.eks. piskesmældsskader, som normalt kun medfører en méngrad på 15-20 %, men i visse tilfælde et meget højere erhvervsevnetab.

I andre tilfælde giver § 8 skadelidte mere end fuld dækning, f.eks. i tilfælde, hvor et barn mister et øje. Dette svarer til en méngrad på 20 %, uden at denne skade nødvendigvis behøver at medføre et erhvervsevnetab.

FED 1999.1349

Som illustration af de problemer, som § 8 kan give anledning til, kan nævnes Erstatningsnævnets N. j.nr.

3090/95.¹⁸ Ansøgeren, der på skadestidspunktet var 17 år, var i november 1995 udsat for et overfald. Ansøgeren gik på daværende tidspunkt i 10. klasse og havde et fritidsjob i nogle timer om ugen. Efter tilskadekomsten udviklede han koncentrations- og hukommelsesbesvær. Nævnet forelagde sagen for Arbejdskadestyrelsen, der i juni 1998 vurderede ansøgerens méngrad til 10 %. Erhvervsevnetabsprocenten blev vurderet til 25 % under henvisning til, at ansøgeren ikke var i stand til at arbejde på normale arbejdsvilkår, men var i arbejde med løntilskud.

Nævnet fandt, at erhvervsevnetabserstatning måtte fastsættes efter erstatningsansvarslovens § 8, idet ansøgeren på skadestidspunktet var under 18 år, og da méngraden var fastsat til under 15 %, kunne der ikke ydes ansøgeren erhvervsevnetabserstatning. Sagen blev efter en klage på ny forelagt Arbejdskadestyrelsen, der dog henholdt sig til sin første udtalelse.

Sagen er nu af skadelidte indbragt for domstolene.¹⁹

18. Også omtalt i Erstatningsnævnets årsberetning 1998, s. 18-19.

19. Sagen adskiller sig efter nævnets opfattelse fra en sag, der blev afgjort af Østre Landsret den 3-5-99 (19. afd./ B-3472-97). Sagen vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt skadelidtes erhvervsevnetab skulle beregnes efter erstatningsansvarslovens §§ 5-7 eller efter § 8, da skadelidte var under 18 år på skades-

tidspunktet. Det var oplyst, at skadelidte på skadestidspunktet efter endt EFG-basisuddannelse var ansat som arbejdsdreng med henblik på efter nogle måneder at blive smedelærling. Landsretten fandt, at skadelidte under de omstændigheder ikke naturligt kunne betegnes som et "barn", jf. ordlyden af erstatningsansvarslovens § 8, og anså skadelidte for omfattet af §§ 5-7.

Godtgørelse for tort

Efter erstatningsansvarslovens § 26 ydes der godtgørelse for tort m.v..

Tort defineres som en krænkelse af selv- og æresfølelsen, det vil sige af en persons opfattelse af eget værd og omdømme. Efter § 26, stk. 1, skal den, der er ansvarlig for en krænkelse af en andens frihed, fred, ære eller person, betale den forurettede godtgørelse for tort.

Tortgodtgørelse udbetales efter praksis normalt kun i sager om frihedsberøvelse eller kønsfrihedsforbrydelser som f.eks. voldtægt og incest. Derimod har der efter fast højesteretspraksis ikke været mulighed for at opnå tortgodtgørelse i "almindelige" voldssager. Kun i tilfælde, hvor volden er begået under helt særligt krænkende, ydmygende eller hånende omstændigheder, kan der tilkendes tortgodtgørelse.²⁰

U 1996.777 H

Ved lov nr. 349 af 23. maj 1997 blev adgangen til at opnå godtgørelse i voldssager udvidet. Efter erstatningsansvarslovens § 26, stk. 2, kan der nu i tilfælde, hvor der ikke er tale om tort efter stk. 1, tilkendes en *godtgørelse*, såfremt krænkelsen har indebåret et særligt groft angreb på en andens person eller frihed. Det er således kun i de alvorligere voldssager, at en godtgørelse kan komme på tale. Det fremgår af bemærkningerne til lovændringen, at det normalt vil være en forudsætning, at volden er sket ved anvendelse af våben, eller at der er tale om vold gennem længere tid, at volden har medført alvorlige skader og at forbrydelsen har medført fængsel i 1 år eller derover.²¹

Niveauet for tortgodtgørelse efter § 26, stk. 1, ligger i voldtægtssager i praksis i dag på ca. 30.000 – 40.000 kr. afhængig af forholdets grovhed. Godtgørelse efter § 26, stk. 2, forudsættes efter bemærkningerne til bestemmelsen at ligge i en størrelsesorden på 10.000 kr.

Erstatningsnævnet har efter ikrafttræden af erstatningsansvarslovens § 26, stk. 2, den 1. juni 1997 kun haft

20. Jf. senest U 1996.777 H. Praksis på området er bl.a. gengivet i bemærkningerne til lov nr. 349 af 23. maj 1997 om ændring af retsplejeloven, straffeloven og erstatningsansvarsloven (styrkelse

af retsstillingen for ofre for forbrydelser m.v.), jf. *Folketingstidende* 1996-97, Tillæg A, sp. 3172.

21. Jf. *Folketingstidende* 1996-97, Tillæg A, sp. 3182.

lejlighed til at tage stilling til et begrænset antal sager. I nogle sager har nævnet udbetalt godtgørelse i overensstemmelse med en dom.²² I andre sager har spørgsmålet ikke været behandlet i den foreliggende dom, eller sagen har ikke været indbragt for domstolene, hvorfor nævnet selv har skullet tage stilling til, om man fandt betingelserne for godtgørelse efter erstatningslovens § 26, stk. 2, for opfyldt.

FEJ 1999.1391

Som eksempel herpå kan bl.a. andet nævnes N.j.nr. 1663/98,²³ hvor en 50-årig mand i april 1998 under arbejdet som ekspedient på en tankstation var udsat for røveri kl. 01.30 om natten. Tre maskerede mænd, hvoraf den ene bar et dobbeltløbet oversavet jagtgevær, var kommet ind og havde råbt: "Det er røveri, hit med pengene". Geværet blev hele tiden holdt få cm fra skadelidtes nakke samtidig med, at skadelidte blev truet med at blive "nakket", hvis han ikke sagde, hvor pengeskabet var. Skadelidte blev beordret ned at ligge på gulvet. Efter at have tømt pengekasen m.v. gennede manden med geværet skadelidte ud på toilettet med besked om at blive dér. Først efter ca. 5 minutter, og da alt var blevet stille turde skadelidte gå ud på kontoret, hvor han trykkede på overfaldsalarmer. Umiddelbart efter røveriet modtog skadelidte psykologhjælp. Han måtte ophøre med sit job på tankstationen, da han psykisk ikke var i stand til at genoptage arbejdet det pågældende sted. Han var sygemeldt lidt over en måned. Han kunne herefter begynde at arbejde, dog udelukkende i dagvagt og på en anden tankstation, der lå i et stærkt trafikeret kryds. Skadelidtes læge oplyste, at skadelidte stadig 1/2 år efter episoden på grund af psykiske symptomer, herunder angstanfald og svære søvnforstyrrelser, måtte anses at have en méngrad på 5 %. Erstatningsnævnet fandt som følge af karakteren af det begåede røveri og de lægelige oplysninger om den psykiske skade, at der var grundlag for at tilkende skadelidte – ud over godtgørelse for svie og smerte – 10.000 kr. i godtgørelse efter erstatningsansvarslovens § 26, stk. 2. Eventuel mén godt-

22. Se bl.a. N.j.nr. 1115/98 der er omtalt i Erstatningsnævnets årsberetning for 1998, s. 26.

23. Også gengivet i Erstatningsnævnets årsberetning for 1998, s. 26-27.

gørelse blev henvist til arbejdsgiverens forsikring (arbejds-skade).

FED 1999.1390

Som et andet eksempel fra Erstatningsnævnets praksis kan nævnes N.j.nr. 1250/98,²⁴ der drejer sig om meget grov vold. Sagen vedrørte en 30-årig kvinde, der gennem ca. 7 måneder af sin daværende samlever havde været udsat for mishandling af særlig rå, brutal og farlig karakter med betydelig skade på legeme og helbred til følge. Samleveren var således blevet dømt for 10 tilfælde af overtrædelse af straffelovens § 245, stk. 1, over for skadelidte, der i 5 af forholdene havde været gravid med deres fællesbarn. Bortset fra de 3 første forhold var overtrædelserne begået efter ikrafttræden af erstatningsansvarslovens § 26, stk. 2. I perioden fra juni til november 1997 var skadelidte 7 gange blevet slået og sparket i ansigt og på kroppen så voldsomt, at hun flere gange havde mistet eller været lige ved at miste bevidstheden, bl.a. efter at en hovedpude var blevet presset hårdt ned over hovedet. Hun havde endvidere flere gange været hospitalsindlagt og havde pådraget sig blindhed på højre øje og meget nedsat syn på venstre øje (beskadiget nethinde) efter at være blevet stukket med finger i øjnene. Samleveren, der ikke var straffet tidligere, og som havde "undskyldt" voldshandlingerne med skadelidtes jalousi, blev idømt fængsel i 1 år og 6 måneder. Ved strafudmålingen blev i skærpende retning lagt vægt på, at der i flere af tilfældene var anvendt særdeles grov vold med tildels varigt mén til følge, og at samtlige forhold var henført under straffelovens § 245, stk. 1, som mishandling, "idet der er tale om en række voldshandlinger, heraf flere af særdeles grov karakter udøvet over en længere periode".

Erstatningskravet var ikke taget under påkendelse under sagen. Skadelidtes advokat fremsatte over for Erstatningsnævnet krav om godtgørelse, der "skønsmæssigt sættes til 50.000 kr. under hensyntagen til karakteren af den udøvede vold, samt at denne er pågået gennem en år-række". Nævnet tilkendte skadelidte 20.000 kr. i godtgørelse i medfør af erstatningsansvarslovens § 26, stk. 2. I

24. Tillige gengivet i Erstatningsnævnets årsberetning for 1998, s. 27.

overensstemmelse med retspraksis havde nævnet ikke fundet grundlag for at tilkende godtgørelse for tort.

Erstatning til pårørende i forbindelse med dødsfald

Efter erstatningsansvarslovens § 12 skal den, der er erstatningsansvarlig for en andens død, betale erstatning for rimelige begravelsesudgifter og erstatning til den, der ved dødsfaldet har mistet en forsørger. Offererstatningslovens § 2 svarer hertil.

Erstatningsnævnet har ved flere lejligheder taget stilling til pårørendes krav om dækning af positive udgifter – ud over begravelsesomkostningerne – i forbindelse med dødsfaldet. Udgangspunktet er, at sådanne udgifter ikke vil kunne dækkes, da kun den direkte skadelidte kan opnå erstatning fra nævnet.²⁵

FED 1999.1335

Som et nyligt eksempel herpå kan nævnes N.j.nr. 2888-2890/98.²⁶ I sagerne ansøgte afdødes forældre og søster om erstatning for udgift til *psykologhjælp*. Gerningsmanden, der senere ved nævningedom blev fundet skyldig i drab, men frifundet for straf på grund af sindssygdом og anbragt på hospital for sindslidende, havde haft kontroverser med dørmænd ved en københavnsk café. Han havde herefter sammen med en kammerat hentet en pistol og af fyret flere skud mod indgangspartiet af cafeen, hvorved flere personer blev ramt, heriblandt en ung kvinde, der dræbtes ved skud i brystet. Den afdøde kvindes forældre og søster måtte som følge af drabet have psykologbehandling og ansøgte Erstatningsnævnet om erstatning for udgifterne hertil (2.753 kr.). Erstatningsnævnet afslog ansøgningen under henvisning til, at der ikke var hjemmel hertil. Nævnet lagde ved afgørelsen til grund, at der efter retspraksis som altovervejende hovedregel alene kan ydes erstatning til den umiddelbart, direkte skadelidte. Der var ikke i det konkrete tilfælde en sådan sammenhæng mellem drabet og kravet om erstatning for udgift til psy-

25. Se bl.a. Erstatningsnævnets årsberetning for 1996, s. 24-25, hvor det i to afgørelser er fastslået, at der ikke er hjemmel i offererstatningsloven til at dække pårørendes krav om tabt ar-

bejdsfortjeneste i forbindelse med dødsfaldet.

26. Også gengivet i Erstatningsnævnets årsberetning for 1998, s. 20-21.

kologbehandling, at nævnet efter offererstatningsloven havde hjemmel til at yde erstatning herfor.

Efter offererstatningslovens § 2 har nævnet, når skadelidte afgår ved døden, kun mulighed for at yde erstatning for rimelige begravelsesomkostninger og erstatning til den, der ved dødsfaldet har mistet en forsørger. Hjemlen til at yde erstatning for rimelige begravelsesomkostninger (ud over forsørgertabserstatning) blev indsat ved en lovændring i 1985 som forudsætning for Danmarks ratifikation af Europarådskonventionen om erstatning til ofre for voldsforbrydelser.²⁷ Der var imidlertid ikke herved – efter Erstatningsnævnets opfattelse – tiltænkt nogen udvidelse af området for forsørgertabserstatning. Nævnet måtte derfor henholde sig til de oprindelige forarbejder til offererstatningslovens § 2, hvorefter der – ud over forsørgertabserstatningen – ikke er hjemmel til at yde erstatning for “...andet tab i anledning af dødsfaldet, f.eks. udgifter til ekstra hushjælp, flytteudgifter og lignende”.²⁸

Sagen er nu blevet indbragt for domstolene.

4 Betingelser for erstatning fra staten

Fristregler

Efter offererstatningsloven skal en række formelle betingelser være opfyldt, for at der kan ske udbetaling af erstatning fra staten.

Efter lovens § 10, stk. 1, er erstatning som hovedregel betinget af, at lovovertrædelsen uden unødigt ophold er anmeldt til politiet. Efter § 10, stk. 2, kan erstatning dog i særlige tilfælde ydes, selv om betingelserne i stk. 1 ikke er opfyldt.

Tilsvarende gælder, hvis skadelidte under en eventuel straffesag mod skadevolderen ikke nedlægger påstand om erstatning eller tager forbehold herom. I sådanne tilfælde kan der som hovedregel ikke ydes erstatning til skadelidte. Har erstatningsspørgsmålet ikke været omtalt i ret-

27. Jf. lov nr. 233 af 6. juni 1985.

28. Se Betænkning nr. 751/1975 om Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser, s. 32.

ten, er dette dog efter Erstatningsnævnets praksis ikke til hinder for erstatning fra staten.

Ud over at kravet skal rejses over for skadevolderen under en eventuel retssag, er det efter offererstatningslovens § 13 en betingelse, at kravet rejses over for staten (Erstatningsnævnet) senest 2 år efter, at forholdet er begået, medmindre der foreligger særlige grunde. Dette kan f.eks. være, at behandlingen af straffesagen mod skadevolderen trækker ud, således at denne ikke er endeligt afsluttet, inden for to år efter forbrydelsen er begået.

Baggrunden for bestemmelsen om, at lovovertrædelser skal være anmeldt *uden unødigt ophold*, er, at en hurtig politianmeldelse i almindelighed vil fremme muligheden for at opklare sagen og retsforfølge skadevolderen og dermed forøge statens mulighed for at gøre regres over for denne. Kravet om en hurtig politianmeldelse vil også medvirke til at hindre misbrug af den statslige erstatningsordning. Skadelidtes frygt for represalier er ikke nogen undskyldningsgrund for en sen politianmeldelse. Dette fremgår udtrykkeligt af forarbejderne til loven. Tilsvarende gælder, hvis skadelidte regnede med, at politiet alligevel ikke kunne opklare sagen.²⁹

Justitsministeriet nedsatte i efteråret 1998 en arbejdsgruppe, der har til opgave at vurdere spørgsmålet om en revision af erstatningsansvarslovens regler om erstatning og godtgørelse for personskade og tab af forsørger.³⁰ Arbejdsgruppen skal derudover bl.a. vurdere behovet for at ændre offererstatningslovens § 10 om, at staten som hovedregel kun yder erstatning, hvis den pågældende lovovertrædelse er anmeldt til politiet uden unødigt ophold.

Baggrunden for dette er bl.a., at der i medierne har været rejst kritik af Erstatningsnævnets restriktive praksis på området. Også i Folketinget har der været rejst spørgsmål omkring nævnets praksis.

Erstatningsnævnet har i en årrække taget udgangspunkt i en frist på 24 timer, således at en politianmeldel-

29. Se Betænkning nr. 751/1975 om Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser s. 37, 2. sp.

30. Arbejdsgruppen har 7 medlemmer. Formanden er retschef Jens Møller, Folketingets Ombudsmand.

se, der er indgivet inden 24 timer efter gerningstidspunktet, i almindelighed anses for indgivet uden unødigt ophold.

Nævnet meddeler hvert år i en række tilfælde afslag på erstatning under henvisning til, at forholdet ikke er anmeldt uden unødigt ophold.³¹

En ofte forekommende type i denne kategori er tilfælde, hvor en – ofte yngre – mand har været en "tur i byen" i weekenden og i forbindelse hermed har pådraget sig en skade. Forholdet anmeldes i løbet af den efterfølgende uge. I sådanne tilfælde vil man i mange tilfælde kun have skadelidtes forklaring, og da skaden ifølge denne forklaring ofte er opstået under et tilfældigt møde enten på et værtshus eller på gaden, er det næsten umuligt for politiet at få opklaret sagen. Det kan derfor også være vanskeligt at vurdere, hvorvidt skadelidte rent faktisk har været udsat for vold, eller om der snarere er tale om et slagsmål eller eventuelt blot om et fald på gaden.

Nævnet har over for Justitsministeriets arbejdsgruppe peget på, at en ændring af kravet om anmeldelse til politiet uden unødigt ophold vil kunne føre til nogle afgrænsningsproblemer og indebære, at staten kommer til at betale erstatning i en række tilfælde, hvor der ikke er tale om en overtrædelse af straffeloven, og som i dag bliver opfanget af reglen i § 10 og nævnets praksis i forbindelse hermed.

Til yderligere illustration af nævnets afslagspraksis efter § 10, stk. 1, kan nævnes en sag, der er omtalt i nævnets årsberetning fra 1997. I sagen, N.j.nr. 545/97,³² meddelte nævnet afslag efter § 10, selv om der rent faktisk var foretaget politianmeldelse inden for 24 timer, og selv om politiet havde været til stede umiddelbart efter tilskadekomsten. En taxachauffør havde ringet efter politiet, efter at han på gaden i sin hyrevogn var blevet stoppet af to unge mænd, der henholdsvis blødte fra baghovedet og fra en flænge i hovedbunden. De to unge mænd havde bedt chaufføren om at tilkalde politiet, der umiddelbart efter

FED 1999.1341

31. I 1998 meddelte nævnet afslag efter § 10, stk. 1, i 108 sager svarende til ca. 4 % af nævnets afgørelser.

32. Erstatningsnævnets årsberetning for 1997, s. 16.

kom til stede i den lejlighed, hvori mændene skulle være blevet overfaldet. Politiet fik lidt efter kontakt med de to mænd på skadestuen. Ingen af dem ønskede imidlertid politiet indblandet. To dage senere rettede ansøgeren i nævnets sag henvendelse til politiet og anmeldte sig og broderen overfaldet af to ukendte gerningsmænd. Han havde ingen forklaring på, hvorfor de var blevet overfaldet, men mente, at gerningsmændene måtte have taget fejl af dem og nogle andre. Nævnet afslog ansøgningen om erstatning under henvisning til, at lovovertrædelsen ikke var blevet anmeldt til politiet uden unødigt ophold. Nævnet fandt ikke, at der var tale om et sådant særligt tilfælde, at nævnet kunne se bort fra, at ansøgerens politianmeldelse først var indgivet efter to dage. Man tilføjede, at nævnet havde lagt afgørende vægt på, at skadelidte oprindeligt ikke selv havde ønsket politiet indblandet. Ved sin stillingtagen til tilskadekomsten havde skadelidte således gjort det umuligt for politiet at indlede en effektiv efterforskning med henblik på opklaring af sagen og en eventuel pågribelse af gerningsmand/mænd.

Selv om nævnet således i nogle sager meddeler afslag på erstatning i medfør af § 10, stk. 1, ses der imidlertid i nævnets praksis også i en række tilfælde bort fra, at anmeldelse er indgivet senere end 24 timer efter gernings-tidspunktet.

Hvis det f.eks. på grund af skadelidtes tilstand har været umuligt for ofret at indgive politianmeldelse, regnes fristen fra det tidspunkt, hvor det var muligt for ofret at indgive politianmeldelsen, eventuelt telefonisk. Det forhold, at ofret er indlagt på sygehus er i almindelighed ingen hindring for indgivelse af politianmeldelse. På den anden side kan bevidstløshed og anden alvorlig tilskadekomst forhindre ofret i at indgive politianmeldelse straks.

Nævnet har også i en række tilfælde oplevet, at skadelidte har rettet henvendelse til politiet inden for 24 timer, men på grund af travlhed eller mangel på mandskab, er blevet henvist til at komme igen på et senere tidspunkt. I sådanne tilfælde vil den for sene anmeldelse ikke blive bebrejdet ansøgeren, hvis blot den pågældende inden for rimelig tid på ny retter henvendelse til politiet.

Tilsvarende gælder, hvis skadelidte telefonisk har været i kontakt med politiet og i den forbindelse er blevet henvist til at rette henvendelse igen senere, eventuelt efter besøg på skadestuen.

Den sene politianmeldelse vil heller ikke få betydning, hvis der rejses tiltale i sagen, således at det ved dom over skadevolder konstateres, at der foreligger en straffelovsovertrædelse.

Tilsvarende gælder andre tilfælde, hvor skadevolderen er kendt, men hvor der ikke er blevet rejst tiltale, f.eks. fordi skadevolder er omfattet af straffelovens § 16 og allerede er underlagt den sanktion, som vil blive det sandsynlige resultat af endnu en dom. Det gælder også, hvis tiltale frafalder i medfør af straffelovens § 89, eller hvis tiltale frafalder i medfør af Bekendtgørelse nr. 784 af 21. september 1992 om politimestrenes og statsadvokaternes adgang til at frafalde tiltale.

Hvis sigtelse er blevet frafaldet i medfør af retsplejelovens § 721, stk. 1, nr. 2, om bevisets stilling, vil nævnet sædvanligvis ikke meddele afslag i medfør af offererstatningslovens § 10, men derimod i medfør af § 1, idet det i sådanne tilfælde ikke med sikkerhed kan antages, at der har været tale om en straffelovsovertrædelse. Dette naturligvis forudsat, at det kan lægges til grund, at det er den sigtede – og ikke en ukendt gerningsmand – der er skadevolder.

Som nævnt ovenfor kan der efter § 10, stk. 2, i særlige tilfælde ydes erstatning, selv om politianmeldelse ikke er indgivet uden unødigt ophold. Ifølge forarbejderne vil det f.eks. være tilfældet, hvor skadelidte med føje tror, at vedkommende ikke har lidt tab, eller at tabet kun er bagatelagtigt.³³ I så fald regnes fristen fra det tidspunkt, hvor skadelidte blev eller burde blive klar over sin fejltagelse. Kravet om anmeldelse kan ifølge forarbejderne også tænkes fraveget, hvis skadelidte med rimelighed kunne gå ud fra, at forbrydelsen ville blive anmeldt fra anden side. Endvi-

33. Se Betænkning nr. 751/1975 om Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser s. 37, 1. sp.

dere peger forarbejderne på tilfælde, hvor gerningsmanden og ofret står hinanden nær, og hvor det derfor kan virke urimeligt at kræve politianmeldelse.

Ud over de tilfælde, der er nævnt i forarbejderne, har nævnet i en række nyere afgørelser – uanset den sene anmeldelse – efter en konkret vurdering anset forholdet for omfattet af loven. Dette gælder særlig tilfælde, hvor der ikke har været berettiget tvivl om, at der var tale om en overtrædelse af straffeloven, og hvor en tidligere anmeldelse må antages ikke at have gjort nogen forskel på politiets mulighed for at opklare sagen.

Som et eksempel herpå kan der henvises til N.j.nr. 2710/1998,³⁴ hvor ansøgeren under en tur på rulleskøjter blev beskudt af et haglgevær. Han opdagede først, da han kom hjem fra turen, at han var blevet beskudt. Dagen efter tog han på skadestuen og blev samme dag indlagt. Forholdet blev telefonisk anmeldt 3 dage senere en mandag, hvilket skyldtes, at nærpolitistationen var lukket i weekenden. Forholdet blev anerkendt som omfattet af loven under hensyn til, at ansøgeren utvivlsomt havde været udsat for en overtrædelse af straffeloven. Det blev tillige tillagt vægt, at en tidligere anmeldelse næppe ville have gjort noget forskel med hensyn til politiets muligheder for at opklare sagen, idet ansøgeren ikke umiddelbart havde bemærket, at han var blevet beskudt.

Det kan endelig nævnes, at Erstatningsnævnet i en bestemt type af sager som udgangspunkt ser bort fra manglende politianmeldelse, nemlig i de såkaldte "pædagog-sager". Ansatte på sociale institutioner udsættes til tider for vold fra klienternes side. I sådanne tilfælde, hvor volden ikke umiddelbart medfører alvorligere skader, undlader man ofte at indgive politianmeldelse af pædagogiske og behandlingsmæssige grunde.

Spørgsmålet om de særlige forhold, som gør sig gældende i forbindelse med patientvold mod pædagoger, blev

34. Sagen har ikke tidligere været offentliggjort i Erstatningsnævnets årsberetninger.

drøftet i forbindelse med en ændring af voldsofferloven i 1985.³⁵

Under lovforslagets behandling gav Retsudvalget udtryk for, at "erstatningsnævnet i forbindelse med nævnets samlede vurdering af, om kravet om politianmeldelse i § 10 bør fraviges i de konkrete sager, som måtte blive forelagt for nævnet til afgørelse, bør være opmærksom på, at pædagogiske og behandlingsmæssige hensyn kan tale imod en politianmeldelse".³⁶

Nævnet anerkender således – efter en konkret vurdering af om straffelovsovertrædelse kan anses for godtgjort – sådanne sager som omfattet af loven. Det er dog en betingelse, at nævnet fra den pågældende institution modtager en rimelig udførlig redegørelse om episoden samt en konkret begrundelse for, hvorfor anmeldelse ikke er foretaget, herunder eventuel dokumentation for, at skadevolder er utilregnelig.

Offererstatningsloven er subsidiær

Efter offererstatningslovens § 7, stk. 1, ydes der ikke erstatning, i det omfang skaden godtgøres af skadevolderen eller dækkes af ydelse efter den sociale lovgivning, løn under sygdom, pensionsydelser, private forsikringer eller andre økonomiske ydelser, som tilfalder skadelidte i anledning af skaden.

Også denne bestemmelse har i medierne givet anledning til en del kritik. Bestemmelsen afviger fra de almindelige principper i erstatningsansvarsloven om fradrag for ydelser modtaget fra anden side i anledning af skaden, ligesom den afviger fra senere lovgivning om anden erstatning fra staten, der ikke på samme måde er subsidiær.³⁷

Den arbejdsgruppe, der har til opgave at vurdere spørgsmålet om en revision af erstatningsansvarslovens regler

35. Jf. lov nr. 233 af 6. juni 1985 (gen-nemførelse af retskrav på erstatning), jf. *Folketingstidende* 1984-85, Tillæg A, sp. 1419 ff.

36. Jf. herved *Folketingstidende* 1984-85, Tillæg B, sp. 1355.

37. Se lov om patientforsikring, jf. lovbekendtgørelse nr. 228 af 24. marts

1997, der yder erstatning til patienter, der påføres fysisk skade i forbindelse med undersøgelse, behandling eller lignende foretaget på offentlige sygehuse og sygehuse, det offentlige har drifts-overenskomst med.

om erstatning og godtgørelse for personskade og tab af forsørger, har derfor også fået til opgave at overveje spørgsmålet om ændring af princippet i offererstatningslovens § 7 om, at den erstatning for personskade, som staten yder i medfør af loven, er subsidiær i forhold til andre ydelser – herunder forsikringer og sociale ydelser – som ofret får i anledning af skaden.

Indholdet af og baggrunden for bestemmelsen i § 7 er nærmere beskrevet i forarbejderne.³⁸ Det fremgår bl.a. heraf, at der i det udvalg, der forberedte loven, var enighed om, at der ved opgørelsen af skadelidtes tab i hvert fald ikke kunne udbetales mere, end hvad følger af almindelige erstatningsregler. Der var tillige enighed om, at der i erstatningen skulle ske fradrag af de ydelser, som skadelidte havde modtaget eller kunne forvente at modtage efter den sociale lovgivning.

Udvalget var delt med hensyn til behandlingen af private livs- og ulykkesforsikringer, der som regel er tegnet som summaforsikringer og derfor kommer til udbetaling uanset det konkrete tab.

Halvdelen af udvalget fandt, at man burde følge de almindelige erstatningsretlige regler ved afgørelsen af, om en forsikringsydelse skulle fradrages i erstatningen, hvilket efter de dagældende regler indebar, at udbetaling af en privat summaforsikring som udgangspunkt ikke havde betydning for erstatningens størrelse.

Den anden halvdel af udvalget lagde vægt på, at den statslige erstatningsordnings primære formål var at hjælpe de ofre, der ikke fra anden side kunne få dækket deres tab. Denne betingelse fandt de ikke var opfyldt, hvis skadelidtes tab var dækket gennem forsikring, og det ville virke mindre rimeligt, hvis en skadelidt, der allerede fra et forsikringsselskab havde modtaget fuld erstatning, skulle modtage yderligere erstatning fra det offentlige. Justitsministeriet tilsluttede sig ved lovforslagets fremsættelse dette synspunkt.³⁹

38. Se Betænkning nr. 751/1975 om Erstatning fra staten til ofre for forbrydelser s. 34 ff.

39. Jf. *Folketingstidende* 1975-76, Tillæg A, sp. 2485 ff.

Den gældende erstatningsordning bygger således på det princip, at de statslige midler skal anvendes til *udbetaling af erstatning til personer, der ikke på anden måde får dækket deres tab.*

Bestemmelsen i § 7, stk. 1, indebærer *for det første*, at eventuel erstatning for økonomisk tab, som skadelidte får dækket fra anden side, fratrækkes i den erstatning, som nævnet kan yde.

Det gælder i praksis f.eks. erstatning for ødelagt tøj og andre sædvanlige personlige ejendele, jf. lovens § 1, stk. 2, der udbetales gennem skadelidtes private skadesforsikring. Det gælder tilskud til medicin og helbredelsesudgifter, som udbetales gennem sygeforsikringen Danmark, erstatning for udgifter til helbredelsesbehandling, tandbehandling og lignende, der udbetales gennem en privat ulykkesforsikring samt tilskud til psykologudgifter, der udbetales i medfør af sundhedsministeriets bekendtgørelse nr. 1191 af 18. december 1996 om tilskud efter sygesikringen til psykologbehandling for særligt udsatte grupper.

Bestemmelsen indebærer *for det andet*, at nævnet i overensstemmelse med erstatningsansvarslovens § 2, stk. 2, ved beregning af tabt arbejdsfortjeneste fradrager løn under sygdom og dagpenge fra arbejdsgiver eller det offentlige, som skadelidte modtager i anledning af tilskadekomsten.

Det er navnlig *fradrag* i forbindelse med *udbetaling af godtgørelse for varigt mén, erstatning for tab af erhvervs-evne og forsørgertabserstatning*, som i praksis har givet anledning til spørgsmål og en del kritik.

§ 7 medfører på dette område som omtalt, at private forsikringer og pensioner, der kommer til udbetaling i anledning af tilskadekomsten, skal fradrages i den erstatning og godtgørelse, som nævnet kan udbetale.

Fradrag efter § 7 foretages post for post. Dette indebærer, at en eventuel overkompensation, som udbetales fra en forsikring vedrørende f.eks. godtgørelse for varigt mén, ikke i stedet kan fradrages i erstatning for tab af erhvervs-evne eller andre erstatningsposter.⁴⁰

U 1997.1147 H

40. Dette er senest kommet til udtryk i U 1997.1147 H.

U 1997.1147 H

I en årrække havde nævnet den praksis at anse de såkaldte "invaliditetserstatninger", der kommer til udbetaling fra private forsikringer, som dækkende både erstatning for tab af erhvervsevne og godtgørelse for varigt mén. Højesteret har imidlertid nu slået fast, at de omtalte forsikringer kun kan anses for at dække godtgørelse for varigt mén,⁴¹ hvorfor sådanne udbetalinger herefter kun fratrækkes i godtgørelsen for varigt mén.

Private forsikringer vil således fremover som alt overvejende hovedregel kun komme til fradrag i godtgørelse for varigt mén, idet de skadelidte forholdsvis sjældent har tegnet en privat forsikring, der dækker tab af erhvervsevne.

I medierne har navnlig fradrag i erhvervsevnetabserstatningen for udbetalte sociale ydelser været genstand for kritik. Man har oplevet det som urimeligt, at skadelidte, der i anledning af skaden får tilkendt en social pension, får denne (kapitaliserede) pension fradraget i den erstatning, som Erstatningsnævnet kan udbetale. Nævnet har således den praksis – i overensstemmelse med forarbejderne – at fratække pension, der udbetales i medfør af lov om social pension, i erstatning for tab af erhvervsevne.

Førtidspension tilkendes efter reglerne i § 14 i lov om social pension. Pensionen består af en række elementer afhængig af, hvilken form for førtidspension den pågældende får tilkendt. *Almindelig førtidspension* består af grundbeløb og pensionstillæg. *Forhøjet almindelig førtidspension* består af de samme ydelser samt et førtidsbeløb, der udbetales til yngre pensionister (under 60 år) som kompensation for formodet større leveomkostninger.

Mellemste førtidspension består af grundbeløb og pensionstillæg samt et invaliditetsbeløb. Invaliditetsbeløbet hviler på en helbredsbetingsnedsættelse af erhvervsevnen med omkring 2/3 og skal dels være en kompensation for svigtende indtjeningsevne i de erhvervsaktive år, dels dække de merudgifter, som en helbredsmæssigt invalideret person ud fra en standardbetragtning antages at have som særømkostning.

41. Jf. U 1997.1147 H.

Endelig består *højeste førtidspension* af grundbeløb, invaliditetsbeløb, pensionstillæg samt erhvervsudygtighedsbeløb, som ydes til de førtidspensionister, hvis erhvervsevne af helbredsmæssige grunde er nedsat i et sådant omfang, at de er afskåret fra ved eget arbejde at supplere pensionen i mere end ubetydeligt omfang.

Efter nævnets praksis fratrækkes grundbeløb, pensionstillæg, førtidsbeløb samt erhvervsudygtighedsbeløb i erstatning for tab af erhvervsevne, mens invaliditetsbeløb fratrækkes i godtgørelse for varigt mén.

Førtidspensionen udbetales som løbende ydelser. Ved fradrag efter § 7, stk. 1, må der derfor ske en kapitalisering af ydelsen. Erstatningsnævnet har i mangel af udtrykkelig lovregel herom valgt at benytte den i erstatningsansvarslovens § 6 angivne kapitalfaktor på 6. Nævnet tager ved fradraget ikke hensyn til, at dele af førtidspensionen er indtægtsreguleret, eller at visse af førtidspensionsydelserne er skattefri. Nævnet anvender ved beregningen den pension, der kommer til udbetaling tættest på stationærtidspunktet.

Bestemmelsen i § 7, stk. 1, indebærer i praksis, at der for skadelidte, som på grund af tilskadekomsten får tilkendt en social pension, i nogle tilfælde ikke vil komme erstatning for tab af erhvervsevne til udbetaling fra nævnet.

Hvis en skadelidt f.eks. har pådraget sig 50 % erhvervsvenetab og får tilkendt almindelig førtidspension på grund af skaden, vil den kapitaliserede pension for denne udgøre 404.280 kr. (grundbeløb 46.812 kr. + pensionstillæg 20.568 kr. x 6). Hvis skadelidtes årsindtægt året forud for tilskadekomsten var under 134.760 kr., vil der ikke komme erhvervsvenetaberstatning til udbetaling fra nævnet, jf. herved erstatningsansvarslovens §§ 5-7 (årsindtægt 134.760 kr. x 6 x 50% = 404.280 kr.).

Hvis den pågældende skadelidte er enlig, udgør den kapitaliserede førtidspension 559.296 kr., hvorfor skadelidte med en årsløn i året forud for tilskadekomsten på under 186.432 kr. er afskåret fra at få erhvervsvenetaberstatning fra nævnet (186.432 x 6 x 50 % = 559.296 kr.).

Der er også et andet område, hvor bestemmelsen i § 7, stk. 1, sammenholdt med den sociale lovgivning fører til, at der stort set aldrig kommer erstatning til udbetaling fra nævnet. Dette gælder således for *forsørgertabserstatning til børn*. Efter erstatningsansvarslovens § 14 fastsættes erstatning for tab af forsørger til efterlevende børn til et beløb, der svarer til summen af de bidrag til barnets underhold, som afdøde på skadestidspunktet som bidragspligtig kunne være pålagt efter lov om børns retsstilling.

Efter § 4, stk. 3, nr. 2, i lov om børnetilskud og forskudsvis udbetaling af børnebidrag ydes der et særligt børnetilskud, når kun en af forældrene lever. Dette beløb svarer til normalbidraget efter § 14 i lov om børns retsstilling og svarer dermed også til den erstatning, som nævnet ellers ville kunne yde efter erstatningsansvarslovens § 14.

Endelig skal forholdet til *arbejdsskadeforsikringsloven* kort omtales. Efter arbejdsskadeforsikringsloven ydes der, når skadelidtes tilskadekomst er en arbejdsskade, betaling for udgifter til sygebehandling, optræning og hjælpemidler m.v., erstatning for tab af erhvervsevne, godtgørelse for varigt mén, overgangsbeløb ved dødsfald samt erstatning for tab af forsørger.

Hvis skadelidte har pådraget sig en skade ved en overtrædelse af straffeloven, der tillige må anses som en arbejdsskade, f.eks. som dørmænd på et diskotek, vil reglen i § 7, stk. 1, i almindelighed føre til, at der ikke for så vidt angår de ydelser, der er omfattet af arbejdsskadeforsikringsloven, kommer noget til udbetaling fra Erstatningsnævnet.

Tilsvarende resultat følger i øvrigt også af reglen i arbejdsskadeforsikringslovens § 59, hvorefter skadelidtes eller dennes efterladtes krav mod den erstatningsansvarlige nedsættes i det omfang, forsikringsselskabet har betalt eller er pligtigt at betale erstatning til de pågældende efter arbejdsskadeforsikringsloven.

5 Behandlingen af sager om offererstatning

Afslutningsvis nogle få bemærkninger om behandlingen af sager om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser.

Ansøgning om erstatning fra staten skal efter § 6, stk. 1, i bekendtgørelse nr. 808 af 19. november 1998 om forretningsorden for nævnet vedrørende erstatning til ofre for forbrydelser, indgives gennem politiet. Politiet har efter offererstatningslovens § 10, stk. 3, pligt til at vejlede ofret om muligheden for erstatning fra staten. Politiet sender sammen med straffesagens akter ansøgningen til Erstatningsnævnet.

Hvis der er rejst tiltale ved domstolene mod skadevolderen, må politiet i almindelighed afvente domstolenes behandling af straffesagen, før sagen sendes til Erstatningsnævnet. Dette skyldes, at det som ovenfor anført er en betingelse for erstatning fra staten, at der er tale om en overtrædelse af straffeloven. Behandlingen af erstatningssagen i nævnet må derfor afvente domstolenes vurdering. Skadelidtes erstatningskrav kan godt tages under påkendelse under straffesagen, jf. retsplejelovens §§ 991-996, og det er som tidligere nævnt en betingelse for erstatning fra staten, at skadelidte har krævet eller taget forbehold om erstatning under straffesagen.

Hvis retten har taget stilling til skadelidtes krav under straffesagens behandling, er Erstatningsnævnet bundet af rettens afgørelse, jf. offererstatningslovens § 11a, stk. 1. Det gælder dog ikke, hvis skadevolderen under sagen har anerkendt kravet eller dets størrelse, jf. stk. 2. Det vil sige, at nævnet kun er bundet i de tilfælde, hvor retten har taget stilling i en reel tvist. I andre tilfælde må nævnet vurdere skadelidtes krav og dokumentationen herfor uafhængig af straffesagens afgørelse heraf.

Ofte vil skadelidte ikke være i stand til i forbindelse med straffesagen at opgøre og dokumentere sit krav. I sådanne tilfælde udskyder retten afgørelsen om erstatning til civilt søgsmål eller til afgørelse i Erstatningsnævnet, jf. retsplejelovens § 991, stk. 4, og § 992.

I de fleste tilfælde er opgørelsen af skadelidtes erstatningskrav forholdsvis ukompliceret. Det er derfor i offererstatningsloven forudsat, at skadelidte i almindelighed ikke har behov for en advokat til at bistå sig med opgørelsen af kravet. Både politiet og Erstatningsnævnet har i øvrigt pligt til at vejlede og bistå skadelidte hermed.

I nogle tilfælde kan kravets opgørelse dog være mere kompliceret, f.eks. ved opgørelse af erhvervsevnetab. I sådanne tilfælde har nævnet efter offererstatningslovens § 15, stk. 2, mulighed for at tillægge skadelidte erstatning for udgift til advokatombkostninger.

Som et led i styrkelsen af ofrenes retsstilling blev der endvidere ved lov nr. 349 af 23. maj 1997 gennemført en ændring af retsplejelovens regler om advokatbeskikkelse. Efter retsplejelovens § 741a skal retten nu som hovedregel beskikke en advokat til næsten alle voldsofre og ofre for andre alvorlige straffelovsovertrædelser, såfremt ofret anmoder om det. Politiet skal efter § 741b vejlede volds- ofre m.v. om adgangen til at begære en advokat beskikket. Sådant beskikkelse omfatter også opgørelse og indsendelse af erstatningskravet til Erstatningsnævnet, men ikke mere omfattende arbejde med sagen efter retssagens afslutning.⁴²

Erstatningsnævnet har efter offererstatningslovens § 16 den endelige administrative afgørelse i de sager, der indbringes for nævnet. Nævnet, der er nedsat af justitsministeren, består af en dommer, som skal være formand, et medlem udpeget af socialministeren og et medlem udpeget af Advokatrådet.

Sagerne forberedes af nævnets sekretariat bestående af en sekretariatschef og 12 medarbejdere i øvrigt. Nævnet behandler ca. 3.000 nye sager om året.

Principielt skal alle afgørelser efter loven træffes af det samlede nævn. Efter nævnets forretningsorden⁴³ har formanden – og efter delegation sekretariatschefen – dog mulighed for at træffe afgørelse alene i utvivlsomme og hyppigt forekommende sagstyper. I praksis træffer formanden og sekretariatschefen afgørelse alene i ca. 60 % af sagerne. I en række sager sendes et sagsresumé til medlem-

42. Jf. herved betænkning nr. 1102/1987 om den forurettedes retsstilling i voldtægts- og voldssager, s. 171, jf. s. 42.

43. Jf. bekendtgørelse nr. 808 af 19. november 1998 om forretningsorden for nævnet vedrørende erstatning til ofre for forbrydelser § 2.

merne med en indstilling til afgørelse. Kun ca. 10 % af sagerne behandles mundtligt af medlemmerne på et månedligt møde. Nævnet kan efter forretningsordenen indkalde skadelidte (og dennes advokat) til at møde personligt for nævnet. Dette sker dog i praksis aldrig.

Nævnet afgiver hvert år en beretning til justitsministeren om sit virke. I beretningen er der en række talmæssige oplysninger vedrørende de sager, nævnet i den forløbne periode har haft til behandling. Desuden indeholder beretningen omtale af en række afgørelser, der af nævnet er fundet at være af mere almen interesse eller af principiel betydning.

Sondringen mellem produktansvar og mangler inden for byggeri

Da produktansvaret tog form som selvstændigt retsgrundlag, var et af problemerne at holde det ude fra kontraktsretten. Skaden kunne jo ramme en medkontrahents ejendele, og det var derfor af betydning at få fastslået, om det var mangels- og misligholdelsesreglerne, der skulle anvendes eller produktansvarsreglerne, der opfattes som regler om erstatning uden for kontrakt. Valget mellem de to regelsæt har konsekvenser i talrige relationer.¹ Som en af de væsentligste forskelle kan nævnes forskellen i reglerne om forældelse, der for manglers vedkommende reguleres af købeloven § 54 og 1908-loven, hvorimod produktansvarets forældelsesregler findes i produktansvarsloven og 1908-loven. Navnlig den 1-årige reklamationsfrist i købeloven § 54, stk. 1 giver stor forskel mellem regelsættene.

Det afgørende kriterium for sondringen antages at være, om der er sket skade på andet end det leverede produkt i modsætning til produktets selvbeskadigelse eller ødelæggelse.² Dette for så vidt klare udgangspunkt giver

1. Bernhard Gomard: *Obligationsret*, 2. del s. 210 ff og John Peter Andersen U 1998B.299 ff.

2. Produktansvarsloven § 2, stk. 2 og von Eyben, Nørgaard og Vagner: *Lærebog i Erstatningsret*, 2. udgave s. 205.

Georg Lett

Advokat, født 1946. Har bl.a. skrevet *Produktansvar og forsikring*, Forsikringshøjskolens Forlag 1992; *Miljøforsikring*, Forsikringshøjskolens Forlag 1992; *Erhvervs- og produktansvarsforsikring*, Gad 1993 (alle med Jan Hornsberg); *Forsikringsjura*, Forsikringshøjskolens Forlag, 5. udg. 1997 (med C.C.Munksgaard Nielsen); *Introduktion til erstatningsretten*, Forsikringshøjskolens Forlag, 4. udg. 1996 (med Jan Hornsberg og Birger Joensen); *Forsikring i grundtræk* (medforf.), Forsikringshøjskolens Forlag, 2. udg. 1999. Kontakt: Lett & Co, Borgergade 111, 1300 København K, 3312 0066. E-mail: georg.lett@lettco.dk.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

anledning til store vanskeligheder i praksis, når det skadevoldende produkt er sammenføjet med et andet.

Når en defekt maskindel er indføjet i en maskine, er det som regel til at finde ud af, om en skade er begrænset til den defekte komponent, eller om den har bredt sig til de omgivende dele. Disse tilfælde betegnes som komponenttilfælde.

Sværere bliver det, hvis der er sket en egentlig sammenblanding, som f.eks. smagsingredienser i spegepølse, der på grund af en defekt giver pølsen en forkert smag, en grim smag, en forkert farve eller ingen smagspåvirkning på grund af uvirksomhed. Alt afhængig af skaden må pølsen så kasseres eller sælges til nedsat pris (sammenblandingstilfælde).

Mere klare er de tilfælde, hvor en råvare er oparbejdet. Beton, der oparbejdes til en bro, kan være forkert sammensat med den virkning, at broens styrke nedsættes. Det kan så medføre, at broen bliver så farlig, at den skal rives ned, eller blot at den ikke opfylder de aftalte specifikationer og derfor kasseres af bygherren (oparbejdningstilfælde).³

Ingrediens- og oparbejdningstilfældene karakteriseres sædvanligvis som mangelstilfælde. Den dragne skillelinie hviler i det hele på Børge Dahls analyse i *Produktansvar* (1973) s. 135 ff, og synes fulgt i senere praksis og teori.⁴

U 1995.502 H

Den foreliggende redegørelse har imidlertid til formål at rejse spørgsmål om en enkelt af Børge Dahls konklusioner, nemlig for så vidt angår byggematerialer, som omtales i et særligt afsnit i hans bog s. 144 ff. Det anføres s. 145: "Udgangspunktet i retspraksis er, at mangelsansvarsreglerne er afgørende for, i hvilket omfang bygherren kan få erstatning for en forringelse af det færdige byggeri på grund af en mangel ved de anvendte råstoffer, for så vidt

3. Sammenblanding- og oparbejdningstilfælde kan betragtes som illustrative betegnelser for forskellige typer ingrediensstilfælde.

4. U 1995.502 H kommenteret i U 1995B.425, jf. tillige Nørager-Nielsen og Theilgaard *Købeloven* s. 759 ff. Mange forfattere refererer til sondrin-

gen uden nærmere at tage stilling til den nøjagtige grænsedragning. Gomard *Obligationsret*, 2. del, s. 221 f, von Eyben, Nørgaard og Vagner *Lærebog i Erstatningsret*, 3. udgave s. 206, note 24, Dahl, Rønne, Hornsberg og M. Levy J.1990 s. 172 f. Kritisk er John Peter Andersen i U 1998B.299 ff.

der ikke er sket skade på andet end den bygning, til hvis opførelse de er brugt." Der nævnes i den følgende tekst ikke nogen afvigelse fra dette udgangspunkt, som derfor trods ordene snarere fremtræder som en regel uden undtagelser. Produktansvaret ved byggeri indskrænkes til at omfatte skade, som byggeriets elementer forvolder på andet end det færdige byggeri, f.eks. personer eller løsøre, jf. s. 205 f og s. 245 ff. Der ligger heri, at den skade, som en defekt bygningsdel volder på andre dele af bygningen, ikke karakteriseres som en produktskade. Sådanne skader kan siges at udgøre en mellemting mellem en komponentskade og en oparbejdningsskade. Hvis en mur bygges op og kasseres på grund af mangler ved mørtel eller mursten, er parallellen til det ovennævnte eksempel med broen af dårlig beton nærliggende. Vælter muren derimod, efter at arbejdet er afleveret, og rammer en anden mangelfri del af byggeriet, f.eks. gulvet, er det mindre klart. I nogle tilfælde kan bygningen måske siges at udgøre en enhed. Det kan være naturligt, hvis huset er opført for bygherren i totalentreprise. Her kan det være ligegyldigt, om en skade rammer den ene eller anden del af byggeriet, da entreprenøren står for det hele, men det er naturligvis interessant, om bygherren kan rette et direkte krav mod underentreprenøren eller materialeleverandøren i medfør af produktansvarsreglerne, hvilket ingen logik umiddelbart forhindrer. Er huset opført i fagentreprise, og gulvet er udført af en anden entreprenør end muren, er det mere fjerntliggende at betragte huset som en enhed. Det forekommer her svært at forstå, hvorfor bygherren ikke kan rette et krav mod f.eks. mureren eller leverandøren af den mangelfulde mørtel i medfør af produktansvarsreglerne.

Billedet sløres noget af, at disse problemer ofte ikke opstår, fordi byggeriet løser problemerne ved aftaler om erstatning og forsikring, formentlig fordi man lægger til grund, at retstilstanden er som af Børge Dahl beskrevet, hvorved spørgsmålet i nogen grad mister sin praktiske interesse. Den slags er selvforstærkende.

I AB 92 § 10, stk. 4 forpligter entreprenøren sig til at sikre, at materialer leveres med 5 års leverandøransvar for mangler og således, at kravet kan rettes direkte mod leve-

randøren. Fristen gælder i 5 år fra aflevering, dog ikke længere end 6 år fra leverandørens levering til lager eller videre salg. I 1995 indførtes ved lov nr. 391 en bestemmelse i købeloven § 54, stk. 2, hvorefter reklamationsfristen ved køb af byggematerialer forlænges til 5 år fra byggeriets aflevering, dog højst 6 år fra overgivelsen af materialerne til køberen.⁵ De gængse all risks forsikringer for byggeri dækker endvidere skader, som i andre sammenhænge ville kunne karakteriseres som produktansvar.⁶ Denne forsikring er bygherren pligtig at tegne, jf. AB 92 § 8.

Ved vurderingen af, om Børge Dahls standpunkt er korrekt, er det rimeligt først at vurdere det grundlag, han henviser til.

VLT 1955.10

Der henvises til VLT 1955.10. En muremester havde opført et transformatorårn og havde anvendt facadesten, der efter 4 år viste fremadskridende afskalning, hvilket skyldtes, at stenene ikke var frostbestandige. Muremesteren blev ansvarlig over for bygherren, men regreskravet mod teglværket blev afvist, da der ikke var reklameret inden for den i købeloven § 54 fastsatte frist. Det fremgår, at muremesteren havde gjort gældende, at stenene ikke var kontraktsmæssige, hvilket i sig selv skulle kunne begrunde resultatet. Dertil kommer, at der er tale om et typisk oparbejdningsstilfælde svarende til betonbroen.

U 1959.876 H

Der henvises dernæst til U 1959.876 H. Sagen vedrørte et tilfælde, hvor et teglværk havde leveret mangelfulde sten til opførelse af en mur. Der opstod skader på muren.⁷ Der var imidlertid ikke skader på andet end den opførte mur. Bygherren fik medhold i krav om tilbagebetaling af entreprisen. Muremesteren rejste herefter krav

5. Den 1-årige regel ansås for urimelig kort, jf. bet. 1276/94 s. 201.

6. Jfr. Jacobsen, Johannesen og Sølling *Entrepriserforsikring* s. 71 f og 135 f.

7. Børge Dahl skriver, at en del af muren var "styrtet sammen". Nørager-Nielsen og Theilgaard skriver i *Købeloven*, 2. udgave s. 759, at muren "væltede". I dommen står der, at en del af muren "faldt sammen". I den utrykte landsretsdom i sagen mellem bygherren og muremesteren (v.l. nr. 114/1954 af 12. juni 1954), der nøje beskriver ska-

derne, omtales en sydmur, en vestmur og en østmur. Den mest medtagne var østmuren, hvorom det hedder: "Den sydlige del af denne mur var uden dækning, og muren var delvis nedbrudt. I felterne ved indkørslerne var mange sten løse og flere faldet ud. Betonstøbningerne var her forskubbede." Det fremgår endvidere, at der var tale om en fritstående hegnsmur, og at der således intetsteds var skade på andet end muren selv.

om erstatning mod teglværket. Landsretten rubricerede kravet som et køberetligt ansvar og anså det forældet efter købeloven § 54. Højesteret undlod udtrykkeligt at tage stilling. Man lagde til grund, at teglværket havde frafaldet eventuel indsigelse om for sen reklamation. Der er således reelt tale om et landsretspræjudikat, som imidlertid fuldt ud svarer til eksemplet med betonbroen og derfor kan karakteriseres som et oparbejdningstilfælde.⁸

U 1949.183 Ø

U 1949.183 Ø vedrørte et tilfælde, hvor en fabrikant solgte fliser til en mellemhandler, der videresolgte dem til en muremester, der begyndte at opsætte dem i et byggeføretagende. Fabrikanten havde anført, at de var ildfaste. Da en murersvend en dag lagde en brændende cigaret på en ikke opsat flise, begyndte den imidlertid at brænde. Mureren hævdede herefter over for mellemhandleren, der for sit vedkommende hævdede over for fabrikanten. Sagen vedrørte dette sidste mellemværende, hvor mellemhandleren fik medhold i, at købet kunne hæves, og tillige fik dom for den erstatning, han havde betalt muremesteren for forgæves opsætning og nedtagning. Der var intet element af produktansvar i sagen, og erstatningen var opgjort i overensstemmelse med reglerne om positiv opfyldelsesinteresse.

U 1923.182 Ø

U 1923.182 Ø vedrørte kvaliteten af cementsten, som forringede kvaliteten af den færdige husmur, hvilket medførte erstatning svarende til udgifterne til afhjælpningsforanstaltningerne. Der er tale om positiv opfyldelsesinteresse, og argumentationen er klart køberetlig. Stenenes utilstrækkelighed viste sig ved fugt og kulde i huset. Dommens alder taget i betragtning kan man næppe undre sig over, at dette svage produktansvarsretlige skær hverken er berørt i dommens procedure eller konklusion, så meget mindre, som køberetten uden vanskelighed kunne føre til et tilfredsstillende resultat.⁹

NJA 1935.577

NJA 1951.271 H

8. Højesterets præmisser indledes med ordene "Uanset om købelovens § 54 finder anvendelse på det foreliggende forhold ...". Børge Dahl ser ikke heri afstandtagen fra, at købeloven er afgørende for ansvarsspørgsmålet. Det er vel rigtigt, men det kan heller ikke

tolkes som en tilslutning hertil. Der blev rent faktisk procederet på "farlige egenskaber".

9. Børge Dahl henviser endvidere til to svenske domme, NJA 1935.577 og NJA 1951.271 H, der også vedrører rene oparbejdningstilfælde.

Derefter anføres en række domme, der generelt omhandler "uheldige egenskaber ved nye materialer", uden at de i øvrigt påberåbes til støtte for den forfægtede løsning vedrørende produktansvaret.

Dernæst gennemgås tilfælde, hvor entreprenøren for egen regning leverer materialer, og det fastslås, at han er ansvarlig efter købeloven, hvilket stilles i modsætning til ansvar for udførelsesfejl, der medfører ansvar efter en culperegulering. De citerede afgørelser vedrører imidlertid også klare oparbejdningstilfælde.

JD 53.81 JD 53.81 vedrørte entreprenørens ansvar for, at mangelfulde mursten skallede af. Der var således ikke skade på andet end den opførte mur.

U 1954.583 Ø U 1954.583 Ø vedrørte entreprenørens ansvar for mangler ved tagsten. Han blev pålagt at betale udgiften til omlægning, så vidt man kan se efter mangelsregler. Der var afgivet garanti, jf. noten. Men også her er der tale om et rent oparbejdningstilfælde.

U 1942.723 H U 1942.723 H vedrørte ansvar for et loft, der faldt ned på grund af mangler enten ved udførelsen eller trådvævet i pudset. Sagen angik udgiften til udbedring og var således også et rent oparbejdningstilfælde. Det er derfor ikke overraskende, at sagen blev afgjort efter mangelsreglerne.

For så vidt angår udførelsesfejl antager Dahl, at der gælder en culperegulering, men tænker her kun på fejl i relation til valg af egnede materialer, hvor det ikke overrasker, at entreprenøren bliver pålagt ansvar i forhold til bygherren.

Hvor udførelsesfejlen ikke angår fejl ved materialer, jf. s. 252, nævnes kun domme, der angår skade på personer eller ting, der ikke er en del af bygningen.

På baggrund af denne gennemgang kan det således konstateres, at Børge Dahl ikke har nogen støtte i praksis for sin tese om, at mangelsreglerne er afgørende for ansvaret for defekte materialer i byggeri. Han skriver da også kun, at det er "udgangspunktet". Imidlertid må man konstatere, at der ikke er noget holdepunkt for, at produktansvaret skal bedømmes anderledes inden for byggeri end uden for byggeri. De gennemgåede domme indeholder ikke eksempler på afgørelser, der belyser ansvaret, når et bygge-

materiale volder skade på andre dele af byggeriet end den del, hvori det er indføjjet. Der er heller ikke afgørelser, der belyser, hvad der gælder, når en mangelfuldt udført bygningsdel – efter aflevering – volder skade på en anden bygningsdel. Der savnes således holdepunkt for, at disse tilfælde skal behandles efter mangelsreglerne og ikke produktansvarsreglerne.

Nørager-Nielsen og Theilgaard: *Købeloven med kommentarer*¹⁰ tager tråden fra Børge Dahl op og citerer en række domme om byggematerialer som eksempler på ingrediensstilfælde, som skal behandles efter mangelsreglerne.

U 1982.915 Ø

U 1982.915 Ø vedrørte tagsten, som skallede af. Byretten afviste at anvende produktansvarsreglerne, "da manglen ved tagstenene ikke ses at have hidført skade på andre dele af huset". I landsretten blev produktansvar ikke påberåbt, og sagen blev i det hele afgjort efter mangelsreglerne.

U 1985.700 Ø

U 1985.700 Ø vedrørte de samme tagsten pålagt af samme murermester, men på en anden ejendom. Murermesteren, som havde pålagt stenene og solgt ejendommen som første led i salgskæden, måtte bære det endelige ansvar. Leverandøren af stenene var i modsætning til den forrige dom ikke inddraget.

U 1987.92 H

U 1987.92 H er mere interessant, fordi der her rent faktisk var skade på en anden del af bygningen. Sagen vedrørte skader forårsaget af en utæt samling ved bundventilen i et badekar. Husets ejer havde anlagt sag mod sin sælger, der tillige havde opført huset som bygherre. Denne havde adciteret gas- og vandmesteren, der var ansvarlig for den defekte samling. Bygherren blev dømt i sin egenskab af entreprenør, der havde opført huset med videresalg for øje, for manglende tilsyn med udførelsen af den pågældende installation. Det måtte tilkomme bygherren at påberåbe sig produktansvar i forhold til gas- og vandmesteren. Der tales blot om "erstatning". Det er for så vidt rummeligt nok, og retten er da lige så rummelig i sine præmisser, når den afviser kravet, fordi bygherren

10. 2. udgave s. 759 f.

“allerede i 1976 blev mødt med et krav om erstatning for vandskader hidrørende fra ejendommens installationer. Ved først at underrette [gas- og vandmesteren] i 1983 blev denne afskåret fra at varetage sine interesser, herunder fra muligheden for selv at konstatere årsagen til skaden på et tidligere tidspunkt ...”

Den sidste bemærkning skyldes, at en stor del af kravet vedrørte forgæves eftersporingsomkostninger. I øvrigt bemærker man, at retten undlader at bruge det køberetlige udtryk “reklamation”, ligesom man noterer, at det angivne tidsrum er så langt, at det kan rumme såvel den køberetlige som den produktansvarsretlige forældelse. Endelig er det anført, at bygherren ved fristens begyndelse var klar over, at kravet vedrørte vandskader hidrørende fra ejendommens installationer. Der kunne således ikke blive tale om suspension af det produktansvarsretlige krav efter 1908-loven. Højesteret stadfæstede på dette punkt i henhold til grundene. Hvis man vil tage varsler af små ting, kan man endelig notere, at der ikke er nogen noter til dommen. Svag procedure giver konkret afgørelse, hvor man undgår at tage stilling til principielle spørgsmål.

U 1989.74

Endelig nævnes U 1989.74, der vedrører et underlag af spånplader, der anses for mangelfuldt, fordi levetiden er begrænset til 8-10 år. Køberen får derfor forholdsmæssigt afslag. Dommen er uinteressant i denne sammenhæng.

U 1987.213 Ø

En dom, som Nørager-Nielsen og Theilgaard ikke omtaler i denne sammenhæng, er derimod ganske interessant. U 1987.213 Ø vedrørte et tilfælde, hvor der opstod en vandskade i en nyopført rækkehusejendom på grund af et defekt vandvær. Både bygherren og lejerne led skade, men sagen vedrørte alene skaden på ejendommen. Der var intet at bebrejde vvs-installatøren, og sagen angik, om han hæftede som mellemhandler af det defekte rør. Det gjorde han. vvs-installatøren påberåbte sig AB 72 § 22, stk. 5 om følgeskader som begrundelse for, at han i hvert fald ikke skulle bære den del af tabet, der havde karakter af indirekte tab. Retten gav imidlertid dom for det fulde beløb, hvilket vanskeligt kan forstås som andet end, at ret-

ten anså ansvaret omfattet af produktansvarsreglerne.¹¹ Landsretten har således så vidt ses klart taget afstand fra Børge Dahls teori. Rørene lå i gulvet, og der skete skader på gulv og vægge.

Fra praksis efter udgivelsen af Nørager-Nielsen og Theilgaards bog kan nævnes:

U 1992.377 H

U 1992.377 H vedrørte et krav fremsat af køberne af rækkehuse mod entreprenøren om erstatning i anledning af, at tagstenene skallede af. Kravet afvist, fordi stenene ikke ansås for mangelfulde. Sagen vedrørte udgiften til omlægning af taget og havde således ingen produktansvarsretlige aspekter.

U 1994.612 H

Men i U 1994.612 H brænder tampen. Sagen vedrørte utætte tage i en ejerlejlighedsejendom, der var opført og solgt af et byggekonsortium. Køberne af lejlighederne lagde bl.a. sag an mod tagentreprenøren. Sagen vedrørte dels erstatning for det mangelfulde tag og dels for følgeskader. Dette sidste gør det jo relevant at diskutere produktansvar. Ejerlejlighedsejerne påberåbte sig vedrørende denne del af tabet bl.a. culpa uden for kontrakt og mente ikke, at betingelserne for frifindelse under henvisning til reglerne for udviklingsskader var opfyldt.

Højesteret frifandt på dette punkt under henvisning til, at det endnu på opførelsestidspunktet var almindeligt at anvende de valgte materialer. Der argumenteredes videre for, at entreprenøren på opførelsestidspunktet ikke burde have haft en viden om materialernes ulemper, der burde have ført til, at han frarådede brugen af dem. Dommen er således helt i overensstemmelse med teorien om udviklingsskader inden for produktansvar og kan uden videre karakteriseres som en sag om produktansvar, selv om ordet ikke nævnes.

U 1995.502 H

U 1995.502 H¹² er lidt atypisk, idet den omhandler en transportør, der forurened noget cement, og spørgsmålet var, om han ved siden af CMR-reglerne kunne pålægges produktansvar herfor. Cementen var brugt til facadeele-

11. Jf. Vagner *Entrepriseret* 2. udgave, s. 179 og s. 182 f, hvorefter den identiske bestemmelse i AB 92 ikke omfatter produktansvar. Han fremhæver net-

op denne dom som eksempel på en afgørelse, der falder uden for AB, fordi der var tale om produktansvar.

12. Kommenteret i U 1995B.425.

menter, der blev misfarvet på grund af forureningen. Der var tale om et typisk oparbejdningstilfælde, og skaden ansås ikke for omfattet af produktansvarsreglerne. Da facadestenene endnu ikke var indføjret i byggeriet, falder afgørelsen lidt uden for fremstillingens rammer.

U 1999.255 H

Dommen i U 1999.255 H er måske afgørende. En kommune fik i 1981 leveret fjernvarmerør (medierør) af stål produceret i Tyskland og leveret gennem en dansk mellemhandler. Derefter blev rørene af en anden virksomhed isoleret og forsynet med et kapperør. Til slut blev rørene nedlagt i vejene i Århus i 1984. I 1985 konstateredes udsivende vand. Årsagen viste sig at være en utæthed i medierøret. Der var vand i isoleringen, og kommunen udskiftede herefter 4 længder medierør og kapperør. Stævningsbeholdet udgjorde omkostningerne ved udskiftning af rørene, dvs. opgravning, fejlfinding, udskiftning og retablering. Entreprisen kunne måske ikke karakteriseres som et byggearbejde, men nok som et anlægsarbejde. Et af problemerne var, om mellemhandleren kunne videreføre kravet over for den tyske producent trods for sen reklamation. Der blev herom procederet kraftigt på, at der var tale om en ingrediensskade, som udelukkede anvendelsen af produktansvarsreglerne.

Højesteret fastslår, at producenten ved culpøs adfærd er produktansvarlig over for kommunen, for hvilket ansvar mellemhandleren hæfter. Mellemhandleren pålægges herefter ansvar og indrømmes regres mod producenten.¹³

U 1987.92 H

Det fremhæves i landsrettens præmisser, der på dette punkt blev tiltrådt af Højesteret, at medierøret ikke var en uadskillelig bestanddel af den monterede rørledning, idet medierøret kunne udtages af rørledningen efter endelig montering. Derfor er skade på medierøret omfattet af produktansvaret. Dette forhold har uden tvivl gjort det

13. I regresspørgsmålet diskuterer et flertal på 3 og et mindretal på 2, om der var sket fornøden reklamation, eller om kravet var bortfaldet ved passivitet. Diskussionen forekommer overraskende i et spørgsmål om produktansvar. Dommen minder på det punkt

om U 1987.92 H, hvortil der også henvises i noten, men her var problemet som nævnt ovenfor et andet. Passivitet i produktansvar er en fremmed fugl, jf. også Børge Dahl s. 455 ff, og dommen vil på det punkt sikkert volde mange knuder.

lettere for dommerne at nå resultatet, men spørgsmålet er, om resultatet var blevet et andet, hvis medierøret hang fast i isoleringen eller ligefrem var limet fast. Det afgørende må være, at man klart kan konstatere, at skaden har forplantet sig fra det skadevoldende produkt til andre dele af byggeriet. Udenfor er opblandings- og oparbejdningstilfælde. I en kommende sag, hvor man skal vurdere et tilfælde, hvor en mur vælter ned over et gulv, vil man næppe hænge sig i, hvorledes gulvet er fæstnet til bygningen. Men det afgørende nye i dommen er, at Højesteret nu utvetydigt har fastslået, at man kan pålægge produktansvar for produkter, der volder skade på andre dele af det bygge- eller anlægsarbejde, de indgår i.

Dette standpunkt er i overensstemmelse med produktansvarsloven § 3, stk. 1, der bl.a. nævner, at produkter, der er indføjret som bestanddele af byggeri, er omfattet af loven. For så vidt angår tingsskader gælder loven, hvis skaden rammer private ting, jf. § 2, stk. 2. Under private ting hører også fast ejendom¹⁴. Hvis det defekte bygnings-element forvolder skade på andre dele af bygningen, er denne skade således en produktansvarsskade omfattet af loven. At man skulle nå frem til et andet resultat uden for loven (skade på erhvervsbygninger) forekommer ikke velbegrundet.

Det kan naturligvis i det enkelte tilfælde være vanskeligt at afgøre, hvornår der er tale om en opblandings- eller oparbejdningsskade, som skal bedømmes efter mangelsreglerne, eller en komponentskade, som skal bedømmes efter produktansvarsreglerne.¹⁵

U 1985.157 H

I entrepriseforsikringen (All risks) er man vant til at foretage en sondring, der er nogenlunde parallel. Det hedder:

“Forsikringen dækker ikke ... mangelfulde materialer Denne undtagelse er begrænset til den del af arbejdsobjektet, hvori det.... fejlbehæftede indgår, som bliver direkte ramt af skaden,

14. Jf. von Eyben, Nørgaard og Vagner *Erstatningsret*, 3. udgave s. 205.

15. På ansvarsforsikringsområdet har domstolene ikke været tilbage fra at sondre mellem skader, der har karakter

af ingrediensskader og skader, som rammer andre dele af bygningen og derfor er dækningsberettigede, jf. John Peter Andersen U 1998B.304 I og U 1985.157 H.

men vedrører ikke andre dele af arbejdsobjektet, der bliver beskadiget som sekundær følge af den primære skade".¹⁶

Det er formentlig en nogenlunde tilsvarende tankegang, man her har søgt at give udtryk for.

16. Jf. Jacobsen, Johannesen og Sølling *Entrepriseforsikring*, s. 71.

Revision af erstatningsansvarsloven

Justitsministeriets Arbejdsgruppe og dens kommissorium

Justitsministeren nedsatte i efteråret 1998 en arbejdsgruppe med den opgave at undersøge spørgsmålet om en revision af erstatningsansvarsloven. Arbejdsgruppen har følgende sammensætning:

Retschef Jens Møller, Folketingets Ombudsmand
Professor, dr. jur. Bo v. Eyben, Københavns Universitet
Advokat Karsten Høj (Advokatrådet)
Vicedirektør Claus Tønnesen (Forsikring & Pension)
Dommer Dorthe Wiisbye (Den Danske Dommerforening)
Fuldmægtig Jane Søndergaard Møller (Socialministeriet)
Kontorchef Lars Hjortnæs (Justitsministeriet)

Der blev i Folketinget i foråret 1998 rejst spørgsmål om behovet for at revidere erstatningsansvarsloven med henblik på at forhøje de erstatningsbeløb, der udbetales til skadelidte, navnlig for tab af erhvervsevne.

Jens Møller

Født 1950, cand.jur., retschef hos Folketingets Ombudsmand. Har bl.a. skrevet *Juridisk Formularbog*, DjøF, 1999 (medforfatter); *Erstatningsansvarsloven med kommentarer* (m. Michael S. Wiisbye), DjøF, 5. udg. 1999; *At arbejde i forvaltningen I-II* (m. Jens Olsen), Nyt Nordisk Forlag, 1998, 1999; *Retsplejelov. EF-Domskonventionen og straffelov*, DjøF, 8. udg. 1998; *Lovsamlingen 1999*, DjøF, 5. udg. 1999; *Danske love* (m. Thomas Jannsen), DjøF, 15. udg. 1998; *Civil- og straffeprocessuel domssamling* (m. Eva Smith), DjøF, 2. udg. 1997; *Kommenteret retsplejelov. EF-domstolskonventionen* (m. Bernhard Gomard), DjøF, 5. udg. 1994; *Købsretten* (medforfatter), Gad, 4. udg. 1994; *Dansk Retspleje i praksis* (m. Eva Smith), DjøF, 1993; *Ejendoms køb* (medforfatter), DjøF, 6. udg. 1992. Kontakt: Gassehaven 34, 2840 Holte. Telefon 4580 7473.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på F&E, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

Spørgsmålet er bl.a. rejst på grundlag af en undersøgelse af størrelsen af visse erstatningsbeløb i henholdsvis Norge, Sverige, Holland og Danmark. Undersøgelsen, der er blevet omtalt i nogle avisartikler, er udarbejdet af en norsk advokat til brug for en konference afholdt i 1997 af den europæiske organisation for piskesmældsramte ("European Whiplash Association"). Spørgsmålet er endvidere rejst på baggrund af en henvendelse til Folketingets Retsudvalg fra Landsforeningen af Polio-, Trafik- og Ulykkeskadede (PTU) samt en række henvendelser fra andre organisationer og privatpersoner. Folketingets Retsudvalg har endvidere rejst spørgsmål om behovet for at revidere erstatningsansvarsloven på visse særlige punkter, som PTU har peget på. PTUs henvendelse drejer sig om en eventuel ændring af kapitaliseringsfaktoren ved udmåling af erstatning for tab af erhvervsevne, om ændring af beregningsgrundlaget for erhvervsevnetabserstatning i tilfælde, hvor skadelidte ikke har en erhvervsindtægt, om udvidelse af mulighederne for at få genoptaget sager om erstatning for tab af erhvervsevne, samt om, hvorvidt der i visse tilfælde bør kunne gives erstatning for tabt arbejdsfortjeneste også efter stationærtidspunktet.

Erstatningsansvarsloven trådte i kraft den 1. oktober 1984. Med loven blev der gennemført en samlet lovregulering af en række forskellige erstatningsretlige spørgsmål, som der hidtil kun i begrænset omfang havde været lovgivet om.

Hovedformålet med loven var at sikre, at den erstatning, der ydes i tilfælde af personskade og tab af forsørger, i højere grad end tidligere ville dække det fulde økonomiske tab, som personskaden eller forsørgertabet forvolder. Det var i forbindelse hermed et væsentligt mål med loven at forhøje erstatningsniveauet væsentligt, så det kom på linje med niveauet i en række nabolande.

Loven blev gennemført på grundlag af et omfattende udvalgsarbejde. Loven bygger således på tre betænkninger fra Justitsministeriets Erstatningslovudvalg.

Lovens regler om erstatningsudmålingen ved personskade og tab af forsørger bygger hovedsagelig på erstat-

ningslovudvalgets 3. betænkning (Betænkning nr. 976/1983, kaldet betænkning III).

Betænkning III indeholdt to forskellige lovudkast, udarbejdet af henholdsvis et flertal og et mindretal i udvalget. Flertallets hovedsynspunkt var, at erstatningen ved såvel personskade som tab af forsørger burde fastsættes sådan, at den sammen med sociale ydelser og eventuelle private forsikringer eller pensioner giver dækning for det fulde økonomiske tab. Som konsekvens heraf burde de nævnte ydelser, der udbetales som følge af skaden, fradrages ved udbetalingen af erstatning for bl.a. tab af erhvervsevne. Endvidere skulle kapitaliseringsfaktoren variere efter det generelle renteniveau. Erstatningsudmålingen skulle som udgangspunkt være individuel derved, at der dels skulle ske fradrag for de nævnte andre ydelser, dels ved udmåling af erhvervsevnetabserstatning skulle tages hensyn til skadelidtes konkrete indtægtsforhold. Flertallet foreslog dog, at skadelidte skulle kunne vælge at få en standardiseret erstatning i stedet og dermed undgå, at afgørelsen af erstatningssagen kunne trække i langdrag. Denne standarderstatning skulle udmåles med udgangspunkt i skadelidtes méngrad og uden fradrag for andre ydelser, der kommer til udbetaling som følge af skaden.

Mindretallet fandt, at en individuel erstatningsudmåling ville give anledning til betydelige praktiske og retstekniske problemer, og man lagde vægt på, at der ofte ville kunne opstå tvister, og at erstatningssager ville kunne trække i langdrag. Mindretallet fandt, at erhvervsevnetabserstatning burde udmåles på grundlag af méngraden, alene med mulighed for fravigelse i særlige tilfælde.

Efter mindretallets forslag skulle ydelser, som skadelidte modtager fra anden side som følge af skaden, ikke fradrages i erstatningen. Mindretallet lagde bl.a. vægt på, at en regel herom i givet fald ville kunne begrænse tilskyndelsen til selv at sikre sig imod ulykker ved f.eks. at tegne private forsikringer.

I loven er de to forslag kombineret, men dog således, at reglerne især bygger på flertallets forslag. Lovens udgangspunkt er således, at erstatningen skal fastsættes sådan, at den giver skadelidte en høj grad af dækning for det

individuelle økonomiske tab. Erstatningsberegningerne er dog samtidig på visse punkter gjort enklere end efter udvalgsflertallets forslag, bl.a. derved, at sociale ydelser og forsikringsudbetalinger m.v. ikke skal fradrages i erstatningen, og at erhvervsevnetabserstatning beregnes med en fast kapitaliseringsfaktor. Erstatningsudmålingen er således uafhængig af ændringer i renteniveaueu.

Arbejdsgruppens kommissorium er af Justitsministeriet især beskrevet således:

”Erstatningsansvarsloven har nu været i kraft i en årrække, og der er indhøstet mange erfaringer med hensyn til lovens virkninger. Siden ikrafttrædelsen i 1984 er der endvidere sket samfundsøkonomiske ændringer – bl.a. med hensyn til renteniveaueu – som kan have betydning for erstatningsreglernes funktion.

Der er over for Justitsministeriet og i den offentlige debat rejst spørgsmål om behovet for at revidere erstatningsansvarsloven med henblik på at forhøje de erstatningsbeløb, der udbetales ved personskade og tab af forsørger.

Der er særligt rejst spørgsmål om behovet for at ændre kapitaliseringsfaktoren ved udmåling af erstatning for tab af erhvervsevne, både med henblik på en generel forhøjelse af erstatningerne og med henblik på en mere individuel erstatningsberegning. Endvidere er der bl.a. rejst spørgsmål om ændring af beregningsgrundlaget for erhvervsevnetabserstatning i tilfælde, hvor skadelidte ikke har en erhvervsindtægt, om udvidelse af mulighederne for at få genoptaget sager om erstatning for tab af erhvervsevne samt om, hvorvidt der i visse tilfælde bør kunne gives erstatning for tabt arbejdsfortjeneste også efter, at skadelidtes helbredstilstand er blevet stationær.”

”Justitsministeriet har på den anførte baggrund besluttet at nedsætte en arbejdsgruppe, der skal vurdere spørgsmålet om en revision af erstatningsansvarslovens regler om erstatning og godtgørelse for personskade og tab af forsørger.

Det er en hovedopgave for arbejdsgruppen at vurdere, om der bør gennemføres en vis forhøjelse af erstatnings- og godtgørelsesbeløbene ved personskade m.v. Målet bør være, at de skadelidte får en rimelig dækning for det lidte tab, at erstatningsbeløbene her i landet er i god overensstemmelse med erstatningerne i andre EU-lande og de øvrige nordiske lande, og at der er en rimelig overensstemmelse med erstatningerne efter arbejds-skadesikringsloven.

Arbejdsgruppen skal også vurdere, om der ved lovgivning

bør gennemføres en forhøjelse af godtgørelsesbeløbene ved retsstridige person- eller ærekrænkelser m.v. (tort). Det skal bl.a. indgå i overvejelserne, at godtgørelsesbeløbene ikke bør kunne opleves som urimeligt lave i forhold til den krænkelse, der er tale om.

En anden hovedopgave er at vurdere, hvorvidt reglerne om erstatningsberegning i nogle tilfælde medfører en urimelig forsøksbehandling af visse grupper af skadelidte, og om beregningskriterierne i givet fald kan udformes mere hensigtsmæssigt.

Arbejdsgruppen skal i forbindelse hermed også inddrage de synspunkter, der fremgår af vedlagte brev fra Specialarbejderforbundet i Danmark til justitsministeren om fastlæggelse af stationærtidspunktet i tilfælde, hvor spørgsmålet om skadelidtes tilbagevenden til arbejdsmarkedet endnu ikke er fuldt afklaret.

Arbejdsgruppen kan tage andre spørgsmål op vedrørende erstatningsansvarslovens regler om personskadeerstatning. Det ligger dog uden for arbejdsgruppens opgave at overveje ændringer af lovens grundlæggende principper, f.eks. princippet om, at skadelidtes tab omregnes til et kapitalbeløb (kapitaliseres).

Arbejdsgruppen skal endvidere overveje spørgsmålet om ændring af princippet i lov om erstatning fra staten til ofre for forbrydelser (offererstatningsloven) om, at den erstatning for personskade, som staten yder i medfør af denne lov, er subsidiær i forhold til andre ydelser – herunder forsikringer og sociale ydelser – som ofret får i anledning af skaden. Det bør indgå i overvejelserne, at ofre for forbrydelser (overtrædelser af straffeloven) i praksis ofte har meget ringe muligheder for at få fuld erstatning fra skadevolderen, og at ofrene således generelt får mindre i erstatning end andre skadelidte, jf. erstatningsansvarslovens regler om, at sociale ydelser m.v. ikke fradrages i erstatningen.

Arbejdsgruppen skal desuden vurdere behovet for at ændre offererstatningslovens regel om, at staten som hovedregel kun yder erstatning, hvis den pågældende lovovertrædelse er anmeldt til politiet uden unødigt ophold (§ 10). Det har navnlig været kritiseret, at kravet om politianmeldelse uden unødigt ophold håndhæves så strengt, at det i visse sager kan opfattes som mindre rimeligt af de erstatningssøgende.

I det omfang arbejdsgruppen finder, at der er behov for lovgivning, skal arbejdsgruppen udarbejde forslag til lovregler.”

Drøftelserne i arbejdsgruppen

Arbejdsgruppen har afholdt en række møder siden december 1998 og forventer at afgive betænkning til justitsministeren i begyndelsen af år 2000. Det ville ikke være korrekt af mig på nuværende tidspunkt at redegøre detaljeret for gruppens drøftelser, herunder de enkelte medlemmers synspunkter. De vil til sin tid fremgå af betænkningen. Jeg vil dog kunne angive nogle af de væsentligste problemstillinger, som gruppen drøfter:

Vedrørende helbredelsesudgifter og andet tab er der to hovedproblemer, der er uafklarede i praksis: Hvorledes skal fremtidige udgifter kapitaliseres? Og skal der gælde nogle begrænsninger tidsmæssigt for fremtidige udgifter? En mulighed er at fastslå, at forventede fremtidige udgifter kan kræves kapitaliseret. Hvorledes skal det ske, og skal der gælde begrænsninger? Det sidste er især relevant for så vidt angår udenlandske skadelidte, der eventuelt ikke får dækning i hjemlandet af det offentlige. Skal reglen ændres, således at udtrykket behandlingsudgifter anvendes – og hvad betyder det?

Hovedproblemet i drøftelserne af *tabt arbejdsfortjeneste* har været, hvor længe man skal kunne få erstatning for tabt arbejdsfortjeneste. Hvis skadelidte ikke har lidt noget erhvervsevnetab, er retspraksis den, at der ikke gælder nogen begrænsning for så vidt angår stationærtidspunktet. I praksis har man desuden udstrakt begrebet, således at der ydes tabt arbejdsfortjeneste i flere år. En løsning kunne være at lade skillelinien være det tidspunkt, hvor den erhvervsmæssige situation må anses for afklaret med hensyn til den fremtidige erhvervsevne. En anden mulighed var at bevare stationærtidspunktet i de tilfælde, hvor den pågældende ikke kommer i arbejde (eventuelt med en undtagelse for så vidt angår revalidering).

I forbindelse med godtgørelse for *svie og smerte* opstår især følgende problemer: Skal niveauet følge en almindelig forhøjelse af erstatningsniveauet? Skal godtgørelsen begrænses til stationærtidspunktet? Skal godtgørelsen kunne forhøjes i særlige tilfælde, f.eks. hvis lidelserne er særligt smertelige?

Vedrørende godtgørelse for *varigt mén* falder det uden for arbejdsgruppens opgave at ændre méntabellen. Størrelsen af méngodtgørelsen er derimod et vigtigt spørgsmål. En løsningsmodel ville være at lade en eventuel forhøjelse af erhvervsevnetaberstatningen "følge med" over i méngodtgørelsen. Skal nedsættelsesreglen ændres? Dette spørgsmål skal ses i sammenhæng med kapitalfaktorfastsættelsen ved erhvervsevnetaberstatningen.

Hovedproblemerne vedrørende *erhvervsevnetaberstatning* synes på baggrund af kommissoriet, henvendelser til arbejdsgruppen og gruppens egne drøftelser at være følgende: Der er blevet rejst spørgsmål om, at man skal fastsætte et årligt indtægtstab – dvs. en indtægtsforskel uden procentangivelse. Indtægtstabet skal herefter kapitaliseres. Denne løsning overflødiggør en årslønfastsættelse. Man kunne også bevare en erhvervsevnetabsprocent som i dag.

Hvis man beslutter sig til at ophæve erhvervsevnetabsprocenten, skal der ikke fastsættes nogen årsløn. De gældende regler forudsætter, at årslønnen er værdien af indtægtsevnen på skadestidspunktet.

Efter den gældende regel skal erhvervsevnevurderingen foretages på stationærtidspunktet. Reglen er begrundet i ønsket om hurtigere afgørelser. Ulempen er, at erstatningen fastsættes på et tidspunkt, hvor den erhvervsmæssige prognose kan være meget usikker. Sammenholdt med genoptagelsesreglen i § 11 kan dette medføre en for evigt for lav erstatning.

Udgår stationærtidspunktet som afgørende for erstatningsfastsættelsen, skal erstatningen fastsættes, når den erhvervsmæssige situation må anses for afklaret. Dette vil give rigtigere erstatninger, idet der f.eks. vil blive taget hensyn til revalidering (i modsætning til, hvad der gælder i dag). Modargumentet kan være at sagerne trækker ud. Hvorledes skal erhvervsevnetaberstatningen fastsættes, hvis skadelidte ikke har en aktuel arbejdsindtægt? Skal der fradrages social pension og andre ydelser i erhvervsevnetaberstatningen? Besvarelsen af spørgsmålet hænger sammen med besvarelsen af spørgsmålet om størrelsen af kapitalfaktoren. Anvendes fortsat en fast fak-

tor, bør den formentlig forhøjes. I så fald skal der fortsat være en aldersnedsættelsesregel. Man kunne også bemyndige justitsministeren til at fastsætte kapitalfaktoren administrativt. F.eks. kunne en sådan regel kombineres med en fast faktor, således at justitsministeren har adgang til at justere denne faktor i forhold til renteniveauet.

I EAL § 11 er muligheden for *genoptagelse* knyttet til ændringer i helbredstilstanden. Bevares stationærbegrebet i EAL § 5 kunne man eventuelt ændre § 11, således at man ved meget væsentlige ændringer af erhvervsevnetabsprocenten kunne få sagen genoptaget. Ophæves stationærbegrebet, kan man eventuelt falde tilbage til almindelige ulovbestemte regler om genoptagelse. Dette betyder, at væsentlige ændringer vil bevirke genoptagelse. Ønskes det, at kun meget væsentlige ændringer kan bevirke genoptagelse, kan dette fastsættes i loven.

I EAL §§ 15-16 er det bl.a. bestemt, at det er niveauet på skadestidspunktet, der er afgørende. Til gengæld forrentes erstatningen fra skadestidspunktet. Dette har, særligt for så vidt angår differencekravene, givet nogle utilsigtede konsekvenser. En mere logisk ordning kunne være at lade reguleringen i § 15 gælde til udbetalingstidspunktet, ophæve rentereglen og samtidig fastslå, at renteloven ikke gælder for de regulerede beløb. Dette ville også løse differencekravsproblematikken, for så vidt angår renter, idet det private erstatningskrav, jf. ASL § 59 i så fald skulle være det regulerede beløb, indtil der bliver truffet afgørelse efter ASL.

FALs begunstigelsesregler i kritisk belysning

Indhold

- 1 Grundlaget for regelsættet i FAL §§ 102-118 og 122 122
 - 2 FALs begunstigelsesregler under nutidens samfundsforhold 123
 - 3 Uhensigtsmæssige følger af FAL § 103s formkrav 125
 - 4 Fortolkningsproblemer som følge af formuleringerne i FAL §§ 104, stk. 2 og 3, 105, stk. 1, og 110 130
 - 4.1. *Forsikringssselskabers kompetence efter § 104, stk. 3* 130
 - 4.1.1. *FAL § 104s tilblivelseshistorie* 130
 - 4.1.2. *Forsikringssselskabernes administration af FAL § 104* 134
 - 4.1.3. *Praksis i relation til FAL § 104, stk. 3* 137
 - 4.2. *Rækkevidden af formodningsreglen i FAL § 105, stk. 1* 139
 - 4.3. *FAL § 110 og begrebet subsidiær begunstigeelse* 144
 - 4.3.1. *Opsatte forsikringer* 144
 - 4.3.2. *Forsikringer med periodiske ydelser* 148
 - 5 Behovet for ændringer ud fra familie- og arveretlige hensyn 154
 - 5.1. *Retsvirkningen af FAL § 104, stk. 2.* 154
 - 5.2. *Punkter, der bør overvejes ved revision af FAL § 104, stk. 2s nugældende regler* 156
 - 6 Afslutning 158
- Forkortelser og litteratur: 158

**C.C. Munksgaard
Nielsen**

Cand.jur., HD, tidl. afdelingsdirektør i Hafnia og Codan. Født 1928. Medredaktør af FED. Har bl.a. skrevet *Lov om forsikringsvirksomhed*, Forsikringshøjskolens Forlag 1998 (medforfatter); *Forsikringsjura*, Forsikringshøjskolens Forlag, 5. udg. 1997 (med Georg Lett); *Personforsikring*, Forsikringshøjskolens Forlag, 5. Udg. 1998 (med Jesper Hjetting); *Forsikring i grundtræk*, Forsikringshøjskolens Forlag, 2. Udg. 1999 (medforfatter). Kontakt: Forsikringshøjskolen, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. 4516 5064. E-mail: ccm@fh.dk

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på F&ST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

1 Grundlaget for regelsættet i FAL §§ 102-118 og 122

Forholdet mellem en begunstiget og hans omverden reguleres af et snart 70 år gammelt regelsæt, der nu står overfor en revision.¹ Denne artikel omfatter en gennemgang af dele af dette regelsæt og en vurdering af behovet for ændringer.²

FAL-kommissionens³ forslag til en lov om forsikringsaftaler blev afgivet i april 1925.⁴ Regeringens lovforslag blev derefter fremsat i Landstinget i oktober 1928. Det indeholdt kun få og forholdsvis beskedne ændringer i forhold til kommissionens forslag. Også forslaget til §§ 102-118 og 122 om begunstigelse blev fremsat med stort set uændret indhold, idet der blot var tale om et par sproglige præciseringer i §§ 105 og 117.

Herudover indeholdt regeringens lovforslag dog en meget markant tilføjelse til § 104 i form af et stk. 2, som havde til formål at sikre, at eventuelle tvangsarvingers rettigheder ikke blev gået for nær. Efter regeringsforslaget skulle en forsikringstager ikke ved at tegne en livsforsikring kunne "disponere over en større sum, end han efter den

1. Folketinget vedtog den 18. december 1998 at nedsætte et udvalg, der skal udarbejde forslag til ændringer af FAL med henblik på en præcisering af de regler, der vedrører forsikringselskabernes ansvar, for så vidt angår ulykkesforsikringer og sygeforsikringer. Et lovforslag herom skal kunne fremsættes i folketingsåret 1999-2000. Udvalget skal endvidere gennemgå FAL generelt med henblik på en samlet revision. Det forventes, at udvalget afslutter denne del af arbejdet inden år 2002. "Forsikring og Pension" er repræsenteret i udvalget, som har landsdommer Lars Lindencrone som formand.

2. Artiklen tilsigter ikke en udtømmende vurdering af ændringsbehovet, men blot at fremhæve nogle markante problemstillinger ved det nugældende regelsæt, som kan begrunde ændringer. Dele af artiklen er baseret på ma-

nuskriptet til en bog om "Begunstigelsesinstituttet", som planlægges udgivet i løbet af år 2000.

3. Dvs. den i februar 1919 nedsatte kommission bestående af professor Carl Torp og forsikringsdirektorerne N.H. Bache, C.A. Iversen og Jens Pedersen. Kommissionen blev i 1922 suppleret med Chr. Hvidt som søkyndigt medlem. Det af kommissionen udarbejdede "Udkast til lov om forsikringsaftaler med tilhørende bemærkninger" betegnes i det følgende som "FAL-udkast-25".

4. For så vidt angår bemærkningerne til FAL-udkast-25 anføres følgende i forordet (in fine): "De udkastene ledsagende bemærkninger er udarbejdede af kommissionens sekretær, byretsdommer A.D. Bentzon (identisk med senere højesteretspræsident A. Drachmann Bentzon) og derefter gennemgåede af kommissionens medlemmer".

til enhver tid gældende lovgivning kan råde over ved testamentene". Forslaget gav anledning til betydelig debat og førte til, at Rigsdagen som et kompromis mellem forskellige synspunkter vedtog de nugældende regler i FAL § 104, stk. 2 og 3.

Reglerne i FAL §§ 102-118 og 122 har nu stået fuldstændigt uændrede i de forløbne snart 70 år siden FALS ikrafttræden den 1. januar 1932. Det vidner i sig selv om, at regelsættet stort set er blevet accepteret som fornuftigt og administrerbart både af befolkning, forsikringselskaber og domstole m.fl. Synspunktet underbygges af det forholdsvis beskedne antal retsafgørelser, som begunstigelsesreglerne har givet anledning til i de forløbne år, og af, at loven om visse civile retlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter så sent som i 1996 er gennemført med regler parallelle med FALS, dvs. reelt kun med forskelle, som er begrundet i retsforholdets karakter.⁵

Af FEDS 5-års oversigt fremgår, at der i årene 1994-98 er refereret 5 landsretsdomme, 3 ankenævnskendelser og 2 responsa, som vedrører begunstigelsesforhold. Ugeskrift for Retsvæsen refererer i samme tidsrum 5 landsretsdomme og 2 højesteretsdomme om begunstigelse. Enkelte af dommene, FED 1994.1377 V (=U 1995.240 V), FED 1998.III7 V samt U 1998.799 H, jf. U 1996.1277 Ø, påkalder sig særlig interesse for artiklens tema og vil blive omtalt i det følgende.

U 1995.240 V
U 1998.799 H
U 1996.1277 Ø
FED 1994.1377 V
FED 1998.III7 V

2 FALS begunstigelsesregler under nutidens samfundsforhold

For de fleste, som har indblik i nutidens livs- og pensionsforsikringsvirksomhed, vil en kritisk gennemgang af regelindholdet i §§ 102-118 og 122 afsløre, at flere paragraffer må betragtes som specielt formulerede ud fra 20.ernes sociale forhold og det behov for forsikringsydelse af privat karakter, som fulgte heraf.

5. Indholdsmæssigt svarer reglerne i POL kapitel 2 (§§ 2-10) om indsættelse af begunstigede og deres retsstilling til reglerne i FAL §§ 102-110. Tilsvarende giver reglerne i POL kapitel 3 (§§ 11 og

12) kontohavere og begunstigede den samme kreditorbeskyttelse som forsikringstagere opnåede ved gennemførelsen af FAL gennem reglerne i FAL §§ 116 stk. 1 og 117.

Ved FALS ikrafttræden var de dominerende forsikrings-typer den livsvarige livsforsikring, den blandede livs- og kapitalforsikring samt forskellige former for livrenter, herunder overlevelserefter. De parametre, der styrede den private livsforsikringstegning, var først og fremmest forsørgelsesbehovet for forsikringstageren selv og hans nære pårørende, medens f.eks. skattemæssige overvejelser næppe spillede nogen synderlig rolle. De i dag meget populære forsikringstyper såsom rene risikoforsikringer og rateforsikringer, havde ved FALS ikrafttræden ikke nogen større betydning i selskabernes markedsføring.

I nutiden er valg af forsikringstype og incitamentet til at oprette livs- og pensionsforsikringer i langt højere grad end tidligere præget af skattemæssige overvejelser og påvirket af den betydning, som samfundet tillægger livs- og pensionsforsikringsselskabers kapitaldannelser. Pensionshenlæggelser gennem forsikringsselskaber, pensionskasser og pengeinstitutter er gennem de seneste årtier blevet omfattet med stigende interesse af skiftende regeringer, dels som et middel til fremme af den private opsparing, og dels som et skatteobjekt der kan bidrage til finansieringen af det offentlige forbrug.

Selv med de markante ændringer, som det danske samfund er undergået i det forløbne tidsrum med den deraf følgende afsmittende virkning på forsikringsvirksomhed, synes alle paragraffer i FAL, som har relation til begunstighedsforhold, dog fortsat fuldt administrerbare. De fortolkningsproblemer, som reglerne har givet anledning til, er som regel blevet løst gennem retsafgørelser, som derefter er blevet lagt til grund af selskaberne i deres administration af reglerne.

Der er derfor næppe mange i forsikringsbranchen, som finder en revision af reglerne påkrævet alene af administrative grunde. På den anden side vil næppe nogen være uenige i, at den kommende revision af FAL også bør omfatte en opdatering af begunstigelsesreglerne, således at de tager sigte på nutidens samfundsforhold, herunder markedsføring og teknologisk udvikling inden for forsikringsvirksomhed.

Behovet for en revision af reglerne synes herefter at

måtte besvares ud fra en vurdering af, dels om det nugældende regelsæt på nogle områder synes at føre til uhen-sigtmæssige eller åbentbart urimelige resultater, dels om nogle regler fortsat giver anledning til fortolkningstvivil. Hertil kommer en summarisk vurdering af, hvorvidt den begunstigedes retsstilling i forholdet til forsikringstage-rens tvangsarvinger kan betragtes som rimelig under nuti-dens samfundsforhold.

3 U hensigtsmæssige følger af FAL § 103s formkrav

FAL-kommissionen lagde vægt på, at den ny lovgivning kom til at omfatte regler, som ved forsikringstagerens død på en klar – men relativ enkel måde – gjorde det muligt at afgøre, om nogen var tillagt status som begunstiget eller ikke. På baggrund heraf gør FAL gyldigheden af en begunstigelsesindsættelse betinget af, at forsikringstageren har iagttaget visse formkrav.⁶ Disse er anført i FAL § 103. Alternativet, dvs. undladelse af at opfylde de dér anførte enkle betingelser, medfører det lige så enkle resultat, at forsikringen bliver et almindeligt aktiv i forsikringstage-rens dødsbo, hvilket ex tuto er fastslået ved reglen i FAL § 104, stk. 1.⁷

Efter reglen i FAL § 103 er formkravet til indsættelse af begunstigede opfyldt når forsikringstageren 1) "skriftligt" har 2) "meddelt selskabet", at han ønsker at udnytte sin ret efter FAL § 102, stk. 1, til at indsætte "en anden"⁸ som begunstiget. Formkravet anses ligeledes for opfyldt, hvis

6. Modsat testamenter gælder formkravet tillige ved tilbagekaldelsen af en begunstigelsesindsættelse. Dette er i FAL-udkast-25 bl.a. begrundet med, at forsikringstageren ofte vil "savne den faktiske enrådighed over testamentet, som testator har".

7. Manglende opfyldelse af formkravet udelukker imidlertid ikke, at forsikringstagerens tilkendegivelser eventuelt vil kunne tillægges samme virkning som et formløst testamente under bobehandlingen, jf. Ivan Sørensen s. 430.

8. En udtalelse i præamblen til FAL-udkast-25, kapitel 3, om, at kapitlets bestemmelser med enkelte undtagelser tilsigter at være en kodifikation af den bestående lovgivning og praksis, giver grundlag for at antage, at udtrykket "en anden" må forstås i videst mulig forstand. Udtrykket dækker således ikke alene over navngivne fysiske eller juridiske personer, men også over begreber, der gør det muligt at identificere forsikringstagerens hensigt ud fra lovgivning og/eller praksis i selskaberne, jf. herved FAL § 105s regler om fortolkning af begunstigelsesklausuler.

begunstigelsen optages i eller påtegnes policen af selskabet. Tilsvarende følger det af særreglen i FAL § 118, stk. 2, at formkravet er opfyldt, hvis forsikringstageren ved tegning af en livrente har aftalt med selskabet, at livrenten skal udbetales i en anden persons levetid end forsikringstagerens eget, f.eks. ved tegning af en overlevelsereente, herunder børnerenter.

Det påpeges af flere forfattere (Drachmann Bentzon s. 387, *FAL-kommentaren*, s. 387 og *Arveret* s. 268 og 278), at reglen i FAL § 118, stk. 2, omfatter en fravigelse af formkravet i FAL § 103, idet den, på hvis liv livrenten er tegnet, automatisk betragtes som indsat som begunstiget alene på grundlag af aftalen mellem selskab og forsikringstager.

Der er imidlertid anledning til at være opmærksom på, at forsikringstageren også ved forsikringer, der er omfattet af FAL § 118, stk. 2, har mulighed for at ændre eller tilbagekalde begunstigelsen, hvis han er ejer af forsikringen, jf. FAL-udkast-25 s. 161. I så fald må FAL § 103s regler iagttages, for at dispositionen kan opnå gyldighed. Formkravet i § 103 skal ligeledes være iagttaget, hvis forsikringstageren fra begyndelsen ønsker livrenten tillagt en anden, end den i hvis levetid renten skal udbetales, eller hvis livrenten er tegnet med garanterede ydelser, dvs. suppleret med en arverente. Bortset fra tegningsøjeblikket, hvor kravet til form er et andet (=forsikringstagerens til selskabet meddelte beslutning om forsikringstype og risikoforhold), gælder FAL § 103s formkrav således også for renteforsikringer uanset typen heraf.

Medens kravet om skriftlighed overfor selskabet – og dermed udelukkelse af andre som adressat for forsikringstagerens henvendelse – er en ukompliceret bestemmelse, giver alternativet "optages i eller påtegnes policen af selskabet" umiddelbart anledning til fortolkningstvivl. Ud fra en modsætningslutning til reglen i FAL § 102, stk. 1, om, at indsættelse af en begunstiget er en særlig ret, der er tillagt en forsikringstager, synes det dog umiddelbart indlysende, at i hvert fald begunstigelsesbestemmelser, som fratager afdødes ægtefælle og slægtsarvinger rettigheder, som de er tillagt efter arveloven, må forudsætte, at der foreligger en aftale mellem selskabet og forsikringstageren herom. Kravet om forsikringstagerens direkte medvirken

(=stillingtagen) ved begunstigelsesindsættelser er da også fastslået i domspraksis.

U 1954.462 H

Den ledende dom om spørgsmålet er U 1954.462 H, som vedrørte en ulykkesforsikring. Her fastslog Højesteret, at forsikringstageren "...ikke ved at underskrive en forsikringsbegæring med vedhængende vedtægt og forsikringsbetingelser findes at have foretaget nogen indsættelse af en begunstiget..." Det fremgik af selskabets forsikringsbetingelser, der var et vedhæng til den af forsikringstageren underskrevne begæring, at "...Erstatning for død udbetales til afdødes nærmeste pårørende". Forsikringstageren havde endvidere modtaget et eksemplar af selskabets vedtægt og forsikringsbetingelser samt en police, hvoraf det fremgik, at "...Forsikringen er afsluttet overensstemmende med forsikringsbegæringen og foreningens vedtægt på de omstående almindelige forsikringsbetingelser...". Vestre Landsret var kommet til det resultat – men med dissens – at den anvendte form havde opfyldt betingelserne i FAL § 103.

Højesterets standpunkt i den aktuelle sag medførte, at forsikringsprovenuet blev et aktiv i forsikringstagerens bo, og som sådan blev omfattet af arvedelingen mellem afdødes ægtefælle og 3 børn af et tidligere ægteskab. Det synes at fremgå af sagen, at boet var solvent. Havde dette ikke været tilfældet, ville domsresultatet have ført til, at forsikringsprovenuet som en følge af formmanglen var tilfaldet afdødes kreditorer, hvilket ikke synes foreneligt med forsikringstagerens formodede intention med at tegne forsikringen og betale den beskedne præmie, som en ulykkesforsikring sædvanligvis koster.

Set i relation til tidligere lovgivning medførte reglen i FAL § 104, stk. 1, en formentlig noget utilsigtet skærpelse af forudsætningerne for, at en forsikringsydelse kan være kreditorbeskyttet. Ifølge § 39 i lov om livsforsikringsvirksomhed fra 1904 var en livsforsikring kreditorbeskyttet, selv om der ikke var indsat begunstigede, blot det måtte antages, at forsikringen var tegnet i forsørgelsesøjemed. I FAL-udkast-25, s. 144, understreges det imidlertid, at indsættelse af begunstigede, uden at formkravet i FAL § 103 samtidig iagttages, vil indebære, at det efter FALS ikrafttræden ikke nytter, at der vil kunne føres bevis for, at det havde været forsikringstagerens hensigt, at forsikringen skulle tilfalde hans ægtefælle og arvinger. Forudsætningen for, at forsikringsprovenuet kan være kreditorbeskyt-

tet efter forsikringstagerens død, er udelukkende, om FAL § 103s regel er iagttaget eller ikke.

Konsekvenserne af formkravet i FAL § 103, sammenholdt med reglerne i §§ 102, stk. 1, og 104, stk. 1, bliver således, at en forsikringstagers kreditorer i et antal tilfælde vil blive tilgodeset på bekostning af de, der har et forsørgelsesbehov, alene fordi forsikringstageren af en eller anden grund – måske ved en forglemmelse – ikke har indsat begunstigede. Set ud fra formålet med tegning af livs- og ulykkesforsikringer, som skal dække risikoen for forsikringstagerens tidlige død, virker en sådan regel ikke overbevisende rimelig. Behovet for at tilgodese kreditorernes interesser må anses for opfyldt i tilstrækkeligt omfang allerede gennem reglerne i FAL §§ 116 og 117.

U 1954.462 H

Dommen U 1954.462 H understreger derfor vigtigheden af, at der ved en kommende lovrevision gennemføres ændringer, der muliggør, at selskaberne bliver berettigede til at udbyde forsikringer, som ved forsikringstagerens død er uangribelige af hans kreditorer, blot præmiebetalingen ikke har haft en kritisabel karakter efter reglerne i FAL §§ 116-117. Denne kreditorbeskyttelse bør være helt uafhængig af, om der er sket indsættelse af begunstigede eller ej, og om de til en begunstigelsesindsættelse knyttede formkrav er overholdt.

FAL-kommissionens tilkendegivelser om begrundelsen for at knytte kreditorbeskyttelsen af en forsikring til indsættelse af en begunstiget under iagttagelse af formkravet i FAL § 103 er anført i FAL-udkast-25, s. 144: "... Når man har forslået denne ændring i gældende ret, er det, fordi man mener, at det, om forsikringen er tegnet i forsørgelsesøjemed eller ej, er et uklart og usikkert kriterium, og at det vil skabe en bedre retstilstand på det her omhandlede område, når man ganske lader det bero på forsikringstagerens egen disposition, hvem forsikringssummen ved hans død skal tilfalde. Desuden vil selskaberne, der af mange grunde er stærkt interesserede i, at forsikringerne opnår den bedst mulige beskyttelse, sikkert sørge for, at forsikringstagerens virkelige vilje kommer til udtryk, så at det næppe behøver at befrygtes, at bestemmelsen i enkelte tilfælde skulle medføre uheldige resultater."

Tilsyneladende er det således ganske overset, at reglerne i FAL §§ 116-117 må antages altid at tilgodese kreditorernes

interesser i tilstrækkeligt omfang, uanset hvilken forsikringstype der er tale om. Det virker derfor ikke rimeligt, hvis det skal bero på en tilfældighed, f.eks. det forhold at den oprindelige begunstigelse er bortfaldet, og der ikke er indsat subsidiære begunstigede, om en forsikringssum skal tilfalde forsikringstagerens mulige kreditorer fremfor hans nære pårørende.

Urimeligheden træder navnlig frem, hvis der er tale om rene risikoforsikringer, hvor præmiestørrelsen i sig selv næsten med sikkerhed vil forhindre, at kreditorerne kan påberåbe sig reglerne i FAL §§ 116 og 117. Ikke mindst synes det ganske urimeligt, hvis f.eks. arvingerne efter en forsikringstager, som har tegnet en rejseulykkesforsikring, må acceptere, at forsikringssummen tilfalder kreditorerne i tilfælde af en ulykke, der medfører forsikringstagerens død. Dette vil blive resultatet, hvis selskabets standardbegunstigelsesklausul muligvis kan underkendes på grund af U 1954.462 H, jf. at FAL § 122 gør reglerne i FAL §§ 102-106 anvendelige på ulykkesforsikringer.

U 1954.462 H

Hvis en forsikrings søgende ved sit tilbud om at tegne en forsikring accepterer selskabets almindelige forsikringsvilkår, hvilket er det sædvanlige grundlag for en forsikringsaftale, er det svært at se hvilke reale grunde, der taler imod, at accepten ikke skulle kunne omfatte i hvert fald en udbetalingsbestemmelse, som tilsikrer ægtefælle og øvrige arvinger ret til forsikringssummen efter ALS almindelige regler, selv om boet skulle være insolvent. I et sådant tilfælde har der jo ikke været behov for den stillingtagen til en mulig fravigelse af ALS regler, som en begunstigelsesbestemmelse ofte vil være udtryk for på samme måde som testamentariske dispositioner.

For flere af nutidens forsikringsformer synes der i hvert fald at være et udstrakt behov for, at en forsikringstagers stiltiende accept af et forsikringsvilkår, der går ud på, at forsikringsprovenuet ikke indgår i dødsboet, men tilfalder forsikringstagerens arvinger direkte, kan betragtes som en tilstrækkelig gyldighedsbetingelse mod krav fra kreditorernes side, hvis der ikke er grundlag for at bringe misbrugsreglerne i FAL §§ 116 og 117 i anvendelse.

4 Fortolkningsproblemer som følge af formuleringerne i FAL §§ 104, stk. 2 og 3, 105, stk. 1, og 110

4.1. Forsikrings-selskabers kompetence efter § 104, stk. 3
 Reglerne i FAL § 104, stk. 3, omfatter forudsætningen for at anvende reglerne i § 104, stk. 2.⁹ Disse fastslår, at en forsikringstager frit kan bestemme, hvem han vil tillægge en forsikringssum, hvis blot han holder sig inden for tvangsarvingernes kreds. Derimod kan ægtefællen og andre tvangsarvinger gøre krav på boslod og tvangsarvelod, medmindre den begunstigede godtgør, at forsikringstageren har gjort begunstigelsen uigenkaldelig. Et sådant løfte er ikke undergivet noget formkrav, og bevisførelsen er dermed omfattet af det almindelige princip om bevisbedømmelsens frihed.

Formuleringen af FAL § 104, stk. 3, har givet anledning til adskillige misforståelser om reglens rækkevidde og selskabernes forpligtelser i relation hertil. Medens forsikrings-selskaber i tidens løb ofte er blevet beskyldt for langsommelighed ved erstatningsudbetalinger, er der derimod i relation til § 104, stk. 3, blevet anlagt det synspunkt, at et selskab kan pådrage sig erstatningsansvar ved at opfylde sin udbetalingsforpligtelse overfor en indsat begunstiget for tidligt, jf. herved at FAL § 24 fastsætter maksimumsfristen for erstatningsudbetalinger til 14 dage.

Det er næppe muligt at få fuld forståelse for rækkevidden af reglerne i FAL § 104, og herunder navnlig FAL § 104, stk. 3, på anden måde end gennem en indføring i paragraffens tilblivelseshistorie, som derfor refereres i hovedtræk:

4.1.1. FAL § 104s tilblivelseshistorie

FAL § 104 – og dermed reglerne om den begunstigedes retsstilling i forholdet til forsikringstagerens ægtefælle og tvangsarvinger – blev i høj grad præget af forhandlingerne under lovforslagets behandling i Landsting og Folketing; og paragraffens stk. 2 og 3 blev derved resultatet af et kompromis mellem forskellige synspunkter.

9. Om rimeligheden i FAL § 104, stk. 2s regler under nutidens samfundsforhold, se afsnit 5.

a) Kommissionsforslaget

Som følge af forskellig opfattelse mellem FAL-kommissionens medlemmer om en begunstigets retsstilling undlod det af kommissionen fremlagte lovforslag at tage direkte stilling til spørgsmålet om, hvorvidt ægtefælle og arvinger kunne gøre krav på boslod og tvangsarvelod, hvis forsikringstagerens testationskompetence blev overskredet. Kommissionens forslag omfattede derfor kun det nugældende FAL § 104, stk. 1.

b) Justitsministeriets lovforslag

Kommissionens forslag til FAL blev efter bearbejdelse i justitsministeriet fremsat i Landstinget den 10. oktober 1928, og § 104 blev da foreslået udvidet med et stk. 2 af følgende indhold: "Er en begunstiget indsat, og efterlader forsikringstageren sig ægtefælle, livsarvinger eller arveberettigede adoptivbørn eller disses livsarvinger, skal forsikringssummen, for så vidt angår de nævnte personers ret til boslod og tvangsarvelod, behandles som tilhørende dødsboet og som tillagt den begunstigede ved testamente. Dette gælder dog ikke, såfremt forsikringstageren har givet afkald på sin ret til at tilbagekalde indsættelsen af den begunstigede."

Det hedder herom i lovforslagets bemærkninger til den pågældende bestemmelse: "Som et nyt 2. stykke har man i overensstemmelse med den svenske og norske lovtekst anset det for rettest at indsætte en bestemmelse, hvorefter en forsikringstager ikke ved at tegne en livsforsikring kan disponere over en større sum, end han efter den til enhver tid gældende lovgivning kan råde over ved testamente. Det bemærkes, at den andel af forsikringssummen, som i visse tilfælde kan fordres indbetalt af forsikringstagerens dødsbo, altid tilfalder dennes ægtefælle og arvinger, men ikke hans kreditorer."

c) Landstingsforhandlingerne

Justitsministerens forslag til indholdet af FAL § 104 gav anledning til henvendelser til Landstingets udvalg dels fra en kreds af livsforsikringselskaber, dels fra Assurandør-Societetet. Disse henvendelser indeholdt protester mod paragraffens stk. 2, som ansås for at være i strid med den hidtil herskende retsopfattelse i selskaberne og ufor-

enelig med livsforsikringstankens formål, bl.a. på grund af de administrative følger som indholdet af stk. 2 måtte antages at medføre.

En kreds af private livsforsikringselskaber påpegede bl.a. i et brev af 1. november 1928 til det af Landstinget nedsatte udvalg, at et flertal i FAL-kommissionen havde holdt på, at ægtefælle og arvinger under ingen omstændigheder burde kunne angribe en begunstigelsesindsættelse. Det hedder endvidere i brevet, at der: "... ingen sinde har hersket tvivl om, at udbetalingen i alle tilfælde skulle ske til den begunstige, medmindre dispositionen kunne angribes i henhold til konkurslovens afkræftelsesregler ... Såfremt man nu vil indføre en lovregel svarende til 2. stykke i regeringsforslagets § 104, vil det betyde en fuldstændig revolution i den hidtil fulgte praksis og komme ganske i strid med det øjemed, i hvilket forsikringen er tegnet til fordel for den eller de begunstige..."

I et brev fra Assurandør-Societetet af 30. november 1928, hvor der tillige henvises til de private livsforsikringselskabers brev af 1. i samme måned, hedder det endvidere: "Livsforsikring egner sig ikke til at rubriceres under de almindelige regler om livsgaver, døds-gaver og testamentariske bestemmelser, men er et særpræget institut, der har udviklet og gennem det sidste halvthundrede år praktiseret sine særlige regler, der da også på alle andre punkter er blevet godkendt af det foreliggende lovforslag. Man må derfor bestemt anmode om, at det af regeringen foreslåede nye 2. stykke udgår".

Livsforsikringselskabernes brev af 1. november 1928 gav anledning til en reaktion fra Justitsministerens side i form af et brev til det af Landstinget nedsatte udvalg. I brevet tilkendegives bl.a. følgende. "Hvad reglens praktiske rækkevidde angår, bemærkes først, at selskaberne vedblivende som hidtil skal udbetale forsikringssummen til den, der i policen er indsat som begunstiget, og selvfølgelig hverken er berettigede eller forpligtede til at forlange ført det umulige negative bevis for, at begunstigelsen ikke strider mod eventuelle livsarvingers eller en ægtefælles ret. Kun hvis sådanne personer melder sig, kan selskabet blive nødt til at holde pengene tilbage, indtil strids-

spørgsmålet mellem arvingerne og den begunstigede er blevet løst ...”

Landstingsudvalget afgav betænkning den 5. februar 1930, og udvalget fremlagde da bl.a. forslag til et nyt stk. 3 til FAL § 104, som skulle tydeliggøre forsikringsselskabernes retsstilling. Dette stykke er identisk med det nugældende FAL § 104, stk. 3. De to første stykker i lovforslaget blev iøvrigt opretholdt med uændret indhold.

I bemærkningerne til ændringsforslaget hedder det bl.a. "...at den begunstigede og de efterladte, når sådan indsigelse er sket, indbyrdes må søge afgjort, i hvilket forhold de har ret til forsikringssummen, forinden de kan kræve den udbetalt af selskabet... ". Det tilføjes endvidere "...Ved den her foreslåede ordning mener udvalget at have fjernet de vigtigste af de betænkeligheder, der fra livsforsikringsselskabernes side... er gjort gældende mod reglen i FAL § 104, 2. stykke..."

Ved lovforslagets 2. behandling i Landstinget den 12. februar 1930 blev regeringens forslag til FAL § 104 herefter vedtaget med tilføjelsen af landstingsudvalgets forslag til det nye stk. 3. Dette indebar, at forsikringsselskaberne fortsat ville være legitimerede til at udbetale en forsikring til den begunstigede, så længe der ikke fra ægtefællens eller fra arveberettigede livsarvingers side var gjort indsigelse herimod. Var forsikringssummen i medfør af denne regel udbetalt, og var begunstigelsen ikke gjort uigenkaldelig, kunne ægtefælle og arveberettigede livsarvinger imidlertid senere – samlet, eller hver for sig – overfor den begunstigede rejse krav om afgivelse af midler til dækning af boslod og tvangsarvelod, hvis forsikringssummen sammenlagt med boets øvrige midler oversteg afdødes testationskompetence.

d) Folketingsforhandlingerne

Efter at Landstingets lovforslag var blevet oversendt til Folketinget, blev der under Folketingets første behandling af forslaget den 25. februar 1930 på ny fremsat kraftige indsigelser mod, at en forsikringstager ikke fortsat skulle være berettiget til at indsætte hvem som helst som begunstiget i en forsikring, uden at der af den grund kunne rejses indsigelser fra tvangsarvingernes side. I for-

bindelse hermed rejstes imidlertid spørgsmålet om et muligt kompromis. Dette skulle i givet fald gå ud på, at en ægtefælle og arveberettigede livsarvinger kun skulle have indsigelsesret, hvis forsikringen var tegnet til fordel for andre end tvangsarvinger. Dvs., at der ikke skulle være indsigelsesret mod de begunstigelser, som forsikringstageren havde foretaget inden for tvangsarvingernes egen kreds.

Herefter afgav det af Folketinget nedsatte udvalg følgende betænkning om ændring af Landstingets forslag til FAL § 104: "I 2. stykke, 1. linie, udgår ordene "Er en begunstiget indsat, og efterlader forsikringstageren", og i stedet sættes: "Har forsikringstageren indsat en begunstiget, som ikke er hans tvangsarving, og efterlader han...". Med denne ændring blev FAL § 104 herefter vedtaget af såvel Folketing som Landsting i § 104s nugældende form, som således har bestået uændret siden.

4.1.2. Forsikringssekskabernes administration af FAL § 104

Den historiske baggrund for reglerne i FAL § 104 forekommer relativt klart at afgrænse, hvilke forpligtelser selskaberne har overfor den begunstigede, overfor forsikringstagerens bo og overfor hans ægtefælle og arvinger. Selskabet må indledningsvis gennem sine registreringer undersøge, om der er indsat en begunstiget, eller ikke, og derved afgøre, om det er berettiget til at opfylde forsikringskravet overfor en begunstiget efter ordene i FAL § 102, stk. 1, 2. pkt.: "I så fald bliver forsikringssummen at udbetale umiddelbart til denne".

Selskabets afgørelse må tage udgangspunkt i reglerne i FAL § 103, som gør begunstigelsesindsættelser og tilbagekaldelser til formbundne dispositioner. Selskabet har ansvaret for at påse, om FAL § 103s formkrav er opfyldt eller ikke. Er formkravet ikke opfyldt, er begunstigelsesindsættelsen i forsikringsaftaleretlig forstand en nullitet på grund af reglen i FAL § 104, stk. 1, idet forsikringskravet i så fald ikke er beskyttet af reglerne i FAL §§ 116 og 117. Selskabet har herefter en umiddelbar pligt til at indbetale forsikringssummen til den, som Skifteretten har bemyn-

diget til at kvittere for boets midler i medfør af dødsbo-skiftelovens regler. Ved fremsendelsen bør selskabet be-grunde, hvorfor det ikke anser formkravet efter FAL § 103 for opfyldt.

Er boet solvent, må det herefter antages, at der påhviler Skifte-retten en vejledningspligt efter samme retningslinier som for anfægtelige testamenter, jf AL § 55 analogt. Den formløse be-gunstigelsesindsættelse synes at måtte lægges til grund for skiftet på tilsvarende måde, som hvis der havde været tale om et formløst testamente, dvs., at arveudlodningen må baseres på forsikringstagerens tilkendegivelser, medmindre arvinger-ne protesterer herimod.¹⁰

Er det klart, at der foreligger en gyldig begunstigelsesbe-stemmelse, reguleres selskabets udbetalingsforpligtelse af reglerne i FAL § 102, stk. 1, 2. pkt. og § 104 stk. 3, jf. § 104, stk. 2. Når der ikke er grundlag for at bringe reglerne i FAL §§ 116-117 i anvendelse, indebærer reglerne i § 104, stk. 2, ikke, at forsikringen eller dele deraf bliver bomid-ler. Kreditorer kan kun få andel i forsikringssummen i misbrugstilfælde.¹¹ FAL § 104, stk. 2, medfører alene, at ægtefælle og tvangsarvinger bliver berettigede til at an-fægte forsikringstagerens dispositioner på samme måde, som når en arvelader overskrider sin testationskompeten-ce ifølge reglerne i AL § 26, stk. 1.¹²

I sådanne tilfælde bør Skifteretten være upartisk, på samme måde som når en arvelader har overskredet testa-tionskompetencen. Det tilkommer alene tvangsarvinger-ne, at protestere mod en begunstigelsesindsættelse, som er anfægtelig efter reglerne i FAL § 104. Der synes derimod

10. Se hertil AL-kommentaren s. 466, hvor der anføres: "Ved dødsbobehand-lingen begyndelse må skifteretten af-klare, om testamentet skal lægges til grund, dvs. om én af dem, der kan rej-se indsigelse, vil gøre det. Er testamen-tet oprettet, uden at formkravene i ar-veloven er overholdt, eller er der tvivl herom, må de legale arvinger spørges, om de vil anerkende testamentet..."

11. Jf. Justitsministerens tilkendegi-velser under 4.1.1. b)

12. Ordet "skal" i FAL § 104, stk. 2, må, jf. bemærkningernes henvisning

til arverettens regler om testations-kompetence ved lovforslagets fremsæt-telse i Landstinget, læses som "kan". Se tillige justitsministerens tilkendegi-velse i brevet af 30. november 1928 til landstingsudvalget, hvor der anføres: "...Kun hvis sådanne personer melder sig". Heraf følger, at det udelukken-de må være op til ægtefællen og tvangsarvingerne at afgøre, om de øn-sker at angribe begunstigelsen, eller om de vil respektere den afdøde forsik-ringstagers ønske.

ikke at være grundlag for at antage, at Skifteretten er berettiget eller forpligtet til på eget initiativ at protestere overfor forsikringselskabet med de af FAL § 104 følgende retsvirkninger.

Drachmann Bentzon anfører i note 3, s. 534, i kommentaren til ordet "efterladte" i FAL § 104, stk. 3.: "Eller nogen, der er behørigt bemyndiget til at optræde på deres vegne. Hertil må sikkert Skifteretten, der behandler forsikringstagerens bo, henregnes". Efter lovordene og kreditorernes manglende mulighed for at få andel i forsikringssummen, samt ud fra analogien af reglerne i AL §§ 26 og 55 om anfægtelige testamenter, når en testator har overskredet sin testationskompetence, synes det dog klart, at Skifteretten kun har pligt til, og kun er kompetent til, at gøre indsigelse under forudsætning af, at det forinden har rådgivet arvingerne om deres indsigelsesret, og at arvingerne derefter har tilkendegivet, at de ikke ønsker at respektere forsikringstagerens dispositioner.¹³

På baggrund af begunstigelsesreglernes nære relationer til ALS regler synes der ikke at være grundlag for at antage, at en begunstiget skulle være anderledes stillet end arvingen efter et testamente, hvor arveladeren har overskredet sin testationskompetence ved udfærdigelsen af testamentet, men hvor arvingerne ikke ønsker at angribe testamentet, jf. AL-kommentaren s. 264, hvor det i kommentaren til AL § 26, anføres: "Livsarvingerne og ægtefællen kan således vælge at respektere testamentet, herunder ved deres passivitet".

Da en forsikringsydelse ikke er bomidler, når der er indsat en begunstiget, men kun skal sammenlægges med boets nettoformue for at gøre det muligt at beregne afdødes testationskompetence, synes det iøvrigt noget tvivlsomt, om der overhovedet består en rådgivningspligt for Skifteretten ex officio. Reglerne i FAL § 104 er ikke omtalt i relation til kapitlerne 6 og 24 i betænkning 1270 om skifte af dødsboer. Disse kapitler omhandler henholdsvis sikring af boets aktiver og Skifterettens vejledningspligt. Det anføres alene (s. 300), at "Vejledningsplig-

13. Se hertil Taksøe-Jensen, der s. 229 i relation til bl.a. anfægtelighed ved overskridelse af testationskompetencen anfører: "Efter AL § 55 kan indsigelse mod testamentets gyldighed rejses af enhver, som vil arve, hvis testamentet erklæres ugyldigt. Det følger af AL § 55, at skifteretten eller bobestyreren ikke på embeds vegne selv kan eller skal erklære et testamente ugyldigt. Der skal i stedet drages omsorg for, at det søges afklaret, om den eller de, der ved at protestere mod testamentet kan bringe det til at falde, ønsker at gøre brug af denne beføjelse..."

styreren ikke på embeds vegne selv kan eller skal erklære et testamente ugyldigt. Der skal i stedet drages omsorg for, at det søges afklaret, om den eller de, der ved at protestere mod testamentet kan bringe det til at falde, ønsker at gøre brug af denne beføjelse..."

ten angår arveretlige spørgsmål, skifteretlige spørgsmål og inden for visse grænser skatte- og afgiftsmæssige spørgsmål".

4.1.3. Praksis i relation til FAL § 104, stk. 3

Spørgsmålet om "god forsikringssskik" i en udbetalings-situation, hvis der foreligger mulighed for, at arvingerne vil gøre indsigelse mod en begunstigelsesbestemmelse, er behandlet i responsum nr. 2968 af 20.08.1991, som er refereret i U 1991.517.¹⁴ Det pågældende responsum udtrykker, hvad der er sædvanlig forretningsgang i selskaberne¹⁵, nemlig at disse alene er forpligtet efter bestemmelserne i FAL §§ 102, stk. 1, og 104, stk. 3, jf. tillige § 104, stk. 1, modsætningsvis, når det er sikkert, at der ikke er tale om bomidler.

Et forsikrings-selskab er ifølge dette responsum både berettiget og forpligtet til at udbetale forsikringsydelsen efter de i FAL § 24 angivne retningslinier. Dvs., at udbetalingen skal ske senest 14 dage efter, at den fornødne dokumentation til bedømmelse af forsikringsbegivenheden, og fastsættelse af forsikringsydelsens størrelse, er tilgået selskabet, hvis ikke selskabet forinden har modtaget tvangsarvingernes protest.

Vestre Landsret har i dommen FED 1994.1377 (U 1995.240) ret markant tilkendegivet parternes retstilling efter FAL § 104, stk. 2 og 3s regler, når arvingerne ønsker at gøre indsigelse mod forsikringstagerens dispositioner. Forenede Gruppeliv (FG) udbetalte efter en forsikringstagers død en forsikringssum til den indsatte begunstigede, A, der var forsikringstagerens samlever. Der var ikke på daværende tidspunkt gjort indsigelse overfor FG i medfør af FAL § 104, stk. 3. Forsikringstageren efterlod sig som eneste tvangsarving en umyndig søn, B, hvis værge først på et sent tidspunkt efter dødsfaldet blev bekendt med udbetalingen. B gjorde herefter gældende, at FG havde be-

14. Dette responsum blev indhentet i forbindelse med den i Forsikringsjura, s. 225, note 114, omtalte skifteretsdom, afsagt af retten i Esbjerg den 04.02.1992 i sag nr. BS 1 A - 817/90. Ved dommen blev selskabet frifundet i en tvist om, hvorvidt forsikringsydelsen var udbetalt til den fraseparerede ægtefælle i god tro eller ikke.

15. Spørgsmålet om forsikrings-selskabers ansvar for korrekt udbetaling af forsikringsydelser er behandlet af Klavs Andreassen, Søren Henriksen, Willy Riisborg og Marianne Rohde i en artikel i *Advokaten* 1992, s.195-196: "Udbetaling af personforsikringer ved dødsfald".

U 1991.517

U 1995.240
FED 1994.1377

gået en alvorlig fejl ved at udbetale forsikringssummen til A uden at foretage undersøgelser i h.t. FAL § 104, stk. 2.

Ved byretsdommen blev FG ud fra byrettens overvejelser over formålet med bestemmelserne i FAL § 104, stk. 2 og 3, dømt til in solidum med A at betale B halvdelen af forsikringssummen, og til at friholde A for det solidariske ansvar over for B. Ved landsrettens dom blev FG imidlertid frifundet under henvisning til forarbejderne til FAL § 104, stk. 2 og 3. Ifølge disse måtte det lægges til grund, at et forsikrings-selskab både er berettiget og forpligtet til at udbetale forsikringssummen til den begunstigede, når selskabet ikke forinden har modtaget en henvendelse, der hidrører fra forsikringstagerens tvangsarvinger.

Dommen er i nøje overensstemmelse med motiverne til FAL § 104, stk. 1 og 2, og det er svært at se, at der er grundlag for at betragte dommen som særlig venlig¹⁶ overfor selskabet. Selv om selskabet er bekendt med, at forsikringstageren efterlader sig tvangsarvinger, forekommer det at ville være helt utilstedeligt, hvis et selskab tager initiativet til at fremprovokere en indsigelse fra tvangsarvingernes side. Det kan jo meget vel være, at tvangsarvingerne i respekt for den afdøde forsikringstagers vurdering af, hvem der har et forsørgelsesbehov ved hans død, som et naturligt udgangspunkt for arvedelingen ønsker, at forsikringstagerens begunstigelsesindsættelse skal stå ved magt.

Der synes imidlertid al mulig grund til at ønske, at indholdet af FAL § 104, stk. 2 og 3 ved en kommende lovrevisión tydeliggøres på en sådan måde, at ingen kan være i tvivl om retsvirkningen af disse bestemmelser. Det bør i den forbindelse bemærkes, at omfanget af et forsikrings-selskabs forpligtelser ikke påvirkes af, om forsikringen skal udbetales til en begunstiget eller til en tvangsarving eller eventuelt deponeres. Ikke mindst på baggrund heraf synes det helt urimeligt, at lade selskaberne stå som gidsler i konflikter, der skyldes lovformuleringer, som kan give anledning til en misforstået opfattelse af selskabernes pligter efter FALS regler.

Så længe der ikke foreligger noget andet retsgrundlag end reglen i FAL § 104, stk. 3, synes det at måtte være en

16. Se herom *Arveret*, note 110 s. 309, og *FOL-kommentaren* s. 83.

selvfølgelig, at udbetaling af forsikringsydelse vedrørende livs- eller ulykkesforsikringer primært sker efter kontraktspartnerens anvisninger, på samme måde som tilfældet er med andre forsikringskrav. Dvs., at selskabet skal udbetale forsikringsydelsen til den begunstigede, medmindre der forinden er gjort gyldig indsigelse herimod. Har selskabet udbetalt forsikringsydelsen uden at dette er sket, er det videre opgør udelukkende en sag mellem den begunstigede og tvangsarvingerne, som jo ikke fortaber deres indsigelsesret overfor den begunstigede, selv om udbetalingen har fundet sted.

Spørgsmålet om, hvorvidt tvangsarvingernes indsigelsesret efter reglerne i FAL § 104, stk. 2, kan anses for rimelig, omtales under afsnit 5.

4.2. Rækkevidden af formodningsreglen i FAL § 105, stk. 1

FAL § 105, hvis stk. 2-4 omfatter nogle fortolkningsprincipper, som forsikringsselskaber som udgangspunkt er berettigede til at lægge til grund, hvis udbetalingsbestemmelsen er af generel karakter, har siden FALS ikrafttræden jævnlige givet anledning til tvister. Dette synes i høj grad at skyldes ordene i paragraffens stk. 1, "...hvis ikke andet fremgår af omstændighederne...", hvorved der åbnes mulighed for at fravige de fortolkningsprincipper, som kommer til udtryk i stk. 2-4.

Det er navnlig udtrykket "nærmeste pårørende" i § 105, stk. 5, som har medført, at det ofte har været forsøgt at føre bevis for, at forsikringstageren har betragtet andre, end hvad stk. 5 lægger til grund, som sine nærmeste pårørende. Disse er ifølge stk. 5 primært forsikringstagerens ægtefælle, subsidiært hans livsarvinger efter ALS regler og mere subsidiært hans arvinger efter testamente, eller hvis et sådant ikke forefindes, hans legale arvinger i anden eller tredje arveklasse.

I nyere tid har tvister ofte haft baggrund i samliv uden for ægteskab. Den efterladte partner har ofte følt sig som de facto ægtefælle i forholdet til den afdøde partner og ligestillet med en legal ægtefælle, og dermed primært begunstiget ifølge reglerne i FAL § 105, stk. 5.

FED 1998.1117 V

Når der ikke foreligger positive tilkendegivelser fra forsikringstagerens side om, at han betragtede sin samlever som primært begunstiget, har retspraksis dog taget afstand fra at ligestille samlevende par med ægtefæller i relation til begunstigelsesklausulen "nærmeste pårørende". Dette kommer bl.a. til udtryk i dommen FED 1998.1117 v. Landsretten fandt ikke grundlag for at fravige fortolkningsreglerne i FAL § 105, da der ikke forelå oplysninger om særlige omstændigheder, som kunne begrunde, at afdødes samlever skulle anses for nærmeste pårørende forud for afdødes to livsarvinger.

Landsrettens flertal begrundede sin afgørelse med, at et samlivsforhold ikke i sig selv kan medføre en fravigelse af reglerne i FAL § 105, stk. 5, om, hvem der skal anses for afdødes nærmeste pårørende. Da der ikke forelå andre omstændigheder, der kunne begrunde, at afdøde havde betragtet sin samlever som sin nærmeste pårørende, måtte forsikringen tilfalde tvangsarvingerne. Landsrettens tredje dommer tilsluttede sig flertallets afgørelse med den begrundelse, at selv om nærmeste pårørende i et langvarigt, ubrudt samlivsforhold i praksis ofte vil være den anden part, så kræver bestemmelserne i FAL § 105 særlige holdepunkter for at antage, at en forsikringstager også har betragtet sin samlever som nærmeste pårørende i FALS forstand. Sådanne sikre holdepunkter forelå ikke i denne sag, og det måtte iøvrigt være et lovgivningsanliggende, hvis samlevere generelt skulle sidestilles med ægtefæller i en situation, som den der forelå til afgørelse for landsretten.

Også uden for samlivsforhold er det i retspraksis antaget, at en begunstigelsesindsættelse, som er af generel karakter, bør fortolkes strikt efter reglerne i FAL § 105, stk. 2-5, hvis der ikke foreligger helt sikre holdepunkter, som kan begrunde en fravigelse af dette fortolkningsprincip. Dette vil der formentlig sjældent være ved gruppelevsfor sikring, hvor selskabet og grupperepræsentanten har aftalt en begunstigelsesindsættelse af generel karakter, og gruppe-medlemmet ikke senere har benyttet sig af sin ret til at erstatte den med en begunstigelsesindsættelse af individuel karakter.

U 1998.799 H

Ved dommen U 1998.799 H, som vedrørte en gruppelevsfor sikring, blev et barn, som afdøde havde anerkendt faderskabet til, betragtet som "nærmeste pårørende", uanset at faderen ikke havde haft kontakt med barnet siden dets fødsel to år tidligere, og en fremtidig kontakt heller ikke kunne anses for sandsynlig. Dommen afviste dermed afdødes forældres påstand

om, at de måtte anses at være forsikringstagerens nærmeste pårørende.

Vurderet ud fra de indledende bemærkninger i FAL § 105, stk. 1, om de fortolkningsprincipper, der skal lægges til grund ved anvendelse af paragraffens standardklausuler, kan domsresultatet ved en umiddelbar betragtning muligvis synes overraskende henset til de relationer, som afdøde havde til barnet, respektive til forældrene.¹⁷ Disse ville – hvis barnet blev udelukket – være forsikringstagerens "nærmeste pårørende". Ud fra en subjektiv og individuel vurdering af, hvem forsikringstageren kan antages at have ønsket, at forsikringssummen skulle tilfalde, synes relationerne til barnet at måtte karakteriseres som "omstændigheder", der måtte medføre, at forsikringstageren ikke kan have ønsket at begunstige barnet, og derved heller ikke kan have betragtet det som nærmeste pårørende i FALS forstand.

Efter bevisførelsen blev det imidlertid anset for godtjort, at begunstigesindsættelsen ikke havde været genstand for overvejelser fra forsikringstagerens side overhovedet, og forsikringstageren havde heller ikke truffet testamentariske bestemmelser til fordel for sine forældre. Reelt forelå der således en situation, hvor aftalen mellem selskabet og grupperepræsentanten om begunstigesindsættelsen formentlig alene var sket for at tilgodese de enkelte gruppemedlemmers formodede interesse i at undgå, at forsikringsydelsen kunne angribes af gruppemedlemmets kreditorer ved hans død.

Twisten mellem afdødes forældre og deres barnebarn fik dermed samme udfald – men med respekt af FALS kreditorbeskyttelsesregler – som hvis forsikringstageren slet ikke havde indsat begunstigede, og forsikringen derfor havde været bomidler. Der var ikke oprettet testamente til fordel for afdødes forældre. Barnet var derfor forsikringstagerens eneste arving i medfør af ALS regler. Havde grupperepræsentanten undladt at aftale en almindelig standardbegunstigelsesklausul for de gruppemedlemmer, der ikke foretog en individuel begunstigesindsættelse, ville forsikringssummen være tilfaldet barnet alene. Den af forsikringstageren udviste passivitet synes herefter

17. Jf. herved L. Lyngé Andersens kritiske bemærkninger til dommen frem-

sat i en artikel i UIR 1998, afsnit B, s. 419-422.

fuldstændigt at måtte udelukke forældrene fra at få andel i forsikringssummen.

U 1978.979 v

Både Vestre Landsretsdommen og Højesteretsdommen synes ud fra de givne forudsætninger at have ført til resultater, som må antages at have været forudsat ved formuleringen af reglerne i FAL § 105. I mangel af konkrete holdpunkter¹⁸ for, at en forsikringstager har lagt noget andet i en begunstigelsesklausul af generel karakter, end hvad indholdet af FAL § 105, stk. 2-4 fører til, må det afvises, at FAL § 105, stk. 1, giver grundlag for at foretage udbetalingen på andet grundlag end disse reglers strikte indhold. At foretage udbetalingen ud fra helt frie overvejelser i et forsøg på at sætte sig i forsikringstagerens sted vil få karakter af vilkårlighed, jf. her Drachmann Benzons tilkendegivelser i 1. udg. af *Lov om forsikringsaftaler med bemærkninger og kommentarer*, s. 453.¹⁹

Det synes iøvrigt som om Drachmann Benzons bange anelser om, at "nærmeste pårørende" kunne vise sig at være et u hensigtsmæssigt udbetalingsgrundlag på grund af begrebets relationer til formodningsreglen i FAL § 105, stk. 1, har slået til. Disse forudannelser var ikke realiserede

18. Sådanne konkrete holdpunkter forelå i sagen U 1978.979 v, hvor forsikringssummen blev tilkendt en papirløs ægtefælle. De samlevende havde tegnet en fælles ulykkesforsikring, hvori indgik begunstigelsesklausulen "nærmeste pårørende". Ved forsikringens tegning tilkendegav parret, at de gensidigt ønskede at begunstige hinanden, hvilket assurandøren tilkendegav var opfyldt ved anvendelsen af denne begunstigelsesklausul.

19. Drachmann Bentzon anfører i denne første udgave fra 1931 følgende i relation til indholdet af FAL § 105, stk. 5: "Medens den her givne regel ikke ses at frembyde nogen fortolknings tvivl, må det om selve klausulen "nærmeste pårørende" siges, at den er mindre heldig, og at dens anvendelse må

frarådes. Thi den er i sig selv ganske uforståelig, og den "fortolkning" af den, der gives, må derfor blive temmelig vilkårlig. Men en præsumptions- eller fortolkningsregel, der ikke på forhånd med stor sikkerhed kan forventes at ville ramme forsikringstagerens vilje, er af det onde...". I 2. udg. s. 543, anføres det bl.a.: "...Selskaberne bør sætte forsikringstageren ind i klausulens betydning, da udtrykket "nærmeste pårørende" ikke i almindeligt sprogbrug har et fast afgrænset indhold." I note 4 tilføjes tillige: "I 1. udgave p. 453-454 er fremsat forskellige kritiske bemærkninger mod klausulen, der imidlertid ikke i praksis ses at have givet anledning til tvivl eller ulemper".

ved udgivelsen af 2. udg. af kommentaren i begyndelsen af 50'erne; men de er siden blevet det, dels på grund af udviklingen af nye samlivsformer, dels på grund af den begunstigelsespraksis, som har udviklet sig med det formål at opfylde skattelovgivningens betingelser for fradragsret for præmier til skattebegunstigede forsikringer.

Gennem bestemmelserne i PBL har skattemyndighederne accepteret begunstigelsesklausulen "nærmeste pårørende" som gyldig standardbegunstigelsesklausul for skattebegunstigede ordninger, jf. herved navnlig PBL § 5, stk. 2. Der har dog aldrig bestået nogen pligt for en forsikringstager til at indsætte begunstigede overhovedet. Reelt kan en forsikringstager, der ikke forudser noget kreditorproblem ved sin død, således gennem et testamente tillægge hvem som helst forsikringen med samme afgiftmæssige virkning, som påhviler f.eks. ægtefælle og livsarvinger.

Den kreds af begunstigede, der efter forsikringstagerens død kan succedere i retten til at modtage en rateforsikrings løbende ydelser som skattepligtig indkomst, er imidlertid begrænset ved reglerne i PBL § 20. Har forsikringstageren ikke indsat begunstigede, eller tilfalder forsikringen en begunstiget uden for PBL § 20s personkreds, f.eks. forsikringstagerens livsarvinger, som er fyldt 24 år, skal forsikringen afgiftsberigtiges, jf. herved navnlig PBL § 29. Afgiften udgør herefter maksimalt 40% af raternes konverteringssum, uanset hvem der er berettiget til forsikringsydelsen ifølge forsikringstagerens dispositioner.

Det synes iøvrigt at være en almindelig opfattelse i forsikringsselskaberne, at PBL § 5 forudsætter, at anvendelsen af bestemmelserne i FAL § 105, stk. 5, i skattebegunstigede ordninger skal ske med henvisning til begrebet "nærmeste pårørende". En begunstigelsesklausul, der alene er formuleret som "Ægtefælle, subsidiært livsarvinger mere subsidiært arvinger" uden samtidig anvendelse af ordene "nærmeste pårørende" og henvisning til FAL § 105, stk. 5, anses ikke for at opfylde PBLs krav.

Henset til solvente forsikringstageres muligheder for at bryde lovgiverens intention om, at skattebegunstigede ordninger reelt skal forbeholdes en snæver kreds, synes et sådant krav dog

uforståeligt. Hvis udtrykket "nærmeste pårørende" helt blev udeladt i selskabernes praksis, således at fortolkningreglen i FAL § 105, stk. 5, stod alene i policer og forsikringsbeviser, ville dette uden tvivl i betydelig udstrækning udelukke ideassocationer til samlevende m.fl. En sådan praksis var almindelig i selskaberne før begunstigelsesreglerne blev et led i skattepolitikken.²⁰

I forbindelse med en kommende revision af FAL synes det vigtigt, at skattelovgivning og civilretlig lovgivning om begunstigelsesindsættelser koordineres på en måde, så de nu foreliggende fortolkningsproblemer reduceres til et minimum. Civilretligt vil det næppe medføre noget savn, hvis ordene "hvis ikke andet fremgår af omstændighederne" udgik af FAL 105, stk. 1, og at ordene "nærmeste pårørende" udgik af stk. 5. Dermed ville de nugældende stk. 2, 3, 4 og 5 få et objektivi indhold. En forsikringstager, der ikke ønsker at acceptere dette indhold, må således lade sin beslutning herom formulere helt konkret i form af en individuel begunstigelsesbestemmelse baseret på forsikringselskabets rådgivning herom.

4.3. FAL § 110 og begrebet subsidiær begunstigeelse

4.3.1. Opsatte forsikringer

FAL § 110 tager stilling til den begunstigeedes situation i de tilfælde, hvor forsikringstageren har besluttet "...at forsikringssummen ikke skal udbetales umiddelbart ved hans død, men først på et senere tidspunkt...", (dvs, at udbetalingstidspunktet er "opsat"), eller hvor forsikringstageren "... har tegnet en forsikring på en andens liv...". I sådanne tilfælde medfører FAL § 110's hovedregel, at den begunstigeede ved dødsfaldet indtræder i forsikringstagerens ret ef-

20. De pr. 1. juli 1999 gennemførte ændringer i PBL, der udvider kredsen af personer, der kan indsættes som begunstigeede i pensionsordninger m.v., hvor bidrag eller præmier er skattefri, udelukker antagelig, at nogen fremtidig med føje kan anse sig for indsat som begunstigeet i en sådan ordning, når det ikke er sket ved navneindsættelse. I mange i praksis vigtige tilfæl-

de, som bl.a. omfatter gruppelevsfor-sikringer og ulykkesforsikringer, består de hidtidige fortolkningsproblemer derimod uændrede.

Ændringerne i PBL påvirker iøvrigt ikke de papirloses civilretlige retstil-ling som begunstigeede. Problemstillingen i relation hertil er bl.a. behandlet i Personforsikringsjura, se navnlig s. 59ff.

ter aftalen²¹; men hovedreglen gælder dog alene under forudsætning af, at "...intet andet fremgår af forholdet..."

I bemærkningerne til FAL § 110 i FAL-udkast-25, s. 147, er følgende anført i relation til de citerede ord i undtagelsesbestemmelsen: "Naturligvis kan det forekomme, at forsikringstageren ikke ønsker, at den begunstigede ved hans død skal erhverve den fulde dispositionsret over policen; men han må da træffe de fornødne dispositioner i den henseende".²²

Selv om disse bemærkninger synes at måtte forudsætte, at der skal foreligge en hel særegen situation, for at den, der er begunstiget ved forsikringstagerens død, ikke opnår den fulde ejendomsret til forsikringen, har muligheden for, at hovedreglen kan være fraveget, dog i nyere teori²³ givet anledning til overvejelser om den primært begunstigedes retsstilling, hvis forsikringstageren har indsat subsidiære begunstigede.²⁴

21. Hvis en forsikring er tegnet på en tredjemands liv, er den ved forsikringstagerens død for tredjemand et aktiv, som vil tilfalde forsikringstagerens bo i medfør af reglen i FAL § 104, stk. 1, medmindre forsikringstageren har indsat begunstigede i overensstemmelse med reglerne i FAL § 103. Efter hovedreglen i FAL § 110 indtager en indsat begunstiget i så fald samme retsstilling, som hvis forsikringen havde været tegnet på forsikringstagerens eget liv med opsat udbetaling. Den værdi, som opsatte forsikringer og forsikringer på tredjemands liv repræsenterer for den begunstigede, er imidlertid ikke forsikringssummen, men derimod forsikrings tilbagekøbsværdi ved forsikringstagerens død.

Oplever forsikringstageren tredjemands død, ligger forholdet uden for arve-, skifte- og begunstigelsesreglernes område, se *Personforsikringsjura*, s. 121.

22. Der synes således ikke at være noget grundlag for at antage, at det har været FAL-kommissionens tanke, at

forsikringstageren ved at tegne en forsikring som opsat også derved har tilkendegivet, at han ønsker at afskære den primært begunstigede fra at råde over forsikringen, f.eks. ved tilbagekøb, hvis han får behov derfor. En forsikring, der først forfalder til udbetaling på et bestemt angivet tidspunkt uanset forsikringstagerens tidligere død, er billigere end en forsikring, hvor forsikringssummen forfalder umiddelbart ved forsikringstagerens død. Valget af forsikringsform kan derfor meget vel være sket under hensyntagen til præmieniveauet.

23. Drachmann Bentzon s. 110 f, Lyngsø s. 765 og *Arveret* s. 271.

24. Begrebet "subsidiære begunstigede" og deres retsstilling ses ikke behandlet i FAL-udkast-25 overhovedet. Heller ikke Drachmann Bentzons første udgave af *Lov om Forsikringsaftaler med bemærkninger og sagsregister* fra 1931, Sindballes *Dansk Forsikringsret* fra 1941 og Ussings *Enkelte kontrakter* fra 1946 omtaler begrebet.

Indsættelse af subsidiære begunstigede er en af forsikringselskaberne sædvanlig anbefalet forholdsregel ved enhver begunstigelsesindsættelse, hvad enten forsikringen er opsat eller ej.²⁵ Derved tages der højde for situationer, hvor den primært begunstigede ikke overlever forsikringstageren, og forsikringen derfor vil blive bomidler ved forsikringstagerens død, medmindre han husker at indsætte nye begunstigede.

Overlever den primært begunstigede forsikringstageren, ophører den subsidiære begunstigelse imidlertid med at have det tilsigtede formål, medmindre forsikringstageren klart har tilkendegivet, for det første at den primært begunstigede ikke kan råde over forsikringen før forsikringstidens udløb, og for det andet at den eller de subsidiært indsatte begunstigede skal indtræde i den primært begunstigedes ret ved hans død før forsikringstidens udløb, og således at den primært indsatte begunstigede skal være uberettiget til at ændre herved.²⁶

U 1967.889 Ø

I sagen U 1967.889 Ø, hvor den oprindelige forsikringstagers begunstigelsesbestemmelse tillagde forsikringstagerens ægtefælle, subsidiært hans arvinger, retten til en opsat forsikring, forelå der nogle tilkendegivelser fra forsikringstagerens side om den subsidiært begunstigedes retsstilling. Disse var led i aftalte skilsmissevilkår. Retten fandt det mest nærliggende at for-

25. Subsidiære begunstigede vil f.eks. altid optræde ved anvendelsen af klausulen "nærmeste pårørende", som er tillagt en særlig status i PBL. Hvis forsikringstageren ikke efterlader sig en ægtefælle, er forsikringstagerens "børn" – hvis sådanne efterlades – de subsidiært indsatte begunstigede, og i modsat fald forsikringstagerens "arvinger". De subsidiært indsatte begunstigede rykker automatisk op, hvis den primært indsatte begunstigede – in concreto ægtefællen – dør før forsikringstageren, eller eventuelt ophører med at være begunstiget af andre grunde, f.eks. bristede forudsætninger.

26. Dvs. en direkte stillingtagen fra forsikringstagerens side, som må omfatte hans beslutning om, at den pri-

mært begunstigede ikke skal tillægges ejerbeføjelser ved hans død, men at den begunstigede kun skal have ret til forsikringen under forudsætning af, at han oplever forsikringens udløbsdato. Et forsikringselskabs helt ensidige bestemmelse i forsikringsbetingelserne om, at der ikke efter forsikringstagerens død kan rådes over forsikringen ved belåning, tilbagekøb mv, synes derimod ikke at kunne fratage den primært begunstigede hans ejerrettigheder. En sådan bestemmelse kan højest opfattes som en form for båndlæggelse af forsikringen indtil udløbsdagen. Dette afskærer ikke den primært begunstigede fra at disponere over forsikringen *mortis causa*.

tolke disse tilkendegivelser således, at forsikringstageren dermed havde forudsat, at de indsatte begunstigede ikke blot var i live ved forsikringstagerens død, men også på policens udløbsdato, og at de kun under denne forudsætning opnåede ejerrettigheder til deres andele i forsikringen. En mellemdød hustru, der var primært begunstiget for en del af forsikringssummen, havde derfor ikke opnået ret til at føre forsikringen i arv, idet hun ikke kunne anses for indtrådt i ægtefællens ret efter aftalen. Den subsidiært indsatte begunstigede, som var forsikringstagerens datter, og som efter ægtefællens død, var forsikringstagerens eneste overlevende arving, fik derfor medhold i sin påstand om at være berettiget til hele forsikringssummen – forudsat hun var i live på den i forsikringsaftalen fastsatte udbetalingsdato.

Sagen må betegnes som et eklatant eksempel på nødvendigheden af, at et forsikringsselskab foranlediger, at forsikringstageren tager utvetydig stilling til alle de forsikrings- og arveretlige aspekter, der følger af en forsikringsaftale, herunder de problemstillinger det kan medføre at tillægge en subsidiær begunstigelsesindsættelse retsvirkning, selv om den primært begunstigede overlever forsikringstageren. Sagen efterlader et åbentstående spørgsmål om, hvem der – under de forudsætninger, som dommen lægger til grund – mon vil få ret til forsikringssummen, hvis datteren ikke skulle opleve den stipulerede udløbsdato, jf. herved AL § 5, stk. 1.

Både FALS og ALS regler om tvangsarv synes iøvrigt at tale stærkt for, at opsatte forsikringer i videst mulig omfang bliver behandlet efter de regler, som gælder for forsikringer, der forfalder til udbetaling straks ved forsikringstagerens død, dvs. som tilkendt den primært indsatte begunstigede som ejendom. Det samme gør de skattemæssige og boafgiftsmæssige bestemmelser vedrørende livsforsikring. Selv om regler, der tilsigter fiskale formål, vel ikke bør tillægges videre vægt ved vurderingen af FALS civile retlige aspekter, er der dog anledning til at være opmærksom på, at både pensionsbeskatningsloven og boafgiftsloven forudsætter, at værdien af en kapitalforsikring bliver afgiftsberigtiget straks efter forsikringstagerens død efter disse lovgivningers regler. Det gælder hvad enten forsikringen er opsat eller ej.

En kapitalforsikring kan være tegnet som livsbetinget, således at forsikringstagerens død i forsikringstiden med-

fører, at den bortfalder uden udbetaling; men uden for sådanne tilfælde vil værdien af en kapitalforsikring altid kunne bestemmes til en éngangssum, selv om udbetalingen er opsat. Er den opsat, er forsikringens værdi den tilbagediskonterede værdi af udløbssummen (= tilbagekøbsværdien).

4.3.2. *Forsikringer med periodiske ydelser*

Interessen for begunstigelsesindsættelser, når en forsikring er tegnet med periodiske ydelser, knytter sig først og fremmest til kapitalforsikringer. Her er udbetalingsperioden ikke knyttet til en bestemt persons levetid.²⁷ Alle typer af kapitalforsikringer kan i princippet tegnes med periodiske udbetalinger over en årrække fremfor en udbetaling én gang for alle. Det fælles tekniske grundlag for fastsættelse af forsikringssum og antal og størrelse af de rater, som kan erstatte forsikringssummen, bevirker, at det set fra selskabets side er ligegyldigt, om forsikringstageren – og dermed også en begunstiget – vælger at modtage forsikringssummen eller de af selskabet beregnede rater.

Forsikringsteknisk betragtes samtlige rater efter en forsikring med ratevis ubetaling som faldne, enten når en forsikring bliver virksom ved forsikringstidens udløb eller ved forsikringstagerens tidligere død. Størrelsen af den reserveafsættelse, som skal være til stede, for at selskabet kan opfylde sine forpligtelser efter en rateforsikring, er uafhængig af, om forsikringstageren – respektive en begunstiget – vælger at modtage raterne efterhånden som de forfalder, eller ønsker at få disse konverteret til en éngangssum.

Set fra et forsikringsteknisk synspunkt er der således ikke noget grundlag for at betragte de enkelte rater fra en kapitalforsikring med ratevis udbetaling som selvstændige forsikringssummer. Rateforsikringer adskiller sig dermed markant fra forsikringer, der teknisk er renteforsikring. Her afhænger selskabets betalingspligt af, om den

27. Hvis en livrente er tegnet med garanterede ydelser, hidrører disse reelt fra en arverente, dvs. en selvstændig kapitalforsikring. Så længe garantiperioden ikke er udløbet, er behovet for

at indsætte begunstigede til de garanterede ydelser reelt identisk med behovet for at indsætte begunstigede til ydelser efter en rateforsikring.

forsikrede er i live eller ej på det tidspunkt, hvor den enkelte livrenteydelse forfalder til udbetaling.

Udgangspunktet må derfor være, at en indsat primært begunstiget i en rateforsikring ved forsikringstagerens død fuldt og helt indtræder i hans rettigheder overfor selskabet, herunder også forsikringstagerens ret til at konvertere raterne til en éngangssum. Undtagelse fra denne regel må forudsætte, at forsikringstageren klart har besluttet andet, og tilkendegivet det overfor selskabet. Dette er ikke tilfældet, blot fordi forsikringstageren – ofte på selskabets anbefaling – indsætter subsidiære begunstigede.

Efter forsikringsselskabernes tegningspraksis på FALS tilblivelsestidspunkt synes det givet, at FAL § 110 udelukkende – eller i hvert fald fortrinsvis – har taget sigte på at beskrive den begunstigedes retsstilling, når en forsikring var tegnet som opsat, typisk de på lovgivningstidspunktet populære børneforsikringer. Der synes hverken i motiverne eller forsikringsteknisk at være grundlag for at antage, at FAL § 110 også tager sigte på nutidens rateforsikringer.²⁸

Rateforsikringer blev først almindelige i livsforsikringsselskaberne, da der med virkning fra indkomståret 1954 indførtes fuld fradragsret²⁹ for egne indbetalinger til annuitetsforsikringer (= rateforsikringer) mod, at udbetalingerne fra disse forsikringer blev skattepligtig indkomst, jf. PBL-kommentaren s. 53.

FAL § 110s anvendelse på rateforsikringer synes imidlertid antaget ved gennemførelsen af POL, jf. POL-kommentaren, s. 108, i relation til POL § 10, som har følgende indhold: "Fremgår det af en rateopsparingsordning, at de opsparede midler ikke skal udbetales umiddelbart ved den pågældendes død, men først på

28. Ordet "rateforsikring" er end ikke nævnt i FAL eller i forarbejderne hertil; og hverken ordet rateforsikring, eller det synonyme udtryk "annuitetsforsikring", findes anvendt i *Haandbog i Forsikring* fra 1945 eller i Drachmann Bentzons kommenterede udgave af FAL fra 1954.

29. Ved Skattedepartementes cirkulære af 27. december 1954 tillægges der forsikringstagere fuld fradragsret for præmierne for en annuitetsforsikring (rateforsikring) "...på betingelse af, at

der ikke ved policen er tillagt den til udbetalingen berettigede valgfrihed mellem ratevis eller samlet udbetaling..." Udbetalingerne skulle udstrække sig over mindst 10 år. I samme cirkulære tilføjes imidlertid følgende: "Lovbekendtgørelsen gør ganske vist ikke noget indgreb i retten til frit at disponere over en forsikring, men den knytter dog i visse tilfælde skattemæssige konsekvenser til sådanne dispositioner."

et senere tidspunkt, indtræder den begunstigede, såfremt intet andet fremgår af forholdet, ved kontohaverens død i dennes ret efter aftalen." Det fremgår af de i POL-kommentaren citerede forarbejder, at den foreslåede bestemmelse, som kun skal finde anvendelse ved rateopsparing i pensionsøjemed, er blevet opfattet som svarende til FAL § 110.

Det følger iøvrigt umiddelbart af PBLs regler om de opsparings typer, der accepteres som skattebegünstigede opsparingsordninger, at reglen i POL § 10 kun kan have interesse ved rateopsparing. Denne pensionsform blev først omfattet af PBLs regler om skattebegünstigede ordninger ved skattereformen i 1987, dvs på et langt senere tidspunkt, end da det blev aktuelt at tegne skattebegünstigede rateforsikringer. Da motiverne til FAL § 110 viser, at FAL-kommissionen næppe har taget stilling til problemstillingen om de begunstigedes retsstilling efter en rateforsikring, når der er indsat subsidiære begunstigede, må henvisningen antagelig opfattes som en tilkendegivelse af, at man i hvert fald i Justitsministeriet opfatter FAL § 110 som anvendelig på rateforsikringer ud fra en fortolkning af denne paragrafs regler analogt.

Gennemførelsen af ændrede skatteregler på pensionsforsikringsområdet, hvorved rateforsikringer blev accepterede som pensionsgrundlag, forudsat de opfyldte – eller blev ændrede til at opfylde – visse i ligningsloven fastsatte betingelser,³⁰ medførte i midten af halvtredserne en efterspørgsel efter rateforsikringer, som ikke var forudsat ved gennemførelsen af FAL.

Reelt er forholdet dette, at en lang række kapitalforsikringer, der oprindeligt var tegnet med éngangsudbetaling, i halvtredserne blev ændrede til at være rateforsikringer af skattemæssige hensyn. Efter skattereformen i 1987 blev en lang række kapitalforsikringer, som var tegnet i pensionsøjemed, jf. PBL §§ 10 og 11, endvidere ændret til delvis at være ratepension som følge af de skete begrænsninger i fradragsretten for indbetalinger til kapitalpensionsordninger. Valget af forsikringsform sker således ofte af skattemæssige grunde og ikke af civilretlige.

Praksis omkring tegning af rateforsikringer medfører

30. Herunder en begrænsning af den kreds, der gyldigt kunne indsættes som begunstigede, som betingelse for

at opnå fuld fradragsret for betalte præmier, jf. nu navnlig PBL § 5.

iøvrigt, at det forekommer virkelighedsfjernt at antage, at FALS regler skulle give grundlag for at behandle rateforsikringer anderledes end de kapitalforsikringer, som omfatter éngangsudbetalinger, blot fordi der er indsat subsidiære begunstigede. Erfaringerne viser, at det er helt undtagelsesvis, at en forsikringstager udtrykker ønske om at begrænse den primært begunstigedes dispositionsfrihed over en rateforsikring.

Hvis forsikringstageren undtagelsesvis har bestemt, at den primært begunstigede kun skal have "rentenydelsesret", dvs. en ret til at oppebære raterne efter en rateforsikring, eller de garanterede udbetalinger efter en renteforsikring, i sin levetid, gælder den subsidiære begunstiging således fortsat for de ikke forfaldne ydelser. Afgår den primært begunstigede ved døden, får de af forsikringstageren indsatte subsidiære begunstigede, som var i live ved hans død, en umiddelbar ret til at modtage de resterende ydelser, forudsat de fortsat er i live ved den primært begunstigedes død.

Gyldigheden af en forsikringstagers bestemmelse om de subsidiære begunstigedes rettigheder må dog vurderes på baggrund af bl.a. tvangsarvereglerne. En primært begunstiget, der er forsikringstagerens ægtefælle, må i tilfælde af formuefælleskab kunne kræve sig tillagt ejendomsret til så stor en del af de periodiske udbetalingers konverteringsværdi, som svarer til boslod og tvangsarvelod, medmindre den subsidiære begunstigede også er tvangsarving eller eventuelt er indsat uigenkaldeligt, jf. FAL § 104, stk. 2. I medfør af samme bestemmelse må en forsikringstagers livsarvinger kunne kræve at få den del af en livsforsikring, som er deres tvangsarv, tillagt som ejendom.

Hvis det herefter antages, at en forsikringstager har ønsket, at den primært begunstigede kun skal være berettiget til at modtage de garanterede udbetalinger efterhånden som de forfalder, medens den eller de subsidiært indsatte begunstigede skal succedere i retten til at modtage de resterende ydelser ved den primært begunstigedes død, rejser der sig nye problemer foranlediget af reglerne i AL kapitel II om båndlæggelse af arv. ALS regler herom må formodes at gælde analogt for begunstigelsesindsættelser i medfør af den retsbeskyttelse, som tvangsarvinger er tillagt ved AL § 59, stk. 1. Endvidere må det være en forudsætning, at forsikringstageren har respekteret fideikommissreglerne i AL § 68. Der synes ikke at være grundlag for at antage, at forsikringstagerens dispositionsret i relation til disse bestemmelser skulle være udvidet i forhold til en arveladers.

For at den primært begunstigedes ret kan betragtes som indskrænket, og den subsidiære begunstigelse efter forsikringstagerens død kan betragtes som opretholdt, synes det herefter at måtte være en ufravigelig forudsætning, at forsikringstageren ved direkte stillingtagen har truffet beslutning herom. Beslutningen må præcisere, at den primært begunstigede ikke skal have en ejendomsret, men kun en rentenydelsesret. Den primært begunstigedes ret kan derfor ikke anses for indskrænket til en rentenydelsesret, ved en af selskabet foretaget policepåtegning af skatteteknisk karakter.

U 1974.836 Ø

I sagen U 1974.836 Ø, der vedrørte to rateforsikringer, var policerne forsynet med følgende policepåtegning, der var sædvanlig efter renteforsikringsloven, og som blev opfattet som en forudsætning for at opnå fuld fradragsret for præmierne til forsikringen: "Renten, der ikke kan kræves afløst af en udbetaling én gang for alle, udbetales til den forsikrede, ved død til dennes nærmeste pårørende". Forsikringerne var endvidere forsynet med påtegning om, at de efter forsikringstagerens død ikke kunne genkøbes, belånes eller være genstand for overdragelse eller pantsætning.

Ifølge begunstigelsesbestemmelsen var afdødes ægtefælle primært begunstiget, og ved hendes død kort tid efter forsikringstagerens, opstod der en tvist om, hvorvidt de udestående rater alene skulle tilfalde hendes og forsikringstagerens fælles livsarving, eller om raterne skulle deles lige mellem forsikringstagerens livsarvinger, som tillige omfattede en søn af første ægteskab.

Dommen lagde til grund, at ægtefællen ifølge forsikringsvilkårene ikke var tillagt konverteringsret til forsikringernes ydelser, og at hver enkelt ydelse derfor måtte betragtes som en forsikringssum for sig. De berettigede til de resterende forsikringsydelser måtte derfor være begge forsikringstagerens livsarvinger, idet den subsidiære begunstigelse måtte anses for opretholdt for så vidt angik de resterende ydelser.

Som sagen foreligger oplyst, synes der ikke at være grundlag for at antage, at forsikringstageren af civilretlige grunde havde ønsket at fravige princippet om, at en primært begunstiget opnår ejendomsret til forsikringen i sin helhed og dermed også adgang til at føre forsikringen i arv. Det synes derfor utvivlsomt, at forsikringernes prohibitiv-

påtegninger alene har haft til formål at opfylde skattelovgivningens betingelser for fuld fradragsret for betalte præmier til en rateforsikring.³¹

Forsikringsvilkår, som må formodes udelukkende at skyldes skattetekniske hensyn, og som selskabet ensidigt optager i sine forsikringsbetingelser for en forsikringstype for at opfylde skattelovgivningens bestemmelser, kan ikke tillægges betydning som retsstiftende ved vurderingen af begunstigedes civilretlige retsstilling. Dette må være den logiske følge af det i bemærkningerne til FAL § 110 anførte om, at den der ikke ønsker, at en begunstiget (in concreto ægtefællen) skal erhverve den fulde ejendomsret over forsikringen, da må "... træffe de fornødne dispositioner i den henseende". Denne forudsætning er ikke opfyldt gennem forsikringsvilkår af skatteteknik karakter.

U 1974.836 Ø

U 1974.836 Ø bliver dermed i modstrid med den ved FAL § 110 tilkendegivne formodning for, at den, der er indsat som begunstiget, derved erhverver den fulde ret over forsikringen.³²

Den langsigtede virkning af at tillægge en standardbegunstigelsesklausul som "nærmeste pårørende" virkning som en tilkendegivelse fra forsikringstagerens side om, at den primært begunstigede ikke skal have ejendomsret til forsikringen i sin helhed, synes helt overset ved dommen. Når det ved dommen statueres, at ægtefællen kun havde ret til ydelserne, så længe hun var i live, og retten til de resterende ydelser efter den umiddelbart begunstigedes død "må tilkomme forsikringstagerens livsarvinger eller andre arvinger", må de subsidiært indsatte begunstigedes ret til raterne derfor være underlagt de samme begrænsninger, som den primært begunstigedes ret.

Antager vi herefter, at begge livsarvinger afgår ved dø-

31. Selskabets i dommen referede tilkendegivelser synes at bero på en misforståelse af den betydning, som skattelovgivningen måtte tillægges for partens civilretlige retsstilling, (hvilket på daværende tidspunkt formentlig ikke var helt ualmindeligt!).

32. Når den primært indsatte begunstigede opnår ejendomsret til en rate-

forsikring omfatter denne ret også retten til selv at indsætte begunstigede for eventuelle udestående rater. Er dette ikke sket vil værdien af disse rater være bomidler i den primært indsatte begunstigedes bo, jf FAL § 104, stk. 1. (hvilket må formodes at ville have været et korrekt udfald af sagen U 1974.836 Ø).

den inden raterne er færdigudbetalte, og de udelukkende efterlader sig livsarvinger (dvs forsikringstagerens børnebørn), som ikke falder ind under AL § 5, stk. 1, fordi de ikke var avlet på tidspunktet for forsikringstagerens død, skal selskabet herefter gå tilbage til dødsfaldstidspunktet og konstatere, hvem der da iøvrigt var arvinger i medfør af 3. led i "nærmeste pårørende", og herefter tillægge disse arvinger de resterende ydelser. Det siger sig selv, at det næppe i almindelighed kan være en forsikringstagers mening med en begunstigelsesbestemmelse af denne karakter – og næppe heller har været det i den konkrete sag.

5 Behovet for ændringer ud fra familie- og arveretlige hensyn

En vurdering af behovet for ændringer i FALS begunstigelsesregler ud fra familie- og arveretlige hensyn har relation til livs- og pensionsordningers formueværdi. FALS regler indebærer, at andre fordelingsnormer end familie- og arverettens ofte vil blive lagt til grund, når forsikringstageren har indsat begunstigede. Spørgsmålet om rimeligheden heri må i vidt omfang bero på det enkelte individs personlige opfattelse af, i hvilket omfang der bør tillægges en forsikringstager dispositionsfrihed.

I det følgende vil der blot blive peget på nogle forhold, som antagelig ofte bliver overset, men som det synes relevant at indrage i de kommende overvejelser om ændringer i FALS regler, jf. note 1.

5.1. Retsvirkningen af FAL § 104, stk. 2

Det fremgår af afsnit 4.1.1., at FAL § 104, stk. 2s tilblivelseshistorie blev præget af forskellig opfattelse af, hvilken frihed der burde tillægges en forsikringstager med hensyn til at disponere over livsforsikringer mortis causa, hvis han efterlod sig tvangsarvinger.

To hovedsynspunkter synes at have gjort sig gældende: Det ene repræsenteret ved "praktikerne", herunder antagelig først og fremmest forsikringsbranchen, ønskede at tillægge en forsikringstager fuld dispositionsfrihed i forholdet til tvangsarvingerne, hvilket der hævdedes at være

skabt tradition for. Det andet repræsenteret ved "videnskaben",³³ herunder justitsministeren, ønskede derimod, at forsikringsydelse i videst muligt omfang blev indordnet under det familie- og arveretlige system, jf. det af regeringen fremsatte lovforslag omtalt under 4.1.1. b).

Under de afsluttende folketingsforhandlinger blev resultatet, at den juridiske videnskabs ønske om respekt for tvangsarvingernes rettigheder, som var udtrykt gennem justitsministerens lovforslag, blev opretholdt i princippet; men med den væsentlige modifikation, at en forsikringstager blev frit stillet med hensyn til, hvem han ønskede at begunstige inden for tvangsarvingernes egen kreds.³⁴

FALS regler kom derved til at omfatte en legal forfordelingsregel inden for tvangsarvingernes kreds med forsikringstagerens ægtefælle som den store vinder i kraft af den hyppige anvendelse af begunstigelsesklausulen "nærmeste pårørende". Ifølge denne klausul tilfalder forsikringen ægtefællen alene i medfør af fortolkningsreglen i FAL § 105, stk. 5, uanset mulige livsarvinger, og uanset om disse på grund af boets forhold ikke vil blive tillagt arv overhovedet.

På et punkt synes der imidlertid at have bestået enighed om ikke at gøre indgreb i den bestående retstilstand, idet forsikringstagerens adgang til at gøre en begunstigeelse uigenkaldelig ikke ses anfægtet under forhandlingerne. Ifølge FAL § 104, stk. 2, 2. pkt., kan en sådan indsættelse ikke angribes af tvangsarvingerne overhovedet. I betragtning af, at arvelovgivningens regler om uigenkaldelige testamenter ikke forhindrer tvangsarvingerne i at gøre deres tvangsarveret gældende, hvis arveladeren overskrider sin testationskompetence, havde der vel været grund til

33. Jf. herved Elmquists tilkendegivelser under folketingets forhandling den 26. marts 1930, hvor det fremhæves, at der "... i visse kredse inden for den juridiske videnskab..." har været rejst indsigelse mod denne praksis, som man hævder er i strid med arve-

rettens regler og kan føre til misbrug overfor tvangsarvingerne.

34. Det fremgår af Folketingsudvalgets betænkning af 22. marts 1930, at det ændrede indhold af FAL § 104, stk. 2, 1. pkt., reelt var led i en politisk studehandel som gengæld for indrømmelser inden for helt andre områder af FAL.

at forvente, at et tilsvarende forbehold var blevet foreslået for begunstigelsesindsættelsers vedkommende.

5.2. Punkter, der bør overvejes ved revision af FAL § 104, stk. 2s nugældende regler

Det synes at være en almindelig opfattelse i forsikringsbranchen, at FALS regler i § 104, stk. 2, stort set har fungeret tilfredsstillende. Frygten for, at reglerne i § 104 skulle få en uheldig indflydelse på udviklingen inden for forsikringsvirksomhed, har således vist sig at være ubegrundet.

Der har imidlertid været rejst kritik mod FALS begunstigelsesregler på baggrund af de almindelige arveretlige regler og testationsreglerne. Eksempelvis har Irene Nørgaard i artiklen "Arveret og pensionskatteret på kollisionskurs" i *Lov og Ret* 1993, s. 20-22, påpeget, at FAL § 104, stk. 2, giver forsikringstageren mulighed for at påvirke arvedelingen indenfor tvangsarvingernes kreds i et betænkeligt omfang henset til udviklingen i størrelsesforholdet mellem skattepligtig formue, der er undergivet arvelovens almindelige regler, og pensionsformuer, der er omfattet af FALS begunstigelsesregler.

Det synes klart, at store forskydninger i fordelingen af formuernes placering i henholdsvis almindelige formue-rettigheder og i pensionsrettigheder, må give anledning til overvejelser. Da de nugældende regler i FAL § 104, stk. 2, bygger på principperne i arvelovens regler om tvangsarv, synes det imidlertid naturligt, hvis der ved overvejelser om en lovændring bliver taget udgangspunkt i den værdi, som en forsikring repræsenterer for forsikringstageren i hans levende live, på samme måde som tilfældet er med andre aktiver, som han fører i arv.

Dette indebærer bl.a., at der bør indgå overvejelser om en større dispositionsfrihed for en forsikringstager, end hvad der følger af FAL § 104, stk. 2, når der er tale om rene risikoforsikringer uden noget opsparingsmoment. Der går "intet" fra tvangsarvingerne ved, at forsikringstageren disponerer over sådanne forsikringer til fordel for de, han ønsker at risikosikre, når dette ikke er forbundet med en opsparing, som han kan disponere over i levende live.

Bestemmelserne i FAL § 104, stk. 2, undtager ikke disse

forsikringstyper fra at blive angrebet af tvangsarvingerne, medmindre begunstigelsen er gjort uigenkaldelig. Set ud fra et arveretligt synspunkt synes det imidlertid helt urimeligt at sidestille disse forsikringstyper med arvemidler.

Tages der udgangspunkt i, at en forsikrings tilbagekøbsværdi reelt er det aktiv, som forsikringstageren selv kan disponere over, synes hans tvangsarvinger tilstrækkeligt tilgodeset, hvis denne værdi opfattes som hans efterladte formue. Det mulige værdispring, som opstår ved forsikringstagerens død, synes tvangsarvingerne derimod ikke med nogen føje at kunne påberåbe sig, at forsikringstageren skal være uberettiget til at råde over helt frit. Det er ikke et for forsikringstageren disponibelt aktiv på samme måde som en tilbagekøbsværdi, der er optjent.

Forholdet mellem risikodækning og opsparing kommer klart frem, når man sammenligner opsparing i pengeinstitutter med forsikringer, hvori der indgår en opsparingsdel. En kontohavers død påvirker ikke det i pengeinstituttet opsamlede beløb i positiv retning, hvilket er i modsætning til livsforsikringer med dødsfaldsdækning, når den ønskede opsparing ikke er fuldt gennemført. Her bliver der tale om et værdispring som følge af forsikrings karakter af at være hasardkontrakter. Er der tale om en ren risikoforsikring, f.eks. en gruppelevsforsikring, kan værdispringet være 100%, da gruppelevsforsikringer sædvanligvis ikke repræsenterer nogen tilbagekøbsværdi.

Hvis pensionsopsparing i form af forsikring skal nyde jævnhed med skattebegünstigede opsparingsordninger i pengeinstitutter³⁵ i familie- og arveretlig henseende, er der således al mulig grund til at overveje at udskille en livsforsikrings risikodel fra de bindinger, som *FAL* § 104, stk. 2, indeholder som en følge af familierettens og arverettens regler. Dette gælder så meget desto mere ulykkesforsikringer, hvor en udbetaling aldrig er udtryk for no-

35. Det fremgår af de almindelige bemærkninger til *POL* om baggrunden for lovforslaget, at det "... er udformet med henblik på at sikre parallelitet til forsikringsaftalelovens regler om ind-

sættelse af begunstigede og kreditorfølgning, således at der skabes sikkerhed for, at der i det væsentligste gælder samme regler på disse områder...".

gen opsparet værdi. Her må den betalte præmie blot side-
stilles med almindeligt forbrug.

6 Afslutning

Artiklens formål har været at påpege, at nogle regler i FAL §§ 102-118 og 122, skaber problemer, som bør søges løst ved en kommende revision af FAL. Nogle paragraffer står uomtalte, hvilket dog ikke indbærer, at det ikke er muligt at påvise et yderligere behov for ændringer.

Det bør imidlertid understreges, at flere af de i artiklen påviste svagheder ved de nugældende begunstigelsesregler skyldes FALS alder sammenholdt med samfundsudviklingen og flere andre faktorer. Som indledningsvis fremført, synes det i hvert fald i forsikringskredse at være en udbredt opfattelse, at FALS regler i almindelighed har vist sig særdeles administrerbare. Dette gælder også FALS begunstigelsesregler.

Ved en kommende revision af FALS regler er der derfor behov for, at der trædes varsomt, og at følgerne af forslag om ændringer nøje afvejes, før sådanne iværksættes.

Forkortelser og litteratur:

- AL Arveloven
 FAL Forsikringsaftaleloven
 PBL Pensionsbeskatningsloven
 POL Lov om visse civilretlige forhold m.v. ved pensionsopsparring i pengeinstitutter
 AL-KOMMENTAREN. Svend Danielsen: *Arveloven med kommentarer*, 4. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1997
 ARVERET. Irene Nørgaard, Jørgen Nørgaard og Peter Vesterdorf: *Arveret*, 3. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1998
 DRACHMANN BENTZON. A. Drachmann Bentzon: *Kommenteret Forsikringsaftalelov*, 2. udg., Gads Forlag 1952/1954
 FAL-KOMMENTAREN. Preben Lyngsø: *Forsikringsaftaleloven med kommentarer*, 4. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1992
 FALUDKAST-25. Udkast til Lov om Forsikringsaftaler med tilhørende bemærkninger, Schultz 1925
 FORSIKRINGSJURA. Georg Lett og C.C. Munksgaard Nielsen: *Forsikringsjura*, 5. udg., Forsikringshøjskolens Forlag 1997

- LYNGSØ. Preben Lyngsø: *Dansk Forsikringsret*, 7. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1994
- PBL-KOMMENTAREN. Ole Andreasen, Hanne Søgaard Hansen, Jesper Hjetting, Leif Norman Jeppesen og Kresten Fønnebech-Wulff: *Pensionsbeskatningsloven*, Forsikringshøjskolens Forlag 1998
- PERSONFORSIKRINGSJURA. C.C. Munksgaard Nielsen og Jesper Hjetting: *Personforsikringsjura*, 5. udg., Forsikringshøjskolens Forlag 1998
- POL-KOMMENTAREN. Lennart Lyng Andersen: *Begunstigelse og Pension*, 2. udg., GadJura 1999
- IVAN SØRENSEN. Ivan Sørensen: *Forsikringsret*, 2. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1997
- TAKSØE-JENSEN. Finn Taksøe-Jensen: *Lærebog i Arveret*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 1998

Kan erhvervsevnetabsprocenten være relevant ved en privattegnet ulykkesforsikring?

1. Forsikringsbetingelserne for almindelige danske ulykkesforsikringer – være sig individuelle forsikringer eller kollektive – bestemmer, at den forsikrede er berettiget til dækning, hvis han bliver "invalideret", og at invaliditeten fastsættes "efter den medicinske invaliditet på grundlag af lægelige oplysninger og Arbejdsskadestyrelsens méntabel".

Der er ikke tale om en standardisering af forsikringsbetingelserne – en normalpolice – men det netop anførte om forsikringsbetingelserne er efter min opfattelse i så væsentlig grad dækkende, at der ikke er tale om en urimelig forenkling af baggrunden for den problemstilling, der beskrives i det følgende.

2. For sagsbehandlere i forsikringsselskaber bliver det derfor let en selvfølge, at dækningen til en forsikret, der kommer ud for en ulykke, er bestemt af, hvor stor en *mén-grad* ulykken har forårsaget?

Jørgen Nørgaard

Højesteretsdommer, født 1939. Medlem af Forsikringsankenævnet. Redaktør af *Karnovs lovsamling*. Har bl.a. skrevet *Aftaleloven*, DjøF, 3. udg. 1999; *Fonde og foreninger*, Gad, 1993 (begge med Lennart Lyng Andersen) samt *Vedtægter og aktionæroverenskomster* (med Erik Werlauff), DjøF, 2. udg. 1995. Medforfatter til bl.a.: *Lærebog i erstatningsret*, DjøF, 4. udg. 1999; *Selskabsformerne*, DjøF, 3. udg. 1997; *Aftaler og mellemmænd*, GadJura, 3. udg. 1997; *Arveret*, DjøF, 3. udg. 1998; *Familieret*, DjøF, 4. udg. 1996; *Dansk Privatret*, DjøF, 11. udg. 1999; *Lærebog i Dansk og International Erhvervsret*, DjøF, 4. udg. 1999; *Lærebog i Dansk og International Køberet*, DjøF, 2. udg. 1996; *Danish Business Law*, DjøF, 1998. Kontakt: Højesteret, Prins Jørgens Gaard 13, 1218 København K. 3315 6650.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FEST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

For den forsikrede er det måske knap så oplagt, at det er méngraden, der er relevant. Arbejdsskadeforsikringsloven fra 1978 og erstatningsansvarsloven fra 1983 – der nok er den bedst kendte – opererer jo med et tostrengt system: erhvervsevnetabsprocent og méngrad. Hvorfor er det så méngraden, der skal være afgørende? Et spørgsmål af denne art – som naturligvis har tendens til at blive stille, når erhvervsevnetabsprocenten er højere end méngraden – vil forsikringsselskabers sagsbehandlere typisk besvare ved at henvise til, at retsstillingen beror på den indgåede aftale, at forsikringsbetingelserne er en del af denne aftale, og at disse betingelser entydigt fastlægger, at méngraden er afgørende.

Forsikringsankenævnet har i en række kendelser – også kendelser fra 1990'erne – i det væsentlige bakket dette standpunkt op, og også domstolene har i betydeligt omfang kunnet følge forsikringsselskaberne, jf. senest Højesterets dom af 6. oktober 1999 i sag 55/1996.

3. På denne baggrund har det vakt forundring – og ikke netop sympati – hos en række forsikringsselskaber, at Forsikringsankenævnet inden for det seneste par år har afsagt nogle kendelser, hvorefter den forsikrede har kunnet påberåbe sig erhvervsevnetabsprocenten over for ulykkesforsikringsselskabet og derved har opnået en større dækning, end hvis méngraden var blevet anset for afgørende.

De følgende bemærkninger er ikke ment som et defensorat af disse kendelser, selv om det er vanskeligt at undgå, at artiklen får denne karakter, men som en redegørelse for, hvorfor nævnet – nævnets flertal – har fundet, at de pågældende sager repræsenterer en særlig sagstype, som giver anledning til særlige overvejelser.

Nedenfor i afsnittene 4-8 gennemgås de fem sager, der inden for den nævnte periode har foreligget til afgørelse i nævnet. De afsagte kendelser gennemgås i kronologisk rækkefølge, fordi nævnets overblik over sagstypen naturligvis bliver bedre fra sag til sag.

4. Sag nr. 43.639 (kendelse af 19. september 1997)

I forbindelse med optagelsen af et realkreditlån i Realkredit Danmark i 1985 tegnede A gennem realkreditinstituttet – ved at udfylde og underskrive en tilmeldingsblanket – en kollektiv ulykkesforsikring i Chubb Insurance Company of Europe (v/PFA Skade-agentur). I den *folder*, der blev udleveret af realkreditinstituttet ved forsikringstegningen, hedder det bl.a.: “For ... [kreditforeningens] medlemsforsikring gælder ... [forsikringsselskabets] almindelige forsikringsbetingelser for kollektiv ulykkesforsikring” og “Forsikringen dækker ved en stedsevarende invaliditet på minimum $2/3$ efter et ulykkestilfælde”. I forsikringsbetingelserne for ulykkesforsikringen – der ikke blev udleveret til forsikringstageren ved tegningen/tilmeldingen – hedder det bl.a.: “Medfører et ulykkestilfælde en stedsevarende invaliditet på minimum $66\ 2/3\%$ i henhold til Sikringsstyrelsens [nu Arbejdsskadestyrelsen] méntabel, udbetales forsikringssummen.”

I 1992 kom A ud for et ulykkestilfælde. Hendes méngrad blev fastsat til 12%. Hun måtte antages at have mistet $2/3$ af sin erhvervsevne, idet hun blev tilkendt mellemste førtidspension.

Det hedder i nævnets kendelse, der – som alle de gennemgæede afgørelser – er en flertalsafgørelse:

“En forsikring som den foreliggende må antages at være tegnet for at sikre Realkredit Danmarks låntager (klageren), at hun har midler til at tilbagebetale lånet, hvis hun måtte komme ud for et varigt indtægtstab i forbindelse med en alvorlig ulykke. En adækvat forsikring vil derfor skulle dække Realkredit Danmarks låntager ved et betydeligt tab af erhvervsevne frem for ved en betydelig méngrad. Hvis forsikringen ikke er tegnet med sådanne forsikringsvilkår – hvad Realkredit Danmarks kollektive ulykkesforsikring hos Chubb Insurance Company of Europe ikke er – bør dette klart fremgå af det materiale, der udleveres til Realkredit Danmarks låntager. At det er méngraden, der er relevant for forsikringsdækningen, fremgår vel af AFIAS (Chubb Insurance’s) almindelige betingelser for kollektiv ulykkesforsikring, som der er henvist til i den “folder”, som Realkredit Danmark udleverede i forbindelse med klagerens tilmeldelse til forsikringen, men disse forsikringsbetingelser var ikke optaget i “folderen” og blev heller ikke særskilt udleveret til Realkredit Danmarks låntager ved

hendes tilmelding til forsikringen. Under disse omstændigheder finder nævnets flertal, at det er størrelsen af klagerens tab af erhvervsevne, som er afgørende for, om hun skal anses for dækket af den tegnede ulykkesforsikring. Nævnets flertal bemærker hermed tillige, at en méngrad på 66 2/3% slet ikke anvendes i de almindeligt gældende méntabeller, hvorimod brøken 2/3 er velkendt i forbindelse med opgørelse af erhvervsevnetab."

Som så ofte ved "førstegangs-afgørelser" har man valgt at tage alt med, der støtter resultatet. Det må efter den øvrige ordlyd af kendelsen antages, at nævnets afsluttende bemærkning ikke "bærer" resultatet – at dette med andre ord var blevet det samme, selv om forsikringssselskabet havde sat skæringen ved 50% (1/2) i stedet for ved 66 2/3% (2/3), if. også de nedenfor i afsnit 5, 6 og 8 omtalte afgørelser.

5. Sag nr. 47.795 (kendelse af 29. marts 1999)

FED 1999.1322

I forbindelse med optagelse af et lån i en bank i 1990 tegnede B gennem banken – ved at udfylde og underskrive en tilmeldingsblanket – en kollektiv ulykkesforsikring i Chubb Insurance Company of Europe (v/PFA Skade-agentur). I tilmeldingsblanketten hedder det under overskriften "Kortfattede regler for ... gruppeulykkesforsikring knyttet til udlånskonti" bl.a.: "Forsikringen dækker, hvis et ulykkestilfælde medfører varig invaliditet på mindst 50%". Der blev ikke udleveret andet materiale til B.

I 1994 blev forsikringen ændret, således at der udbetales erstatning allerede ved en méngrad på 25%.

I forsikringsbetingelserne hedder det: "Medfører et ulykkestilfælde varigt mén på mellem 25-50%, udbetales en erstatning på lige så mange procent af forsikringssummen, som méngraden udgør. Medfører et ulykkestilfælde varigt mén på minimum 50%, udbetales den fulde forsikringssum ... Méngraden fastsættes efter den tilskadekomnes medicinske méngrad uden hensyntagen til forsikreres erhverv."

Ved et ulykkestilfælde i december 1994 beskadigede B ryggen. Hendes méngrad blev fastsat til 15%. Hun måtte antages at have mistet i hvert fald 50% af sin erhvervsev-

ne, idet hun som følge af ulykken blev tilkendt mellemste førtidspension.

Det hedder i nævnets kendelse:

“En forsikring som den foreliggende må antages at være tegnet for at sikre bankens låntager (klageren), at hun har midler til at tilbagebetale lånet, hvis hun måtte komme ud for et varigt indtægtstab i forbindelse med en alvorlig ulykke. En adækvat forsikring vil derfor skulle dække bankens låntager ved et betydeligt tab af erhvervsevne frem for ved en betydelig méngrad. Hvis forsikringen ikke er tegnet med sådanne forsikringsvilkår – hvad bankens kollektive ulykkesforsikring hos Chubb Insurance Company of Europe ikke er – bør dette klart fremgå af det materiale, der udleveres til bankens låntager. At det er méngraden, der er relevant for forsikringsdækningen, fremgår vel af Chubb Insurance’s almindelige betingelser for kollektiv ulykkesforsikring, men disse forsikringsbetingelser blev ikke særskilt udleveret til bankens låntager ved hendes tilmelding til forsikringen eller på anden måde oplyst for hende. Under disse omstændigheder finder nævnet, at det er størrelsen af klagerens tab af erhvervsevne, som er afgørende for hendes dækning under den tegnede ulykkesforsikring. Da klagerens erhvervsevnetabsprocent som følge af ulykken må antages at være mindst 50, jf. tildelingen af mellemste førtidspension, skal selskabet udbetale den fulde forsikringssum.”

6. Sag nr. 47.418 (kendelse af 6. maj 1999)

I tilslutning til oprettelse af en budgetserviceordning i Den Danske Bank aftales det mellem banken og c, at c tegnede en såkaldt budgetforsikring – ikke overraskende i Danske Forsikring. I forbindelse med forhandlingerne i banken fik c udleveret folderen/brochuren “Budgetservice”, hvor det under overskriften “Budgetforsikring” indledningsvis hedder: “De kan også forsikre Deres budget. En budgetforsikring dækker et helt års budget i tilfælde af ... ulykke, der medfører 50% invaliditet ... Budgetforsikring forlænges automatisk for et år ad gangen ...”. Forsikringsbetingelserne blev ikke udleveret under forhandlingerne i banken, men de blev udleveret til c, da forsikringsselskabet nogle dage senere godkendte, at c blev optaget i forsikringsordningen. I forsikringsbetingelserne hedder det: “Såfremt ulykkestilfældet har medført en invaliditetsgrad på mindst 50%, har forsikrede ret til hele

forsikringssummen ... Invaliditetsgraden fastsættes efter den tilskadekomnes medicinske invaliditet og uden hensyntagen til den forsikredes erhverv, jf. invaliditetsskala. Ved invaliditet, som ikke kan ansættes efter den benyttede skala, ansættes invaliditetsgraden i henhold til forringelsen af evnen til at udføre almindeligt arbejde og uden at hensyn tages til forsikredes erhverv ... Ved invaliditet, som ikke umiddelbart kan fastsættes efter ovenfor anførte skala, ansættes invaliditetsgraden forholdsmæssigt og uden hensyn til forsikredes erhverv. For invaliditeter under 50% ydes ikke erstatning."

I 1995 kom C ud for et ulykkestilfælde. Han blev i den anledning tilkendt højeste førtidspension. Forsikrings-selskabet bestred ikke, at C's erhvervsevne – indtjeningsevnen – var forringet med mindst 50%, men fandt ikke dette afgørende, idet méngraden ikke nåede op på 50%.

Det hedder i nævnets kendelse:

"Forsikringen er – ubestridt – tegnet af klageren i tilslutning til hans budgetserviceordning i Den Danske Bank. I forbindelse med de forhandlinger i banken, som resulterede i, at klageren ønskede at tegne forsikringen, fik han udleveret brochuren "Budgetservice", hvori det under overskriften "Budgetforsikring" indledningsvis hedder: "De kan også forsikre Deres budget. En budgetforsikring dækker et helt års budget i tilfælde af ... ulykke, der medfører 50% invaliditet".

Herefter må det have været meget nærliggende for klageren at gå ud fra, at han var i færd med at tegne en forsikring, som var således indrettet, at dækningspligt for selskabet udløstes ved en ulykke, som forringede hans erhvervsevne – indtjeningsevne – med mindst 50%. På denne baggrund kan et andet dækningsresultat kun indtræde, hvis dette har meget sikre holdepunkter i de forsikringsbetingelser, der må antages først at være blevet udleveret, da selskabet havde godkendt, at klageren blev optaget i forsikringsordningen.

Forsikringsbetingelsernes – ikke særligt fremhævede – klausul: "Invaliditetsgraden fastsættes efter den tilskadekomnes medicinske invaliditet og uden hensyntagen til forsikredes erhverv, jf. invaliditetsskala" indeholder ikke de fornødne "sikre holdepunkter". Der er herved tillagt baggrunden for forsikringens tegning væsentlig betydning, jf. ovenfor.

Da klageren – ubestridt – er blevet tilkendt højeste førtidspension som følge af ulykken, finder nævnets flertal, at det

kan lægges til grund, at klagerens erhvervsevne – indtjeningssevne – er forringet med mindst 50%. Klageren er derfor berettiget til den fulde forsikringssum, der skal forrentes med sædvanlig morarente fra den 1/2 1998, jf. forsikringsaftalelovens § 24.”

Sagen adskiller sig fra sagerne 43.639 og 47.795 ved at vedrøre et tilfælde, hvor forsikringsbetingelserne er blevet udleveret til den forsikrede – dog ikke på det hensigtsmæssige tidspunkt, nemlig i forbindelse med underskriften på tilmeldingsblanketten, som for den forsikrede er det tidspunkt, da beslutningen bliver taget. Afgørelsen må derfor være mindre sikker end dem, der er blevet offentliggjort i sagerne 43.639 og 47.795.

7. Sag nr. 49.733 (kendelse af 4. oktober 1999)

Ved at udfylde og underskrive en tilmeldingsblanket i en bank tegnede D i 1993 en gruppelevsfor sikring med invaliditetsdækning hos PFA Pension. Pr. 1. januar 1996 blev forsikringen overført fra PFA til Topdanmark.

Forsikringsbetingelserne var optrykt på tilmeldingsblankettens bagside, og D skrev ved tilmeldingen i 1993 under på at være “bekendt med forsikringsvilkårene, der er anført på bagsiden af denne blanket.” I forsikringsbetingelserne hedder det bl.a.: “Forsikringen dækker, hvis et ulykkestilfælde medfører varig invaliditet på mindst 25% i henhold til Sikringsstyrelsens [nu Arbejdsskadestyrelsens] méntabel”. Méntabellen var ikke vedlagt – det er den praktisk taget aldrig i disse sager!

Da Topdanmark overtog gruppeforsikringsordningen i 1996, gav man markedsføringen en indsprøjtning ved at udforme en brochure med titlen “Udvidet gruppelevsfor sikring – med invaliditetsdækning”. Under overskriften “Hvorfor overhovedet tegne en gruppelevsfor sikring?” hedder det i brochuren bl.a.: “Hvis du er gift og måske har børn, er svaret indlysende: I tilfælde af, at du mister erhvervsevnen ved en ulykke, eller måske allerværst – dør tidligt, så vil der være brug for en økonomisk støtte til dig eller dine efterladte. Men også hvis du er enlig og har økonomiske forpligtelser, er det en god idé, du sikrer dig med en gruppelevsfor sikring ... I modsætning til de fleste andre dækker vores gruppelevs også invaliditet efter en

ulykke. Ved varig invaliditet på mere end 25% som følge af et ulykkestilfælde udbetales samme sum som ved død ... Invaliditetsgraden fastsættes efter ens regler for alle og afgøres af en læge ... Gruppelivsforsikringen kan også anvendes som sikkerhed for lån i pengeinstitut. I så fald, udbetales forsikringssummen til pengeinstituttet, så gælden indfries”.

I marts 1996 var D impliceret i et færdselsuheld. Arbejdsskadestyrelsen vurderede, at ulykken havde medført en erhvervsevnetabsprocent på 25 og en méngrad på 10%.

Det hedder i nævnets kendelse:

“Selskabet har ikke gjort gældende, at det er uforpligtet, fordi klagerens invaliditetsgrad ikke er *mere end* 25%. Selskabet har alene gjort gældende, at det er uforpligtet, fordi klagerens méngrad – ikke klagerens erhvervsevnetabsprocent – er afgørende for selskabets dækningspligt, og denne méngrad – modsat erhvervsevnetabsprocenten – ikke når det krævede mindstemål på 25%.

Denne problemstilling har nævnet beskæftiget sig med i tre tidligere sager – AK 43.639 (19. september 1997) – AK 47.795 (29. marts 1999) og AK 47.418 (6. maj 1999). Alle tre sager er blevet afgjort – i klagerens favør – med dissens.

I sagen 43.639, hvor forsikringen blev tegnet i tilknytning til optagelse af et realkreditlån, hedder det i præmisserne: “En forsikring som den foreliggende må antages at være tegnet for at sikre Realkredit Danmarks låntager (klageren), at hun har midler til at tilbagebetale lånet, hvis hun måtte komme ud for et varigt indtægtstab i forbindelse med en alvorlig ulykke.”

I sagen 47.795, hvor forsikringen blev tegnet i forbindelse med optagelse af et banklån, hedder det i præmisserne: “En forsikring som den foreliggende må antages at være tegnet for at sikre bankens låntager (klageren), at hun har midler til at tilbagebetale lånet, hvis hun måtte komme ud for et varigt indtægtstab i forbindelse med en alvorlig ulykke.”

I sagen 47.418, hvor forsikringen (en “budgetforsikring”) blev tegnet af klageren i tilslutning til hans budgetserviceordning i en bank, hedder det: “ Herefter [især den nævnte baggrund for sikringens tegning] må det have været meget nærliggende for klageren at gå ud fra, at han var i færd med at tegne en forsikring, som var således indrettet, at dækningspligt for selskabet udløstes ved en ulykke, som forringede hans erhvervsevne – indtjeningsevne – med ...”

Det er således i alle tre afgørelseser begrundelse en vigtig faktor, at forsikringen er tegnet på en baggrund – samtidig opta-

gelse af et realkreditlån hos formidleren af forsikringsaftalen, samtidig optagelse af et banklån hos formidleren af forsikringsaftalen, samtidig tilslutning til en budgetserviceordning hos den bank, der formidlede forsikringsaftalen – som gør det nærliggende for forsikringstageren at regne med, at forsikrings-selskabets dækningspligt er bestemt af erhvervsevnetabsprocenten og ikke méngraden, eftersom dette er den adækvate forsikringsdækning for den, der vil gardere sig mod som følge af en ulykke at komme i en misligholdelsessituation vedrørende overholdelse af vilkårene for realkreditlånet/banklånet/budgetserviceordningen.

Det fremgår af en standardbestemmelse i vilkårene for den PFA-forsikring, som den foreliggende sags klager tegnede i 1993, at den formidlende bank ... er uigenkaldeligt begunstiget for en så stor del af forsikringssummen, som den forsikredes restgæld til banken udgør på udbetalingsdatoen – men der er intet oplyst om, at klageren havde en gæld til ... [banken], da forsikringen blev tegnet, endmindre oplyst noget om, at forsikringen blev tegnet i tilknytning til, at ... [banken] ydede klageren et lån, forhøjede eller forlængede trækningmuligheden på en kredit eller lignende.

Når dette – at baggrunden for forsikringens tegning ikke kan antages at have givet klageren særlige holdepunkter for at regne med, at forsikrings-selskabets dækningspligt er bestemt af erhvervsevnetabsprocenten – sammenholdes med, at det i 1993-forsikringsvilkårene – som klageren har modtaget og har skrevet under på at være bekendt med – hedder: "Forsikringen dækker, hvis et ulykkestilfælde medfører varig invaliditet på mindst 25% i henhold til Sikringsstyrelsens méntabel", finder nævnet, at selskabet har været berettiget til at afvise at yde forsikringsdækning.

Nævnet finder det uheldigt, at Topdanmarks brochure "Udvidet gruppelivsforsikring – med invalidedækning" – som klageren dog tidligst kan antages at være blevet bekendt med, da ordningen overførtes fra PFA Pension til Topdanmark – er udformet så upræcist og sine steder vildledende, som tilfældet er, men nævnet finder ikke, at det i brochuren anførte kommer afgørende i betragtning over for det ovenfor anførte."

Det er ganske skarpe afsluttende ord om forsikringsselskabets brochure – men når det betænkes, at selskabets jurister er af den opfattelse, at det er den forsikredes méngrad, som er afgørende for selskabets forpligtelse, må man også sige, at markedsføringsafdelingen havde fået alt for frit spil, da brochuren blev udformet. Det sidstnævnte er

en problemstilling, som Forsikringsankenævnet møder i ganske mange sager, og som man hos selskaberne bør tage mindre let på, end det hidtil synes at være sket mange steder. Vel er brochurer, foldere m.v. ikke selve aftalevilkårene, men i takt med, at disse vilkår måtte være ikke ganske præcise, kan udsagn i brochurer m.v. få betydning for fortolkning af vilkårene – ikke mindst, hvis forsikringerne er blevet solgt gennem såkaldt alternative salgskanaler, der ikke kan antages under "salget" at have korrigeret de anprisningsagtige udsagn i brochuren, jf. nedenfor i afsnit 9. Der er kort sagt grænser for, i hvilket omfang selskabets højre hånd kan tillade sig ikke at vide, hvad den venstre gør.

Også i sag nr. 49.733 – der altså resulterede i en "frifindelse" af selskabet – var der tale om en flertalsafgørelse. Det er næppe indiskret at nævne, at flertallet var anderledes sammensat end i de "fældende" afgørelser.

8. Sag 49.912 (kendelse af 18. oktober 1999)

I forbindelse med optagelsen af et lån i pengeinstituttet sds i 1987 tegnede E gennem pengeinstituttet – ved at udfylde og underskrive en tilmeldingsblanket – en kollektiv ulykkesforsikring i Tryg Forsikring, nu Tryg-Baltica. I tilmeldingsblanketten hedder det bl.a.: "For lån med sds-Sikring gælder ... TRYGS almindelige forsikringsbetingelser for gruppeulykkesforsikring ved invaliditet, medmindre disse er fraveget i aftalen ... Detaljerede forsikringsbestemmelser kan rekvireres hos TRYG Forsikring og Forenede Gruppeliv" og "Forsikringen dækker, hvis et ulykkestilfælde medfører varig invaliditet på minimum 50%".

I forsikringsbetingelserne – som det måtte lægges til grund, at E ikke havde fået udleveret – hedder det bl.a., at "Invaliditeten fastsættes uden hensyn til den forsikredes erhverv efter den medicinske invaliditet på grundlag af lægelige oplysninger og Arbejdsskadestyrelsens méntabel".

Efterfølgende kom E til skade ved et færdselsuheld. Arbejdsskadestyrelsen vurderede E's méngrad som følge af ulykken til 15% og erhvervsevnetabsprocenten til 65%. E blev tildelt mellemste førtidspension.

Det hedder i nævnets kendelse:

“En forsikring som den foreliggende må antages at være tegnet for at sikre bankens låntager (klageren), at han har midler til at tilbagebetale lånet, hvis han måtte komme ud for et varigt indtægtstab i forbindelse med en alvorlig ulykke. En adækvat forsikring vil derfor skulle dække bankens låntager ved et betydeligt tab af erhvervsevne frem for ved en betydelig méngrad. Hvis forsikringen ikke er tegnet med sådanne forsikringsvilkår – hvad bankens kollektive ulykkesforsikring hos Tryg-Baltica Forsikring ikke er – bør dette klart fremgå af det materiale, der udleveres til bankens låntager. At det er méngraden, der er relevant for forsikringsdækningen, fremgår vel af Tryg-Balticas Forsikringsbetingelser for kollektiv ulykkesforsikring, men det lægges til grund, at disse forsikringsbetingelser ikke er blevet udleveret til klageren. Under disse omstændigheder finder nævnet, at det er størrelsen af klagerens tab af erhvervsevne, som er afgørende for hans dækning under den tegnede ulykkesforsikring. Da klagerens erhvervsevnetabsprocent som følge af ulykken er over 50, jf. Arbejdsskadestyrelsens vurdering samt tildelingen af mellemste førtidspension, skal selskabet udbetale den fulde forsikringssum.”

9. Det fremgår af de i afsnittene 4-8 omtalte kendelser fra Forsikringsankenævnet, at nævnet har tillagt den *situation, i hvilken ulykkesforsikringen er blevet tegnet*, stor betydning. Også den “frifindende” afgørelse i sag nr. 49.733 vidner herom, selv om resultatet i denne sag naturligvis bestyrkes af, at forsikringsvilkårene var optrykt på tilmeldingsblankettens bagside. Når NN tegner en ulykkesforsikring i et realkreditinstitut eller i et pengeinstitut i forbindelse med, at han optager et lån, får en kredit forhøjet eller forlænget, eller tilmelder sig en budgetserviceordning, er det særdeles nærliggende – vel allermost i “budgetservicetilfældet” – at antage, at NNS formål med at tegne forsikringen er, at han vil gardere sig mod som følge af en ulykke at komme i den situation, at han ikke kan overholde sine rente- og afdragsforpligtelser ifølge aftalen med realkredit- eller pengeinstituttet. Man går næppe nogen for nær ved at antyde, at det netop er for at komme så tæt som muligt på det øjeblik, da behovet for en ulykkesforsikringsdækning står låntageren klart, at forsikringsselskaberne etablerer sig med “alternative salgs-

kanaler" for ulykkesforsikringer i kreditforeninger og pengeinstitutter. Selskaberne følger den samme salgsstrategi som de supermarkeder, der har hylderne med slik placeret i børns øjen- og gribehøjde.

Hvis forsikringsselskaberne så også havde det produkt på hylderne, som passer til behovet – en ulykkesforsikring, hvor dækningen er bestemt af (også) erhvervsvevnetabsprocenten – ville alt være godt. Når – så længe – selskaberne ikke har det, forekommer det nærliggende at kræve af dem, at de sikrer, at det bliver tydeliggjort for NN, at han ikke ved forsikringstegningen får det, som han – rimeligt – tror, han får. Det bør være forsikringsselskabernes risiko, at denne tydeliggørelse finder sted. Selskaberne bør ikke kunne gemme sig bag de "alternative salgskanaler" – en del af problemet er med stor sandsynlighed disse salgskanalers manglende forsikringskundskaber – og over for NN bør et selskab ikke kunne henvise til, at man *har* instrueret den "alternative kanal", der så blot har svigtet. Tydeliggørelse er *dels* et spørgsmål om forsikringsbetingelsernes klarhed – og det kan gøres meget bedre end ved at henvise til "medicinsk invaliditet", "uden hensyn til den forsikredes erhverv" og "Arbejdsskadsstyrelsens méntabel" (som ikke udleveres) – *dels* et spørgsmål om at få udleveret forsikringsbetingelserne til NN på det relevante tidspunkt, nemlig under forhandlingerne forud for NNS underskrift på tilmeldingsblanketten.

Vil forsikringsselskaberne kommunikere med mange mennesker – hvoraf en stor del er helt forudsætningsløse – og betjene sig af alternative salgskanaler, må man evne at sætte sig i de pågældende menneskers sted. Det er ikke kun en opgave for markedsføringsafdelingen, det er også en sag for selskabernes jurister, når de skriver policer. Indtil nu har det knebet for forsikringsselskaberne at "identificere" sig med de mennesker, der tegner en (kollektiv) ulykkesforsikring i tilknytning til optagelse af lån og lignende i pengeinstitutter og kreditforeninger. Forsikringsmiljøets indforståelse synes at have været for stor – ytringer af typen "en ulykkesforsikring dækker naturligvis den medicinske invaliditet", "hvad skulle den ellers dække", og "sådan har det altid været", synes at have mødt

for lidt modstand inden for murene. For folk på den anden side af muren er det ikke nogen selvfølge, at invaliditet er "medicinsk invaliditet" – arbejdsskadeforsikringsloven og erstatningsansvarsloven med det tostrengede system kom som nævnt henholdsvis i 1978 og 1983.

Forsikringsselskabernes sagsbehandlere anfører undertiden, at "folk må da kunne sige sig selv, at til den præmie kan det ikke være erhvervsevnetabsprocenten, der er dækket". Det er næppe noget bæredygtigt argument. Prisdannelsen på kollektive forsikringsordninger er ikke let gennemskuelig.

Det kan heller ikke antages at være et afgørende argument for forsikringsselskaberne, at de forsikrede – hvis man følger de ovenfor i afsnittene 4-8 angivne retningslinier – kan tænkes at få det bedste af begge verdener: Dækning efter méngraden, hvis *den* er højest; dækning efter erhvervsevnetabsprocenten, hvis *den* er højest. Den problemstilling gælder for mange andre erhvervsforetagender, der henvender sig til publikum med upræcise standardvilkår.

10. Det er jo ikke givet, at Forsikringsankenævnet har fundet de vises sten – slet ikke givet, at man har fundet dem alle – og som nævnt tidligere, er det i hvert fald således, at nogle af de afgørelser, der er refereret ovenfor i afsnittene 4-8, er mere sikre end andre. Det kan derfor have interesse, at den norske Høyesterett har beskæftiget sig med problemstillingen i en dom afsagt den 27. november 1997 (NRT 1997.1807). Det hedder i "domshovedet":

"Gjeldsforsikring tegnet i mai 1989 omfattet også invaliditet i form av ervervsmessig uførhet. – Uttalt at når et forsikringsselskap markedsfører og selger et standardisert forsikringsprodukt gjennom finansinstitusjoner og meglere, må selskapet ha risikoen i tilfelle informasjon om begrensninger i dekningsomfanget ikke kommer frem til forsikrede. – I tilfelle tvil om forståelsen av forsikringsavtalen, må uklarheten normalt gå ut over selskapet. Ved en eventuell motstrid vil særskilt avtalte vilkår gå foran selskapets alminnelige vilkår."

Førstevoterende – som de øvrige 4 dommere erklærede sig enige med – udtaler som en del af sit votum:

“Jeg tilføyer at hovedformålet med en gjeldsforsikring for personlig lån etter en vanlig forståelse må være å sikre mot bortfall av inntekt ved ulykke, eventuelt også ved sykdom om forsikringen utvides til å omfatte dette. Når gjeldsforsikringen ble markedsført på 1980-tallet, hadde forsikringsselskapene i forhold til de kunder gjeldsforsikringen henvendte seg til all oppfordring til å avklare dekningsomfanget. Forsikringskundene ble på visse vilkår tilbudt å sikre seg mot at et personlig lån ble innkrevd i tilfelle død eller ved invaliditet på grunn av en ulykke. Det måtte da klart ha framgått av forsikringsvilkårene at dekningsomfanget var vesentlig begrenset i tilfelle en ulykke førte til invaliditet. Jeg er etter dette kommet til at den gjeldsforsikring ektefellene Evensen tegnet i mai 1989 omfatter invaliditet i form av ervervsmessig uførhet... ”.¹

Hensigten med at nævne den norske afgørelse er ikke at hævde, at hermed er den norske Høyesteretts velsignende hånd strakt ud over de refererede afgørelser fra det danske Forsikringsankenævn, men at påpege, at man i et andet – nærtstående – land har gjort sig tanker, der i alt fald ikke ligger fjernt fra Forsikringsankenævnets.

1. Dommen er omtalt af Elisabeth Berthelsen i det norske fagtidsskrift *Forsikringstidende* nr. 3-1998.

Hvad lægger domstolene i begrebet stationærtidspunkt?

Indhold

- 1 Den klassiske model for udmåling af kompensation for personskade 177
- 2 Kampen om stationærtidspunktet. Kampen om procenterne 179
- 3 Den hævdvundne opfattelse af stationærbegrebet 181
- 4 Den evolutionære og den revolutionære udvikling i retspraksis om udmåling 183
- 5 Stationærbegrebets indhold. Nogle hovedproblemer, hvortil den hævdvundne definition giver anledning 185
 - 5.1 *Kravet om bedring* 186
 - 5.2 *Kravet om, at bedringen skal være forventet* 187
 - 5.3 *Kravet om, at forventningen om bedring skal være ophørt* 189
- 6 Retspraksis om stationærbegrebets indhold 190
 - 6.1 *Kravet om bedring* 191
 - 6.2 *Kravet om, at bedringen skal være forventet* 192
 - 6.3 *Kravet om, at forventningen om bedring skal være ophørt* 198
 - 6.4 *Domstolenes stationærbegreb defineret* 198
- 7 Særligt om Arbejdsskadestyrelsens definition 199
 - 7.1 *Arbejdsskadestyrelsens nuværende definition* 199
 - 7.2 *Arbejdsskadestyrelsens tidligere definition* 204
- 8 Retspraksis om stationærtidspunktets retsvirkninger 205
 - 8.1 *Tabt arbejdsfortjeneste* 205
 - 8.2 *Svie og smerte* 215
 - 8.3 *Varigt mén* 221
 - 8.4 *Tab af erhvervsevne* 227
- 9 Gældende rets udmålingsregler sammenfattet 230

Jens Ravnkilde

Advokat, født 1947. Magister i filosofi fra universiteterne i København og Oxford, guldmedalje fra Odense Universitet. Dr. phil. på en afhandling om sprogfilosofi fra Københavns Universitet 1980. Kontakt: Strandgade 10, 1401 København K, 3296 0059. E-mail: jens.ravnkilde@teliamail.dk

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

Figurør

- Figur 1 Kampen om stationærtidspunktet 179
- Figur 2 Kampen om procenterne 180
- Figur 3 Retstilstanden før U 1999.394 H vedrørende udmåling af erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i perioden fra stationærtidspunktet til arbejdets genoptagelse 208
- Figur 4 Retstilstanden efter U 1999.394 H vedrørende udmåling af erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i perioden fra stationærtidspunktet til arbejdets genoptagelse 209
- Figur 5 I medfør af U 1999.394 H skal tabt arbejdsfortjeneste erstattes frem til tidspunktet for arbejdets genoptagelse, uanset, om dette indtræder før eller efter stationærtidspunktet, jf. (1) og (3) 209
- Figur 6 Der opstår et udækket indtægtstab, medmindre tabt arbejdsfortjeneste kompenseres i forhold til rest-erhvervsevnen i perioden fra stationærtidspunktet til skadelidte genoptager arbejdet i den udstrækning, han kan 213
- Figur 7 Gældende ret vedrørende ophørsterminen for krav på tabt arbejdsfortjeneste ved forskellige erhvervsevnetabsprocenter 214
- Figur 8 I medfør af U 1999.394 H analogt skal svie og smerte kompenseres frem til tidspunktet for arbejdets genoptagelse, uanset om dette indtræder før eller efter stationærtidspunktet, jf. (1) og (3) 221

1 Den klassiske model for udmåling af kompensation for personskade

Begrebet *stationærtidspunkt* har betydning for personskadeerstatningsretten, fordi det ifølge ordlyden af Erstatningsansvarslovens §§ 2-5 spiller en rolle for udmålingen af alle de fire vigtigste erstatningsposter, som loven anerkender. Rollen er ikke helt den samme i alle fire tilfælde. For det første udgør stationærtidspunktet ophørstermin eller alternativ ophørstermin for perioden, i hvilken der skal ydes erstatning for skadens forbigående følger. Ifølge § 2 skal erstatning for tabt arbejdsfortjeneste således fastsættes for tiden fra skadens indtræden, indtil skadelidte kan begynde at arbejde igen eller skadelidtes helbredstilstand er blevet stationær, mens § 3 bestemmer, at godtgørelse for svie og smerte skal betales fra skadens indtræden indtil helbredstilstanden er blevet stationær. For det andet fungerer stationærtidspunktet som målepunkt for udmåling af kompensation for de varige skadefølger. Således fastslår § 4, at méngraden fastsættes efter forholdene på det tidspunkt, da skadelidtes helbredstilstand blev stationær, og § 5, at der tilkommer skadelidte erstatning for tab af erhvervsevne, hvis skaden, efter at skadelidtes helbredstilstand er blevet stationær, har medført varig nedsættelse af hans evne til at skaffe sig indtægt ved arbejde.^{1, 2}

Disse fire regler udgør tilsammen, hvad man kunne kalde den *klassiske model* eller *Erstatningsansvarslovens model* for udmåling af kompensation for personskade. Modellen bygger på tre enkle tanker:

1. Det er ikke helt præcist at tale om, at stationærtidspunktet fungerer som målepunkt i medfør af § 5s ordlyd. Nuancerne må imidlertid ignoreres indtil afsnit 8.4.

2. De to øvrige erstatningsposter, som Erstatningsansvarsloven anerkender, er helbredelsesudgifter og andet tab som følge af skaden, jf. § 1. § 1 omtaler ikke stationærtidspunktet. Det er imidlertid almindeligt antaget,

at helbredelsesudgifter kun skal betales frem til stationærtidspunktet, og at positive udgifter, som skaden udløser, f.eks. omkostninger til løbende tilpasning af en protese, efter stationærtidspunktet kun kan kræves erstattet som "andet tab". I det følgende er jeg imidlertid af pladshensyn nødsaget til at udelade en nærmere drøftelse af disse to erstatningskategorier.

1. Det foreløbige tab skal erstattes frem til stationærtidspunktet, men ikke derefter. Stationærtidspunktet fungerer altså som *ophørstermin for det foreløbige tab*.
2. Hvis skaden på stationærtidspunktet har varige følger, afløses kravet på kompensation af det foreløbige tab på stationærtidspunktet af et krav på kompensation for det varige tab. Lad os udtrykke dette ved at tale om, at stationærtidspunktet fungerer som *omdrejningspunkt for det foreløbige og varige tab*.
3. Det varige tab beregnes på grundlag af den méngrad og erhvervsevnetabsprocent, som består på stationærtidspunktet. Stationærtidspunktet fungerer altså som *målepunkt for det varige tab*.³

Den klassiske model indebærer, at stationærtidspunktet er afgørende for

- a. længden af det tidsrum, i hvilket skadelidte har krav på kompensation for sit foreløbige tab. Når tidsrummet kendes, kan det foreløbige tab beregnes, men ikke før;
- b. tidspunktet, hvor kompensation for det foreløbige tab afløses af kompensation for det eventuelle varige tab;
- c. méngrad og erhvervsevnetabsprocent. Når disse størrelser kendes, kan det varige tab beregnes. Størrelserne kendes imidlertid ikke, før end stationærtidspunktet er fastlagt.

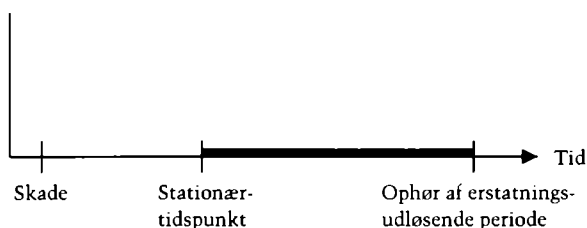
I det følgende taler jeg om, at stationærtidspunktet i medfør af den klassiske model har en tredobbelt funktion: det tjener som *ophørstermin*, *omdrejningspunkt* og *målepunkt*.

3. Når jeg i det følgende taler om, at stationærtidspunktet fungerer som omdrejningspunkt, mener jeg blot, at ophørsterminen og målepunktet er samme dato, dvs. er *identiske tidspunkter*. Dette sammenfald betyder, at 2 forudsætter både 1 og 3. Stationærtidspunktet kan jo kun fungere som omdrejningspunkt, hvis stationærtidspunktet samtidig er såvel ophørstermin som målepunkt. Det følger her-

af, at hvis man forkaster 1 eller 3, forkaster man samtidig 2. Forholdet har betydning, fordi Højesteret i U 1999.394 H faktisk forkaster 1, hvortil kommer, at Arbejdsskadestyrelsen gennem en årrække har forkastet 3. Tanken om et omdrejningspunkt er således under pres fra to sider. Der kan i det hele henvises til drøftelsen i det følgende.

2 Kampen om stationærtidspunktet. Kampen om procenterne

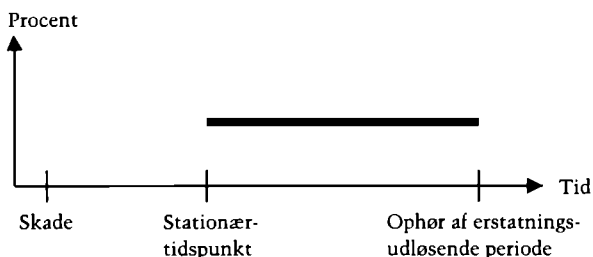
Som følge af det anførte bliver erstatningssager uden varige skadefølger til en *kamp om stationærtidspunktet*. Denne kamp bliver ydermere til et af de to centrale punkter i sager med varige følger. Tag det økonomiske tab som eksempel. Erstatning for erhvervsevnetab skal i medfør af Erstatningsansvarslovens § 6 beregnes som indtægten i året forud for skaden ganget med 6 og med erhvervsevnetabsprocenten. Dette er det samme som at sige, at erhvervsevnetabs(erstatningen svarer til det tab af arbejdsfortjeneste, som skaden påfører skadelidte i de første seks år efter stationærtidspunktet.⁴ I diagrammet nedenfor betegner den fuldt optrukne streg den omtalte seksårige periode. Placeringen af stationærtidspunktet bliver afgørende for den samlede erstatning, fordi den danner ophørstermin for kompensationen for det foreløbige tab; denne kompensation varierer altså med stationærtidspunktet, mens de seks års kompensation forskydes på tidsaksen alt efter stationærtidspunktets placering uden i øvrigt at påvirkes deraf.

Figur 1 Kampen om stationærtidspunktet

Sager med varige følger adskiller sig kun afgørende fra sager uden ved at supplere kampen om stationærtidspunktet med en *kamp om procenterne* (mængde og erhvervsevnetabsprocent). Diagrammatisk kan kampen om procenterne fremstilles som en tvist om placeringen af den fuldt optrukne streg på Y-aksen:

4. Her og i det følgende ser jeg bort fra rentefordelen, uagtet den i andre sammenhænge er afgørende.

Figur 2 Kampen om procenterne

En tvist om udmåling i sager med varige følger består således altovervejende i et forsøg fra skadelidtes side på at få den fuldt optrukne streg væk fra koordinatsystemets nulpunkt, mens skadevolder forsøger at tvinge den ned derpå.⁵

Den klassiske model for udmåling indeholder som nævnt den yderligere facet, der ikke kommer til udtryk i Figur 2, at spørgsmålet, hvor højt procenterne skal lægges, i det hele beror på forholdene på stationærtidspunktet, jf. 3. Den klassiske model indebærer derfor, at placeringen på Y-aksen først kan bestemmes, når placeringen på X-aksen ligger fast. I forbindelse med en stillingtagen til et erstatningskrav skal domstolene derfor i første række fastlægge stationærtidspunktet og derefter procenterne. Også denne rækkefølge understreger den afgørende betydning, som den klassiske model tillægger stationærtidspunktet.

5. Kender man udviklingen i de varige følger og skadelidtes indkomst i året for skaden, kan man beregne det stationærtidspunkt, der er optimalt for henholdsvis skadelidte og skadevolder. Da skadelidte naturligvis kender udviklingen i sin helbredstilstand dag for dag, har han mulighed for at vurdere, hvornår det vil være mest gunstigt for ham at afæske Arbejdsskadestyrelsen en vejledende udtalelse i medfør af Erstatningsansvarsloven. Skadelidte overvejer således ikke blot hvad der skal spørges om, men også *hvor*ndr der skal spørges. Denne bevægelsesfrihed forstår de dygtigste af advokaterne, der har specialiseret

sig i at repræsentere skadelidte, at udnytte, mens de forsikringsadvokater, som repræsenterer skadevolder, typisk ikke kan gøre meget, fordi de kun har kendskab til skadelidtes helbredstilstand på baggrund af sagens lægefaglige bilag.

At der kan spekuleres i forespørgseltidspunktet beror på, at Arbejdsskadestyrelsen på trods af ordlyden i Erstatningsansvarslovens §§ 4 og 5 ikke udtaler sig om størrelsen af mén og erhvervsevnetab på stationærtidspunktet, men om deres størrelse på udtalesestidspunktet. Denne praksis drøftes og bifaldes i afsnit 8.3.4 nedenfor.

3 Den hævdvundne opfattelse af stationærbegrebet

Et centralt punkt i den klassiske model går altså ud på, at man for at udmåle personskadeerstatning i et konkret tilfælde må fastlægge tidspunktet, hvor skadelidtes helbredstilstand blev stationær. Dette forudsætter naturligvis, at vi ved, hvad det vil sige, at den blev det. Vi har behov for at få identificeret det tidspunkt, der i medfør af den klassiske model på en og samme tid fungerer som ophørstermin, omdrejningspunkt og målepunkt. Erstatningsansvarsloven definerer imidlertid ikke stationærbegrebet, uagtet utallige tidspunkter i teorien kan udfylde den tredobbelte funktion. Dette gælder således årsdagen for første sygedag, eller et tidspunkt, der fastlægges ved lodtrækning foretaget af notarius publicus.⁶

Faktisk har en bestemt opfattelse af stationærbegrebet været fremherskende lige siden Erstatningsansvarslovens ikrafttræden, nemlig den opfattelse, som findes i lovens forarbejder. Den kan formuleres som følger:

Stationærtidspunktet indtræder, når man ud fra en lægelig vurdering ikke kan forvente yderligere bedring i skadelidtes helbredstilstand.

Tanken er, at stationærtidspunktet indtræder, når lægerne ikke mener at kunne gøre mere for skadelidte, altså når de anser behandlingsmulighederne for udtømte.

6. At den klassiske model kan forenes med utallige definitioner af stationærbegrebet er *ikke* det samme som at sige, at modellen kan forenes med en hvilken som helst definition.

Faktisk er det en hovedtese i nærværende afhandling, at modellen ikke kan forenes med det, jeg umiddelbart nedenfor kalder den *hævdvundne definition*.

Dette kan vi betegne som den *hævdvundne definition af stationærbegrebet*.⁷

En retsorden, der bygger på den klassiske model og anvender stationærbegrebet i overensstemmelse med den hævdvundne opfattelse, indeholder følgende grundprincip for udmåling af personskadeerstatning:

Så snart lægerne ikke længere mener at kunne gøre yderligere for skadelidte, mister han kravet på kompensation for tabt arbejdsfortjeneste og svie og smerte men erhverver i stedet retten til kompensation for eventuelt varigt mén og erhvervsevnetab, udmålt efter de da rådende forhold.

Hovedopgaven for nærværende afhandling er at vurdere, om dette er gældende dansk ret. Al erstatningsretlig teori efter Erstatningsansvarslovens ikrafttræden besvarer dette spørgsmål bekræftende, hvilket er naturligt, henset

7. Jf. EAL-Betænkning III, s. 98:

"[Skadelidtes tilstand er] stationær, når det efter en lægelig bedømmelse må antages, at skadelidte ikke vil blive yderligere helbredt, dvs. når behandlingen er afsluttet, og der ikke kan forventes yderligere bedring uden behandling"

I U 1999.394 H udtaler Højesteret:

"Det fremgår af forarbejderne, at stationærtidspunktet er det tidspunkt, hvor skadelidte efter en lægelig bedømmelse må antages ikke at ville blive yderligere helbredt."

I U 1999.394 H (landsrettens præmisser) og Møller, EAL-Kommentaren, 5. udg., Kbh. 1999, s. 57 siges:

"En skadelidts tilstand anses i almindelighed [sic] for stationær, når det efter en lægelig bedømmelse må antages, at skadelidte ikke vil blive yderligere helbredt";

Møller, op. cit., s. 58 og A. Vinding Kruse, Erstatningsretten, 5. udg., Kbh. 1989, s. 370 udtaler:

"Stationærtidspunktet er ... det tidspunkt, hvor det må antages, at skadelidtes tilstand ikke vil blive yderligere forbedret".

Karnovs definition lyder som følger (svarende til omformuleringen i EAL-Betænkning IIIs definition, gengivet ovenfor):

"Tilstanden er stationær, når den lægelige behandling er afsluttet, og der efter en lægelig vurdering heller ikke kan ventes yderligere bedring i helbredstilstanden uden behandling."

Tilsvarende FED 1998.713 (byrettens dom):

"Stationærtidspunktet findes at måtte defineres som det tidspunkt, hvor den lægelige behandling er afsluttet, og hvor der efter en lægelig vurdering ikke kan forventes yderligere bedring i helbredstilstanden uden behandling".

til at den klassiske model kommer til udtryk i Erstatningsansvarslovens ordlyd, og at den hævdvundne definition formuleres i lovens forarbejder. I det følgende argumenterer jeg imidlertid for, at det rigtige svar er benægtende.

4 Den evolutionære og den revolutionære udvikling i retspraksis om udmåling

Den klassiske model er udtryk for en lovgivningsindsats, som uden tvivl fortjener anerkendelse. Modellen forlener et politisk ømtåleligt og retsteknisk notorisk vanskeligt retsområde med en enkel og letforståelig grundstruktur. Dette afstedkommer den først og fremmest ved at forlene stationærtidspunktets indtræden med en flerhed af retsvirkninger, jf. *a-c* ovenfor.

Imidlertid er dette ikke det fulde billede. Den klassiske model og dens ledsager, det hævdvundne stationærbegreb, lider under alvorlige skavanker. Disse skavanker har siden midten af 1990erne foranlediget domstolene til at forkaste den hævdvundne definition; og for nylig har Højesteret i U 1999.394 H taget skridt til at opgive den klassiske model.

For det første er selve den hævdvundne definition fejlbehæftet. Den kan virke som klar tale men giver anledning til flere begrebsmæssige vanskeligheder, som gør stationærbegrebet nærmest uanvendeligt. Jeg skitserer defekterne i afsnit 5 nedenfor og domstolenes løsning i afsnit 6. Løsningen, der kommer til udtryk i en halv snes afgørelser fra perioden 1994-99, kan vi kalde for *domstolenes stationærbegreb*.

For det andet lider den klassiske model af den grundlæggende skavank, at den ikke tager højde for det forhold, at *de varige skadefølger ofte ændrer sig fra tid til anden*, f.eks. at méngraden forøges eller formindskes i løbet af

et årelangt behandlingsforløb.⁸ Disse ændringer gør det begrebsmæssigt umuligt og erstatningsretligt uacceptabelt at anvende stationærtidspunktet som *målepunkt* for det varige tab, jf. 3 ovenfor. Som følge heraf kan stationærtidspunktet ikke længere fungere som omdrejningspunktet, hvor kompensation for det foreløbige tab afløses af kompensation for det varige, jf. 2. Hvis man i denne situation fastholder stationærtidspunktets funktion som ophørstermin for det foreløbige tab, jf. 1, opstår i perioden mellem stationærtidspunktet og målepunktet et *ikke-erstattet økonomisk tab*. Dette strider mod et erklæret hovedsigte med Erstatningsansvarsloven.

Domstolenes reaktion på de to skavanker har udløst to udviklinger i reglerne for udmåling af personskadeerstatning. Disse to strømninger skal sondres skarpt fra hinanden, idet den ene er evolutionær, den anden revolutionær. Den evolutionære vedrører stationærbegrebet og foranlediges af domstolenes bevidsthed om behovet for at afhjælpe det hævdvundne stationærbegrebs forskellige defekter. Defekterne *kan* repareres, og domstolene har taget de nødvendige skridt. Denne udvikling efterlader altså den klassiske model *styrket*.

Sideløbende hermed forløber imidlertid en revolutionær ændring af gældende ret. Denne udvikling går i retning af helt at opgive tanken om et tidspunkt, der

8. I forbindelse med ændringer i fastsættelsen af de varige procenter må tre situationer sondres fra hinanden.

Antag, at Arbejdsskadestyrelsen i en vejledende udtalelse i medfør af Erstatningsansvarslovens § 10 1. januar 1995 fastsætter méngraden til 15 % og 1. januar 1996 ændrer dette til 25 %.

Denne ændring kan opfattes på tre forskellige måder, nemlig som udtryk for,

1. at Arbejdsskadestyrelsen mener, at skadelidtes tilstand har undergået en forværring i løbet af 1995, svarende til 10 méngrader;
2. at Styrelsen er kommet til en ny opfattelse af procenten per 1. januar 1995 på baggrund af de *samme* oplysninger; dvs. man ændrer fastsættelsen, fordi man er kommet til

den opfattelse, at den oprindelige fastsættelse var udtryk for en fejl-vurdering af de dengang foreliggende oplysninger;

3. at Styrelsen er kommet til en ny opfattelse af procenten per 1. januar 1995 på baggrund af nye oplysninger. Man ændrer fastsættelsen, fordi man kommer til den opfattelse, at den oprindelige fastsættelse byggede på en ufuldstændig datamængde. I denne situation kan en ny fastsættelse forfægtes uden at forpligte til et synspunkt om, at den oprindelige var udtryk for en fejl.

Ovenfor er det fortolkning 1., der sigtes til.

opfylder den særegne tredobbelte funktion, som den klassiske model tildeler stationærtidspunktet. Udviklingen foranlediges af den ovenfor omtalte defekt ved den klassiske model, at den ikke tager højde for det forhold, at mén og erhvervsevnetab ændres over tid. Denne defekt kan ikke repareres.⁹ Domstolene *må* derfor reagere ved at opgive den klassiske model. I U 1999.394 H har Højesteret taget det afgørende skridt i denne retning.

Den evolutionære og revolutionære udvikling går i hver sin retning og kan derfor kun i en overgangsperiode co-eksistere i gældende ret. Domstolene kan ikke på en og samme tid anvende et stationærbegreb og samtidig afsige afgørelser, der er udtryk for, at man opgiver tanken om, at stationærtidspunktet har betydning for udmålingen af personskadeerstatning. Det kan ikke ændre herved, at det pågældende stationærbegreb er udtryk for en fyldestgørende reparation af det hævdvundne stationærbegrebs defekter. Den revolutionære strømning *overflødig*gør den evolutionære og vil derfor hurtigt erstatte den som bestanddel i gældende ret. De to udviklinger vil formentlig indebære, at vi en periode vil se retssager, hvori Arbejdsskadestyrelsen afgiver vejledende udtalelser om stationærtidspunktet i domstolenes betydning af ordet, og domstolene hverken godkender eller tilsidesætter men *ignorerer* disse udtalelser. Senere vil ingen afæske Arbejdsskadestyrelsen sådanne udtalelser mere.

5 Stationærbegrebets indhold. Nogle hovedproblemer, hvortil den hævdvundne definition giver anledning

Den hævdvundne definition af stationærtidspunktet medfører, at dommeren skal udmåle personskadeerstatning på grundlag af en fastlæggelse af tidspunktet for *ophør* af en *forventning* hos de behandlende læger om *bedring*. Mørket sænker sig straks.

9. Defekten afhjælpes *ikke*, blot fordi den hævdvundne opfattelse af stationærbegrebet forkastes til fordel for domstolenes.

5.1 Kravet om bedring

Kravet om bedring giver anledning til to uklarheder. For det første om den hævdvundne definition går ud på, at enhver bedring udskyder stationærtidspunktet, eller dette forudsætter, at bedringen er af et vist omfang og/eller en vis permanens.¹⁰

For det andet om det virkelig er tanken at frakende *forværringer* betydning.¹¹ I så fald stilles personer med samme varige skadefølger forskelligt, blot de når frem til slutpunktet med divergerende hastighed. Antag, at A og B begge fuldstændig mister erhvervsevnen som følge af et ulykkestilfælde, og at det fulde tab for AS vedkommende indtræder straks efter ulykken, mens BS erhvervsevne i en rum tid er nedsat med mindre end 15 % og først derefter reduceres til en ubetydelighed. Den hævdvundne definition indebærer, at A i dette tilfælde har krav på erstatning for 100 % tab af erhvervsevnen, mens B ikke kan gøre krav på sådan erstatning overhovedet.¹²

Hvad der gælder forværringer i almindelighed gælder også *tilbagefald*. Det sker, at skadelidte efter endt behandling genoptager sit arbejde i væsentligt samme omfang som før, men efter en periode får et tilbagefald, der medfører yderligere sygemelding. Hvis forværringer

10. I en drøftelse af de vanskeligheder, som den hævdvundne definition skaber for domstolene, er det påkrævet at gennemgå de tre rekvisitter *bedring*, *forventning* og *ophør* efter tur. I drøftelsen af hver især af de tre er jeg for enkelhedens skyld nødsaget til at ignorere de to andre. F.eks. må jeg i formuleringen af de vanskeligheder, som kravet om forbedring rejser, se bort fra det forhold, at bedringen skal være forventet.

11. Det eneste teoristed, som tager højde for forværringer, er Gomard & Wad, *Erstatning og godtgørelse*, Kbh. 1986, s. 37, hvor det siges: "Skadelidtes tilstand er stationær i lovens forstand, såfremt det efter en lægelig bedømmelse må antages, at skadelidte nu ikke vil blive yderligere

helbredt, og at tilstanden ikke vil blive forværret".

Læger antager undertiden, at skadelidte ikke er stationær, så længe tilstanden forværres. Et eksempel er FED 1995.1308, hvori en overlæge 29. januar 1990 udtaler, at "...der synes således at ske en jævn forværring af [skadelidtes] tilstand, og tilstanden har således ikke været stationær, som jeg skrev i min erklæring af 19.01.1988".

12. Tilsvarende hvad angår varigt mén. Vedrørende kompensation for de forbigående skadefølger sidder støvlen på den anden fod, eftersom B men ikke A kan gøre krav derpå i den skitserede situation, jf. vedrørende tabt arbejdsfortjeneste U 1988.432.

skal frakendes betydning, udskyder tilbagefald ikke stationærtidspunktet, i hvilket tilfælde skadelidte ikke har krav på kompensation for sit forbigående tab for den anden sygeperiodes vedkommende; dette gælder, selvom ansvar, kausalitet og adækvans eventuelt er notorisk eller ubestridt.¹³

5.2 Kravet om, at bedringen skal være forventet

De fleste retstvister kræver af dommeren, at han tager stilling til spørgsmål om, hvordan tingene forholdt sig i fortiden. Den hævdvundne definition af stationærbegrebet indebærer imidlertid, at han i forbindelse med en tvist om stationærtidspunktet skal fastlægge et særegent subjektivt forhold i fortiden, nemlig lægernes daværende vurdering af de *fremtidige* behandlingsmuligheder. Dommeren forventes med andre ord at udmåle personskadeerstatning på grundlag af en retrospektiv konstatering af en *prognose*. Dette er meget akavet.

Den generelle vanskelighed, som denne forventnings- eller prognoserekvisit forårsager, suppleres af det praktisk betydningsfulde spørgsmål, hvilken betydning *overraskelser* skal tillægges, altså at en bedring indtræder uforudset, eller at en forventet bedring udebliver. Den hævdvundne definition medfører, at det eneafgørende for fastlæggelsen af stationærtidspunktet er forventningen selv, og at overraskelser, herunder skuffelser, derfor må frakendes betydning. Anderledes udtrykt medfører den

13. Jeg hævder ikke, at det anførte er gældende ret, men kun, at det følger af den hævdvundne opfattelse.

Indvendingen kan tænkes, at gældende ret i kraft af genoptagelsesreglen i Erstatningsansvarslovens § 11 faktisk skaber den plads for uventede forværringer, som jeg efterlyser. Dette er kun til dels rigtigt. Ovenfor drøftes spørgsmålet om relevansen af forværringer i sygdomsforløbet *frem til* sagens afgørelse. § 11 hjemler kun adgang til genoptagelse af en afgjort sag grundet en uforudset forværring i skadens medicinske følger. Hvis betingelserne for genoptagelse er til

stede, skal en supplerende erstatning i medfør af den hævdvundne definition udmåles på basis af méngraden på genoptagelsestidspunktet, fratrukket den erstatning, som kom til udbetaling på grundlag af méngraden på *stationærtidspunktet*. Dette betyder, at der ydes erstatning for den forværring, som indtrådte i perioden mellem stationærtidspunktet og sagens afgørelse. For så vidt er det korrekt, at § 11 tager højde for forværringer. Imidlertid ændrer dette ikke ved den kendsgerning, at den netop nævnte forværring ikke kompenseres i de mange tilfælde, hvor § 11 ikke finder anvendelse.

hævdvundne definition, at det blotte indhold af en bestemt forestilling om fremtiden er det eneste forhold af betydning, hvorimod det er irrelevant, hvorvidt forestillingen stemmer med de faktiske forhold eller ej. Denne indfaldsvinkel til udmålingssspørgsmål er helt paradoksal. Det rette er at lade udmålingen af personskadeerstatning bero på, hvordan det *rent faktisk* forholder sig med skadelidtes helbred efter skaden – altså det stik modsatte udgangspunkt.¹⁴

Et andet udtryk for samme ejendommelighed består deri, at den eneste dato af betydning i medfør af den hævdvundne definition er tidspunktet, hvor *forventningen* består, hvorimod datoen for den forventede *bedrings* indtræden er uden betydning. Det er således uden betydning, om en læge i januar forventer, at en bedring indtræder i februar eller i marts. I begge tilfælde udskydes stationærtidspunktet kun til januar. Dette gælder, selvom forventningen holder stik.¹⁵

14. v. Eyben & Vagner, *Lærebog i erstatningsret*, 4. udg., Kbh. 1999, s. 220 udtaler:

“[Tidspunktet, da skadelidte blev stationær, er] det tidspunkt, hvor den lægelige sagkundskab fastslår [sic], at skadelidtes helbredsmæssige situation ikke vil blive forbedret, i al fald ikke inden rimelig tid”.

Her er forventningsrekvisitten i den hævdvundne definition blevet til et krav om konstatering (“fastslår”). Dette kan forekomme at være en rent litterær forskel men har faktisk den betydning, at stationærtidspunktet per definition ikke indtræder, hvis helbredstilstanden undergår en uventet bedring. For rent begrebsmæssigt kan man forvente noget, som ikke indtræffer, men ikke fastslå noget, som ikke er tilfældet. Hvis en uventet bedring indtræder kan

lægerne stadig siges at forvente det modsatte, hvorfor den hævdvundne definition indebærer, at stationærtidspunktet kan indtræde på trods af bedringen. Men hvis en uventet bedring indtræder, kan lægerne naturligvis ikke have “fastslået”, at den ikke gør det, hvorfor den netop citerede definition medfører, at stationærtidspunktet i denne situation *per definition* ikke er indtrådt. Der er således tale om en definition, der er diametralt modsat den hævdvundne, hvad angår retsvirkningerne af overraskende bedringer. Denne revision, som forfatterne ejendommeligt nok lader uomtalt, må efter min opfattelse bifaldes, jf. i det følgende.

15. Atter hævder jeg ikke, at det netop anførte er gældende ret, men kun, at det følger af den hævdvundne definition.

5.3 Kravet om, at forventningen om bedring skal være ophørt

Det afgørende ifølge den hævdvundne definition er tidspunktet, hvor behandleroptimismen *ophører*. Dommerens retrospektive konstatering af den lægelige prognose skal altså nærmere bestemt fokusere på en *ændring* deri. Også dette forøger de generelle vanskeligheder, som forventningsrekvisitten foranlediger.

Behandleroptimismens blotte tilstedeværelse godtgøres normalt af det forhold, at skadelidte gennemgår behandling; for behandling vil som absolut hovedregel være udtryk for en forventning hos lægerne om bedring som følge deraf. I sammenligning hermed er det vanskeligere at fastslå tidspunktet for optimismens ophør, eftersom det ifølge sagens natur er vanskeligere at fastslå, hvornår en tilstand ophørte, end blot at konstatere, at den *er* ophørt.

Et yderligere spørgsmål, hvortil ophørsrekvisitten giver anledning, vedrører retsvirkningerne af det forhold, at læger undertiden mener, at de først efter en vis observationstid kan træffe beslutning om eventuel yderligere behandling. Antag f.eks., at lægerne i januar foreslår en operation, der finder sted i februar, og at lægerne umiddelbart herefter beslutter, at de først i marts vil tage stilling til, hvorvidt skadelidte skal gennemgå en yderligere operation, som i givet fald finder sted i april. I denne situation ser lægerne fra og med februar kun yderligere behandling og dermed yderligere bedring som en mulighed. Dette er ifølge den hævdvundne definition ikke nok til at udskyde stationærtidspunktet. Definitionen kræver en forventning, men et forhold er kun forventet, hvis dets indtræden anses for mere sandsynligt end dets udebliven. Den hævdvundne definition indebærer med andre ord, at stationærtidspunktet er februar, idet behandleroptimismen er ophørt per denne dato. Dette gælder, uanset, om den yderligere operation gennemføres og i så fald med hvilket resultat.

Faktisk antager læger ofte, at observationstiden udskyder stationærtidspunktet, også selvom observationen munder ud i, at der ikke foranstaltes yderligere

behandling. Som eksempel kan nævnes speciallægeerklæringen citeret i FED 1997.1732:

“...imidlertid kan tilstanden ikke betragtes som ... stationær, idet behandlingen ikke er afsluttet. Stivgøringsoperationen vil formentlig blive gennemført inden for de nærmeste måneder – og efter denne operation vil der gå yderligere ca. et årstid, inden den endelige vurdering af ulykkesfølgerne kan foretages”.

Andre eksempler findes i vejledende udtalelser fra Arbejdsskadestyrelsen, som fastsætter stationærtidspunktet til datoen for lægernes sidste kontrol af skadelidte. I U 1999.394 H udtaler Arbejdsskadestyrelsen således til begrundelse for en vejledende udtalelse om stationærtidspunktet: “Efter at sagen har været forelagt Styrelsens lægekonsulent er stationærtidspunktet fastsat til skadelidtes sidste hospitalskontrol...”. Denne opfattelse af stationærbegrebet er ikke blot i strid med den hævdundne definition men også med Arbejdsskadestyrelsens egen.¹⁶

6 Retspraksis om stationærbegrebets indhold

Hver af de tre afgørende rekvisitter, *bedring, forventning og ophør*, som den hævdundne definition opstiller, giver således anledning til uvished. Forholdet lades uomtalt i Erstatningsansvarslovens forarbejder og tidligere teori. En gennemgang af retspraksis gør det klart, at domstolene har reageret på vanskelighederne ved at forlade den hævdundne opfattelse af stationærbegrebet, der som

16. Jf. herom i afsnit 7 nedenfor. Endelig er opfattelsen også i strid med domstolenes stationærbegreb, jf. afsnit 6.4. At domstolene, Arbejdsskadestyrelsen og Styrelsens læger anvender hvert sit stationærbegreb, der alle afviger fra det, som findes i lovens forarbejder og al juridisk teori, er selvsagt ikke tilfredsstillende i længden. Divergenserne mellem de fire stationærbegreber har ofte betragtelige konsekvenser for erstatningens størrelse.

Det er specielt utilfredsstillende, at Arbejdsskadestyrelsen i en vejledende udtalelse begrunder en fastsættelse af stationærtidspunktet ved at henvise til den medvirkende lægekonsulents opfattelse af stationærbegrebet, uagtet den afviger fra Styrelsens egen. Det må være et minimumskrav til vejledende udtalelser, at de bygger på én og samme opfattelse hos Styrelsens juridiske og lægefaglige sagsbehandlere.

følge heraf ikke længere vejleder men vildleder om gældende ret.

6.1 Kravet om bedring

Højesteret har aldrig taget stilling til, om forværringer udskyder stationærtidspunktet. Fremdeles findes der ingen landsretsafgørelser, hvori der udtrykkeligt tages stilling til spørgsmålet. Det tætteste, man kommer, er vist nok Sø- og Handelsrettens dom af 26. januar 1998 i sagen P-006-95, hvor det i præmisserne siges om skadelidte, at

“.....stationærtidspunktet for hendes lidelse må være indtrådt ved hendes sygdomsmeddelelse i begyndelsen af 1991, idet hendes tilstand på intet tidspunkt herefter har ændret sig.”

Erstatningsansvarslovens § 11, 1. punktum medfører imidlertid, at skadelidte har krav på yderligere erstatning, dersom en væsentlig og uforudset forværring i hans helbreds-tilstand indtræder efter en upåankelig dom og medfører en væsentlig forøgelse af hans méngrad eller erhvervsevnetabsprocent. Henset hertil er det vanskeligt at forstå, at uforudsete forværringer i helbreds-tilstanden ikke skulle spille en rolle i perioden *frem* til den upåankelige dom. Antag f.eks., at en person kommer til skade i januar, og at lægerne i februar ophører med at forvente yderligere bedring. Lad os antage, at hans méngrad og erhvervsevnetabsprocent på dette tidspunkt begge er 15. I marts undergår hans helbred en uforudset forværring, således at begge procenter øges til 100. I april får han dom over en ansvarlig skadevolder. I medfør af den hævdevundne definition skal mén og erhvervsevnetab i dommen sættes til 15 %, eftersom definitionen medfører, at stationærtidspunktet indtrådte i februar. Hvis omvendt dommen afsiges i marts og den uforudsete forværring først indtræder i april, hjemler Erstatningsansvarslovens § 11 genoptagelse af sagen. Ved genoptagelsen udmåles yderligere kompensation svarende til 85 % mén og erhvervsevnetab. Lovgiver kan ikke have tænkt sig, at spørgsmålet, om dom eller forværring indtræder først, skal have sådanne konsekvenser. Af samme grund er det vanskeligt at tro, at den hævdevundne definitions bedringsrequisit virkelig indgår i gældende ret.

6.2 Kravet om, at bedringen skal være forventet

Højesteret har aldrig taget stilling til forventningsrekvisitten. I landsretspraksis er en forventning om bedring hverken nødvendig eller tilstrækkelig til at udskyde stationærtidspunktet.

For det første udskydes stationærtidspunktet af uforudsete bedringer. En *forventning* om bedring er således ikke en nødvendig betingelse for udskydelsen. Retsstillingen fremgår af følgende vigtige dom:

FED 1994.475. Arbejdsskadestyrelsen fastsatte i en vejledende udtalelse stationærtidspunktet vedrørende en knæskade til 1. januar 1990 med begrundelsen, at "det anses for sikkert, at yderligere behandling på dette tidspunkt ikke kunne have bevirket væsentlig bedring." Under erstatningssagen mod den ansvarlige arbejdsgiver svarede Styrelsen i marts 1993 "nej" på et spørgsmål om, hvorvidt skadelidte 1. januar 1990 kunne forvente en yderligere bedring inden for kortere tid uden yderligere behandling. I en lægeerklæring af januar 1992 udtales imidlertid, at der i løbet af nogle uger i februar-marts 1990 objektivt kunne konstateres en væsentlig bedring af knæets bøjefunktion. Under henvisning til bl.a. tre lægers forklaring under domsforhandlingen udtaler landsretten, at skadelidte ikke kan anses for stationær 1. november 1990. Herefter udmåles erstatning for tabt arbejdsfortjeneste frem til juni 1990, hvor skadelidte på ny fik fuldtidsarbejde uden løn-tilskud. Svie og smerte kompenseres frem til 30. april 1990, da skadelidte fik halvtidsarbejde.¹⁷

Den objektive bedring i februar-marts 1990 udskyder med andre ord stationærtidspunktet. Landsretten tillægger det ingen betydning, at behandleroptimismen allerede ophørte i januar 1990.

17. Hvis denne ophørstermin for svie og smerte-kompensationen er udtryk for en anvendelse af Erstatningsansvarslovens § 3, anser landsretten stationærtidspunktet for at indtræde

på datoen for genoptagelse af halvdagsarbejde; formentlig ud fra betragtningen, at han ikke længere var syg. Dommens stilling til svie og smerte drøftes i afsnit 8.2 nedenfor.

For det andet er den blotte forventning om en bedring heller ikke tilstrækkelig til at udskyde stationærtidspunktet; kun *faktiske* bedringer har denne retsvirkning. Med andre ord udskyder en forventning om bedring kun stationærtidspunktet, dersom den *holder stik*. Retsstillingen blev fastslået i følgende fire landsretsdomme:

FED 1994.596. I landsrettens præmisser udtales:

“Uanset bemærkningen i overlæge ...s lægeerklæring af 28. november 1990 om, at [skadelidtes] tilstand måtte forventes at bedres i løbet af måneder, må det efter overlæge ...s udtalelser af 6. maj og 17. juni 1991 lægges til grund, at [skadelidtes] symptomer [rent faktisk] var uændrede fra november 1990 til afslutningen af behandlingen på ... hospital i juni 1991. Tilstanden må derfor anses for stationær fra udgangen af november 1990”.

De øvrige tre domme dokumenterer tillige, at bedringen kun udskyder stationærtidspunktet, hvis den er *varig og væsentlig*:

FED 1995.1308. I 1990 udtalte Arbejdsskadestyrelsen, at følgerne af en færdselsskade i 1984 var stationær 1 år efter ulykken. Landsretten udtaler, at der

“...ikke i de foreliggende lægelige oplysninger ... er holdpunkter for at statuere, at den bedring af [skadelidtes] helbredstilstand, der er sket i perioden efter ... har været af en sådan væsentlig karakter, at der på grundlag heraf skal fastsættes et andet stationærtidspunkt end det, som Arbejdsskadestyrelsen har fastlagt...”.

FED 1997.60. I forbindelse med fastsættelse af stationærtidspunktet for en knælidelse, der blev forårsaget af et ulykkestilfælde i maj 1989, udtaler landsretten bl.a.:

*“Det kan ... ikke tillægges betydning for fastlæggelsen af stationærtidspunktet, at blokaden den 21. november 1991 medførte en lettelse, da denne lettelse var forbigående.”*¹⁸

FED 1997.141. Byretten udtaler at en nærmere angiven operation “findes ... at have medført en blivende og væsentlig bedring af [skadelidtes] tilstand”. På denne baggrund fastsætter byretten stationærtidspunktet til en dato ca. 2 1/2 år efter skaden, da skadelidte begyndte anden uddannelse. Imidlertid tiltræder landsretten Arbejdsskadestyrelsens vurdering, hvorefter stationærtidspunktet indtrådte 3 måneder efter uheldet. Resultatet begrundes med henvisning til, at der

“... efter operationen ... indtrådte en vis mindre, men uvæsentlig forbedring af [skadelidtes] tilstand ...”.

Begrundelsen forudsætter, at en bedring kun udskyder stationærtidspunktet, hvis den er væsentlig.¹⁹

Reglen, at en bedring kun udskyder stationærtidspunktet, hvis den er væsentlig og varig, blev så vidt

18. Landsretten udtaler herefter:
“Tilstanden må derimod antages at være blevet stationær efter den første operation den 27. september 1990.

Det var først i forbindelse hermed, at der blev foretaget en kikkertundersøgelse af knæet, hvorved karakteren af tilskadekomsten blev fastslået...”.

Spørgsmålet, hvornår lægerne første gang er i stand til at “fastslå karakteren af tilskadekomsten”, har imidlertid ingen som helst betydning for stationærtidspunktet. Samme misforståelse figurerer i FED 1997.1778, hvor Arbejdsskadestyrelsen fastsatte stationærtidspunktet til tre måneder efter ulykken i september 1993, men hvor landsretten som begrundelse for at sætte det væsentligt senere bl.a. udtaler, at “karakteren af [skadelidtes] tilskadekomst først blev fastlagt ved undersøgelsen i april 1994...”.

Behandleroptimismen er ikke til stede i en periode, hvor lægerne stiller sig afventende eller agnostisk til skadelidtes prognose, herunder fordi man ikke har overblik over “karakteren af tilskadekomsten”. En sådan periode

udskyder derfor ikke stationærtidspunktet i medfør af den hævdede definition. Det gør den heller ikke i medfør af domstolenes definition, eftersom den agnostiske periodes indtræden og varighed er uden betydning for spørgsmålet, hvornår der sidste gang indtrådte en varig og væsentlig bedring i skadelidtes helbredstilstand, jf. nærmere afsnit 6.4. Endelig har den agnostiske periode ingen betydning i medfør af Arbejdsskadestyrelsens egen definition af stationærbegrebet, jf. afsnit 7.

19. Her over for står en dissens i FED 1997.141. Flertallet tiltræder uden begrundelse Arbejdsskadestyrelsens skøn, hvorefter stationærtidspunktet indtrådte 6 måneder efter ulykkestilfældet, mens en dissens sætter det til ca. 18 måneder efter uheldet under henvisning til forhold, der neutralt beskrives som en “bedring”. Om dommeren anser bedringen for at være væsentlig og varig er det ikke muligt at se.

ses første gang opstillet i FED 1994.1432, hvor det som begrundelse for at tiltræde Arbejdsskadestyrelsens vurdering af stationærtidspunktet udtales, at "den efterfølgende operation til fjernelse af indlagt operationsmateriale ikke medførte nogen blivende væsentlig bedring af [skadelidtes] tilstand."²⁰ I Kbh. Byret afd. K dom af 11. januar 1996 i sagen K 667/94 udtales tilsvarende som begrundelse for at tiltræde Arbejdsskadestyrelsens fastsættelse af stationærtidspunktet, at der ikke efterfølgende "ses at være fremkommet oplysninger, der dokumenterer, at skadelidtes tilstand er blevet væsentligt og varigt forbedret" efter den pågældende dato. I U 1999.394 H fastsatte Arbejdsskadestyrelsen stationærtidspunktet for en nedstyrtningsulykke til tre måneder efter fjernelsen af gipsbandagen. Landsretten vil ikke sætte stationærtidspunktet senere end denne dato, uagtet der efterfølgende som følge af arbejdsstræning er sket en "vis" forbedring.²¹ Endelig har retten i Gladsaxe og Østre Landsret for ganske nylig udtrykt samme opfattelse:

ØL 13. afd. dom af 6. august 1999 i sagen B-0683-99. Tolv måneder efter en arbejdsulykke blev skadelidte opereret. I forbindelse med en tvist om udmåling af erstatning gjorde skadelidte gældende, at han først var stationær en måned efter operationen, idet han da var på hospitalet til kontrol af operationen, der var uden resultat. Skadevolder gjorde i overensstemmelse med en vejledende udtalelse fra Arbejdsskadestyrelsen gældende, at stationærtidspunktet skulle fastsættes til tre måneder efter ulykken, idet der ifølge Styrelsen da ikke

20. I sagen BS 706.95 udtaler civilretten i Silkeborg i en kendelse, at der ikke, ej heller i den netop citerede passus fra præmisserne i FED 1997.1432, er grundlag for en antagelse om, at Arbejdsskadestyrelsen "anvender begrebet stationærtidspunkt i en fra begrebets anvendelse i retspraksis afvigende betydning." Kendelsen blev stadfæstet af Vestre Landsret i henhold til grundene, men er udtryk for en misforståelse, jf. afsnit 7.1 nedenfor om Arbejdsskadestyrelsens definition af stationærbegrebet.

21. Landsretten begrunder til dels resultatet under henvisning til sagens konkrete omstændigheder. Der sigtes formentlig til det forhold, at skadelidte blev tilbudt operationer, som han afslog. Det er imidlertid vanskeligt at se, hvorfor dette skulle have betydning. Landsretten kan ikke antages at mene, at en vis bedring havde været nok til at udskyde stationærtidspunktet, dersom skadelidte havde taget imod tilbudet om en operation.

længere ville ske en væsentlig bedring af helbredstilstanden. Under sagen gjorde skadelidte gældende, at tilstanden ikke var stationær, sålænge en bedring kunne forventes, mens skadevolder gjorde gældende, at skadelidte er stationær, når der ikke længere indtræder en væsentlig blivende forbedring. Byretten udtaler, at der ikke er grundlag for at antage, at skadelidtes tilstand er bedret i perioden fra det af Styrelsen fastsatte stationærtidspunkt frem til det af sagsøger hævdede tidspunkt. Byretten tilføjer: "Den omstændighed, at [skadelidte] uden held var til behandling i periodens løb for om muligt at opnå en bedring, er uden betydning for fastlæggelse af det tidspunkt, hvor hans tilstand var stationær." Under anken forklarede den overlæge, der havde foretaget operationen, at han ville betegne den som en succes, idet smertelindringen havde været god, hvilket blev konstateret ved rutinekontrollen en måned efter operationen. Han tilføjede, at det medicinske stationærtidspunkt efter hans opfattelse indtrådte 2-3 måneder efter operationen. Arbejdsskadestyrelsens lægelige chef udtalte, at operationen ikke havde nedsat méngraden, og at der ikke havde fundet en væsentlig bedring sted. Der var tale om en bløddelsskade, som erfaringsmæssigt heler inden for ca. 12 uger. Landsretten stadfæster dommen med bemærkningen, at

*"...landsretten herved har lagt vægt på, at der efter operationen ... ikke er indtrådt en blivende væsentlig forbedring af [skadelidtes] helbredstilstand."*²²

At bedringen er væsentlig og varig er imidlertid ikke blot nødvendigt men også *tilstrækkeligt* til at udskyde stationærtidspunktet. FED 1997.1893 Ø udtaler således som begrundelse for en udskydelse, at en operation har medført en "vis varig forbedring, der ikke kan betegnes som uvæsentlig", mens i FED 1997.1778 stationærtidspunktet udskydes i forhold til Arbejdsskadestyrelsens vurdering under henvisning til, at en efterfølgende operation "hjalp meget".

Stationærtidspunktet udskydes kun af bedringer, der lader sig konstatere på et objektivt lægeligt grundlag. Skadelidtes egne oplysninger, der undertiden vil være farvet af ønsket om at forlænge den erstatningsrelevante

22. Der kan endelig henvises til ØL 11. afd. dom af 30. september 1999 i

sagen B-3094-98, som refereres s. 203 nedenfor.

periode (udskyde stationærtidspunktet), tillægger domstolene ikke betydning i sig selv. Praksis omfatter:

VL 8. afd. dom af 27. maj 1999 i sagen B-1440-97. En tømrer kom 9. januar 1992 til skade med en vinkelsliber. Skadelidte raskmeldte sig ni dage efter uheldet. Efter en ny skade – et smæld i skulderen – var indtrådt i 23. april 1993, blev skadelidte skrevet op til en operation, som fandt sted i marts 1994, fulgt op af en yderligere operation i august 1994. Skadelidte forklarede under sagen, at han efter denne anden operation fik det “klart bedre”. På baggrund af en undersøgelse i oktober 1996 udtaler en speciallægeerklæring af februar 1998 imidlertid, at “den ved undersøgelsen objektive fundne tilstand ikke tyder på nogen forbedring efter de foretagne indgreb”. I januar 1997 ophørte skadelidte med fysioterapibehandling. Senere samme år fastsatte Arbejdsskadestyrelsen endeligt hans méngrad efter Arbejdsskadeforsikringsloven til 20 % og stationærtidspunktet til april 1992, tre måneder efter det første uheld. Under sagen procederede skadelidte imidlertid på, at stationærtilstanden først var indtrådt i januar 1997, da fysioterapibehandlingen ophørte. Byretten bemærker, at Arbejdsskadestyrelsens vurdering af tabt arbejdsfortjeneste ikke kan tillægges særlig vægt, da den vejledende udtalelse ikke er begrundet. Stationærtidspunktet må derfor fastsættes på grundlag af skadelidtes egen forklaring og de lægelige oplysninger. På denne baggrund finder retten ikke, at stationærtidspunktet var indtrådt, da skadelidte genoptog sit arbejde efter den første operation. Skadelidte får derfor medhold i sin principale påstand under sagen, der svarer til tabt arbejdsfortjeneste frem til dette tidspunkt. Landsretten bemærker imidlertid, at Arbejdsskadestyrelsens fastsættelse bygger på to speciallægeerklæringer, og tilføjer, at

“... alene [skadelidtes] egen forklaring om sit sygdomsforløb og den væsentlige bedring efter operationen i august 1994, der ikke støttes af supplerende lægelige udtalelser, er ikke et tilstrækkeligt grundlag for fastsættelse af et andet stationærtidspunkt end det af Arbejdsskadestyrelsen fastsatte”.

FED 1997.1893. I forbindelse med fastsættelse af stationærtidspunktet udtales, at det ikke udskydes af den anden af to operationer, henset til, at det

“... ikke findes godtgjort, at operationen den ... medførte nogen forbedring, idet [skadelidtes] forklaring herom så vidt ses ikke støttes af de lægelige oplysninger. Stationærtids-

punktet må derfor fastlægges med udgangspunkt i [den første operation]”.

6.3 Kravet om, at forventningen om bedring skal være ophørt

Som netop omtalt arbejder domstolene med et stationærbegreb, som indebærer, at bedringer udskyder stationærtidspunktet, selvom de er uforudsete. Da en *forventning* om bedring således er uden betydning, er det ligeledes uden betydning, hvornår forventningen ophører.²³

6.4 Domstolenes stationærbegreb defineret

Vi kan konkludere, at domstolene i hvert fald til dels har forladt det hævdundne stationærbegreb.

Domstolene har uden tvivl opgivet kravet om forventning og dermed også forestillingen om, at stationærtidspunktet indtræder ved dens ophør. En formulering af det stationærbegreb, der faktisk anvendes af domstolene, skal som følge heraf for det første erstatte henvisningen til forventning om bedring med en henvisning til faktiske bedringer. Henvisningen til behandleroptimismens ophør

23. I Møller, op. cit. formuleres den hævdundne definition s. 58 (citeret i note 7 ovenfor), hvorefter det s. 61 hævdes, at man kan blive klogere på stationærtidspunktet ved at spørge en læge som følger: “Kan man i løbet af kortere tid uden yderligere behandling forvente en væsentlig bedring af helbredstilstanden?” Formuleringen tager ikke højde for ophørsrekvisitten. Lægen vil svare på baggrund af tilstanden på svartidspunktet. Et benægtende svar betyder ifølge Møller, at tilstanden på svartidspunktet er stationær i den hævdundne betydning af ordet. Dette er imidlertid foreneligt med, at tilstanden gennem længere tid har været stationær i denne betydning. Dette vil nemlig være tilfældet, hvis det længe har været tilfældet, at man ikke kan forvente en væsentlig bedring i løbet af kortere tid uden yderligere behandling. I advokaternes praksis er det hverdagskost, at skadelidtes advokat under henvisning til en læge-

erklæring, der udtaler, at tilstanden er stationær “nu”, hævder, at tilstanden først blev stationær på datoen for udtalelsen, mens skadevolders advokat med rette replicerer, at udtalelsen er forenelig med, at tilstanden har været stationær længe. Det er derfor med god grund, at domstolene erfaringsmæssigt ikke tilføjer disse “nu-erklæringer” (“Tilstanden er stationær nu”) betydning.

Møller anfører op. cit. s. 61, at “parterne udtrykkeligt skal gøre det klart ved indhentelse af udtalelsen, at den specielt skal oplyse, hvornår helbredstilstanden blev stationær i den ovenfor nævnte [dvs. hævdundne] betydning”. Faktisk afviger Møllers affattelse af spørgsmålet til lægen, citeret ovenfor, fra den hævdundne definition ved at forudsætte, at bedringer kun udskyder stationærtidspunktet, dersom de er væsentlige og indtræder inden for kortere tid.

skal for det andet afløses af en henvisning til ophør af de faktiske bedringer. For det tredje skal det inkorporeres i definitionen, at kun væsentlige og varige bedringer udskyder stationærtidspunktet. I overensstemmelse hermed kan det stationærbegreb, som domstolene vides at anvende i slutningen af 1990erne, formuleres som følger:

Skadelidtes helbredstilstand er stationær, sidste gang den undergår en varig og væsentlig bedring.

Domstolenes holdning til kravet om bedring er uvis. Til støtte for en gisning om, at det vil blive opgivet, taler, at bedringskravet er reelt grundløst, kun opstilles i Erstatningsansvarslovens forarbejder, og dér indgår i en definition, som domstolene allerede på flere andre punkter har forkastet. Endelig synes bedringskravet som nævnt at harmonere meget dårligt med genoptagelsesreglen i Erstatningsansvarslovens § 11. Et stationærbegreb, der lader forværringer udskyde stationærtidspunktet, kan defineres som følger:

Helbredstilstanden er stationær, sidste gang den undergår en varig og væsentlig ændring.

7 Særligt om Arbejdsskadestyrelsens definition

7.1 Arbejdsskadestyrelsens nuværende definition

I de seneste år har Arbejdsskadestyrelsen i forbindelse med vejledende udtalelser i medfør af Erstatningsansvarslovens § 10 anvendt en definition af begrebet *stationærtidspunkt*, som bygger på en sondring mellem kortvarige og langvarige behandlingsforløb og kun anvender (en variant af) den hævdundne definition på de kortvarige:

[1] Stationærtidspunktet er det tidspunkt, hvor der efter relevant behandling i nogenlunde fortsættelse af ulykkestilfældet ikke kan forventes yderligere bedring.²⁴

24. Tanken må nærmere være, at stationærtidspunktet er det første tidspunkt, hvor der efter relevant

behandling i nogenlunde fortsættelse af ulykkestilfældet ikke kan forventes yderligere bedring.

[2] Ved langvarige behandlingsforløb (flere år) indtræder stationærtidspunktet, når det primære behandlingsforløb er afsluttet.

Definitionen adskiller sig fra den hævdevundne ved for det første at opstille et krav om relevant behandling i nogenlunde fortsættelse efter ulykkestilfældet og for det andet ved at sondre mellem det primære og det sekundære behandlingsforløb og fastlægge, at det sekundære forløb ikke udskyder stationærtidspunktet.

[2] må nærmere opfattes således, at stationærtidspunktet indtræder ved afslutningen af det primære behandlingsforløb, *hverken før eller senere*.

Kravet om relevant behandling i nogenlunde fortsættelse af ulykkestilfældet²⁵ indebærer at personer, der ikke modtager den, *aldrig* bliver stationære. [1] opstiller to krav, der hver især er nødvendige og tilsammen tilstrækkelige til at udløse stationærtidspunktet, nemlig (a) at skadelidte modtager relevant behandling i nogenlunde fortsættelse af første sygedag, og (b) at yderligere bedring ikke kan ventes. Hvis den frist, som ligger i "nogenlunde fortsættelse", springer, uden at skadelidte har modtaget relevant behandling, kan betingelse (a) ikke længere opfyldes. I så fald kan skadelidte *aldrig* blive stationær. Forholdet har betydning, fordi en arbejdsgiver kan blive ansvarlig for arbejdsskader, der overgår hans medarbejdere, udstationeret i lande uden et højtudviklet sundhedsvæsen som det danske. I sådanne tilfælde kan det tænkes, at der ingen relevant behandling ydes i nogenlunde fortsættelse af første sygedag. Et eksempel kunne være en dansk erhvervsvirksomhed, der ifalder husbondansvar i forbindelse med skadeforvoldelse, som en medarbejder udøver over for en anden under udstationering i et u-land.

Det er uklart, hvorfor Arbejdsskadestyrelsen kræver, at behandlingen skal være relevant. Irrelevant behandling kan kun være behandling for sygdomme, som ikke er for-

25. At regne stationærtidspunktet fra "ulykkestilfældet" er upræcist, da definitionen også skal anvendes på

erhvervsbetingede lidelser. Ledet bør ændres til "første sygedag".

årsaget af det ansvarspådragende forhold. At sådan behandling ikke kan udskyde stationærtidspunktet er der ingen grund til at udtale.

Brugbarheden af Arbejdsskadestyrelsens definition ned-sættes, fordi definitionen gør brug af en sondring mellem det primære og det sekundære behandlingsforløb, der selv har behov for at blive defineret, men som ikke bliver det. Vi hører ikke et ord om, hvad der karakteriserer det primære, henholdsvis det sekundære behandlingsforløb. Det eneste vi forstår, er det selvfølgelig, at det primære forløb altid indtræder før det sekundære. Desuden stipulerer Arbejdsskadestyrelsen, at inddelingen af den samlede behandling i to "forløb" indebærer, at behandler-optimismen pludselig mister sin betydning. Det er imidlertid uforståeligt, hvorfor dette skulle være tilfældet.

Sondringen må antages at være indført for at sikre, at stationærtidspunktet som hovedregel indtræder forholdsvis hurtigt. Det er vist nok anerkendt af alle, at der er behov for en yderste grænse for stationærtidspunktet, idet begge erstatningssagens parter har en afgørende interesse i, at erstatningsspørgsmålet kommer til en endelig afgørelse inden for overskuelig tid. Dette ønskemål bør imidlertid ikke forfølges ved anvendelse af en sondring uden gængs medicinsk eller juridisk indhold.²⁶ I stedet bør der i loven indføres en skarp, objektiv og let anvendelig grænse, f.eks. at stationærtidspunktet indtræder senest 2 år efter første sygedag.²⁷

Sondringen mellem de to behandlingsforløb var fremme i

26. I Erstatningsansvarslovens forarbejder udtales (Bem. s. 21):
"Hvis der er tale om komplicerede skader, hvor en hospitalsbehandling ophører og afløses af ambulante behandling, må behandlingernes ophør normalt anvendes til fastsættelse af stationærtidspunktet. medmindre der foreligger en lægelig udtalelse om, at der må forventes en yderligere bedring af tilstanden inden for kortere tid uden videre behandling".

De omtalte behandlinger under ét, herunder de ambulante, falder inden for det primære behandlingsforløb i styrelsens forstand.

27. Dette forslag stemmer med retspraksis før Erstatningsansvarsloven, jf. U 1959.749, U 1960.576 H og U 1960.925 H. Der synes ikke at være praksis, der belyser, i hvilken udstrækning domstolene har fortsat denne linje efter lovens indførelse.

Viborg rets dom af 9. juni 1999 i sagen BS 721/1998. I december 1994 pådrog en håndværker sig et kompliceret benbrud på sit arbejde. Skaden blev umiddelbart efter behandlet bl.a. med indsættelse af osteosyntesemateriale. Ultimo december blev skadelidte udskrevet til hjemmet og indledte nu et langvarigt genoptræningsforløb med fysioterapi, der varede ved frem til september 1995, hvor han vendte tilbage til sit arbejde. Osteosyntesematerialet blev fjernet ved en operation i februar 1996. Denne operation forårsagede en infektion, der medførte en sygemelding frem til juli 1996. I en vejledende udtalelse udtalte Arbejdsskadestyrelsen, at "... stationærtidspunktet er den 1. oktober 1995, hvor det primære behandlingsforløb blev afsluttet, og hvor skadelidte i første omgang genoptager sit arbejde ...". Byretten udmåler imidlertid svie og smerte frem til juli 1996 med begrundelsen:

"Da [skadelidte] i februar 1996 ved et operativt indgreb fik fjernet skinne og skruer, var det en planlagt operation til opfølgning af de primære indgreb, der foregik i forbindelse med ulykken. Der er således tale om et samlet sygdomsforløb, [hvorfor] stationærtidspunktet ikke med rimelighed kan fastsættes til den 1. oktober 1995, på hvilket tidspunkt man vidste, at et yderligere operativt indgreb var i vente ...".

Byretten forkaster ikke udtrykkeligt sondringen mellem primære og sekundære behandlingsforløb og tilsidesætter derfor ejheller udtrykkeligt Arbejdsskadestyrelsens synspunkt om, at stationærtidspunktet indtræder ved ophør af det primære forløb. Imidlertid må det tilføjes, at hvis sondringen er uanvendelig i den foreliggende sag, hvor skadelidte vender tilbage til arbejdet og først fire måneder senere gennemgår det sekundære forløb, så er det vanskeligt at se, hvornår sondringen nogensinde skal bringes i anvendelse. Byretten forkaster altså sondringen stiltiende i den forstand, at præmisserne indebærer,

at sondringen aldrig vil begrunde fastsættelsen af stationærtidspunktet.²⁸

Østre Landsret har for ganske nylig tilsidesat en vejledende udtalelse, fordi styrelsens definition fører til et andet resultat end domstolenes:

ØL 11. afd. dom af 30. september 1999 i sagen B-3094-98. Efter en arbejdsulykke 29. juli 1992 gennemgik skadelidte en operation 4. august 1992 og en neurologisk undersøgelse 6. oktober 1992. Den ambulante kontrol efter operationen ophørte 11. maj 1993. I en vejledende udtalelse af 14. januar 1998 udtalte Arbejdsskadestyrelsen, at "vi vurderer, at stationærtidspunktet er 11. maj 1993, hvor den ambulante kontrol efter første operation blev afsluttet...For langvarige behandlingsforløb (flere år) indtræder stationærtidspunktet, når det primære behandlingsforløb er afsluttet." Byretten lægger denne vurdering til grund. Landsretten udtaler imidlertid:

"Efter det foreliggende er der ikke tilstrækkeligt grundlag for først at anse [skadelidtes] tilstand for stationær den 11. maj 1993. Der er herved lagt særlig vægt på, at det af Arbejdsskadestyrelsens erklæring af 23. august 1999 fremgår, at styrelsens fastsættelse af stationærtidspunktet er sket uden stillingtagen til, om der er sket en væsentlig forbedring af skadelidtes helbredstilstand fra operationen den 4. august 1992 og frem til den 11. maj 1993.

På grundlag af overlæges ...s erklæring af ... om effekten af det operative indgreb, der blev vurderet ved en undersøgelse den 6. oktober 1992, findes stationærtidspunktet at måtte fastsættes til denne dato, efter hvilket tidspunkt der ikke bevisligt er sket væsentlig forbedring af tilstanden."

Ifølge landsretten er det således uden betydning for stationærtidspunktet, hvornår det primære behandlings-

28. Fjernelse af osteosyntese-materiale klares normalt ved ambulant behandling. Fjernelsen vil altid udgøre en "planlagt opfølgning på det primære indgreb", eftersom man ved indsættelsen af materialet er på det rene med, at det inden for et vist tidsrum skal fjernes igen. Hvor tidligt i forløbet den nøjagtige dato for fjernelsen fikses, kan ikke have betydning for erstatningsudmålingen. Byrettens tankegang må derfor finde tilsvarende

anvendelse på enhver opfølgende behandling.

Skadelidte procederede på en analogi fra U 1999.394 H og hævdede, at kravet på kompensation for svie og smerte i en sag som den foreliggende, der ikke involverer varige følger, slet ikke skal begrænses af et stationærtidspunkt. Som det fremgår af afsnit 8.2 nedenfor, deler jeg synspunktet, at denne analogi fra tabt arbejdsfortjeneste til svie og smerte skal drages.

forløb afsluttes. Betydning har alene ophør af væsentlige bedringer. Arbejdsskadestyrelsen bør nu opgive [1] og [2] og i de vejledende udtalelser om stationærtidspunktet i stedet udtale sig om, hvornår der sidste gang indtrådte en varig og væsentlig bedring af skadelidtes helbredstilstand.

7.2 Arbejdsskadestyrelsens tidligere definition

Tidligere anvendte Arbejdsskadestyrelsen en helt anden definition, som Styrelsen formulerer som følger:

*“Efter styrelsens opfattelse må tilstanden anses for stationær, når skadelidtes tilstand ikke bedres yderligere. Tilstanden kan derfor godt med årene blive forværret, uden at dette har indflydelse på fastsættelsen af stationærtidspunktet ...”*²⁹

At stationærtidspunktet indtræder sidste gang, der sker en bedring i helbredstilstanden, stemmer bedre med retspraksis end Arbejdsskadestyrelsens nyere definition, drøftet i afsnit 7.1.

Andre gange anvender Styrelsen en variation af den gamle definition. I hvert fald har Styrelsen for nylig begrundet sit vejledende forslag til stationærtidspunkt med bemærkningen, at “der er [tale om] et langt kontinuert behandlingsforløb uden væsentligt ændret helbredstilstand.”³⁰ Denne begrundelse forudsætter, at stationær-

29. Formuleringen findes i et brev af 25. juli 1990, der citeres i VL dom af 6. december 1995 i sagen B-003-94. Det hedder videre:

“På grundlag af de foreliggende oplysninger må styrelsen ...fastholde stationærtidspunktet til skønmæssigt 1 år efter ulykkestilfældet, da der efter dette tidspunkt ikke synes at være sket nogen væsentlig [sic] bedring af skadelidtes tilstand.”

Det er utilfredsstillende, at Styrelsen i begrundelsen for den konkrete fastsættelse opstiller et krav om væsentlighed, der ikke figurerer i den umiddelbart forinden opstillede definition.

30. Skrivelse af 11. februar 1998. I samme skrivelse begrundet Styrelsen sit forslag til stationærtidspunkt som følger (nummereringen er indsat her):

“[1] Stationærtidspunktet er fastsat til skønmæssigt seks måneder efter ulykken, [2] hvor der efter lægelig vurdering ikke vil ske en væsentlig bedring af helbredstilstanden. [3] Stationærtidspunktet er det tidspunkt, hvor der efter relevant behandling i nogenlunde fortsættelse af ulykkestilfældet ikke kan forventes yderligere bedring. For langvarige behandlingsforløb...[etc.]”

Styrelsen begrunder [1] ved hjælp af [2]. Herved overses, at [2] ikke svarer til [3], der er Styrelsens nuværende officielle definition. [2] indfører et krav om væsentlighed, der ikke figurerer i [3]. [3] medfører således, at stationærtidspunktet indtrådte senere end fastsat af Styrelsen, dersom der mere end seks måneder efter ulyk-

fortsættes

tidspunktet er tidspunktet, hvor der *sidste gang indtrådte en væsentlig ændring*. Her er kravet om bedring, der opstilles i den gamle definition, pludseligt blevet til et krav om væsentlig ændring.

8 Retspraksis om stationærtidspunktets retsvirkninger

Ovenfor har jeg skitseret retsfaktum i gældende rets udmålingsregler, for så vidt det kredser om begrebet *stationærtidspunkt*. Fokus har været på det, som jeg ovenfor kaldte den evolutionære udvikling i gældende ret: den udvikling, der afgørende støtter og underbygger den klassiske model for udmåling af personskaade ved at supplere den med et stationærbegreb, der faktisk fungerer, fordi det har et let forståeligt, let anvendeligt og objektivt indhold.

I resten af nærværende afhandling drøftes det væsentligt mere komplicerede spørgsmål, hvad der efter retspraksis er retsvirkningerne af stationærtidspunktets indtræden. I det følgende skal jeg nærmere bestemt skitsere den helt nye revolutionære udvikling i gældende ret: en udvikling, som indebærer, at vi i skrivende stund må siges at have en udmålingslære, der ikke involverer noget stationærbegreb overhovedet.

8.1 Tabt arbejdsfortjeneste

Erstatningsansvarslovens § 2 formulerer erstatningsperiodens ophørstermin som et alternativ mellem stationærtidspunktet og arbejdets genoptagelse. Det underforstås i lovreglens ordlyd, at ophørsterminen i det konkrete tilfælde er det af de to tidspunkter, der indtræder først.

Imidlertid oplyser reglen intet andet om forholdet mellem de to alternativer, hvilket giver anledning til en afgørende tvetydighed. Reglen kan forstås på følgende to måder:

ken fortsat indtrådte uvæsentlige bedringer af helbredstilstanden. Styrelsen forklarer ikke med et ord,

hvorfor man forlader sin tilvante definition og ej heller, hvorfor man i stedet lægger sig fast på netop [2].

- (A) Hvadenten skaden har varige følger eller ej, skal erstatning for tabt arbejdsfortjeneste betales, indtil helbreds-tilstanden er stationær (men ikke derefter). Hvis skadelidte inden stationærtidspunktet genoptager sit arbejde, skal erstatningen dog kun betales indtil genoptagelsen [idet der herefter ikke længere består et sådant tab].
- (B) (i) Hvis skaden ikke har varige følger, skal erstatning for tabt arbejdsfortjeneste betales, indtil skadelidte genoptager sit arbejde [uanset stationærtidspunktet eventuelt er indtrådt forinden.]
- (ii) Hvis skaden har varige følger, skal erstatning for tabt arbejdsfortjeneste betales indtil stationærtidspunktet [hvor den afløses af erstatning for erhvervs-evnetab.]

(B) medfører, at stationærtidspunktet kun er ophørs-termin for tabt arbejdsfortjeneste, dersom skaden har varige følger. Hidtil er § 2 blevet forstået i overensstemmelse med (A).³¹ I U 1999.394 H anvender Højesteret imidlertid (B):

U 1999.394 H. 3. oktober 1991 kom en tømrersvend til skade under arbejdet med reparation af et tag. Han var sygemeldt frem til 3. april 1992, hvorefter han genoptog sit vanlige arbejde på deltid. Han arbejdede atter på fuld tid fra oktober 1992. Sidste hospitalskontrol fandt sted 18. december 1991. Under sagen gjorde skadelidte gældende, at han ikke var stationær på noget tidspunkt for arbejdets genoptagelse

31. Jf. f.eks. v. Eyben, Nørgaard & Vagner, *Lærebog i erstatningsret*, 3. udg., Kbh. 1995, s. 232:
 "Den periode, hvori skadelidte har krav på erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, fremgår af EAL § 2. stk. 1. Begyndelsestidspunktet er selvsagt skadens indtræden. Sluttidspunktet er det tidligste af følgende to tidspunkter: 1) Da skadelidte kunne begynde at arbejde igen i væsentligt samme omfang som tidligere. 2) Da skadelidtes tilstand blev stationær..." (fremh. fjernet).

Som eksempel på praksis, der bygger på (A), kan nævnes:
 FED 1998.787: En blikkenslager kom

i april 1994 til skade på sit arbejde. I en vejledende udtalelse skønnede Arbejdsskadestyrelsen stationærtidspunktet til 27. april 1995, da den ambulante behandling blev afsluttet. Skadelidte genoptog arbejdet fuldt ud 1. juni 1995. Under sagen gjorde han gældende, at tabt arbejdsfortjeneste skal erstattes helt frem til arbejdets genoptagelse, men landsretten udtaler uden begrundelse – forholdet opfattes åbenbart som selvfølgelig – at han alene findes berettiget til erstatning for tabt arbejdsfortjeneste indtil den 27. april 1995, svarende til det af Arbejdsskadestyrelsen foreslåede stationærtidspunkt.

på fuld tid, og at det foreløbige tab derfor skulle beregnes frem til genoptagelsen. Skadevolder gjorde gældende, at stationærtidspunktet var indtrådt forinden og danner ophørstermin for de pågældende ydelser. Byretten giver skadelidte medhold. I forbindelse med en anke afgav Arbejdsskadestyrelsen 16. februar 1996 en ny vejledende udtalelse på baggrund af nye oplysninger. Man satte nu stationærtidspunktet til 18. marts 1992, hvilket var ca. tre måneder efter, at skadelidte fik fjernet gipsbandagen. Landsretten udtaler, at uagtet der må antages at være indtrådt en vis bedring efter 18. marts 1992 finder man det "betænkeligt at tilsidesætte Arbejdsskadestyrelsens skøn over stationærtidspunktet."³² Man giver herefter skadevolder medhold i, at erstatning skal beregnes frem til 18. marts 1992. Højesteret lægger til grund, at stationærtidspunktet er uden betydning i en sag, der som den foreliggende ikke vedrører varige skader:

"... Erstatningsansvarslovens § 2, stk. 1 må forstås således, at der ved midlertidig uarbejdsdygtighed skal ydes erstatning for tabt arbejdsfortjeneste for perioden fra skadens indtræden, og indtil skadelidte kan [sic] genoptage sit arbejde i væsentligt samme omfang som tidligere. På denne baggrund giver Højesteret dom for, at tabt arbejdsfortjeneste skal udmåles frem til tidspunktet for arbejdets genoptagelse."

Landsretten lægger sig således fast på (A) og Højesteret på (B). Højesterets centrale begrundelse, som ikke er gengivet i referatet ovenfor, lyder som følger:

1. Hvis stationærtidspunktet indtræder før genoptagelsen af arbejdet, fører fortolkning (A) til et indtægtsløst tomrum – ikke Højesterets udtryk – i perioden fra stationærtidspunktet til genoptagelsen. (A) indebærer nemlig, at skadelidte ikke vil få sin tabte arbejdsfortjeneste

"... fuldt ud erstattet, hvis hans tilstand måtte blive anset for stationær forud for [det tidspunkt], hvor han [er] i stand til at genoptage arbejdet i væsentligt samme omfang som før skaden."

32. Formuleringen skaber det indtryk, at landsretten anser den vejledende udtalelse for at være en brugerbetalt forvaltningsakt. Denne opfattelse er ikke korrekt, allerede fordi forvaltningsrettens grundprincipper

om parthøring, klageadgang, m.v. ikke finder anvendelse. En vejledende udtalelse er et råd, der kun adskiller sig fra privat rådgivning derved, at rådgiveren har pligt til at svare, ligesom lovgiver har fastsat honoraret.

Vedr. situation (1) udtaler Erstatningsansvarslovens forarbejder "Hvis skadelidte kan genoptage sit arbejde i væsentligt samme omfang som tidligere, skal erstatning ... kun ydes indtil dette tidspunkt, uanset om tilstanden endnu er stationær"³⁵. Forholdet illustreres f.eks. af FED 1998.1432. (2) angiver retstilstanden før og (3) retstilstanden efter U 1994.394 H.

Højesterets synspunkter kalder på tre kommentarer:

(1) For det første er det vanskeligt at se, hvordan det udækkede indtægtstab kan opstå i sager, der som i U 1999.394 H ikke involverer varige skadefølger. Dersom en skadelidt, hvis helbred ikke har lidt varig skade, gennem januar måned ikke gennemgår yderligere bedring og afslutter perioden med at genoptage arbejdet primo februar, så kunne han lige så godt have gjort det måneden før, og han *burde* derfor i tabsbegrænsningens ånd have gjort det. Dette tabsbegrænsningssyn kommer til udtryk, når Erstatningsansvarslovens § 2 taler om, at erstatning for tabt arbejdsfortjeneste skal udredes, indtil skadelidte *kan* begynde at arbejde igen.³⁶ Anderledes udtrykt er det afgørende for erstatningsudmålingen ikke, hvornår skadelidte rent faktisk genoptager arbejdet i væsentligt samme omfang som før, men hvornår han genvinder evnen til at gøre det. I situationer uden erstatningsberettigende erhvervsevnetab (dvs. situationer, hvor erhvervsevnetabet andrager mellem 0 og 14 %, begge inclusive) *må* dette tidspunkt svare til stationærtidspunktet.³⁷

(2) Hvis problemet kan opstå, er Højesterets løsning selvindlysende rigtig. Skadelidte lider naturligvis et udækket økonomisk tab, dersom hans krav på tabt arbejdsfortjeneste ophører før tabet selv. Hvis erstatningen ophører 1. januar og arbejdet genoptages 1. februar, lider skadelidte

35. Bemærkninger til § 2.

36. For Højesteret var der indgået procesaftale om, at skadelidte begyndte at arbejde igen, så snart han kunne. Det her drøftede problem opstod således ikke i sagen.

37. I Gomard & Wad op.cit. siges s. 37 de to alternative ophørsterminer i § 2 da også at falde sammen "såfremt skadelidte bliver fuldt helbredt, således at skaden ikke får varige følger for ham".

selvsagt et bruttotab svarende til hans indtægt i januar. Det føjer spot til skade at påstå, at skadelidte får fuld erstatning. Vilkaarligheden lempes ikke, blot fordi erstatningen ophører på stationærtidspunktet. Hvadenten man med stationærtidspunktet mener datoen for ophør af behandleroptimismen eller for den sidste væsentlige og varige bedring, er det fuldstændigt vilkårligt at ophøje datoen til ophørstermin for tabt arbejdsfortjeneste. Der består simpelthen ikke det påkrævede *nødvendige* sammenfald mellem løntabets ophør på den ene side og på den anden side ophør af behandleroptimismen eller af varige og væsentlige bedringer. Man kunne lige så godt beslutte at lade ophøret indtræde senest 90 dage efter første sygedag, eller bestemme, at den erstatningsberettigende periode andrager én uge for hver 100 kurs-point, som Dow-Jones indekset lå over 9500 på datoen for første sygedag.

Indvendingen kan tænkes, at jeg overser det krav, som den klassiske model stiller til ophørsterminen, nemlig at den samtidig skal fungere som omdrejningspunkt og målepunkt, og at præget af vilkårlighed forsvinder, når man betænker disse yderligere krav til stationærbegrebet. Denne indvending bygger på en misforståelse. Utallige tidspunkter kan som nævnt s. 181 ovenfor i teorien opfylde den tredobbelte rolle, som den klassiske model tildeler stationærtidspunktet. Der er f.eks. intet til hinder for at udmåle det foreløbige tab frem til Lenins fødselsdag³⁸ og at udmåle det varige tab efter de forhold, som *da* består.

(3) Problemet med det udækkede tab opstår *uundgåeligt* i forbindelse med varige skadefølger, blot erhvervsevnetabet er under 100 %, dvs. forudsat skadelidte på et tidspunkt kan vende tilbage til arbejdsmarkedet i en eller anden udstrækning.³⁹ Som følge heraf *må* Højesterets tankegang anvendes på sager med varige følger under 100 %, eftersom tankegangen ikke giver grundlag for at sondre mellem de to tilfældegrupper. Højesterets

38. Nærmere bestemt Lenins første fødselsdag efter skadelidtes første sygedag.

39. Se eventuelt *Figur 6* nedenfor til det følgende.

præmisser gør det ikke muligt (endsige nødvendigt) at konkludere, at det udækkede tab kun skal dækkes, hvis skaden ikke har varige følger, men ikke, dersom den har varige følger under 100 %.⁴⁰

Antag f.eks., at skadelidte har et erhvervsevnetab over 15 %. Det kan tænkes, at skadelidte først i en periode efter stationærtidspunktets indtræden genoptager sit arbejde, så vidt han kan, dvs. i en udstrækning svarende til resterhvervsevnen. Det kan således tænkes, at en skadelidt, der mister et ben ved en ulykke, er stationær, før han kan genoptage sit arbejde, fordi genoptagelsen forudsætter, at han får tilpasset et kunstigt ben og lærer at bruge det. Tilpasningen har betydning for erhvervsevnen men ikke for stationærtidspunktet, idet tilpasningen, selvom den er vellykket, ikke udmønter en varig og væsentlig bedring af helbredstilstanden. I så fald vil han i denne periode hverken modtage løn eller erstatning for løn svarende til den erhvervsevne, som han har i behold (resterhvervsevnen). Tabet svarer til indtægten året før skaden, divideret med 365 og multipliceret med erhvervsevnetabsprocenten og antallet af dage fra stationærtidspunktet til datoen for arbejdets delvise genoptagelse. Dette tab erstattes hverken under rubrikken forbigående eller varigt tab.

Skadelidte opnår kun fuld erstatning, dersom han til enhver tid efter skaden har en gennemsnitlig daglig indkomst, der andrager 100 % af hans løn divideret med 365. Indkomsten kan være sammensat af løn, kompensation for foreløbigt tab og kompensation for varigt tab. I den fase af forløbet, der er markeret med gråt i *Figur 6* nedenfor, andrager summen af skadelidtes indtægt, foreløbige og varige kompensation ikke 100 % af hans årsløn før skaden. Vi kan udtrykke dette med ordene, at *dækningsgraden* er under 100 %. I *Figur 6* anvender jeg eksemplet, at erhvervsevnetabet er 25 %:

40. Jeg bestrider ikke, at Højesteret kan indføre en *vilkårlig* sondring mellem de to tilfældegrupper. Efter-

som Højesteret rent faktisk ikke vil gøre brug af denne mulighed, er den uden interesse for drøftelsen her.

Dækningsgrad	100%	25%	≈ 100%
Periodens kompensation for foreløbigt tab	100% erstatning for tabt arbejdsfortjeneste	Ingen	Ingen
Periodens kompensation for varigt tab	Ingen	25% erstatning for tabt arbejdsfortjeneste	25% erhvervsevnetabserstatning
Lønindkomst	Ingen	Ingen	75% af tidligere løn

Skade
Stationærtidspunkt
Genoptagelse af arbejdet
Tid →

Figur 6 Der opstår et udækket indtægtstab, medmindre tabt arbejdsfortjeneste kompenseres i forhold til resterhvervsevnen i perioden fra stationærtidspunktet til skadelidte genoptager arbejdet i den udstrækning han kan.

Antag, at skadelidte i året før skaden tjente 200.000 kr., at han var stationær 1. januar 1995 og da havde et erhvervsevnetab på 25 %, og at han 1. januar 1996 genoptog arbejdet i et omfang svarende til 75 % af det tidligere. Antag endelig, at skadelidte derefter får dom over en ansvarlig skadevolder, og at tabt arbejdsfortjeneste i dommen kun udmåles frem til stationærtidspunktet. I så fald andrager skadelidtes udækkede økonomiske tab 75 % af 200.000 kr. eller 150.000 kr. I samme periode kompenseres han for 25 % erhvervsevnetab, men eftersom dette er hans eneste indkomst, består der et udækket tab svarende til resten af hans indtægt før skaden.⁴¹

41. Den manglende erstatningspost, svarende til 75 % af indtægten før skaden, indeholder træk, der minder om såvel løbende som kapitaliseret erstatning. Den er beslægtet med løbende erstatning, for så vidt som erstatningens størrelse afhænger af periodens længde, der varierer fra sag til sag. Den minder om kapitalerstatning, for så vidt som den kun kan

udmåles, når erhvervsevnetabsprocenten er endeligt fastlagt.

At den manglende erstatningspost således er en hybrid beror på, at sondringen mellem foreløbig og varig kompensation bryder sammen, så snart stationærtidspunktet ikke længere fungerer som omdrejningspunkt.

Jeg konkluderer, at Højesterets tankegang i U 1999.394 H må generaliseres til tilfælde med varige skadefølger, forudsat erhvervsevnetabet er mindre end 100 %. Ophørsterminen i forbindelse med de tre forskellige grupper af erhvervsevnetabsprocenter kan herefter sammenfattes som følger:

Erhvervsevnetabsprocent	Ophørstermin for krav på erstatning for tabt arbejdsfortjeneste
0-14	Tidspunktet, hvor skadelidte kan genoptage arbejdet i væsentligt samme omfang som før Hjemmel: U 1999.394 H
15-99	Tidspunktet, hvor skadelidte kan genoptage arbejdet i et omfang svarende til resterhvervsevnen Hjemmel: U 1999.394 H analogt
100	Der er intet genoptagelsestidspunkt og derfor intet krav på erstatning for tabt arbejdsfortjeneste

Figur 7 Gældende ret vedrørende ophørsterminen for krav på tabt arbejdsfortjeneste ved forskellige erhvervsevnetabsprocenter.

Højesteret fastslår, at stationærtidspunktet ikke udgør ophørsterminen for erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i de tilfælde, hvor skadelidte "genoptager arbejdet i væsentligt samme omfang som tidligere". På denne baggrund kunne man mene, at en stillingtagen til dommens rækkevidde i første række må bero på en forståelse af denne vending. Dette er imidlertid ikke en træffende opfattelse. For det første er der efter min opfattelse ingen tvivl om, hvad udtrykket betyder i Højesterets mund: det sigter til tilfælde, hvor et eventuelt erhvervsevnetab er under 15 % og dermed ikke berettiger til erstatning. For det andet er grænsedragningen uden praktisk betydning, da Højesterets tanke af de allerede anførte grunde

må anvendes analogt på alle tilfælde, hvor de varige følger er under 100%.⁴²

8.2 Svie og smerte

Udmålingen af godtgørelse for svie og smerte giver anledning til tre hovedspørgsmål.

[1] Det *ene* er, om godtgørelsen skal udmåles frem til stationærtidspunktet, hvis skadelidte forinden genoptager sit arbejde. Et benægtende svar er givet af begge landsretter, som fastslår, at godtgørelsen i disse tilfælde ophører ved genoptagelsen:

FED 1994.148. Ved et færdselsuheld i december 1988 pådrog skadelidte sig en piskesmældslæsion. Han genoptog arbejdet 1. marts 1989. Arbejdsskadestyrelsen fastsatte stationærtidspunktet til 12. juni 1989. Landsretten udtaler, at der ikke er grundlag for at tilkende skadelidte godtgørelse for svie og smerte efter tidspunktet, hvor arbejdet genoptages, selvom det måtte antages, at stationærtidspunktet lå efter denne dato.

FED 1998.1349. Efter en faldskade i august 1996 var skadelidte sygemeldt fem dage. Han blev erklæret stationær 1. april 1997. Landsretten udtaler, at skadevolder skal betale godtgørelse "i den udstrækning skadelidte har været sygemeldt". Herefter udmåles godtgørelse for fem dage.⁴³

42. Faktisk er der tale om noget stærkere end en gængs analogi-slutning. At et ræsonnement er tvingende vil sige, at præmisserne er sande, og at konklusionen følger af præmisserne. Et ræsonnement udgør et bevis for konklusionen, hvis men kun hvis det er tvingende. Analogislutninger er aldrig tvingende. I det foreliggende tilfælde er situationen en helt anden. Højesterets tankegang i U 1999.394 H, gengivet som (1)-(5) s.207 ovenfor, er tvingende og *forbliver tvingende*, selvom den anvendes på sager med et erhvervs-evnetab mellem 15 og 99 % (begge inklusive). Hvis man anerkender, at ræsonnementet er tvingende, når det anvendes på sager med et erhvervs-evnetab under 15 %, *modsiges* man sig selv, hvis man nægter at anvende tankegangen på sager med et erhvervs-

evnetab til og med 99 %. Når jeg i Figur 7 taler om "analogi" sigter jeg derfor blot til, at Højesteret kun udtrykkeligt beskæftiger sig med sager uden et erstatningsberettigende erhvervs-evnetab.

43. I denne forbindelse er halvdagsarbejde nok til at blokere for yderligere godtgørelse, jf. FED 1994.475, refereret s. 192 ovenfor. I dommens præmisser holder landsretten sig inden for rammerne af Erstatningsansvarslovens § 3 ved at bestride Arbejdsskadestyrelsens fastsættelse af stationærtidspunktet. Derved sikrer man, at udmåling af godtgørelse frem til genoptagelse af arbejdet ikke er udtryk for udmåling ud over stationærtidspunktet. Dersom § 3 skal følges, forudsætter landsrettens fastsættelse af ophørsterminen for godtgørelse for svie og smerte, at skadelidte blev

fortsættes

Denne retstilstand er udtryk for, at landsretterne har forladt § 3s ordlyd og nu fortolker lovbestemmelsen som en regel af følgende indhold:

Godtgørelse for svie og smerte fastsættes for tiden fra skadens indtræden, indtil skadelidte kan begynde at arbejde igen, eller skadelidtes helbredstilstand er blevet stationær.

Som det ses, har denne regel samme opbygning som § 2, stk. 1 om tabt arbejdsfortjeneste.

[2] Det andet spørgsmål er, om godtgørelsen skal betales frem til arbejdets genoptagelse, selvom stationærtidspunktet er indtrådt forinden. Dette spørgsmål går i realiteten ud på, om Højesteret vil komme til samme resultat vedrørende svie og smerte som man i U 1999.394 H nåede frem til vedrørende tabt arbejdsfortjeneste. Svaret er efter min opfattelse bekræftende.

Jeg anerkender, at visse betragtninger trækker i retning af et benægtende svar. Den første er følgende: Erstatningsansvarslovens §§ 2 og 3 har ikke samme opbygning. § 2 taler om udmåling indtil stationærtidspunktet *eller* arbejdets genoptagelse. Denne ordlyd skaber en bevægelsesfrihed, der tillader domstolene at lade gen-

stationær, da han genoptog arbejdet på halv tid. Eftersom der er tale om en sag uden varige følger, betyder dette, at landsretten anser skadelidte for rask fra dette tidspunkt. Landsretten anfører intet til støtte for anfægtelsen af Arbejdsskadestyrelsens fastsættelse af stationærtidspunktet, *uagtet den på baggrund af den hævdvundne definition er korrekt*, eftersom den efterfølgende forøgelse af knæets bøje-funktion udgør en uforudset bedring. Landsretten forklarer ikke, hvilken alternativ definition af stationærbegrebet, man arbejder med. Alt, hvad vi ved, er, at landsretten anser definitionen for at indebære, at (a) skadelidte er stationær, når han er rask, og (b) at han er rask, når han genoptager arbejdet. Imidlertid er både

(a) og (b) ganske trivielle, uanset, hvilken definition af stationærbegrebet, man lægger til grund. Man kan ikke blive raskere end rask. Ved raskmeldingen kan yderligere bedringer derfor ikke indtræde eller forventes at indtræde. Konklusionen bliver derfor, at landsretten forkaster det traditionelle begreb uden at sætte noget andet i stedet. Dette betyder, at landsretten *ikke anvender noget stationærbegreb* ved fastsættelsen af ophørsterminen for svie og smerte. I stedet fastsætter landsretten simpelthen ophørsterminen til tidspunktet, hvor skadelidte er rask, og hans medicinske tab derfor bortfalder. Denne holdning er efter min opfattelse udtryk for robust sund fornuft (Se også drøftelsen s. 219 nedenfor under *for det andet*).

optagelsestidspunktet være ophørstermin. Denne bevægelsesfrihed indeholdes derimod ikke i § 3, der kategorisk taler om, at ophørsterminen er stationærtidspunktet. – Denne iagttagelse er korrekt nok men har ingen vægt, idet landsretterne har omfortolket § 3, således at bestemmelsen forlenes med samme opbygning som § 2. I FED 1994.148 v og FED 1998.1349 Ø⁴⁴ opfattes § 3 jo som en regel om, at svie og smerte udmåles til stationærtidspunktet, *medmindre* skadelidte forinden har genoptaget arbejdet, dvs. som en regel, der har samme opbygning som § 2. Jeg konkluderer, at Højesteret, overensstemmende med sin fortolkning af § 2, stk. 1, må forventes at fortolke § 3 som følger:

[*] Godtgørelse for svie og smerte fastsættes for tiden fra skadens indtræden, indtil skadelidte kan begynde at arbejde igen.^{45,46}

44. Begge refereret s. 215 ovenfor.

45. Som nævnt har Vestre Landsret i FED 1994.475 fastslået, at det er tilstrækkeligt til at blokere for yderligere erstatning, at skadelidte kan begynde at arbejde igen på halv tid. Og når retten er fortabt, vækkes den ikke til live igen af en eventuel yderligere sygeperiode. Dette fremgår af følgende afgørelse:

VL 9. afd. dom af 9. april 1999 i sagen B-1217-98: Efter en ulykke 29. januar 1994 var skadelidte arbejdsduelig fra 16. april 1994 til en operation 29. september 1995. Behandlingerne ophørte 17. november 1995. Samme dag blev skadelidte raskmeldt. I en vejledende udtalelse skønnede Arbejdsskadestyrelsen stationærtidspunktet til 16. april 1994, da arbejdet blev genoptaget. Styrelsen fastsatte ménet til 5 %. Ved sagens optagelse til dom overvejede Arbejdsskadestyrelsen stadig, om der var grundlag for at tilkende erstatning for erhvervsevnetab. Landsretten udtaler, at skadelidte
 "...har arbejdet i væsentligt samme omfang som tidligere i perioden fra stationærtidspunktet den 16. april

1994 indtil operationen i september 1995. Der er herefter ikke grundlag for, at [skadelidte] kan få erstatning for tabt arbejdsfortjeneste for den anden periode, jf. Erstatningsansvarslovens § 2, stk. 1, ligesom der ikke er grundlag for at tilkende ham godtgørelse for svie og smerte efter stationærtidspunktet, jf. Erstatningsansvarslovens § 3."

Den følgende dom tilføjer dog en nuance:

VL 4. afd. dom af 21. maj 1999 i sagen B-1232-98: En tømrer kom til skade på sit arbejde 8. februar 1994 og opsøgte læge dagen efter. Han blev da skrevet op til operation, der skulle finde sted 3 måneder senere. 22. februar 1994 genoptog skadelidte arbejdet. Som følge af forhold hos hospitalsvæsenet blev operationen udskudt til august 1994. Forinden havde skadelidte fået nyt arbejde og efter hans ønske blev operationen atter udskudt, så den først gennemførtes i januar 1995. Skadelidte var herefter sygemeldt til 28. maj 1995. Byretten udtaler, at da skadelidte har haft sit arbejde genoptaget i næsten 1 år i tiden mellem

fortsættes

Et andet argument, som taler for, at Højesteret ikke vil komme til samme resultat vedrørende svie og smerte som man i U 1999.394 H nåede frem til vedrørende tabt arbejdsfortjeneste, har betydelig større vægt. Argumentet er det, at Højesteret i præmisserne henviser til risikoen for, at der opstår et udækket tab.⁴⁷ Forestillingen om et udækket tab giver imidlertid slet ikke mening i forbindelse med skadens medicinske følger. Lidelsen forbundet med at være syg kan i modsætning til indtægts-tabet, som sygdommen forårsager, ikke med mening ansættes i penge. Den foreløbige godtgørelse (x kr. per sygedag) og den varige godtgørelse (y kr. per méngrad) er begge konventionelt fastsat og kunne med samme "ret" gå ud på, at skadelidte slet ikke kompenseres i penge men f.eks. i form af tildeling af taletid på en særlig medborgerkanal på kabel-tv. Også forholdet mellem den foreløbige og den varige godtgørelse er helt vilkårlig. Godtgørelsen per méngrad svarede ved Erstatningsansvarslovens ikrafttræden til godtgørelsen for 20 oppegående sygedage. Multiplikatoren kunne med samme "ret" have været f.eks. 0.7 eller 399, ligesom man kan forestille sig, at den veksler over tid, f.eks. i takt med udviklingen i forbrugerprisindexet, eller at den i hvert enkelt tilfælde fastsættes ved lodtrækning. Eftersom disse anliggender er rent konventionelle, dvs. helt vilkårlige, giver det ikke mening at spørge, hvad der udgør skadelidtes fulde medicinske tab og derfor heller ikke,

uheldet 3. februar 1994 og operationen 6. januar 1995, er der ikke grundlag for at tilkende ham erstatning for tabt arbejdsfortjeneste på grund af følgerne af operationen. Herefter tilkendes skadelidte alene svie og smerte for de 14 dage mellem uheldet og arbejdets genoptagelse. Dette svarer ganske til præmisserne i B-1217-98. Landsretten udtaler imidlertid:

"Den omstændighed, at [skadelidte] ikke kunne tilbyde den nødvendige operation i forlængelse af sygemeldingen efter uheldet, findes ikke at burde medføre, at han mister retten til den erstatning for svie og smert samt tabt arbejdsfortjeneste,

som han ville have haft krav på ved en omgående operation. Det forhold, at [skadelidte] af private grunde vilkårligt operationstidspunktet yderligere i en periode bør ikke medføre nogen ændring heri."

46. Der er dog den nuance, at landsretten lader ophør af godtgørelseskravet indtræde på tidspunktet, hvor skadelidte påbegynder halvdagsarbejde. Halvdagsarbejde kan ikke være nok i forbindelse med tabt arbejdsfortjeneste, hvor halvdelen af tabet jo i givet fald står tilbage.

47. Jf. præmis 1. i Højesterets ræsonnement gengivet s. 207 ovenfor.

om en del af tabet under de-og-de omstændigheder ikke kompenseres.

Denne betragtning er efter min opfattelse korrekt, så langt som den går. Imidlertid går den ikke langt nok. At tankegangen i U 1999.394 H ikke kan anvendes på svie og smerte er foreneligt med, at Højesteret kommer til samme resultat her, blot med en anden begrundelse. Faktisk er det efter min mening klart, at Højesteret vil fastslå, at svie og smerte i sager uden varige skadefølger skal kompenseres frem til arbejdets genoptagelse. Til støtte for denne prognose kan anføres tre iagttagelser.

For det første tilgodeser dette resultat et ønske om enkle og klare regler. Udmåling af personskade er i forvejen et kompliceret retsområde, ikke mindst i arbejds-skadesager, som involverer beregning af differencekrav. Medmindre tungtvejende modhensyn gør sig gældende, må allerede dette ønske om enkelhed medføre, at godtgørelse for svie og smerte underlægges samme ophørs-termin som erstatning for tabt arbejdsfortjeneste.

For det andet tjener godtgørelsen som kompensation for lidelsen forbundet med at være syg. Det er mere naturligt, at denne godtgørelse ophører, når skadelidte genoptager arbejdet, end at den ophører, når hans helbredstilstand bliver stationær. Hvis man er i stand til at arbejde, er man i en relevant forstand ikke længere syg. At lægerne ophører med at forvente yderligere helbredelse, eller at der ikke længere indtræder væsentlige og varige bedringer i skadelidtes helbredstilstand, er derimod foreneligt med, at han ligger for døden.

For det tredje har Vestre Landsret allerede lagt sig fast på den opfattelse, som jeg forudsiger, at Højesteret vil godkende.⁴⁷

[3] Det tredje hovedspørgsmål, som svie og smerte foranlediger, går ud på, om udmålingsreglerne er forskellige, alt efter, om skaden har varige følger eller ej. Ovenfor noterede vi den tvetydighed, som karakteriserer Erstatningsansvarslovens § 2. Jeg har netop konkluderet, at § 3 må antages efter gældende ret at have samme

47. Jf. FED 1994.475. Dommen er refereret ovenfor s. 192.

struktur som § 2, altså strukturen angivet i [*] s. 217 ovenfor. I så fald opstår samme tvetydighed i forbindelse med § 3. I forbindelse med svie og smerte lyder de to fortolkninger – (A) og (B) s. 206 ovenfor – som følger:

- (A*) Godtgørelse for svie og smerte skal betales, indtil helbredstilstanden er stationær.⁴⁹
- (B*) (i) Hvis skaden ikke har varige følger, skal godtgørelse for svie og smerte udredes, indtil skadelidte genoptager sit arbejde [uanset stationærtidspunktet eventuelt er indtrådt forinden].
- (ii) Hvis skaden har varige følger, skal godtgørelse for svie og smerte udredes indtil stationærtidspunktet [hvor den afløses af erstatning for varigt mén].

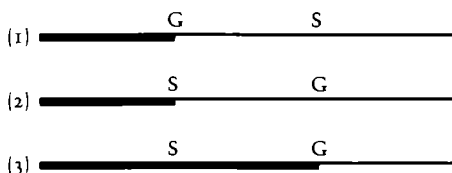
Højesteret må af de anførte grunde forventes at vælge (B*). I U 1999.394 H var der ingen varige skadefølger. Det må derfor nærmere bestemt antages, at Højesteret ville have udmålt godtgørelse for svie og smerte i overensstemmelse med (B*)(i), hvis ikke en procesaftale havde gjort en stillingtagen upåkrævet.

Sammenfattende om spørgsmål [1]-[3] konkluderer jeg, at retsstillingen med hensyn til svie og smerte på alle tre punkter svarer til den, der gælder for tabt arbejdsfortjeneste.

Vi kan sammenfatte diskussionen i følgende figur, hvor den fuldt optrukne streg betegner den erstatningsberettigende periode. Linje (1) angiver, at hvis arbejdet genoptages, før end stationærtidspunktet indtræder, kan svie og smerte kun kræves kompenseret frem til genoptagelsestidspunktet, jf. FED 1994.148 og FED 1998.1349. (2) angiver retstilstanden før og (3) retstilstanden efter U 1999.394 H. Som det ses, svarer figuren i det hele til Figur 6, s. 213 ovenfor:

49. Hvis analogien til (A) skal gennemføres, skal der tilføjes et 2. punktum som følger: *Hvis skadelidte inden da bliver rask, skal erstatningen dog kun betales indtil skadelidte bliver rask* [idet der her-

efter ikke længere består svie og smerte]. Eftersom stationærtidspunktet aldrig kan indtræde efter skadelidte er rask, kan denne særegel aldrig finde anvendelse. Jeg har derfor udeladt den af formuleringen.

Figur 8 I medfør af U 1999.394 H analogt skal svie og smerte kompenseres frem til tidspunktet for arbejdets genoptagelse, uanset, om dette indtræder før eller efter stationærtidspunktet, jf. (1) og (3).

8.3 Varigt mén

Erstatningsansvarslovens § 4 bestemmer, at méngraden "fastsættes efter forholdene på det tidspunkt, da skadelidtes helbredstilstand blev stationær". Reglen går ud på, at stationærtidspunktet er *målepunkt for det varige mén*. Dette fortæller os imidlertid ikke, hvordan méngraden skal fastsættes, dersom det mén, der består på stationærtidspunktet, ikke er varigt. Denne mangel har vidtrækkende skadevirkninger for den klassiske model.

Lovreglen kan forstås på tre måder:

- (1) Det mén, som skadelidte har på stationærtidspunktet, skal anses for at være hans varige mén (underforstået: uagtet det senere ændrer sig).⁵⁰

Denne fortolkning gør § 4 til en definition af begrebet *varigt mén*. Ménet kan ændre sig over tid, og lovreglen opfattes som en fastlæggelse af hvilket af de skiftende mén, der skal opfattes som varigt. Definitionen er paradoks. Det mén, som skadelidte havde på stationærtidspunktet, har ved senere at undergå ændring netop vist sig

50. I Møller, op. cit., s. 61 udtrykkes denne fortolkning som følger:

"Indhentes udtalelse fra Arbejdsskade-styrelsen efter EAL § 10, vil det være hensigtsmæssigt at anmode styrelsen om i udtalelsen at oplyse, hvorndr helbredstilstanden må antages

at være stationær. Styrelsen skal jo nemlig ved afgivelse af udtalelser om méngraden fastsætte den efter forholdene på det tidspunkt, da skadelidtes helbredstilstand blev stationær. jf. EAL § 4, stk. 1, 2. pkt."

ikke at være varigt. I tilfælde af ændringer kan kun det seneste mén anses for at være (måske) varigt.⁵¹

I stedet kan man opfatte § 4 som en stillingtagen til, hvilket *materiale*, der må inddrages i fastlæggelsen af ménet. Nu opfattes reglen som følger:

(2) Ved fastlæggelsen af skadelidtes varige mén må kun de oplysninger om hans helbred inddrages, som forelå på stationærtidspunktet, herunder hvilke forventninger til en fremtidig bedring, lægerne nærede på stationærtidspunktet.⁵²

Den tredje mulige fortolkning går ud på, at reglen indeholder både (1) og (2). Denne fortolkning lyder som følger:

(3) Det mén, som skadelidte har på stationærtidspunktet, skal anses for at være hans varige mén. Når man forsøger at fastlægge dets størrelse, må man kun inddrage oplysninger om hans helbred, som forelå på stationærtidspunktet.

(3) kan sloganagtigt beskrives som standpunktet, at § 4 opstiller et krav om, at méngraden fastsættes på stationærtidspunktet, dvs. et krav om, at dommeren skal søge at forstå, hvilke oplysninger, der *dengang* forelå og på baggrund heraf forsøge at fastslå, hvilken méngrad der *dengang* gjorde sig gældende. Denne opgave er kunstig og utilfredsstillende, eftersom dommeren ofte vil være på det rene med, at oplysninger, der fremkommer efter stationærtidspunktet, gør det klart, at ménet har

51. Paradokset forsvinder, dersom man i stedet for varigt mén taler om erstatningsberettigede mén. Der er intet paradoksalt ved en regel om, at skadevolder skal erstatte det mén, som består på stationærtidspunktet. Imidlertid må det forekomme mere rimeligt for begge parter, dersom det mén, der skal erstattes, er det endelige eller varige. At lade stationærtidspunktet fungere som målepunkt indeholder et lidet attraktivt hasardelement, som ikke elimineres af § 11 grundet denne regels meget begrænsede anvendelsesområde.

52. Denne fortolkning er nærliggende, idet den understøttes af følgende plausible ræsonnement:

- a. Méngraden skal ifølge § 4 fastsættes efter forholdene på stationærtidspunktet.
- b. Det varige mén er et og det samme, uanset hvornår det vurderes. Men tidens gang forbedrer mulighederne for at fastslå, hvad det er.
- c. Ergo må § 4 forstås således, at der menes "fastsættes efter oplysningerne om det varige mén, som foreligger på stationærtidspunktet."

ændret og stabiliseret sig efter stationærtidspunktet. Hvis ændringen er en bedring, fører (3) til en kompensation for varige skadefølger, som ikke består. Hvis ændringen er en forværring fører (3) tilsvarende til en underkompensering af skadelidte, eftersom ikke hele hans varige mén godtgøres.

Arbejdsskadestyrelsen har på denne baggrund forkastet (1)-(3) til fordel for følgende regel:

(4) Det mén, som skadelidte har på afgørelsestidspunktet i Styrelsen skal regnes for hans varige mén. Ved fastsættelsen skal alle helbredsoplysninger inddrages, også dem, der vedrører perioden efter ophør af den lægelige behandling (stationærtidspunktet).

(4) kommer til udtryk i følgende redegørelse fra Arbejdsskadestyrelsen, som citeres i FED 1995.173:

“Parterne kan efter Erstatningsansvarsloven kræve sagen afgjort så hurtigt som muligt efter stationærtidspunktet, men der kan ikke herudfra modsætningsvis konkluderes, at en part kan kræve forholdene på stationærtidspunktet lagt til grund, hvis der foreligger oplysninger om, at forholdene har ændret sig, således at en afgørelse efter forholdene på afgørelsestidspunktet ville medføre et væsentligt andet udfald. Det er derfor [sic] vores opfattelse, at en udtalelse om mén og erhvervsevnetab skal baseres på de seneste oplysninger, idet udtalelsen skal omhandle det varige mén og det varige erhvervsevnetab, som skaden har medført. Vi mener os ikke forpligtet til at afgive udtalelse om mén og erhvervsevnetab efter forholdene ved stationærtidspunktet, men vi finder [tværtimod], at det er forholdene på udtalesestidspunktet, der skal danne grundlag for udtalelsen.”⁵³

53. Tilsvarende udtalelser citeres i

FED 1997.1134.

Her giver Arbejdsskadestyrelsen altså eksplicit udtryk for (4) – også i henseende til erhvervsevnetab.^{54,55}

(4) kommer uden om de urimeligheder, som (1)-(3) foranlediger. Imidlertid er (4) i eklatant modstrid med ordlyden af Erstatningsansvarslovens § 4, uanset om den hævdvundne eller Arbejdsskadestyrelsens definition af stationærtidspunktet lægges til grund.⁵⁶ Hvis den hævdvundne definition anvendes, indeholder § 4 følgende regel:

(5) Mængden fastsættes efter forholdene på det tidspunkt, hvor man ud fra en lægelig vurdering ikke kan forvente yderligere bedring i skadelidtes helbreds-tilstand.

Anvendes i stedet Styrelsens egen definition (for så vidt angår langvarige behandlingsforløb), skal § 4 opfattes som følger:

(6) Mængden fastsættes efter forholdene på tidspunktet, hvor det primære behandlingsforløb er afsluttet.⁵⁷

(4) fører ofte til et andet resultat end både (5) og (6), eftersom Styrelsens vejledende udtalelse typisk først frem-

54. Se om erhvervsevnetab s. 227 ff. nedenfor.

55. I præmisserne til landsrettens dom anket som U 1999.394 H udtales, at Arbejdsskadestyrelsen 30. juni 1995 fastsatte skadelidtes mængdegrad til 5 % "med udgangspunkt i stationærtidspunktet" 18. marts 1992. Arbejdsskadestyrelsen udtaler, at fastsættelsen sker på baggrund af en speciallægeerklæring af 24. april 1995. Styrelsen har uden tvivl fastsat graden efter de *aktuelle* forhold, som skildres i erklæringen, dvs. efter forholdene 24. april 1995.

56. Arbejdsskadestyrelsen udtaler udtrykkeligt, at hvis erhvervsevnetabet har ændret sig efter stationærtidspunktet, skal den vejledende udtalelse munde ud i en fastsættelse af det senere tab. Desuagtet bemærker landsretten følgende i præmisserne:

"Efter det oplyste [sic] er den udtalelse om [skadelidtes] erhvervsevne, som

Arbejdsskadestyrelsen i overensstemmelse med Erstatningsansvarslovens § 10 afgav den..., en udtalelse om erhvervsevneprocenten på stationærtidspunktet [sic] ... men udtalelsen bygger på de oplysninger, der forelå på det tidspunkt, da Arbejdsskadestyrelsen afgav sin udtalelse."

Landsretten hævder altså, at Arbejdsskadestyrelsen blot forkaster fortolkning (2), mens sandheden er, at Arbejdsskadestyrelsen ligeledes forkaster (1). Landsretten udtaler herefter, at skadelidtes erhvervsevnetab på stationærtidspunktet ikke var 15 % eller derover.

57. Jeg ignorerer her første led i Styrelsens definition (vedrørende kortvarige behandlingsforløb), eftersom dette led blot er en variant af den hævdvundne definition.

kommer længere tid efter, at lægerne er ophørt med at forvente bedringer, og som hovedregel også en rum tid efter ophør af det primære behandlingsforløb. Arbejdsskadestyrelsens opfattelse af Erstatningsansvarslovens § 4 er derfor i strid med dens ordlyd, uanset hvilken af de to definitioner, man lægger til grund. Det er måske specielt slående, at der opstår en konflikt med ordlyden, selvom man for argumentets skyld antager, at Styrelsens definition af stationærbegrebet er den rette.

Arbejdsskadestyrelsens praksis vedrørende Erstatningsansvarslovens § 4 må imidlertid efter min opfattelse bifaldes.⁵⁸

Til støtte herfor kan i første række anføres følgende: Fortolkningerne (1)-(3) ovenfor sætter Arbejdsskadestyrelsen og domstolene på en umulig opgave, hvis ménet ændrer sig efter stationærtidspunktet. For i så fald er det mén, som udmåles under hensyn til forholdene på stationærtidspunktet, per definition ikke varigt. Hvis ménet ændrer sig efter stationærtidspunktet stilles man med andre ord over for valget mellem at ignorere kravet om stationærtidspunktet som målepunkt eller tilside-sætte kravet om, at det, der skal måles, er varige skadefølger. Dersom Styrelsen lægger vægt på forholdene på stationærtidspunktet, udmåles erstatning for et forbigående mén, altså for en tabskategori, som Erstatningsansvarsloven ikke anerkender. Hvis Styrelsen skal fastlægge det varige mén, må man i stedet ignorere stationærtidspunktet og begrunde udmålingen med de aktuelle lægelige oplysninger om skadelidtes nuværende tilstand, altså udmåle under hensyn til forholdene på udmålingstidspunktet, jf. (4). Arbejdsskadestyrelsen har således fra-veget ordlyden af § 4, fordi der ikke var noget alternativ; hjemmelen til fravigelsen skal med andre ord i første række findes i forholdets natur.

I anden række bemærker jeg, at vurderingen af et erhvervsevnetab forudsætter kendskab til skadelidtes

58. Konflikten mellem denne praksis og Styrelsens definition af stationærbegrebet bør løses på den måde, at definitionen opgives, dette er jo

under alle omstændigheder nødvendigt, da den ikke stemmer med gældende ret.

mén. Domstolenes praksis vedrørende valg af målepunkt for erhvervsevnetab har derfor konsekvenser for gældende ret vedrørende målepunktet for méngodtgørelsen. Når domstolene bestemmer, at erhvervsevnetabet skal fastsættes efter forholdene på tidspunktet *t*, fastslår de *ipso facto*, at det varige mén ligeledes skal fastsættes efter forholdene til *t*. Faktisk fremgår det af FED 1997.1732,⁵⁹ at erhvervsevnetabet skal fastsættes efter forholdene på fastsættelsestidspunktet.⁶⁰ Forholdet skaber en yderligere hjemmel for Styrelsens praksis vedrørende varigt mén.

(4) medfører, at varigt mén fastsættes længere tid – hyppigt flere år – efter stationærtidspunktet. Dette betyder, at (4) i alle tilfælde, hvor ménet har ændret sig siden stationærtidspunktet, fører til en anden kompensation end (1)-(3). Dette er imidlertid ikke udtryk for, at skadelidte fejlkompenseres, men blot udtryk for, at det varige mén i disse situationer ikke kan udmåles efter forholdene på stationærtidspunktet, eftersom det mén, der består på dette tidspunkt, ikke er varigt.

I tilfælde, hvor ménet formindskes efter stationærtidspunktet, gør skadelidte undertiden gældende, at Styrelsen begår en fejl ved ikke at fastholde stationærtidspunktet som målepunkt.⁶¹ Kritikken kan ikke opretholdes og må opfattes som udtryk for et ønske om at modtage kompensation for et forbigående mén i de tilfælde, hvor det er større end det varige.⁶²

Ovenfor er "fastsættelsestidspunkt", "vurderingstidspunkt", "afgørelsestidspunkt", osv. anvendt i flæng om tidspunktet, hvor det varige mén fastsættes. De terminologiske nuancer har ingen juridisk betydning. I realiteten er der tale om, at Styrelsen og domstolene fastsætter procenterne i overensstemmelse med oplysningerne i den seneste speciallægeerklæring. Denne

59. Dommen refereres s. 228.

60. Jf. nærmere nedenfor.

61. Jeg sigter her til tanker, som man støder på i advokaternes korrespondance og procedure for retterne.

62. Tilsvarende gør skadevolder undertiden gældende, at forværringer

i ménet efter stationærtidspunktet er ham uvedkommende. Holdningen afspejler et naturligt ønske om at slippe med at udrede kompensation for et forbigående mén i de tilfælde, hvor det er mindre end det varige.

erklæring udtaler sig om forholdene på tidspunktet for lægens undersøgelse af skadelidte. Antag, at skadelidte undersøges i januar, at speciallægeerklæringen fremkommer i februar, at Styrelsen i marts vurderer det varige mén på baggrund af erklæringen, og at sagen domsforhandles i april. Nu kan méngraden siges at blive fastsat i april, i den forstand, at det først er efter dommen, at der består et forfaldent krav på ménkompensation. Men fastsættelsestiden kan samtidig siges at være januar i den forstand, at det er den méngrad, som da består, som indgår i kravet mod skadevolder. Jeg skal ikke tage hensyn til disse nuancer, heller ikke i drøftelsen af erhvervsevnetab nedenfor. Nuancerne er som nævnt uden interesse. Afgørende for udmålingsprincipperne er alene spørgsmålet, om fastsættelsestidspunktet falder sammen med ophørsterminen for det foreløbige tab.

8.4 Tab af erhvervsevne

Erstatningsansvarsloven udtaler ikke udtrykkeligt, at erhvervsevnetabet skal fastsættes efter forholdene på stationærtidspunktet. I stedet hedder det, at der tilkommer skadelidte erstatning for tab af erhvervsevne, hvis en personskade, "efter at skadelidtes helbreds-tilstand er blevet stationær", har medført varig nedsættelse af skadelidtes evne til at skaffe sig indtægt ved arbejde. I tidligere teori er det imidlertid fast antaget, at erhvervsevnetabsprocenten skal fastsættes efter forholdene på stationærtidspunktet.⁶³ Faktisk anvender domstolene og Arbejdsskadestyrelsen ikke stationærtidspunktet som målepunkt for erstatning for erhvervsevne.⁶⁴ Som målepunkt anvendes i stedet tidspunktet for fastsættelsen af tabet. Domstolene og Arbejdsskadestyrelsen opfatter således Erstatningsansvarslovens § 5 på en måde, der er analog til Arbejdsskadestyrelsens forståelse af § 4.

Der er to grunde til, at § 5 *må* opfattes på denne måde.

For det første opstår samme uklarhed som i forbindelse med varigt mén, jf. fortolkning (1)-(3) s. 221 ff. ovenfor. De grunde, der med rette har ledt Arbejdsskade-

63. Jf. f.eks. passagen fra Møller, op. cit. s. 61, som citeres s. 230 nedenfor.

64. Se vedrørende Arbejdsskadestyrelsen citatet s. 223 ovenfor.

styrelsen til fortolkning (4), s. 223 f. ovenfor, gør sig tilsvarende gældende med hensyn til erhvervsevnetab. For det andet forudsætter fastsættelsen af erhvervsevnetabet typisk en viden om det varige mén. Målepunktet for erhvervsevnetabet kan derfor tidligst indtræde samtidig med målepunktet for ménet. Når Arbejdsskadestyrelsen og domstolene lægger sig fast på et bestemt målepunkt for varigt mén, fastlægger de derfor for så vidt, hvad der skal være målepunkt for erhvervsevnetabet.

Den ledende dom er

FED 1997.1732 v. En håndværker kom 8. oktober 1992 til skade ved en ulykke, for hvilken hans arbejdsgiver anerkendte at være ansvarlig. 22. februar 1994 udtalte Arbejdsskadestyrelsen, at tilstanden var stationær 15. juli 1993. Der var under retssagen enighed om, at denne vurdering var korrekt. 18. juli 1994 afgav Arbejdsskadestyrelsen en vejledende udtalelse, hvorefter erhvervsevnetabet i henhold til Erstatningsansvarsloven var 50 %. 22. marts 1995 blev skadelidte raskmeldt. Han genoptog sit arbejde i fuldt omfang 15. juni 1995 og oppebar nu en højere løn end før ulykken. 12. september 1996 afgav Arbejdsskadestyrelsen en ny vejledende udtalelse, hvorefter skadelidtes erhvervsevnetab i henhold til Erstatningsansvarsloven var mindre end 15 %. Skadelidte udtog stævning mod arbejdsgiveren med påstand om betaling af erstatning for 50 % erhvervsevnetab. Landsretten udtaler:

*"[Skadelidte] blev raskmeldt den 22. marts 1995 og genoptog arbejdet som malersvend i juni måned 1995. På baggrund heraf og af de for landsretten i øvrigt foreliggende oplysninger er der ikke grundlag for at fastslå, at [skadelidtes] erhvervsevne varigt var nedsat med 15 % eller mere, på det tidspunkt, da hans helbredstilstand blev stationær. ... Da det herefter må lægges til grund, at [skadelidtes] erhvervsevne varigt er nedsat med mindre end 15 %, tages [arbejdsgiverens] frifindelsespåstand til følge."*⁶⁵

65. Vedrørende tabt arbejdsfortjeneste tilføjer landsretten:
"Det forhold, at [skadelidte] – i perioden fra retten til [erstatning for] tabt arbejdsfortjeneste ophørte, til han blev raskmeldt – måtte have haft et indtægtsstab, kan ikke begrunde en fravigelse af udgangspunktet, at der ved vurderingen af størrelsen

af erstatningen for tabt arbejdsfortjeneste skal tages hensyn til de oplysninger, der foreligger på tidspunktet for afgørelsen."

Denne tankegang kan ikke opretholdes efter U 1999.394 H. Højesterets tankegang ville i landsretssagen have udløst erstatning for tabt arbejdsfortjeneste fra stationærtidspunktet

fortsættes

Landsretten fastsætter altså erhvervsevnetabet i overensstemmelse med Arbejdsskadestyrelsens seneste vejledende udtalelse. Denne udtalelse forsøger i modsætning til den oprindelige ikke at fastslå hvilket mén, som bestod på stationærtidspunktet i juli 1993, men hvilket mén, der bestod på tidspunktet for Styrelsens fornyede udtalelse i september 1996. Landsretten godkender altså med rette Styrelsens opfattelse af, hvad det er for et spørgsmål, der skal besvares i den vejledende udtalelse. Landsretten tiltræder med rette ligeledes Styrelsens begrundelse for opfattelsen, nemlig at det mén, der bestod på stationærtidspunktet, ikke var varigt.⁶⁶ Efter som den fornyede udtalelse bygger på en ny speciallægeerklæring er realiteten altså, at såvel Styrelsen som landsretten fastsætter erhvervsevnetabet efter forholdene på datoen for den seneste speciallægeundersøgelse af skadelidte. Den oprindelige udtalelse der udmålte tabet efter forholdene på stationærtidspunktet, tilsidesættes som irrelevant, fordi den ikke blotlægger de varige forhold. Landsretten ræsonnerer med andre ord som følger:

1. Erstatningen, der hjemles i Erstatningsansvarslovens § 5, er erstatning for det varige erhvervsevnetab
2. Udviklingen i skadelidtes helbredstilstand efter stationærtidspunktet indebærer, at det erhvervsevnetab, der bestod på stationærtidspunktet, ikke var varigt
3. Ergo hjemler § 5 ikke erstatning for det erhvervsevnetab, der bestod på stationærtidspunktet.

Dette ræsonnement er tvingende.

Spørgsmålet opstår, om domstolene vil lægge sig fast på de samme præmisser, hvis tilstanden *forværres* frem til domstidspunktet. Dette spørgsmål må efter min opfattelse besvares bekræftende. En byretsdom, der fastsætter erhvervsevnetabet i overensstemmelse med *forværrede* forhold *efter* stationærtidspunktet er

15. juli 1993 frem til arbejdets genoptagelse 15. juni 1995 eller dog til raskmeldingen 22. marts 1995.

66. Med udtrykket, at man ved inddragelsen af disse nye oplysninger vurderer det "varige" erhvervsevnetab,

signalerer landsretten, at dommens resultat ikke kan tages som udtryk for, at Arbejdsskadestyrelsens oprindelige vurdering var udtryk for et fejlskøn over de dengang foreliggende oplysninger.

Retten i Ringkøbing, dom af 29. januar 1997 i sagen BS 240/1996. I en vejledende udtalelse fastsatte Arbejdsskade-styrelsen stationærtidspunktet efter en piskesmældsskade, der indtrådte i marts 1993, til 6 måneder efter ulykken. Erhvervsevnetabet fastsættes – efter et kiks – til 50 %. Byretten fastsætter erhvervsevnetabet til 65 %, idet retten bl.a. henviser til, at skadelidtes tilstand "...ved en lægeundersøgelse i 1995 blev konstateret forværret gennem det sidste år...".

Jeg konkluderer, at det må anses for overvejende sandsynligt, at landsretten også fraviger § 5, dersom erhvervsevnetabet forøges frem til stationærtidspunktet. Dersom jeg har ret i denne gisning kan retstilstanden alt i alt formuleres således:

Erstatning for erhvervsevnetab skal i medfør af gældende dansk ret udmåles på grundlag af forholdene på udmålingstidspunktet, ikke stationærtidspunktet.

I forrige afsnit drog jeg en tilsvarende konklusion vedrørende varigt mén, hvorfor følgende retssætning efter min opfattelse kan opstilles:

Erstatning for personskadens varige følger skal i medfør af gældende dansk ret udmåles på grundlag af forholdene på udmålingstidspunktet, ikke stationærtidspunktet.

9 Gældende rets udmålingsregler sammenfattet

I Kommentaren til Erstatningsansvarsloven anføres følgende:

*"Fastlæggelse af stationærtidspunktet er overordentlig vigtig, idet det [ud over at fungere som ophørstermin for erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i sager med erhvervsevnetab] også har betydning med hensyn til, hvor længe der kan ydes godtgørelse for svie og smerte (EAL § 3) og såvel méngraden (EAL § 4) som erhvervsevnetabsprocenten (EAL § 5) skal fastsættes efter forholdene på det tidspunkt, hvor skadelidtes helbreds-tilstand blev stationær."*⁶⁷

67. Møller, op. cit, 5. udg., 1999 s. 61.

Denne traditionelle opfattelse af stationærtidspunktets retsvirkninger kan ikke opretholdes. Tværtimod har stationærtidspunktet ikke længere retsvirkninger, uanset om der med stationærbegrebet sigtes til ophør af behandleroptimismen eller af varige og væsentlige bedringer.

Følgende konklusioner kan drages vedrørende nugældende dansk ret:

- 1 Kompensation for tabt arbejdsfortjeneste udmåles, indtil arbejdet kan genoptages, i overensstemmelse med følgende nærmere regler:
 - (a) I sager uden erstatningsberettigende erhvervsevnetab (under 15 %) udmåles kompensationen, indtil arbejdet kan genoptages i væsentligt samme omfang som før skaden.⁶⁸
 - (b) I sager med et erstatningsberettigende erhvervsevnetab (over 15 %) udmåles kompensationen, indtil arbejdet kan genoptages i et omfang svarende til resterhvervsevnen.
- 2 Kompensation for svie og smerte udmåles, indtil arbejdet kan genoptages, i overensstemmelse med følgende nærmere regler:
 - (a) I sager uden erstatningsberettigende varigt mén (under 5 %) udmåles kompensationen, indtil arbejdet kan genoptages i væsentligt samme omfang som før skaden.
 - (b) I sager med et erstatningsberettigende varigt mén (over 5 %) udmåles kompensationen, indtil arbejdet kan genoptages i et omfang svarende til resterhvervsevnen.⁶⁹

68. Nærmere bestemt skal erstatning for tabt arbejdsfortjeneste udmåles, indtil arbejdet genoptages på fuld tid, mens godtgørelse for svie og smerte beregnes frem til tidspunktet, hvor arbejdet genoptages på halv tid.

I forbindelse med tilfælde uden varige følger er det selvsagt redundant at præcisere, at den genoptagelse, der er tale om, er genoptagelse i væsent-

ligt samme omfang som før. Det er jo per definition karakteristisk for skader uden varige følger, at skadelidte før eller senere kan genoptage arbejdet i væsentligt samme omfang som før. Jeg anvender nu og da den redundante formulering for klarhedens skyld.

69. Resterhvervsevnen kan være 100 %, idet et varigt mén over 5 % ikke altid udløser et erhvervsevnetab.

- 3 Hverken tidspunktet, da lægerne ophørte med at forvente yderligere bedring (stationærtidspunktet i den hævdvundne betydning af ordet) eller tidspunktet, da der sidste gang indtrådte en varig og væsentlig bedring i helbredstilstanden (stationærtidspunktet i domstolenes betydning), fungerer som ophørstermin for kompensationen for tabt arbejdsfortjeneste eller svie og smerte.
- 4 Erstatning for varigt mén og erhvervsevnetab skal udmåles på grundlag af forholdene ved den seneste lægeundersøgelse af skadelidte.
- 5 Det mén og erhvervsevnetab, der består på tidspunktet, hvor lægerne ophører med at forvente yderligere bedring (stationærtidspunktet i den hævdvundne betydning) eller på tidspunktet, da der sidste gang indtræder en varig og væsentlig bedring i helbredstilstanden (stationærtidspunktet i domstolenes betydning), har ingen betydning for udmålingen.

Som det fremgår af 1-5, spiller stationærtidspunktet ikke længere nogen rolle for udmåling af personskaderstatning. Hverken den hævdvundne eller domstolenes opfattelse af stationærbegrebet identificerer et tidspunkt, der opfylder den tredobbelte funktion, som den klassiske model tildeler stationærtidspunktet.⁷⁰ Begge opfattelser snubler, ikke blot med hensyn til gældende rets ophørstermin, men også med hensyn til omdrejnings- og målepunkterne.

Afgørende for den klassiske models sammenbrud er det forhold, at det mén, som består på stationærtidspunktet (uanset om dette opfattes i den hævdvundne eller domstolenes betydning) ikke behøver at være varigt:

- (1) Hvis méngraden veksler over tid, kan kun det seneste mén være varigt. Domstolene og Arbejdsskadestyrelsen må derfor fastsætte graden af det varige mén efter forholdene på det seneste tidspunkt, som kaster lys over ménet. Dette tidspunkt kan kun være datoen for den seneste speciallægeundersøgelse af skadelidte.

70. Jf. 1-3 s. 178 ovenfor.

På grund af sammenhængen mellem varigt mén og erhvervsevnetab har (1) umiddelbart konsekvenser for erhvervsevnetabet:

- (2) Erhvervsevnetab må nødvendigvis udmåles på et tidspunkt, som indtræder samtidig med (eller senere end) målepunktet for det varige mén. I praksis udmåles erhvervsevnetabet efter forholdene på *samme* tidspunkt som ménet, altså efter forholdene på datoen for den seneste speciallægeundersøgelse af skadelidte, jf. (1).

Datoen for den seneste speciallægeundersøgelse behøver selvsagt ikke at være identisk med tidspunktet, hvor behandleroptimismen ophørte, eller hvor der sidste gang indtrådte en varig og væsentlig bedring. Allerede her ligger den klassiske model således i ruiner. Imidlertid er retspraksis gået endnu videre, idet domstolen heller ikke lader udmålingen af det foreløbige tab bero på tidspunktet, hvor behandleroptimismen ophørte, eller hvor der sidste gang indtrådte en varig og væsentlig bedring:

- (3) Tabt arbejdsfortjeneste skal udredes, indtil skadelidte genoptager arbejdet i et omfang svarende til hans erhvervsevne. Dette gælder for det første i de tilfælde, hvor resterhvervsevnen er mindst 86 %, dvs. hvor der ikke består et erstatningsberettigende erhvervsevnetab, og skadelidte derfor på et tidspunkt kan vende tilbage til arbejdet i væsentligt samme omfang som før skaden. Men det gælder også i de tilfælde, hvor erhvervsevnen nedsættes med mindst 15 %.
- (4) Svie og smerte skal udredes, indtil så længe skadelidte er syg. I erstatningsretlig henseende anses man for syg, indtil man kan genoptage arbejdet på halv tid.

Vi har fastslået, at tidspunktet, hvor behandleroptimismen ophørte, eller hvor der sidste gang indtrådte en varig og væsentlig bedring, ikke har betydning for udmålingen. Endnu vigtigere er det imidlertid at notere, at der efter gældende ret i det hele taget ikke er noget tidspunkt, der forlenes med den tredobbelte betydning, som i medfør af den klassiske model tilkommer stationærtidspunktet. Tidspunktet for arbejdets genoptagelse i et omfang svarende til erhvervsevnen behøver

jo ikke at falde sammen med datoen for den seneste speciallægeundersøgelse af skadelidte. Et eventuelt sammenfald vil være en ren tilfældighed.

Domstolene har således erstattet stationærtidspunktet med to andre, nemlig

- tidspunktet for arbejdets genoptagelse i et omfang svarende til erhvervsevnen,

og

- tidspunktet for den sidste relevante speciallægeundersøgelse før erstatningssagens afgørelse.

Stationærtidspunktet opfylder i medfør af Erstatningsansvarsloven tre funktioner, men er af domstolene blevet erstattet af to andre tidspunkter, der hver især kun opfylder én. Den elegante enkelhed, der præger Erstatningsansvarsloven, er dermed tabt for evigt. Men de problemer, som den klassiske model bringer med sig, er overvundet.⁷¹

71. Advokat Jan Presfeldt har kommenteret flere udkast i detaljer og advokat Michael S. Wiisbye har forsynet

mig med utrykte domme. Jeg er taknemlig for denne bistand.

Ansvarsfraskrivelse og produktansvar

Et af de spørgsmål, der relativt ofte melder sig som en problemstilling i konkrete produktansvarsskader, er betydningen af aftaler om ansvarsreguleringer. Problemstillingen er navnlig til stede indenfor det *ulovregulerede, retspraksisudviklede produktansvar*. Endvidere kan den opstå ved ansvarsregulerende aftaler mellem *producenter*, når det gælder skader indenfor produktansvarslovens område.

I spørgsmålet om ansvarsfraskrivelsers gyldighed har opmærksomheden især været henledt på forbrugerforhold. Det er naturligt, da det især er i forholdet mellem erhvervsdrivende og forbrugere, der har været behov for at tage fat om problemet.

Spørgsmålet er imidlertid, om de overvejelser, der – forud for produktansvarsloven – har været gjort om ansvarsfraskrivelsers gyldighed i forholdet mellem erhvervsdrivende og forbrugere, giver tilstrækkelig klare retningslinier med hensyn til de ansvarsreguleringer, der vedtages mellem erhvervsdrivende.

Når det gælder forbrugere og generelt ved personskade, er problemet løst gennem reglen i produktansvarslovens § 12, som forbyder ansvarsfraskrivelse. Derfor kan man nu bedre koncentrere sig om forholdet mellem erhvervsdrivende, uden at det er nødvendigt at gå videre end nødvendigt med hensyn til at hindre aftaler om ansvarsreguleringer.

**Morten
Samuelsson**

Advokat, lic.jur, født 1960. Praktiserer som advokat i Philip og Partnere. Har bl.a. skrevet *Rådgiveransvaret. Erstatningsansvar og forsikring for professionelle rådgivere*, Forsikringshøjskolens Forlag 1993, og *Bestyrelsesansvaret*, Forsikringshøjskolens Forlag 1997 (begge med Kjeld Søgaard). Tidligere udkom *Ejendomsrådgiveransvaret*, Nyt Juridisk Forlag 1990. Kontakt: Philip og Partnere, Vognmagergade 7, Boks 2227, 1018 København K, 3313 1112. E-mail: morten.samuelsson@philip.dk.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

Den almindelige indstilling til ansvarsfraskrivelser synes at være, at retspraksis generelt er skeptisk over for sådanne klausuler, og ved anvendelse af snart den ene, snart den anden metode kan tilsidesætte sådanne klausuler.¹

Man kan spørge, om det er hensigtsmæssigt at operere med en generel antagelse om, at domstolene kan anvende en bred palet af metoder for at "komme uden om en ansvarsfraskrivelse".

Det medfører en uklarhed, som måske hænger sammen med, at spørgsmålet om ansvarsfraskrivelsers gyldighed primært har været behandlet som et forbrugerbeskyttelsesspørgsmål.

Spørgsmålet er, om det er muligt – med en vis støtte i retspraksis – at beskrive, *hvorfor* en ansvarsfraskrivelse i nogle tilfælde ikke skal finde anvendelse. Det kan måske give et bedre grundlag for at afgrænse, hvad der skal til for at aftale en holdbar og gyldig ansvarsregulering.

Det er forfatterens opfattelse, at der er et behov for en sådan afgrænsning.

I sager om produktansvar mellem erhvervsdrivende vil man rutinemæssigt undersøge, om leverancen er sket med anvendelse af nogle salgs- og leveringsbetingelser, som indeholder bestemmelser af betydning for produktansvaret og erstatningens udmåling.

Erfaringerne viser, at erhvervsvirksomheder hyppigt har ofret betydelige ressourcer på at udvikle salgs- og leveringsbetingelser, som skal fastlægge virksomhedens leveringsvilkår, herunder med hensyn til produktansvaret.

Ligeledes får salgs- og leveringsbetingelserne undertiden en særlig opmærksomhed i forbindelse med etableringen af virksomhedens erhvervs- og produktansvarsforsikring, f.eks. efter den procedure, der er forudsat i § 5 i *de almindelige erhvervs- og produktansvarsbetingelser*. Eller ved at der gives en nedsat præmie, som særskilt i policen er begrundet med et vilkår om, at virksomheden skal benytte nogle bestemte salgs- og leveringsbetingelser med

1. Jf. f.eks. Bernhard Gomard: *Almindelig kontraktsret* (1. udgave) side 194, hvor det hedder: "Reglen kan efter be-

hag formuleres som begrundet i fortolkning, i manglende vedtagelse eller i ugyldighed".

særligt fastlagte ansvarsfraskrivelser. Disse forhold er gennemgået nedenfor i et selvstændigt afsnit.

Der er således behov for at kende retsvirkningerne af sådanne ansvarsfraskrivelser – ikke blot ved behandlingen af de konkrete produktansvarssager med tilhørende regresspørgsmål – men også ved indtegningen af forsikringerne og, for de forsikrede virksomheder, ved fastlæggelsen af virksomhedens leveringsvilkår.

Også i erhvervsforhold kan aftalevilkår, der måske er ugyldige, have en "social effekt".² Hvis der i en produktansvarssag indgår nogle salgs- og leveringsbetingelser med en ansvarsfraskrivelse, vil usikkerhed om rækkevidden måske afholde den skadelidte virksomhed fra at fremføre et ellers berettiget erstatningskrav (eller forsikrings-selskabet fra at fremføre regreskrav mod tidligere handelsled).

Man kan få det indtryk, at salgs- og leveringsbetingelser undertiden udarbejdes og anvendes alene med det formål at have et fremskudt forsvar i mangels- og produktansvarssager uden sikker antagelse om, hvorvidt betingelserne er holdbare, hvis de skal stå deres prøve under en retssag.

En større klarhed med hensyn til ansvarsregulerings gyldighed kan måske bidrage til, at kræfterne koncentrerer om de tilfælde, hvor ansvarsregulerende aftaler er velbegrundede og rimelige.

Forsikringsretlige spørgsmål

Anvendelsen af ansvarsbegrænsninger i salgs- og leveringsbetingelser har i flere tilfælde betydning for forsikringsdækningen.

Udgangspunktet for den almindelige erhvervs- og produktansvarsforsikring er, at den dækker det ansvar, som forsikringstageren ifalder efter almindelige erstatningsregler.

2. Borge Dahl har i *Produktansvar* (1973) side 470 introduceret dette begreb med ordene: "Forbrugeren tror, at

det, der står på papiret, er rigtigt og endegyldigt".

Dækningen omfatter således ikke ansvar, der støttes på videregående tilsagn (garantitilsagn o. lign.) fra forsikringstagerens side.

Ansvarret kan omfatte forskellige tabsposter, der ikke som udgangspunkt er dækket under forsikringen – indirekte tab, driftstab, mistet avance m.v. – men som kan opnå dækning, hvis forsikringstageren opfylder forskellige vilkår.

Salgs- og leveringsbetingelser, som forsikringstageren har accepteret i forbindelse med sine indkøb, kan få den betydning, at forsikringstageren – og dermed forsikrings-selskabet – afskæres fra et regreskrav, som ellers ville kunne fremføres med rette. Det kan bevirke indskrænkninger i forsikringsdækningen.

Dækninger efter § 3, stk. 4, i de almindelige betingelser for erhvervs- og produktansvar kombineres ofte med et krav om, at forsikringstageren skal foretage sine leverancer på grundlag af nogle af forsikrings-selskabet godkendte salgs- og leveringsbetingelser. Det ses også, at forsikrings-selskabet giver forsikringstageren et særligt nedslag i forsikringspræmien og begrundet dette med, at forsikringstageren til gengæld skal bruge nogle salgs- og leveringsbetingelser, som er godkendt af selskabet. Der kan i den forbindelse opstå dækningsmæssige komplikationer, hvis salgs- og leveringsbetingelserne ikke er blevet benyttet.

De almindelige betingelser for erhvervs- og produktansvar

I de almindelige betingelser for erhvervs- og produktansvar³ findes et vilkår, der regulerer forsikringstagerens aftaler om ansvar og erstatning:

“§ 5. Forsikringen dækker ikke ansvar, som følger af et tilsagn fra sikrede om en anden erstatningsydelse eller om et videregående ansvar end, hvad der følger af almindelige erstatningsregler. Findes tilsagnet i forsikringstagerens almindelige salgs- og leveringsbetingelser, og har selskabet godkendt tilsagnet, er et

3. Disse betingelser er forhandlet mellem SKAFOR og Industrirådet, jf. Jan Hornsberg og Georg Lett: *Erhvervs- og*

produktansvarsforsikring (1993), forordet.

i dette begrundet ansvar for en af forsikringen i øvrigt omfattet skade dog dækket.

Stk. 2. Har forsikringstageren ved aftale fraskrevet sig ret til erstatning, dækker forsikringen ikke i det omfang, selskabets regresret herved begrænses, medmindre

- a) fraskrivelsen findes i forsikringstagerens almindelige indkøbsbetingelser, og selskabet har godkendt fraskrivelsen,
- b) fraskrivelsen findes i de af forsikringstagerens leverandør anvendte salgs- og leveringsbetingelser, og disses indhold og anvendelse er i overensstemmelse med, hvad der er sædvanligt i et forhold som det foreliggende.

Stk. 3. Har forsikringstageren i sine almindelige salgs- og leveringsbetingelser fraskrevet sig ansvar for formuetab omfattet af § 3, stk. 3, litra b, og har selskabet godkendt denne fraskrivelse, dækker forsikringen sådant tab, der følger af en af § 3, stk. 1, dækket person- eller tingskade, såfremt sikrede, uanset fraskrivelsen, er ansvarlig herfor."

Denne bestemmelse indeholder i § 5, stk. 1, en adgang for forsikringstageren til at opnå forsikringsselskabets godkendelse af den pågældendes salgs- og leveringsbetingelser med den virkning, at videregående tilsagn om erstatning, som måtte kunne udledes af disse betingelser, dækkes under forsikringen.

§ 5, stk. 2, omhandler forhold, som begrænser forsikringsselskabets regresret. Baggrunden for bestemmelsen er de sager, hvor forsikringstageren som forhandler af et produkt stilles overfor et krav, som rettelig bør videreføres til de tidligere salgsled – evt. føres tilbage til producenten. Forsikringstageren kan imidlertid have accepteret nogle salgs- og leveringsbetingelser fra forsikringstagerens leverandørs side, der afskærer fra regres (hvorved også selskabets regres er umuliggjort). Der kan opstå den situation, at forsikringstagerens egne salgs- og leveringsbetingelser frakendes betydning i forhold til den skadelidte, mens forsikringstagerens regreskrav mod den ansvarlige afskæres, fordi der i den relation foreligger gyldige og vedtagne salgs- og leveringsbetingelser.

I den situation har forsikringstageren som udgangspunkt ingen dækning, idet han anses for at have fraskrevet sig ret til erstatning. Hvis der er tale om en fraskrivelse, der fremgår af forsikringstagerens almindelige indkøbsbetingelser, og disse er godkendt af forsikringsselskabet,

er der dog krav på dækning. Det samme gælder, hvis fraskrivelsen findes i leverandørens vilkår, og disse er sædvanlige.

I § 5, stk. 3, findes en udvidelse af dækningen. Bestemmelsen er et supplement til policens klausul, hvorefter forsikringen ikke dækker ansvar for driftstab, tidstab, avancetab og lignende indirekte tab. Hensigten er, at forsikringstageren i samhandelen skal sørge for at benytte salgs- og leveringsbetingelser, hvor ansvaret for sådanne poster fraskrives. Hvis disse betingelser er godkendt af forsikringselskabet, men forsikringstageren alligevel bliver dømt, dækker forsikringen ansvaret også for sådanne poster. Der er i litteraturen uenighed om, hvorvidt salgs- og leveringsbetingelser faktisk skal have været anvendt i det konkrete tilfælde, jf. Hornsberg og Lett: *Erhvervs- og produktansvarsforsikring* (1993) side 107, hvor det anføres, at forsikringstageren alene skal have fulgt sin "sædvanlige procedure i det enkelte tilfælde", mens Børge Dahl: *Erhvervs- og produktansvarsforsikring* (1987) note 167 yderligere forudsætter, at betingelserne skal have været anvendt i det enkelte tilfælde.

Da salgs- og leveringsbetingelser kan indeholde vilkår, der rækker udover det, som er relevant for forsikringselskabet, kunne man mere generelt anbefale, at selskabet præciserer – for at undgå et muligt rådgivningsansvar – at gennemgangen i selskabet kun retter sig mod de elementer i betingelserne, der har betydning for forsikringen.

Præmienedslag

Man ser undertiden produktansvarsforsikringer, der er tegnet med en præmierabat, som udtrykkeligt i policen er knyttet sammen med en forpligtelse for forsikringstageren til at benytte nogle bestemte salgs- og leveringsbetingelser.

Fra selskabets side må forudsætningen være, at risikoen for, at forsikringstageren ifalder ansvar for produktansvarsskader derved er reduceret. Det må i hvert fald være begrundelsen for, at der gives en rabat.

Man må nok opfatte en sådan klausul som en sikkerhedsforskrift, jf. forsikringsaftalelovens § 51. Retsvirknin-

gen af manglende overholdelse fra forsikringstagerens (eller hans folks) side er efter denne bestemmelse, at der kun er krav mod selskabet, når og *for så vidt* det må anses for godtgjort, at forsikringsbegivenhedens indtræden eller omfang ikke skyldes overtrædelse af forskriften.

Det er forsikringsselskabet, der har bevisbyrden for, at sikkerhedsforskriften ikke har været efterkommet. På dette punkt vil der være den samme tvivl til stede som anført ovenfor om, hvorvidt "anvendt" betyder, at forsikringstageren har fulgt sin sædvanlige procedure eller om salgs- og leveringsbetingelserne faktisk skal være brugt i det konkrete tilfælde.

Hvis selskabet fører det fornødne bevis, er det op til forsikringstageren at bevise, at den manglende brug af salgs- og leveringsbetingelserne ikke har haft nogen betydning for skaden eller dens omfang. Her vil forsikringstageren således blive engageret i en bevisførelse, hvor det skal påvises, at betingelserne under alle omstændigheder var blevet tilsidesat, eller at de – selvom de var blevet "anvendt" – alligevel ikke var blevet lagt til grund, fordi den "anvendelse" man ville kunne forlange fra selskabets side under alle omstændigheder ikke ville have været tilstrækkelig til, at betingelserne kunne anses for accepteret af modparten.

Er der indgået en aftale?

Selve spørgsmålet om, hvorvidt betingelserne overhovedet er *aftalt*, skal afgøres særskilt.

Der vil ofte være oplysninger, der peger i retning af, at parterne har aftalt en klausul om ansvarsfraskrivelse. Der er ikke noget krav om, at aftalen skal være indgået i en særlig form. Der er ikke noget krav om, at parterne udtrykkeligt med deres underskrift skal have accepteret ansvarsbegrænsningen. Der er i det hele taget ikke noget krav om, at aftalen skal foreligge på skrift. Også mundtlige aftaler er bindende.

Da ansvarsfraskrivelser i erhvervsmæssige forhold i stor udstrækning indgår i standardvilkår, som ikke underskrives af parterne, kan det volde tvivl, om der i en kon-

kret sag er indgået aftale om ansvarsbegrænsning. Det hænger blandt andet sammen med, at ikke alle erhvervs-virksomheder behandler disse spørgsmål med stor konsekvens – herunder kan det være vanskeligt at rekonstruere og dokumentere forløbet. Det gælder selv i tilfælde, hvor salget af det skadevoldende produkt er sket på baggrund af udvekslede telefaxer eller e-mails. Undertiden skyldes det simpelt hen, at denne dokumentation ikke er blevet opbevaret intakt.

Den grundlæggende aftaleretlige regel, hvorefter den, der vil gøre en aftale gældende, har bevisbyrden for, at der er indgået en aftale, vil dog i mange tilfælde give svaret.

Man kan supplere med en antagelse om, at beviskravet skærpes desto mere vidtgående, byrdefuld eller usædvanlig klausul, det drejer sig om. Det kan for visse klausulers vedkommende føre til, at disse ikke skal have virkning, medmindre det kan lægges til grund, at de har været *fremhævet* for den anden part.

Individuelt forhandlet aftale

Undertiden foreligger der en individuelt forhandlet aftale, som parterne har underskrevet. Hvis der er indgået en sådan aftale, vil der som regel ikke opstå noget spørgsmål om, hvorvidt en deri indeholdt ansvarsfraskrivelse er en del af parternes aftale. Man må også i almindelighed gå ud fra, at det har stået begge parter klart, at aftalen indbefattede en ansvarsfraskrivelsesklausul.

Rammeaftale

Undertiden eksisterer der mellem de pågældende virksomheder en mere overordnet *rammeaftale* for de vilkår, som skal gælde for samhandelen. Er dette tilfældet, er det umiddelbart klart, hvad der er aftalt. En sådan rammeaftale kan henvise til, at der for samhandlen gælder den ene parts "til enhver tid gældende leveringsbetingelser". Det skulle derfor ikke være vanskeligt at fastslå, at disse betingelser er gældende for leverancen. Det hænder dog ikke sjældent, at en virksomhed benytter sig af forskellige salgs- og leveringsbetingelser. Der kan være flere udgaver eller generationer. Det kan føre til, at der opstår tvivl

om, hvilken version, der henvises til i den overordnede rammeaftale. Der kan også være tvivl om, hvorvidt der konkret er blevet benyttet en anden version.

Leveringsbetingelser fremkommer efterfølgende

I mange tilfælde er salgs- og leveringsbetingelserne omhyggeligt gengivet på bagsiden af den leverende virksomheds faktura, mens leveringsbetingelserne i øvrigt ikke har været fremme i forbindelse med forløbet.

Her er udgangspunktet klart – ansvarsbegrænsninger kan ikke gøres gældende, medmindre der er indgået aftale herom. Aftalen om levering bliver indgået på det tidspunkt, hvor parterne forpligter sig med tilbud og accept af tilbud. Fakturaens fremsendelse sker typisk efterfølgende – i forbindelse med eller efter leveringen af produkterne. Derfor er det på tidspunktet for *ordreafgivelsen* det skal præciseres, at leverancen sker på nogle salgs- og leveringsbetingelser. Den ene part kan ikke efterfølgende og ensidigt *ændre* den indgåede aftale, f.eks. når fakturaen sendes frem.⁴

FED 1997.248 Ø

Løbende samhandel

Der kan være undtagelser til dette udgangspunkt. Det kan være tilfældet, når der er tale om et langvarigt samhandelsforhold, hvor den ene parts salgs- og leveringsbetingelser konsekvent har været fremme – eventuelt således at salgs- og leveringsbetingelserne stedse har været fremhævet ved fakturering eller ved den fysiske levering.

Synspunktet er, at køberen, når der foretages nye bestillinger, ikke kan være i tvivl om, at disse bestillinger accepteres af leverandøren under det stiltiende forbehold, at de salgs- og leveringsbetingelser, som nu har været konsekvent fremme i den tidligere samhandel gennem længere tid, gælder for de nye bestillinger.

Hvor meget der skal til, før man på denne måde bliver bundet, må afhænge af de konkrete omstændigheder. Ved

4. Jf. FED 1997.248 Ø, hvor den skadelidte først efter skaden blev bekendt med standardbetingelserne.

denne afgørelse må det spille en rolle, om der er tale om et vidtgående eller usædvanligt vilkår.

F.eks. må der kræves et mere sikkert holdepunkt for at antage, at en virksomhed stiltiende har accepteret et indgribende vilkår om ansvarsbegrænsning med hensyn til produktansvar. Det vil være anderledes, hvis det drejer sig om et vilkår om rente ved forsinket betaling, som måske endda er i overensstemmelse med branchens kutym⁵.

U 1974.378 H

Stiltiende accept

Salgs- og leveringsbetingelserne kan blive en del af aftalen ved stiltiende accept. Ordrebekræftelsen henviser måske til, at salget sker på virksomhedens sædvanlige vilkår. Undertiden sendes en fortrykt formular, der benyttes ved ordrebekræftelse. I disse tilfælde vil betingelserne nogen gange – men ikke altid – være aftrykt på bagsiden.

Hvis en bestilling af nogle produkter bliver besvaret med en ordrebekræftelse, hvori salgs- og leveringsbetingelserne udtrykkeligt er gengivet, må udgangspunktet være, at købet er sket på de vilkår, som fremgår af disse salgs- og leveringsbetingelser.

Ordreafgivelsen må opfattes som et tilbud om at købe produkterne på de vilkår, der følger af dansk rets almindelige køberetlige og produktansvarsretlige regler. Når den sælgende virksomhed i sin accept henviser til nogle andre vilkår, foreligger der en uoverensstemmende accept. Det betyder, at den virksomhed, der har afgivet ordre, ikke er bundet. Den uoverensstemmende accept er imidlertid samtidig et tilbud om at sælge produkterne, men på de vilkår, der fremgår af salgs- og leveringsbetingelserne. Vælger den ordregivende virksomhed herefter at modtage produkterne, må det opfattes sådan, at man har accepteret disse salgs- og leveringsbetingelser.⁶

5. Selvom der i en branche er kutyme for, at leverancer sker under ansvarsbegrænsninger, kan det ikke antages, at kutymen i sig selv er nok, jf. herved U 1974.378 H, hvor Højesteret ikke gav

medhold i, at en vvs-entreprenør med hensyn til regningsarbejde for en professionel bygherre efter sædvane var forpligtet til at lade tvister afgøre ved voldgift.

Ikke tilstrækkelig fremhævet

I mange tilfælde vil salgs- og leveringsbetingelserne ikke være fremhævet tilstrækkeligt til, at de kan tilkendes betydning.

Ordrebekræftelsen kan være sket ved en telefax eller en e-mail, hvor det anføres, at der for salget gælder "vores sædvanlige leveringsvilkår". I disse tilfælde vil der sjældent samtidig blive fremsendt et eksemplar af betingelserne.

En anden variant er de tilfælde, hvor der leveres til en udenlandsk kunde, og hvor al kommunikation sker på et af hovedsprogene – herunder henvisningen til, at leveringen sker i henhold til "our delivery terms", som så til gengæld kun er tilgængelig i et *dansksproget* eksemplar.

Der kan forekomme sager, hvor leveringsbetingelserne gøres gældende med den argumentation, at de er gengivet i en salgsbrochure, har været tilgængelige på en salgsmesse eller på et tidspunkt er blevet rundsendt til alle virksomhedens forretningsforbindelser.

I eksemplerne med gengivelsen i salgsbrochuren og rundskrivelserne til kunderne får man problemer med at bevise, at lige netop den kunde, som nu fremfører et produktansvarskrav, har modtaget salgsbrochuren eller rundskrivelsen. Hvis man ikke længere har en udsendelsesliste i behold og man ikke på anden måde kan dokumentere fremsendelsen, vil det være vanskeligt at bevise, at den pågældende kunde kendte og accepterede vilkårene.

En diskret placeret henvisning til nogle leveringsvilkår i en ordrebekræftelse vil f.eks. ikke kunne gøres gældende, medmindre den kan understøttes af andre beviser – f.eks. at de tidligere leverancer skete på samme vilkår, og dokumentation for, at man ved første ordreafgivelse udtrykkeligt gjorde opmærksom på betingelserne ved at fremsende et eksemplar til kunden.

6. Jf. herved J. Günther Petersen: *Ansvarsfraskrivelse* (1957) side 130 og Pal-
le Bo Madsen i U 1980B.167: "Undladt

reklamation som kontraktretlig for-
pligtelsesgrund".

Det vil også være vanskeligt at fastholde f.eks. en kunde i England på, at der er indgået en aftale om værneting i Danmark, hvis denne aftale alene findes i nogle fortrykte *dansksprogede* leveringsvilkår på bagsiden af ordrebekræftelsen. Ganske vist må den engelske kunde være klar over, at al det småtrykte, som findes på bagsiden indeholder nogle salgsvilkår, men man må rimeligvis kunne forvente, at væsentlige og indgribende vilkår for samhandelen kommunikerer i hvert fald på et af hovedsprogene.⁷

U 1956.692 H

Hvis der er tale om vilkår, der er almindeligt anvendte – f.eks. AB 92 eller NLM – må det som udgangspunkt være tilstrækkeligt, at ordrebekræftelsen henviser til, at disse vilkår gælder for leverancen.

Sammenfatning

De tilfælde, som er gennemgået ovenfor er kun et lille udsnit af de varianter, der kan forekomme. Tilfældene kan kombineres på flere måder. Salgsafdelingen kan i nogle tilfælde have givet mundtlige tilkendegivelser, som ikke stemmer med de trykte leveringsvilkår. Der kan være anvendt en version vilkår ved ordreafgivelsen (som modtages i indkøbsafdelingen), mens en anden version fremgår af fakturaen (som modtages i bogholderiet). Den ordregivende virksomhed kan have henvist til nogle *indkøbsvilkår*, som afviger fra salgs- og leveringsbetingelserne.

Det er derfor af betydning at sammenfatte nogle holdpunkter, som kan give vejledning ved afgørelsen af, om nogle salgs- og leveringsbetingelser kan anses for aftalt.

Udgangspunktet er, at de almindelige regler om produktansvar gælder, hvis der ikke mellem parterne er indgået anden aftale.

Den part, som vil gøre gældende, at der er indgået en aftale, som giver den anden part en ringere stilling end den, der gælder efter de almindelige regler, har bevisbyrden for at der er indgået en sådan aftale.

7. Hvorimod en dansk virksomhed, der foretager indkøb hos en tysk virksomhed kan blive bundet af en klau-

sul om værneting i den tyske virksomheds tysksprogede ordrebekræftelse, jf. U 1956.692 H.

Det er ikke et krav, at der foreligger en underskrevet aftale. Alle de oplysninger, som kan udledes af breve, mundtlige forklaringer, telefaxer m.v., der indgår i sagens oplysninger, kan få betydning. Herunder kan det have betydning, om vilkårene er sædvanlige i den pågældende branche.

Endvidere kan det have betydning, om der er tale om meget indgribende vilkår. Hvis vilkårene er vidtgående, byrdefulde eller usædvanlige vil de formentlig ikke kunne håndhæves, medmindre de har været fremhævet for kontraktmodparten.

Hvis det på grundlag af sagens oplysninger må konkluderes, at der er tvivl om, hvorvidt der er aftalt en ansvarsfraskrivelse, må tvivlen fortolkes til skade for den part, som vil gøre ansvarsfraskrivelsen gældende. Med andre ord vil tvivl om, hvad der er aftalt, typisk føre til, at ansvarsfraskrivelsen ikke anses for at være gældende.

Ansvarsfraskrivelsens indhold

Hvis man når frem til den konklusion, at der mellem parterne i en produktansvarssag er indgået en aftale, der indeholder en klausul om ansvarsbegrænsning, skal der *herefter* tages stilling til, hvilke konsekvenser der skal tillægges denne klausul.

Ansvarsbegrænsningen kan være i strid med gældende uravagelige retsregler. Det kan bevirke, at den ikke skal finde anvendelse, fordi den ikke er gyldig.

Under alle omstændigheder vil man være nødsaget til at tage stilling til, hvilket indhold der skal lægges i ansvarsfraskrivelsen. Der skal foretages en fortolkning. Det ligger fast, at fortolkningen skal være indskrænkende. Denne fortolkning kan bevirke, at klausulen ikke tillægges den ønskede virkning.

Spørgsmålet om ugyldighed eller indskrænkende fortolkning bliver dog først aktuelt, når det er fastlagt, at der er indgået en aftale om ansvarsbegrænsning. Hvis man må konkludere, at det end ikke kan bevises, at der er indgået en aftale om ansvarsfraskrivelse, er det ikke nødvendigt at gå videre med hensyn til overvejelser om, hvorvidt

ansvarsbegrænsningen skal have virkning efter sit indhold.

Personskade og forbrugertingskade

Ansvarsfraskrivelser indenfor produktansvarslovens område er ugyldige, hvis de giver forbrugere eller mellemhandleren en dårligere stilling end den, der følger af loven.

Det følger af produktansvarslovens § 12, at loven ikke ved forudgående⁸ aftale kan fraviges til skade for skadelidte eller den, som indtræder i skadelidtes krav.

Efter § 11, stk. 3, indtræder mellemhandleren i skadelidtes krav, hvis mellemhandleren har betalt erstatning til den skadelidte. I så fald kan mellemhandleren fremføre regreskrav mod de tidligere omsætningsled efter de regler, der fremgår af produktansvarsloven. Reglen i § 12 påvirker, at mellemhandlerens mulighed for at fremføre regres ikke kan afskæres ved en aftalt ansvarsfraskrivelse. En sådan ansvarsfraskrivelse er ugyldig – selvom den er indgået mellem erhvervsdrivende.

Forbudet gælder ikke for aftaler, der indgås mellem *producenter*. Det er i § 4 fastlagt, hvem der anses for producenter. Kort sagt er producenten den, der har fremstillet det færdige produkt og den, der har leveret komponenter eller råvarer. Producenterne har mulighed for i deres indbyrdes forhold at indgå aftaler om ansvarsfraskrivelse, men sådanne aftaler kan altså ikke gøres gældende mod den skadelidte eller mellemhandleren.

En ansvarsfraskrivelse fra en underleverandør kan således godt gå ud på, at denne ikke påtager sig noget ansvar for skade, som er forvoldt af defekter ved de leverede varer. I forhold til den skadelidte og mellemhandleren har ansvarsfraskrivelsen ikke betydning. Hvis man vælger at rejse kravet mod underleverandøren, og betingelserne i loven er til stede, må underleverandøren betale erstatning. Men i forhold til færdigvareproducenten kan ansvarsfraskrivelsen indebære, at underleverandøren kan fremføre

8. Det betyder, at en aftale, som bliver indgået *efter* skaden er sket, ikke er i strid med produktansvarslovens § 12, selvom den fraviger loven til skade

for den skadelidte. En sådan aftale kan dog være så urimelig, at den må tilsidesættes i medfør af aftalelovens § 36.

regreskrav mod færdigvareproducenten, hvis det må lægges til grund, at formålet med ansvarsfraskrivelsen var, at den endelige risiko for produktansvar skulle ligge hos demne.

Indskrænkende fortolkning

Indholdet af en aftale om ansvarsbegrænsning må fastlægges på baggrund af en indskrænkende fortolkning. Ansvarsbegrænsende aftaler er en fravigelse af det, som almindelige regler ville føre til. Hvis valget står mellem en mere eller mindre vidtgående forståelse af ansvarsbegrænsningen, må man vælge den mindre vidtgående forståelse. Igen ud fra princippet om, at bevisusikkerhed skal komme til skade for den, der vil gøre en aftale gældende.

Her anvendes princippet på spørgsmålet om *aftalens indhold*, mens det ovenfor blev anvendt på spørgsmålet om, hvorvidt der var *indgået* en aftale. Som eksempel kan nævnes, at en klausul, der i mere almindelige vendinger anfører, at sælgeren "ikke har noget ansvar", ikke vil blive forstået som en klausul, der omfatter culpa fra sælgerens side.⁹

U 1929.709 H

U 1941.306 H

U 1963.12 H

Strengt taget har fortolkningen ikke noget at gøre med, hvorvidt ansvarsfraskrivelsen er *urimelig* og derfor ikke skal have virkning efter sit indhold. Systematisk opstår dette spørgsmål nemlig ikke før aftalens indhold er fastlagt. Først når man har taget stilling til indholdet af aftalen, kan man afgøre, om man mener, at den fører til så urimelige resultater, at den skal tilsidesættes.

Det kan dog være svært at holde tingene klart adskilt. Det kan f.eks. ikke udelukkes, at man allerede ved fortolkningen af et vilkår om ansvarsbegrænsning lader spørgsmålet om urimelighed indgå som et moment. Det kan bevirke, at man vælger at se bort fra et fortolkningsresultat, som vil føre til urimelige resultater, selvom fortolkningen kan rummes indenfor en naturlig sproglig forståelse af klausulen.

9. Jf. herved Børge Dahl: *Produktansvar* (1973) side 467 og U 1929.709 H, U 1941.306 H og U 1963.12 H.

U 1963.12 H

I U 1963.12 H foretog Vestre Landsret en indskrænken-
de fortolkning af en ansvarsfraskrivelsesklausul, mens
Højesteret ved en direkte fortolkning kom frem til, at
klausulen ikke havde det påståede indhold. Der var sket
en vandskade hos en lejer i en ejendom. Vandskaden var
forårsaget af overophedning af fjernvarmevandet fra et
fjernvarmeværk, som havde forvoldt en sprængning af en
række radiatorer, herunder hos den pågældende lejer. I en
sag, som lejerens forsikringssselskab (der havde erstattet
det ødelagte indbo) havde anlagt mod fjernvarmeværket,
gjorde værket gældende, at det skulle frifindes med hen-
visning til en klausul i overenskomsten om levering af
fjernvarme, hvorefter erstatning var udelukket for direkte
eller indirekte skade eller tab som følge af afbrydelser el-
ler forstyrrelser i driften. Vestre Landsret ville ikke bruge
klausulen, fordi den "ikke med sikkerhed [fandtes] at ude-
lukke andet end direkte eller indirekte skade eller tab
som følge af manglende levering". Landsrettens ordvalg
tyder på, at landsretten mente, at fjernvarmeværkets for-
ståelse kunne rummes indenfor ordlyden af klausulen,
men ikke med sikkerhed, hvorfor fortolkningen faldt ud
til skade for fjernvarmeværket. Højesteret udtalte, at
"den påberåbte ansvarsfrihedsklausul efter naturlig forstå-
else ikke [fandtes] at angå en skade som den foreliggen-
de". For Højesteret var det således ikke noget spørgsmål
om at vælge mellem flere mulige fortolkninger.¹⁰

U 1971.600 H

Et eksempel på indskrænkende fortolkning er forment-
lig U 1971.600 H om et regreskrav fra et bygningsforsik-
ringsselskab i anledning af en brandskade. Branden var
forårsaget ved uagtsomt forhold, som måtte tilregnes et
tagdækkerfirma i forbindelse med anvendelse af en gas-
håndbrænder til udtørring af et tagpaptag. Under erstat-
ningssagen påberåbte tagdækkerfirmaet sig, at ansvaret

10. Højesteret bemærkede udtrykke-
ligt, at der ikke var anledning til at
tage stilling til, om overenskomsten,
som var indgået mellem fjernvarme-
værket og ejeren af ejendommen, hav-

de betydning for skader, der rammer
andre end ejeren, fordi den skadelidte
lejer for Højesteret havde frafaldet at
gøre dette synspunkt gældende.

overfor bygherren (og dermed forsikringselskabet) var begrænset i medfør af nogle almindelige entreprenørbestemmelser for tagdækninger, hvoraf fremgik, at "skader under arbejdet, der skyldes brand eller storm, skal ikke erstattes af os, og en eventuel forsikring derimod skal tegnes af bygherren".¹¹ Højesteret bemærkede, at der ikke kunne tillægges denne sætning betydning som ansvarsfraskrivelse.¹²

U 1974.339 SH

FED 1995.761 SH

En nyere dom, som er gengivet i FED 1995.761 SH, er et andet eksempel på indskrænkende fortolkning. Sagen drejede sig om en fejl i en gruppeafbryder, som havde forårsaget sammenbrud af en edb-harddisk. I leverandørens salgsbetingelser var der en bestemmelse, hvorefter "garantien bortfalder, hvis kunden gør indgreb i materiellet i garanti-perioden". Med henvisning til denne bestemmelse og garantibestemmelserne – som altså hævdedes at udgøre den yderste grænse for leverandørens forpligtelser i tilfælde af defekter ved det leverede – mente leverandøren, at der skulle ske frifindelse. Sø- og Handelsretten dømte til erstatning med henvisning til, at klausulen efter sit indhold ikke kunne medføre bortfald af ansvar for skaden.

Tilsidesættelse på grund af urimelighed

Hvis det må lægges til grund, at der er indgået en aftale om ansvarsbegrænsning, og aftalens indhold efter fortolkning ligger fast, opstår spørgsmålet om, hvorvidt ansvars-

11. Voldgiftsretten for Bygge- og Anlægsvirksomhed har i en tilkendegivelse af 6. januar 1992 (sag C 2644) behandlet en lignende klausul i "Tagpapsktionens supplerende bestemmelser af september 1986" til Entreprenørforeningens standardforbehold. Klausulen lød: "Entreprenøren hæfter aldrig for driftstab, avancetab eller andet indirekte tab som følge af skader i forbindelse med entreprisen". I en sag om erstatning for driftstab som følge af en brand forårsaget af tagpapfirmacts ansatte forudsatte voldgiftsretten, at denne bestemmelse *ikke* kunne bruges ved grov uagtsomhed, men da der ale-

ne forelå simpel uagtsomhed fandtes bygherren ikke at kunne kræve erstatning for driftstab.

12. Et andet eksempel på indskrænkende fortolkning er U 1974.339 SH, hvor leverandøren af noget teknisk udstyr i leveringsbetingelserne havde påtaget sig at afhjælpe fejl, men derudover havde fraskrevet sig ansvar. Retten medgav, at leverandørens forpligtelser var begrænset til omlevering, men da dette ikke afhjalp manglerne, havde leverandøren misligholdt afhjælpningsforpligtelsen, og ansvaret for denne misligholdelse fandtes ikke at være fraskrevet.

begrænsningen må tilsidesættes, fordi den ikke er rimelig. Det er fast antaget, at domstolene har adgang til at tilsidesætte en aftale om ansvarsbegrænsning med denne begrundelse. Det var også tilfældet før aftalelovens § 36, som i dag giver en direkte lovhjemmel til at tilsidesætte byrdefulde vilkår.¹³

Mange ansvarsbegrænsende aftaler forsøger at fraskrive ansvaret i sin helhed. Hvis det ikke klart fremgår af klausulen, at den har til hensigt at omfatte ansvaret for culpa, må man regne med, at den falder allerede ved fortolkningen, idet den vil blive fortolket indskrænkende.

Hvis den *udtrykkeligt* omfatter ansvaret for culpøs skadeforvoldelse, er det ikke længere et spørgsmål om fortolkning, men så må man afgøre, om den skal tilsidesættes som ugyldig. Det har således i litteraturen været anført, at det er tvivlsomt, om ansvaret for dokumenteret culpa gyldigt kan fraskrives¹⁴ uden at det står helt klart, om der herved alene sigtes til forbrugerforhold.

Der er nok ikke tvivl om, at det kræver gode argumenter at gennemføre et synspunkt om, at der ikke er ansvar i tilfælde af culpa.

Hvis der imidlertid i erhvervsforhold foreligger en konkret forhandlet aftale mellem ligeværdige parter, som indeholder en velmotiveret klausul om, at køberen fraskriver sig retten til erstatning, selvom en skade kan henføres til uagtsomhed fra sælgerens side, bør domstolene efter forfatterens opfattelse som udgangspunkt respektere en sådan aftale.¹⁵

Det er klart, at man må være sikker på, at aftalen har det indhold, der hævdes. Man må også undersøge, om aftalens indhold har stået parterne klart. Herunder skal man selvfølgelig overveje, om nu aftalen kan være blevet gennemtruffet af en stærk part overfor en svag part.

13. Se herved også Børge Dahl i FSRS Årsskrift (1990) side 127 ff. om retssystemets almindelige aftalecensur.

14. Jf. Børge Dahl: *Produktansvar* (1973) side 467 og henvisningerne i note 17.

15. Jf. herved reglen i AB 92, § 8, hvorefter entreprenøren kan kræve at blive

omfattet som sikrede under den af bygherren tegnede forsikring. En såkaldt *Vendor's Endorsement*, hvorefter producenten skal sikre mellemandleren under producentens forsikring, er udtryk for samme tankegang.

Der kan imidlertid være en god begrundelse for en aftale, der indebærer, at køberen af et produkt overtager risikoen for defekter, der skyldes sælgerens culpa. Det kunne være et mindre maskinværksted, der er underleverandør til en stor europæisk bilfabrikant. Disse parter har måske i en samlet overvejelse konkluderet, at det er mere økonomisk at indgå en sådan ansvarsregulerende aftale (idet prisen på produkterne sættes derefter), end at lade maskinværkstedet forsikre sig i det nødvendige omfang. I en sådan aftale kunne det endda være motiveret, at køberen accepterer at overtage ansvaret for grov uagtsomhed udvist af maskinværkstedets ansatte.¹⁶

Det anføres ellers ofte – som et af de mere klare eksempler på tilsidesættelse som følge af urimelighed – at ansvaret for grov uagtsomhed ikke kan fraskrives.¹⁷

U 1929.707 H

Et eksempel fra sørettens område viser dog, at man har anerkendt en ansvarsfraskrivelse, som også omfattede grov uagtsomhed: U 1971.81 H drejede sig om en bil, som under transport med et skib var rullet ud af porten og forsvandt i dybet. Kaskoforsikringsselskabet anlagde sag mod rederiet med krav om regres. Rederiet fik medhold i, at ansvaret var begrænset til 1.800 kr. (mod den krævede erstatning på 40.696,80 kr.) under henvisning til, at billetten indeholdt en påtegning om, at ansvar var fraskrevet "i videst muligt omfang, jf. Sølovens §§ 122 og 172-173". Højesteret anførte, at selvom der fra besætnings side måtte være begået fejl, der måtte anses som grov

U 1971.81 H

16. Hensigten kunne være at beskytte indehaveren af maskinværkstedet. Et aftalearrangement som det anførte har nærmest forsikringslignende karakter. Der er imidlertid ikke noget lovmæssigt forbud mod at overtage risikoen for andres grove uagtsomhed.

17. Se herved allerede U 1929.707 H, som fortolkede klausulen indskrænkende i et tilfælde, hvor der forelå grov uagtsomhed. Jørgen Hansen anførte i *Sælgerens ansvar for skade forvoldt af ting med farlige egenskaber* side 182, at en ansvarsfraskrivelse i alle tilfælde må antages at være ugyldig ved dokumenteret culpa udvist af sælger. Se samme forfatter i

U 1983B.423. Bernhard Gomard: *Almindelig kontraktret* (1. udgave) anfører på side 194, at en ansvarsfraskrivelse for forsæt og efter omstændighederne grov uagtsomhed er ugyldig. Samme sted fremhæves, at klausuler, som ikke er kunden bekendt og ej heller er blevet fremhævet for ham ikke er bindende, såfremt klausulen er usædvanlig og stiller kunden væsentlig ringere, end hvis klausulen ikke fandtes i kontrakten. I TIR 1964.533 har Tore Sandvik om norsk ret anført, at en fraskrivelse af ansvaret for forsæt eller grov uagtsomhed er ugyldig efter ærbarhedsreglen i NL 5-1-2.

uagtsomhed, kunne ansvarsbegrænsningen ikke tilsidesættes.¹⁸

U 1984.591 SH

Omvendt findes U 1984.591 SH (fra transportrettens område), som måske er et eksempel på, at man ved fortolkningen af *det faktiske hændelsesforløb* forsøger at sætte sig udover en ansvarsbegrænsning ved at udlægge et begivenhedsforløb som udslag af grov uagtsomhed. Sagen drejede sig om fejludlevering af dunk med osteløbekoncentrat sammen med dunke med almindelig osteløbe, hvilket bevirkede en skade, da den ene dunk blev anvendt i produktionen. Dunkene var efter aftale oplagret hos en speditør, som havde foretaget fejludleveringen. Speditøren fik medhold i, at ansvarsbegrænsningen i § 25 i Nordisk Speditørforbunds almindelige Bestemmelser (om maksimering til 50.000 kr.) var gældende, men den fejl, der var begået, måtte anses for en særlig grov fejl, der medførte at ansvarsbegrænsningen ikke kunne påberåbes. Fejludlevering er en ofte forekommende produktansvarsskade, men det er næppe tænkeligt, at der uden videre kan gennemføres dækningsafvisning efter bestemmelsen om grov uagtsomhed blot med henvisning til, at der er sket fejludlevering. Et andet eksempel fra transportretten er FED 1995.1046 SH, hvor det fandtes at være grov uagtsomhed at efterlade en ulåst bil med gods uden opsyn.

FED 1995.1046 SH

Ansvarsbegrænsende aftaler spiller en anden rolle indenfor transport. Uanset om det drejer sig om skibs-, fly- eller landtransport, er der formentlig en større tolerance overfor ansvarsbegrænsninger end på andre områder.

Resultaterne i transportretlige sager kan derfor ikke umiddelbart overføres til produktansvarsområdet. Det kan skyldes tradition, men selvfølgelig også det forhold, at ansvarsbegrænsningerne indenfor transportretten i vid udstrækning følger af lovbestemmelser. Imidlertid vil i

18. Dommen er kommenteret af Spleth i U 1971B.72. Det må på baggrund af kommentaren antages, at det spillede en meget stor rolle, at det drejede sig om en lovbestemt ansvarsbegrænsning, hvor selve lovgivningen gav mulighed for at maksimere ansvaret – også for grov uagtsomhed. Sø- og Handelsretten ville ikke tilkende ansvarsbegrænsningen betydning. Blandt andet med henvisning til, at den var ta-

get overfor det almindelige publikum, som normalt er uden kendskab til Sølovens regler, og at der ikke var oplyst noget hensyn, der kunne tale imod udtrykkeligt at angive, at ansvaret var begrænset til 1.800 kr. Derimod lagde Sø- og Handelsretten ikke vægt på den anvendte forn – angivelse på billetterne, i fartplanerne og ved opslag på skibet.

hvert fald et af de sædvanlige argumenter – transportøren har en meget stor risiko mod et forholdsvis beskedent vederlag – i lige så høj grad kunne anføres om den produktansvarssag, hvor en fejludlevering af en ingrediens til ganske få kroner, bevirker, at en produktion til et større millionbeløb skal kasseres og måske hjemkaldes med store omkostninger til følge.¹⁹

U 1995.502 H

Man bør ikke uden videre afskære erhvervslivet fra aftaler om ansvarsbegrænsninger med hensyn til ansvarsgrundlaget ved på forhånd at lægge sig fast på, at sådanne aftaler er ugyldige. Aftaler af denne karakter kan være ligeså velovervejede og rimelige som de aftaler om *ansvarsmaksimering* eller ansvarsfrihed for f.eks. *driftstab*, der antages gyldigt at kunne indgås.

Afsluttende konklusioner

Aftalefrihed

Udgangspunktet for ansvarsregulerende aftaler må være grundsætningen om aftalefrihed. Der kan imidlertid indtræde en række hindringer for, at et aftalevilkår, som den ene part vil gøre gældende, også skal tillægges virkning efter dets indhold.

Vedtagelse – altså spørgsmålet om, hvorvidt en ansvarsfraskrivelse er aftalt mellem parterne – må være første skridt på vejen.

Der kan her sondres mellem nogle yderpunkter. På den ene side findes den individuelt udformede og forhandlede kontrakt, hvor det sjældent vil støde på vanskeligheder at konkludere, at der er indgået en aftale mellem parterne. På den anden side forekommer de tilfælde, hvor den ene parts standardbetingelser søges gjort til en del af aftalen – f.eks. gennem henvisninger i ordrebekræftelsen

19. I U 1995.502 H var noget cement blevet misfarvet under transport. Mellemhandleren betalte erstatning til den pågældendes kunde, som fremstillede facadeelementer af cementen, og forsøgte herefter at opnå erstatning hos transportøren, som havde forvoldt

misfarvningen. Højesteret lagde til grund, at skaden ikke var omfattet af reglerne om produktansvar og fandt i hvert fald under disse omstændigheder at måtte afskære erstatningskravet med henvisning til begrænsningerne i CMR-loven.

eller lignende. Her kan det støde på vanskeligheder at fastslå, om der er indgået en aftale. Imidlertid vil tvivl komme den part til skade, der vil gøre aftalen gældende.

Når det er fastlagt, om der er indgået en aftale, må næste skridt bestå i at tage stilling til, om aftalen nu også skal tillægges virkning efter sit indhold.

Fortolkning

Første skridt i denne fase er fortolkningen. Her kan det uden betænkelighed lægges til grund, at fortolkningsmetoden er indskrænkende. Ved valget mellem en mere eller mindre vidtgående fortolkning, vil domstolene vælge den mindre vidtgående.

Hvis det efter fortolkning ligger fast, at det pågældende aftalevilkår indeholder en ansvarsfraskrivelse, må der tages stilling til, om fraskrivelsen skal have virkning efter det indhold, som fortolkningen peger hen imod.

Ugyldighed på grund af præceptive lovbestemmelser

På dette stadium må man tage stilling til, om der er præceptive lovbestemmelser, der bevirker, at den pågældende klausul ikke er gyldig. Det kan være tilfældet, hvis klausulen indeholder en ansvarsfraskrivelse, der indskrænker mellemløberens ret til regres i skadetilfælde, der henhører under produktansvarsloven, idet sådanne fraskrivelser er ugyldige i medfør af § 12.

Hvis fraskrivelsen ikke er ugyldig, må man tage stilling til, om der er andre grunde til, at den ikke skal have virkning efter sit indhold.

Vidtgående, byrdefulde og usædvanlige klausuler

Man må kunne udlede af den foreliggende praksis og litteraturen, at vidtgående, byrdefulde og usædvanlige klausuler skal være *fremhævet* i aftalegrundlaget for at få virkning.²⁰

20. Fremhævelseskriteriet er ikke et fremmed begreb indenfor kontraktsretten. F.eks. kræver lejeloven, at særlige vilkår skal være fremhævet i lejekon-

trakten for at de kan få virkning. Der kan også henvises til forsikringsaftalere-
retten, hvorefter undtagelsesvilkår skal være særskilt fremhævet.

Det indebærer, at det nærmere skal fastlægges, dels hvornår der er tale om en vidtgående, byrdefuld eller usædvanlig klausul, dels hvad der må kræves for at en klausul kan anses for at være fremhævet.

Hvorvidt en klausul er vidtgående, byrdefuld eller usædvanlig må til dels afgøres på baggrund af de konkrete omstændigheder. I den forbindelse må man også tage hensyn til, hvad der er kutyme indenfor den pågældende branche. Endvidere må man tage hensyn til parternes omstændigheder.

Et eksempel på en vidtgående klausul kunne være en klausul, der fraskriver ansvaret også i tilfælde af culpøst forhold. Omvendt har praksis vist, at en klausul om værneting for tvister i et fremmed land ikke anses for usædvanlig for en erhvervsdrivende, der importerer produkter fra det pågældende land (og derfor blev den erhvervsdrivende forpligtet alene på baggrund af leverandørens standardbetingelser). En klausul om ansvarsmaksimering er som udgangspunkt ikke vidtgående eller byrdefuld, hvis beløbet efter omstændighederne er rimeligt²¹. En klausul, der fraskriver ansvaret for f.eks. driftstab ligger også indenfor det sædvanlige.

Klausuler, der fremgår af *agreed documents* – det vil sige standardvilkår, som er blevet til ved forhandling – eller standardvilkår i øvrigt, som er almindeligt kendt og nyder stor udbredelse, kan som udgangspunkt ikke anses for vidtgående, byrdefulde eller usædvanlige. Derfor vil der som udgangspunkt ikke skulle opstilles noget krav om fremhævelse. En henvisning til disse betingelser må være tilstrækkeligt. Det bør imidlertid ikke gælde ubetinget. Hvis standardvilkårene er brugt uden for deres naturlige sammenhæng – f.eks. overfor en part, der ikke nor-

21. Sammenlign herved Assurandør-Societetets [nu Forsikring & Pension] responsum i FED 1997.1384, hvorefter en ansvarsmaksimering på 10.000 kr. i

de tilstandsrapporter, der udarbejdes som grundlag for køb af villaer, ikke er i strid med god forsikringskik.

malt opererer indenfor den pågældende branche, kan der være grund til særskilt at fremhæve de pågældende standardvilkårs indhold.

Fremhævelse

Er der tale om en klausul, der er vidtgående, byrdefuld eller usædvanlig, kan man som nævnt opstille et krav om, at klausulen skal være *fremhævet*. Hvad der skal til for at opfylde dette kriterium må igen afhænge af de konkrete omstændigheder, herunder klausulens indhold. En klausul, hvorefter hele produktansvarsriskoen lægges på den anden part – også i tilfælde af culpa – skal muligvis kun tilkendes betydning, hvis den fremgår af en individuelt forhandlet kontrakt.

Kriteriet om fremhævelse er således ikke kun et spørgsmål om typografisk fremhævelse ved at f.eks. visse klausuler er fremhævet med fed skrift eller understregning. *Fremhævelse* sammenfatter det, som domstolene i det konkrete tilfælde mener, der skal til for at kunne lægge til grund, at det pågældende vilkår har været overvejet af den part, som klausulen nu kommer til skade.

Tilsidesættelse på grund af urimelighed

I sidste række – når det er fastlagt, at der er indgået en aftale, fortolkning har afgrænset ansvarsfraskrivelsens indhold, og det må lægges til grund, at den har været fremhævet i den udstrækning, som dens indhold må betinge – må domstolene tage stilling til, om klausulen alligevel ikke skal finde anvendelse. I denne afgørelse er følgende spørgsmål af betydning: urimelighed, om fraskrivelsen er blevet gennemtvunget af en økonomisk stærk eller mere sagkyndig part overfor en svag part, om fraskrivelsen har uforholdsmæssigt indgribende konsekvenser, som ikke kunne forudses på tidspunktet for aftalen m.v. Det er kriterier, der til dels fremgår af aftalelovens § 36, der her kommer i anvendelse. Der kan i den forbindelse tages hensyn til omstændighederne på tidspunktet for aftalens indgåelse, men også efterfølgende omstændigheder kan tages i betragtning.

Et objektiveret konkret risikokriterium?

Begrebet grov uagtsomhed i erstatnings- og forsikringsretten – i lyset af nyere domme fra Højesteret

Såvel i den erstatningsretlige som i den forsikringsretlige litteratur har det gennem årene været diskuteret, hvorledes begrebet grov uagtsomhed skal defineres. I ældre erstatningsretlig teori defineres begrebet således, at der skal være tale om tilsidesættelse af den agtpågivenhed, som selv skødesløse personer plejer at udvise.¹ På samme måde bestemmes begrebet i ældre forsikringsretlig teori.²

Nyere forsikringsretlig teori vil bestemme begrebet på den måde, at der foreligger grov uagtsomhed, når den sikrede faktisk har indset forsikringsbegivenhedens indtræden som en mulig følge af sin handlemåde, også kaldet bevidst grov uagtsomhed.³

I den nyeste erstatningsretlige teori defineres begrebet som en – i objektiv forstand – markant normafvigelse, men det erkendes samtidig, at denne definition er util-

1. Jf. bl.a. Lassen *Obligationsretten, alm. del*, 3. udg. 1920, s. 266.

2. Jf. Bentzon og Christensen, *Lov om forsikringsaftaler*, 1952, s. 40.

3. Jf. Lyngso *Dansk forsikringsret*, 7. udg., s. 225. Kritisk heroverfor Carsten

Sommer i U 1978B.310, som udledte af domspraksis, at grov uagtsomhed først blev statueret, når tilfældet lå på grænsen til forsæt, også kaldet skjult forsæt.

Ivan Sørensen

Lektor, lic. jur., født 1949. Har bl.a. skrevet *Forsikringsret*, DjøF, 2. udg. 1997; *Den private syge- og ulykkesforsikring – et forsikringsretligt studie*, Gad 1990; *Ansvar for hunde – særlig for så vidt angår erstatning og forsikring*, DjøF 1985; *Virksomhedsforsikring*, Gad 1986; *Samling af forsikringsretlige domme og ankenævnskendelser*, DjøF 1993. Kontakt: Københavns Universitet, Det Retsvidenskabelige Institut C, Studiestræde 6, 1455 København K, 3532 3152.

E-mail: Ivan.Sorensen@jur.ku.dk

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

strækkelig, idet den ikke angiver de faktorer, der indgår ved bedømmelsen af, om der foreligger en markant afvigelse.⁴ I betænkning om lempelse af erstatningsansvar m.v. defineres grov uagtsomhed som en meget høj grad af uagtsomhed, hvor handlingen eller udeladelsen er udtryk for en hensynsløs ligegyldighed over for andres værdier.⁵

Den nyeste forsikringsretlige teori afviser et krav om, at der skal foreligge bevidst grov uagtsomhed.⁶ En noget anderledes definition findes hos Ivan Sørensen:

“Der foreligger grov uagtsomhed, når den sikrede har realiseret en ganske særlig risiko for netop den foreliggende skadestype, og dette må have stået eller burde have stået den sikrede klart”.⁷

Selv om domstolene adskillige gange har haft lejlighed til at tage stilling til begrebet grov uagtsomhed, er det først i 1995, der afsiges en (Højesterets-)dom, som klart opstiller en definition af begrebet. Det må dog erkendes, at der indtil da, især i landsretterne, kan ses afgørelser, som udtrykkeligt anvender bevidst grov uagtsomhed, men en konsekvent linie ses ikke.

I såvel erstatningsretlige som forsikringsretlige domme fra 1995 og frem har Højesteret – som berørt ovenfor – fastslået et nyt kriterium til bestemmelse af grov uagtsomhed. Det er disse domme, herunder spørgsmålet om rækkevidden af afgørelserne, der skal behandles i det følgende.

Højesterets domme 1995-1999

Gennemgangen er begrænset til domme fra perioden 1995-1999, idet domme afsagt af Højesteret i denne periode har fastslået, at der skal anvendes et nærmere bestemt kriterium til bestemmelsen af grov uagtsomhed.

4. Jf. Bo von Eyben m.fl., *Lærebog i erstatningsret*, 3. udg. s. 337-338.

5. Betænkning nr. 829/1879, s. 14. f.

6. Jf. Wiisbye i U 1993B.310 f., Bo von Eyben NFT 1993.244ff. og måske Lis-

beth Kjærgaard, *Privatansvarsforsikring i et erstatningsretligt perspektiv*, s. 89.

7. Ivan Sørensen, *Forsikringsret* 1. udg. 1993, s. 103.

U 1995.737 H

I U 1995.737 H, som refereres nedenfor i det småtrykte, fastslås det, at der foreligger grov uagtsomhed i EAL § 19, stk. 2s forstand, hvis skadevolders *adfærd har indebåret en indlysende fare for den (faktisk) skete skade*. Dette kriterium blev også anvendt i den nedenfor citerede dom

U 1998.32 H

i U 1998.32 H, ligeledes om det erstatningsretlige begreb grov uagtsomhed, jf. EAL § 19, stk. 2, nr. 1. Med hensyn til det tilsvarende forsikringsretlige begreb, jf. FAL § 18, stk. 2

U 1996.872 H

ville mindretallet i U 1996.872 H bruge det samme kriterium dog tilkoblet et subjektivt element ("det må eller burde have stået... [forsikringstageren] ... klart ...). Herefter stod det som usikkert, dels om et flertal i Højesteret kunne gå ind for, at det samme kriterium (nemlig det lige citerede) anvendes såvel i erstatningsretten (EAL § 19) som i forsikringsretten (FAL § 18, stk. 2), dels om dette kriterium skulle være objektiveret eller subjektiveret.⁸ Det første spørgsmål blev afgjort i U 1998.1693 H, hvor samtlige 5 dommere var enige om at anvende samme kriterium ved

U 1998.1693 H

bedømmelsen efter FAL § 18, stk. 2 som efter EAL § 19, stk. 2, nr. 1. Med hensyn til det sidste spørgsmål var der lagt op til et opgør mellem de to kriterier.⁹ Opgøret kom i

U 1995.737 H

U 1996.872 H

U 1998.1558 H

U 1998.1558 H. Det, der her kaldes et objektivt kriterium, vandt, som det ses i dommen citeret nedenfor.

Ved nærlæsning af dommene ses, at 13 af Højesterets på daværende tidspunkt 15 dommere¹⁰ var enige om et objektivt kriterium.¹¹ Med dissensen i det sidste "skud på stammen", Højesterets dom af 5/7-1999, synes der imidlertid at være kommet en ny variant af kriteriet. Mindretallet (2 dommere) fandt det ikke godtgjort, at det havde *stillet forsikrede klart*, at der var et fald på 6 meter fra parkeringspladsen til gården, og at der derfor var en *betydelig risiko* ved at gå ud på det flade tagareal.¹² Det må dog

8. Sondringen mellem et objektivt og et subjektivt kriterium foretages her for at kunne påvise forskellen mellem de to bedømmelser/opfattelser, som dommene viser. Sondringen skal ikke tages for bogstaveligt, hvilket gennemgangen ovenfor også viser.

9. Jf. U 1995.737 H og dissensen i U 1996.872 H

10. Højesteret tæller på indeværende tidspunkt 18 dommere.

11. Det forudsættes her at det – alt andet lige – ikke har betydning, at ikke alle dommere har medvirket både ved afgørelser efter EAL og FAL.

12. Fremhævelserne foretaget her.

U 1998.1558 H konstateres, at der er et faktisk flertal i Højesteret for det objektive kriterium.¹³ Anvendelsen af et objektivt kriterium indebærer, at der skal foretages en helhedsvurdering af faktum med en efterfølgende vægtning af de momenter, der taler for henholdsvis imod skadevolders/sikredes uagtsomhed,¹⁴ og at der skal lægges mindre vægt på, hvad skadevolder/sikrede har gjort sig klart eller burde have gjort sig klart. De elementer, der indgår i kriteriet, afgøres naturligvis ganske konkret, men det er utvivlsomt, at også subjektive elementer indgår (og skal indgå), jf. præmisserne i U 1995.737 H (risikoen var velkendt blandt mekanikere, men ikke almindelig kendt – underforstået heller ikke af den konkrete skadevolder). Det subjektive kriterium – som ikke trængte igennem – ville betyde en mildere bedømmelse af skadevolders/sikredes uagtsomhed. U 1998.1558 Dette viser dissenserne i U 1998.1558 og den netop citerede dom af 5/7-1999, idet anvendelsen af det subjektive kriterium fører til det modsatte resultat end det, anvendelsen af det objektive kriterium førte frem til.

Forskellen mellem det objektive og det subjektive kriterium må derfor siges at være markant.

U 1995.737 H Dette skyldes formentlig, at der ved det objektive kriterium foretages en objektiv vægtning af plus- og minusfaktorer. I denne vægtning vil dog – som ovenfor anført – også indgå subjektive momenter. Ud over de ovenfor fra dommen U 1995.737 H fremhævede momenter kan også U 1998.1558 nævnes U 1998.1558, hvor flertallet bemærkede, at skadevolder havde arbejdet på vognen, herunder også i nærheden af benzinslangen, i ca. 14 dage før skaden skete – underforstået han havde haft god tid til at se og iagttage benzinslangen og hermed faren ved svejsningen.

U 1998.1693 Herudover er det med dommene fastslået, at det objektive kriterium finder anvendelse ved såvel afgørelsen efter EAL som efter FAL (U 1998.1693). Dette behøver dog ikke nødvendigvis at betyde, at der lægges vægt på eller samme vægt på de forskellige konkrete momenter, men

13. Hvis mindretallet i U 1998.1558 H "mødes" med mindretallet i HD af 5/7-1999 i en konkret afgørelse med et dommerpanel på 5 dommere og de fastholder det subjektive kriterium, vil

der imidlertid kunne opstå en ganske interessant situation.

14. Jf. hertil Jørgen Nørgaard, U 1996.8195.

domstolene vil – efter de ovenfor citerede højesteretsdomme at dømme – vel nok alligevel bestræbe sig på at nå til samme afgørelse efter de to regelsæt, hvilket også vil stemme med motivudtalelserne.¹⁵ Det ville også virke besynderligt, hvis den grove uagtsomhed blev bedømt forskelligt i de tilfælde, hvor skadevolder har tegnet en ansvarsforsikring. I disse tilfælde må det absolutte udgangspunkt være, at ansvarsforsikringen skal dække skaderne, når der statueres grov uagtsomhed efter EAL § 19, stk. 2, nr. 1, medmindre ansvarsforsikringen indeholder en udtrykkelig fravigelse af FAL § 18, stk. 2.

Dette udgangspunkt må formodentlig fraviges i det tilfælde, hvor et resultat efter EAL vil kunne komme i strid med forsikringsretlige grundsætninger eller præceptive lovregler i FAL, hvis det "overføres" til den forsikringsretlige afgørelse. Til illustration kan tages den situation, der forelå i U 1990.27 H. I denne sag fandt Højesteret – efter en helhedsbedømmelse – at den på bilen forvoldte skade, kunne tilregnes brugstyven som groft uagtsomt efter EAL § 19, stk. 2, nr. 1 og ikke som forsætlig. Hvis man forestiller sig, at brugstyven har en ansvarsforsikring, og der også i forhold til denne statueres grov uagtsomhed, ville skaden i princippet være omfattet af forsikringen, som typisk dækker grov uagtsomhed. Det vil antagelig ikke være rimeligt eller hensigtsmæssigt, at en ansvarsforsikring skulle erstatte skader, forvoldt på stjalne ting, ligesom det ville kunne komme i strid med begrebet "lovlig interesse" i FAL § 35. Dommen afviser anvendelsen af et casus mixtus cum culpa-princip efter EAL § 19, stk. 2 nr. 1, men de betænkeligheder der er ved at anvende princippet på denne bestemmelse foreligger ikke ved anvendelsen på FAL § 18, stk. 2. Der synes således ikke noget til hinder for at anvende dette princip på den forsikringsretlige afgørelse efter FAL § 18, stk. 1,¹⁶ med den konsekvens at ansvarsforsikringen ikke skal dække disse skader. Imidlertid er der formentlig kun tale om et teoretisk problem, idet ansvarsforsikring i almindelighed undtager skader

15. Jf. Betænkning nr. 829/1978: Om lempelse af erstatningsansvar m.v., s. 14f.

16. Se U 1965.192 O om anvendelsen af et sådant princip ved tyveriskade.

forvoldt ved den sikredes uretmæssige benyttelse af en ting, og en brugstivs benyttelse af og forvoldelse af skade på den stjalne bil vil netop være omfattet af denne undtagelse.¹⁷

U 1995.737 H

U 1995.737 H: Maskinmester A, der var ansat hos Midtkraft, ville efter arbejdstid svejse en revne på den forreste lydpotte på sin bil, en Volvo 360. Han placerede bilen over en smøregrav i en garagebygning tilhørende virksomheden. Han påbegyndte svejsearbejdet, men efter nogle minutters forløb lød der et knald, og da han tog svejsebrillerne af, så han, at vognbunden var omspændt af flammer, og ilden bredte sig hurtigt til bygningen. Bygningsbrandforsikringen dækkede skaderne på bygningen, og forsikringsselskabet, der havde udbetalt ca. 1,2 mill. kroner i erstatning, gjorde regres mod A under anbringende af, at denne havde forvoldt skaderne ved grov uagtsomhed, jf. erstatningsansvarslovens (EAL) § 19, stk. 2, nu. 1. Der forelå en ældre erklæring fra Direktoratet for Arbejdstilsynet om svejsning. Det fremgik af denne, at forudsætningen for at der må svejses på en bils udstødningsrør bl.a. er, at undervognsbehandlingsprodukter fjernes først eller afskærmes effektivt. I landsretten forelå der ikke en sagkyndig udtalelse om årsagsforbindelse mellem branden, as svejsning og undervognsbehandlingsmaterialet. A frifindes i landsretten, da der ikke fandtes udvist grov uagtsomhed og med en bemærkning om, at den nøjagtige årsag til branden ikke var fastlagt. Til sagens behandling i Højesteret var der indhentet en erklæring fra Dansk Brandteknisk Institut, der fastslog, at branden var opstået ved svejsning for tæt på og uden afskærmning af undervognen, der var dækket af rustbeskyttelsesmiddel. Højesteret fandt ikke, at A havde forvoldt skaden ved grov uagtsomhed. Højesterets præmisser er bl.a.: "Det må lægges til grund, at branden opstod ved antændelse af det rustbeskyttelsesmiddel, der var påført bilens bund. Risikoen for en sådan antændelse er efter det oplyste velkendt blandt mekanikere, men kan ikke betragtes almindelig kendt". As adfærd fandtes herefter ikke at have indebåret en så indlysende fare for den indtrådte skade, at den kunne anses forvoldt ved grov uagtsomhed.¹⁸

U 1996.872 H

U 1996.872 H: Forsikringstageren AS landbrugsejendom var udsat for en større brandskade. Bygningsbrandforsikringsselskabet udbetalte en erstatning på ca. 4,1 mill. kr., men foretog en

17. Se diskussionen hos Lisbeth Kjær-gaard, loc.cit. s. 78f og Ivan Sørensen, *Forsikringsret*, 2. udg. s. 141f.

18. Se kommentaren til dommen, Jørgen Nørgaard i U 1996B.191.

afkortning på 15%, idet det påstod, at A havde fremkaldt branden ved grov uagtsomhed, jf. forsikringsaftalelovens (FAL) § 18, stk. 2. Et af de afgørende spørgsmål var, om branden skyldtes, at forsikringstageren havde efterladt indfyringslågen til et kombineret olie- og træfyrtårn, og om der lå let antændeligt materiale foran lågen. Landsretten fandt ikke dette bevist. Det fandtes ikke med tilstrækkelig sikkerhed bevist, at A havde fremkaldt branden ved grov uagtsomhed. 3 dommere i Højesteret stadfæstede afgørelsen i henhold til de af landsretten anførte grunde. 2 dommere fandt de anførte forhold tilstrækkeligt bevist. Herefter anvender de dissenterende dommere det kriterium, der blev "indført" med den lige ovenfor citerede afgørelse, dog med et subjektivt element. Det hedder i præmisserne: "Under disse omstændigheder var der en indlysende fare for, at gløder fra fyret forvoldte brand, og at *dette må eller burde have stået ... [forsikringstageren] ... klart.*" (fremhævet her)

U 1998.32 H

U 1998.32 H: A, der boede i en mindre lejlighed i et etplanshus, forsøgte at begå selvmord ved at åbne for gassen på et komfur. A havde lukket for en gasvandvarmer og stoppet for utætheder, hvor gassen kunne sive ud. Fjernsyn og video stod på standby, ligesom et køleskab var slået til. Efter ca. 10 timer opstod der en eksplosion med omfattende tingskader til følge. De forsikringsselskaber, der havde udbetalt erstatning for skaderne på bygningen, gjorde regres over for A for et samlet beløb på ca. 1,7 mill. kr., under henvisning til at A havde forvoldt skaden ved grov uagtsomhed, jf. FAL § 19, stk. 2, nr. 1. Der forelå ikke sagkyndig erklæring, der fastslog den nøjagtige årsag til eksplosionen. Landsrettens dom – som stadfæstedes af Højesteret i henhold til grundene – indeholder bl.a. følgende præmisser: "Det er uafklaret, præcis hvorfor der næste morgen skete en eksplosion med de oplyste skader til følge ... Sagsøgtes adfærd findes nok at have været uagtsom i betydelig grad, men *adfærden findes ikke at have indebåret en så indlysende fare for de indtrådte skader* (fremhævet her), at disse kan anses forvoldt ved grov uagtsomhed i den forstand, hvori dette kriterium er anvendt i erstatningsansvarslovens § 19, stk. 2, nr. 1."

U 1998.1558 H

U 1998.1558 H: En 27-årig vvs-rørsmed, A havde fået tilladelse til at benytte en værkstedsbygning for at udføre omfattende svejsearbejde på sine forældres bil. Under denne svejsning opdagede han pludselig kraftig ild under bilen, og ilden bredte sig hurtigt til værkstedsbygningen. Da skaden skete, havde han arbejdet på bilen i en periode på ca. 14 dage. Bygningsbrandforsikringsselskabet søgte regres hos A under henvisning

- til, at han havde forvoldt skaden ved grov uagtsomhed, jf. EAL § 19, stk. 2, nr. 1. A oplyste, at han havde fjernet rustbeskyttelsen fra vognens bund, men han havde ikke tænkt over, at der er en benzinslange placeret under vognbunden i bilens højre side. Ved syns- og skønsforretningen blev det fastslået, at der var svejset for tæt på benzinslangen, og at dette havde medført en beskadigelse af slangen. Den som følge heraf udstrømmende benzin antændes let af gnister fra svejsearbejdet. Landsretten fandt ved anvendelsen af det af Højesteret i U 1995.737 fastlagte kriterium, at A havde forvoldt skaden ved grov uagtsomhed. Højesteret delte sig i et flertal og mindretal såvel med hensyn til præmisser som konklusion. Flertallet (3 dommere) henviser til det kriterium, der blev anvendt i U 1995.737 H, og bemærker, at AS "svejsesarbejde på bilen var omfattende og havde på uheldstidspunktet varet ca. 14 dage. Han havde i den forbindelse afrenset hele den udvendige side af vognbunden, hvorpå benzinslangen var fastgjort, og havde foretaget svejsesarbejde bl.a. ... i umiddelbar nærhed af benzinslangen." Med disse bemærkninger og i øvrigt af de grunde, der er anført af landsretten, fandt disse dommere, at AS udførelse af svejsesarbejdet uden at træffe sikkerhedsforanstaltninger med hensyn til benzinslangen indebar en så indlysende fare for brandskade, at A havde udvist grov uagtsomhed. Landsretten havde bl.a. bemærket, at A ikke havde handlet bevidst uagtsomt. Mindretallet (2 dommere) fandt ikke, at A foretog en handling, hvis farlighed var indlysende, idet han ikke var bevidst om, at han svejsede i nærheden af benzinslangen. Efter en konkret vurdering, hvorunder blev lagt vægt på, at A ikke var fagkyndig, fandt disse dommere ikke, at AS undladelse af at tænke på benzinslangen var udtryk for hensynsløshed eller grov ligegyldighed. AS adfærd, fandt disse dommere, kunne derfor ikke anses som udtryk for en grov uagtsomhed, jf. EAL § 19, stk. 2, nr. 1.
- U 1995.737 H
- U 1998.1693 H: Et auktionshus A havde tegnet erhvervsforsikring i B, der bl.a. omfattede dækning mod tyveri. I tidsrummet fra lørdag den 13/11-1993 kl. ca. 18.30 til søndag den 14. samme måned kl. ca. 11.30 blev der fra et sikringsrum stjålet smykker, en møntsamlings og kontanter m.v. Tyveriet blev anmeldt til politiet. Erstatningskravet blev opgjort til knap 1,7 mill. kr. Det var oplyst, at nøglerne til sikringsboksen igennem en årække blev opbevaret et bestemt sted i en bogreol på et kontor i bygningen, og at et stort antal personer havde kendskab hertil. Med henvisning til FAL § 18, stk. 2 gjorde B gældende, at A havde fremkaldt forsikringsbegivenheden (tyveriet) ved grov uagtsomhed. 5 dommere i Højesteret udtalte bl.a.: "Højesteret lægger til grund, at ... [forsikringstagerens]...måde at opbevare

boksnøglen på har haft afgørende betydning for forsikringsbegivenhedens indtræden ... [Forsikringstageren] opbevarede jævnlige betydelige, let realisable værdier i boksen. Opbevaringen af boksnøglen skete gennem flere år på det samme, let tilgængelige sted, som et betydeligt antal personer efterhånden fik kendskab til. Højesteret finder, at ... [forsikringstagerens] adfærd under disse omstændigheder indebar en så indlysende fare for et tyveri som det begåede, at firmaet har udvist en uagtsomhed, der må betegnes som grov. Med hensyn til skyldgraden finder Højesteret, at der ikke skal ydes ... nogen erstatning, jf. FAL § 18, stk. 2, 1. pkt. in fine."

U 1999. (82) H

HD af 5/7-1999, U 1999.82 H (gul side): A blev fundet død efter et fald fra en tagparkeringsplads, der lå ca. 6 meter over gården. Dødsfaldet blev anmeldt til en af A tegnet familieulykkesforsikring. Der var tilsyneladende ingen vidner til skadestilfældet. Retslægerådet udtalte bl.a., at de påviste læsioner på A meget vel kunne være opstået ved et fald fra 5-6 meters højde, og at skaderne næppe var opstået efter håndgemæng eller ved slag med stump instrument. Samtlige dommere (5) fandt – "særligt efter de af Retslægerådet givne svar" – at As fald ikke var forårsaget af en andens slag, deltagelse i et håndgemæng eller lignende. Flertallet fandt det herefter godtgjort ud over enhver rimelig tvivl, at As død var fremkaldt af ham ved forsæt eller grov uagtsomhed (FAL § 18). Mindretallet fandt, at der ikke forelå forsætlig eller grov uagtsom fremkaldelse af forsikringsbegivenheden. Med hensyn til grov uagtsomhed bemærker mindretallet bl.a., at det var mørkt på uheldsstedet, og at det ikke fandtes godtgjort, at det havde stået A klart, at der var et fald på ca. 6 meter fra parkeringspladsen til gården, og at der derfor var en betydelig risiko ved at gå ud på det flade tagareal.

Det citerede kriterium (indlysende fare) finder tilsyneladende også (efterhånden) anvendelse i Ankenævnet for Forsikring, jf. til eksempel følgende sager:

FED 1999.1318

AK 48.483 – 8. marts 1999: A, der var medlem af en kollektiv ulykkesforsikring, festede sammen med nogle venner i en taglejlighed beliggende på 3. sal. På et tidspunkt kravlede A ud gennem et vindue og ud på taget angiveligt for at drille værten. En anden person lukkede vinduet, da A ville kravle videre til køkkenvinduet. Herunder faldt A ned fra taget og blev dræbt. Ankenævnet fandt, at As adfærd indebar en så indlysende risiko for, at skade på legeme ville indtræffe, at der forelå grov uagtsomhed.

FED 1999.1220

AK 47.646 – 2. november 1998: A, der har tegnet ulykkes-, bil- og indboforsikring, overhalede på en motortrafikvej en medkørende bil på højre side i nødsporet, idet han accelererede kraftigt. Herunder mistede A herredømmet over bilen og ramte den medkørende bil. Ankenævnet fandt, at As "adfærd indebar en så indlysende risiko for, at skade på legeme, bil og indbogenstande ville indtræffe", at der forelå grov uagtsomhed.

FED 1999.1278

AK 48.062 – 30. december 1998: A kørte med en hastighed på ca. 185 km/t ad en motorvej. Han overhalede flere biler såvel venstre som højre om, og herunder mistede han herredømmet over bilen. Føreren og to passagerer blev dræbt. Ankenævnet fandt, at føreren ved sin hasarderede kørsel må have *indset* (fremhævet her), at kørselen indebar en så indlysende fare for en skade [på bilen] som den indtrufne, at der forelå grov uagtsomhed.

I AK 48.093 af 12/4-1999 fandt ankenævnet, at det var groft uagtsomt, at forsikringstageren havde efterladt sin bil uaflåst med nøglen i tændingslåsen, mens hun var inde i et bageri (angiveligt i ca. 30 sek.). Erstatningen for indbogenstande, der befandt sig i den stjålne bil blev derfor nedsat med 50%. Det fremgår ikke, om det nævnte kriterium er anvendt, men dette må vel antages?

De ovenfor citerede afgørelser viser således, at kriteriet med den objektive konkrete risikovurdering har vundet (fast?) indpas i ankenævnets sagsbehandling. Kendelse 48.062 bringer dog lidt "falske lyde" ind i billedet ved at anvende begrebet "indset". Ved at opstille et subjektivt krav om at føreren "må have indset", indeholder kendelsen en anderledes vurdering end i de to andre citerede kendelser. Forhåbentlig er der tale om en enlig svale, ellers vil ankenævnets afgørelser ikke følge et flertal i Højesteret og dette har næppe været hensigten? Et problem, der har retsteknisk karakter, er de tilfælde, hvor ankenævnet statuerer grov uagtsomhed eller frifinder herfor uden at henvise til det ovenfor citerede kriterium, eller i øvrigt begrundet afgørelsen. Dette var bl.a. tilfældet i den lige ovenfor citerede sag nr. 48.093. I disse tilfælde må det stå som et åbent spørgsmål, om kriteriet har været anvendt eller ikke.

Selskabets bevis

Ved at sammenholde ovennævnte domme tegner der sig et mønster over et bestemt bevistema, som forsikrings-selskabet skal følge. Selskabet skal – indlysende nok – føre bevis for, at der er årsagsforbindelse mellem skaden og skadevolders/sikredes adfærd. Dette er dog ikke tilstrækkeligt. Det skal også bevise, at adfærden har været hovedårsagen til skaden.¹⁹ Det er vanskeligt at se begrundelsen for, at der ikke skulle foreligge årsagsforbindelse (og i øvrigt adækvans) mellem skadevolders åbning for gassen og eksplosionen i U 1998.32 H.²⁰ Meget tyder på, at andre muligheder end gassen kan udelukkes. Selv om det var blevet lagt til grund, at der forelå årsagsforbindelse, behøvede dette i øvrigt ikke automatisk at føre til, at uagtsomheden også blev betegnet som grov. Med andre ord skadevolder kunne frifindes alligevel.

Årsagssammenhængen kan dokumenteres ved sagkyndig erklæring,²¹ eller ved bevisførelsen af det faktiske begivenhedsforløb.²² Med hensyn til *bevisskravet* må det som udgangspunkt antages, at der i almindelighed blot skal foreligge almindelig *sandsynlighedsovervægt*, dvs. at der skal være mere, der taler for end imod, at der er årsagsforbindelse. Der er noget, der tyder på, at dette udgangspunkt fraviges i disse sager om grov uagtsomhed. I hvert fald synes U 1996.872 H og U 1998.32 H at vise et skærpet krav om kvalificeret sandsynlighedsovervægt.

Såfremt det kan fastslås, at der foreligger årsagsforbindelse, skal selskabet herefter godtgøre, at skadevolders/sikredes adfærd har indebåret en indlysende fare for skaden. Begrebet *fare* er vel nærmest synonymt med begrebet *risiko*.²³ Det er netop risikobetragtninger, der spiller en central eller afgørende rolle ved vurderingen af, om

19. Jf. udtrykkeligt U 1998.1693 H (måden at opbevare boksnoeglen på havde haft afgørende betydning for tyveriet).

20. Se om en lignende sag U 1989.647 O, hvor selvmordet dog lykkedes, og der blev statueret grov uagtsomhed.

21. Jf. til eks. U 1995.737 H og HD af 5/7-1999.

22. Jf. U 1998.1693H

23. Jf. udtrykkeligt U 1995.737 H ("risikoen for en sådan antændelse..."), dissensen i HD af 5/7-1999 ("betydelig risiko...") og de nedenfor citerede ankenævnskendelser.

faktum kan subsumeres under kriteriet. Afgørelserne viser, at der foretages en konkret risikovurdering. Det er risikoen for den faktisk (konkret) skete skade, der skal have været indlysende. Hvor meget der skal til, før faren (risikoen) anses for indlysende, og for hvem faren skal være indlysende, er ikke afklaret. Hvis risikoen skal have været indlysende for skadevolder/sikrede, er det vel det samme som at sige, at risikoen skal have stået ham klart? Dette kan derfor ikke antages at være hensigten, idet der så ikke ville være grund til at dissentiere i de citerede domme – de dissentierende dommere ville i givet fald have været enige med flertallet. Begrebet *indlysende* er derfor underkastet en objektiv vurdering. Med hensyn til *risikoens* omfang (eller risikoforøgelsen), må det antages, at denne skal være betydelig, dvs. at risikoen skal være så stor, at det er overvejende sandsynligt, at skaden ville indtræde. Det er faren (eller risikoen) og ikke skaden, der skal have været indlysende. Hvis det var indlysende at skaden ville ske, ville der vel foreligge forsæt. I hvert fald ville man bevæge sig (for) tæt på forsætsbegrebet.

I bedømmelsen af risikoen indgår faktorer som persons alder, uddannelse, arbejde, erfaringer, det faktiske hændelsesforløb mv.

Afgrænsningen over for forsæt

Det må erkendes, at grænsen til den laveste grad af forsæt, *dolus eventualis*, kan blive ganske snæver ved anvendelsen af det konkrete risikokriterium, især for så vidt angår den gren af forsætsbegrebet, der kaldes *den positive indvilligelsesteori*. Denne teori går ud på, at der foreligger forsæt, hvis gerningsmanden må anses for at have accepteret risikoen for virkningen af handlingen. I det objektive kriterium ligger der dog en lidt strengere vurdering. Skadevolder/sikredes adfærd kan godt have indebåret en indlysende fare for skaden, uden at han har accepteret risikoen for skaden, idet der i bedømmelsen ikke indgår en vurdering af, hvad skadevolder har indset eller lignende. Vanskeligere er det at udfinde forskellen på det subjektive kriterium og den positive indvilligelsesteori, og dette

skyldes netop de subjektive krav ("accepteret" og "indset"). Hvis skadevolder/sikrede har indset, at der er en indlysende risiko for skaden, har han vel også accepteret denne risiko? Dette ses også, ved at sætningen "indset en indlysende ..." i sig selv er udtryk for dobbeltkonfekt.

Rækkevidden af Højesterets domme

Der kan rejses spørgsmål, om ovennævnte kriterium kan anvendes på alle forsikringstyper og på andre områder f.eks. ved vurderingen af grov uagtsomhed efter færdselslovens (FL) § 101, stk. 2, 2. pkt. om skadelidtes egenskyld og FL § 108, stk. 2 om selskabets regres ved førerens grove hensynsløshed.

For så vidt angår det første spørgsmål må dette besvares bekræftende. Kriteriet må som udgangspunkt kunne anvendes på alle forsikringstyper, dvs. bedømmelsen efter FAL § 18, stk. 2. Det er imidlertid indlysende, at de momenter, der indgår i vurderingen af, om kriteriet er opfyldt, vil være meget forskellige fra den ene forsikringstype til den anden.²⁴

Med hensyn til det andet spørgsmål vil der vel ikke være noget til hinder for at anvende kriteriet ved bedømmelsen efter FL § 101, stk. 2, 2. pkt., når blot der ikke hermed øves vold mod lovbestemmelsens forarbejder. Til støtte herfor kan det fremføres, at der vil kunne forekomme tilfælde, hvor skadelidte, f.eks. en fodgænger, er både skadevolder (i forhold til skaden på bilen) og skadelidte (i forhold til skaden på ham selv). I hvert fald i dette tilfælde vil det kunne forekomme lidt ejendommeligt – og vel også upraktisk – hvis der anvendes forskellige kriterier ved bedømmelsen af, om samme person har udvist grov uagtsomhed, jf. til illustration skadestilfældet i FED 1997.1205 Ø, hvor en beruset fodgængers erstatning blev nedsat med 1/3 efter FL § 101, stk. 2, 2. pkt., mens der tillagdes regres efter EAL § 19, stk. 2, nr. 1. Når det gælder selskabets regres efter FL § 108, stk. 2, stiller sagen sig nok noget anderledes. Dels omfatter bestemmelsen grov

FE10 1997.1205 Ø

24. Se hertil Michael S. Wiisbye, U 1993.B83ff.

hensynsløshed, dels tilsiger forarbejderne til bestemmelsen, at der skal mere til, før der statueres grov hensynsløshed (eksempelvis den bevidst hasarderede kørsel) end der – at dømme efter Højesterets bemærkninger i ovennævnte domme – skal til for at statuere grov uagtsomhed efter det nye kriterium.

Sammenfatning

Højesterets budskab i de citerede domme er klart. Såfremt *skadevolders/sikredes adfærd har indebåret en indlysende fare for den indtrådte skade*, foreligger der grov uagtsomhed i erstatningsretlig og forsikringsretlig forstand, jf. EAL § 19, stk. 2, nr. 1 og FAL § 18, stk. 2. Det spørgsmål der er rejst i overskriften til denne artikel synes at kunne besvares bekræftende. Højesterets hensigt med at opstille et bestemt kriterium har været at gøre det lettere for forsikringsselskaberne og advokaterne at forudberegne udfaldet af disse sager og afgøre dem forligsmæssigt.²⁵ Tiden vil vise, om dette holder stik. De foreløbige undersøgelser af domme og ankenævnskendelser synes at vise, at det ikke er blevet lettere. Allerede udfaldet af

U 1998.1558 H må siges at være vanskelig at forudberegne selv om sagen sammenholdes med U 1995.737 H. En erfaren maskinmester, der har svejset adskillige gange, over for en 27-årig vvs-rørsmed, der godt nok har taget et svejsekursus, men vel ikke var særlig erfaren. I den ene sag skyldtes branden antændelse af undervognsbehandlingsmateriale, og i den anden sag skyldtes branden antændelse af vognens benzinslange. Når sagerne får et forskelligt udfald, må det vel skyldes, at rørsmeden – netop fordi han ikke var så erfaren – skulle have afholdt sig fra at gå i gang med svejsearbejdet, og at det vel er almindeligt kendt, at der er en benzinslange under en vognbund, og at svejsning i nærheden af denne udgør en overordentlig stor risiko. De to afgørelser efterlader dog det indtryk, at Højesteret har anvendt et lidt mere finmasket net i U 1998.1558 H end i U 1995.737 H.

U 1998.1558

U 1995.737 H

U 1998.1558 H

U 1995.737 H

25. Jf. Jørgen Norgaard U 1996.B195

I henhold til det lige ovenfor anførte har det antagelig ikke været hensigten med det nye kriterium at indføre en ny form for grov uagtsomhed. Imidlertid kan der rejses spørgsmål, om ikke et objektiveret kriterium, som det fastsatte, reelt vil medføre en skærpet praksis, dvs. at der ikke skal så meget til som tidligere, før der statueres grov uagtsomhed. For så vidt angår Højesterets (egen) praksis, vil der ikke blive tale om nogen skærpelse, idet Højesteret ikke før 1995 har haft lejlighed til at tage stilling til spørgsmålet (vedr. EAL § 19) i en egnet sag.²⁶ Den ovenfor citerede sag i U 1990.27 H, hvor der blev statueret grov uagtsomhed, indeholdt et så specielt faktum, at den ikke tæller med. Med hensyn til byretternes og landsretternes praksis er det ovenfor anført, at der i nogle tilfælde i denne praksis ses anvendt et krav om bevidst grov uagtsomhed. På dette område vil der fremover skulle ske en skærpelse.

U 1990.27 H

Med hensyn til ankenævnets praksis om FAL § 18, stk. 2, ses der ikke at være tale om en helt konsekvent linie, men især i de mange sager om tyverier, anmeldt til familieforsikringen, tyder nævnets praksis på en relativ streng bedømmelse over for de forsikrede – også før 1995.

Gennemgangen af Højesterets ovenfor citerede domme og en gennemgang af ankenævnets kendelser, afsagt indenfor de sidste 5 år, efterlader det indtryk, at der stilles mindre krav end tidligere, før der statueres grov uagtsomhed. Dette indtryk kan imidlertid lige så vel skyldes, at forsikringstageren/mennesket er blevet mere skødesløs med næstens og egne værdier, som at der er tale om en skærpelse hos de retsanvendende myndigheder?

26. Jf. også Jørgen Nørgaard loc.cit. s. 192.

Forbrugerbeskyttelseslov og ejerskifteforsikring

Håndteringen af sager om mangler ved fast ejendom har langt tilbage i tiden påkaldt sig omfattende opmærksomhed. Et stort antal sager er gennem årene nået frem til domstolene, der bl.a. har søgt at værgе for sig (og for sælgerne) ved at opstille bagatelgrænser for, hvornår der for køberen var noget at komme efter. Og der er gennem tiderne skrevet hele juridiske (lære-)bøger om problemstillingen.

Opmærksomheden er letforståelig. De fleste mennesker køber kun bolig få gange i livet, normalt med store forventninger til det købte, medens sælgerens bevidsthed om det solgte og dets mangler hurtigt glider i baggrunden. Og sagerne drejer sig om værdier, der selv set i sammenhæng med en livsøkonomi fylder ganske meget, selv om der dog også gennem tiderne er forsøgt at rejse og føre sager om nærmest latterlige småmangler ved de solgte ejendomme. Lægges hertil, at en betydelig del af manglerne – og især endda de alvorligere af dem – ofte er godt skjulte, er der basis for mange og langvarige konflikter mellem sælgere og købere.

Ud over de nævnte bagatelgrænser, som domstolene har opereret med, har antallet af konflikter været søgt minimeret ved reglerne om betydningen af sælgers svigagtige eller lignende dadelværdige adfærd og ved grundsætningen om, at køberen skal se sig ordentlig for, inden han

Claus Tønnesen

Født 1946. Cand.jur., vicedirektør i Forsikring & Pension. Har bl.a. skrevet *Forvaltningsret*, Danmarks Forvaltningshøjskole 1997, og sammen med Ellen Margrethe Basse og Dorthe Wiisbye *Miljøerstatningsloven med kommentarer*, GadJura 1995. Kontakt: Forsikring & Pension, Amaliegade 10, 1256 København K, telefon 3313 7555. E-mail: ct@forsikringenshus.dk

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på F&P, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

eller hun – for tiden med ånden i nakken fra de andre købere i køen – planter underskriften på handelsdokumenterne.

Det var derfor en vanskelig opgave, der skulle løses af Brydesholt-udvalget. Udvalget var da også (mindst) 7 år om at forberede det, der i 1995 blev vedtaget næsten uændret i forhold til Betænkning 1276/1994 som lov nr. 391 af 14. juni 1995 om forbrugerbeskyttelse ved erhvervelse af fast ejendom.

Loven har nu fungeret i små 4 år. De, der havde ventet, at man nu ikke skulle høre mere om de mange mangelsager i forbindelse med hushandeler, er klart blevet skuffede. De mere skeptiske har hele tiden vidst, at der er tale om en uhyre vanskelig problemstilling, og at en selv nok så gennemtænkt lovgivning i hvert fald ikke med et snuptag kan løse alle problemer. Og de deciderede modstandere af ordningen (af forandringer i det hele taget?) mener vist, at de er blevet bekræftet i deres antagelser: En sofistikeret skrivebordsløsning designet af folk langt fra det virkelige liv kan aldrig bringes til at fungere.

Er ordningen en succes eller en flaske?

Set fra sælgernes side må ordningen betragtes som en succes. For under 5.000 kr. er de stort set sluppet for mangelsansvaret.

Kritikken af ordningen er imidlertid velkendt: Tilstandsrapporterne er for dårlige, rådgivningen om dem ligeså, og ejerskifteforsikringerne tegnes i for få tilfælde, dækker for lidt og er for dyre. Og hele ordningen er besværlig og tager tid.

De nævnte kritikpunkter er relevante i den forstand, at de vedrører ordningens grundpiller. Men der er også en anden relevant målestok for ordningens succes, som ganske vist er sværere at have med at gøre: Handles ejendomme, hvor loven benyttes, til mere "rigtige" priser, end tilfældet var tidligere? Er der med andre ord flere tilfælde nu, hvor køberne ved mere om ejendommen og manglerne ved den, og påvirker dette prisen og øvrige handelsvilkår på relevant måde?

Det er ikke let at få en vurdering af dette spørgsmål fra dem, der sidder tæt på parterne i ejendomshandlerne. De oplever formentlig i første række nyskabelsen som en fordyrende og besværliggørende overbygning på en i forvejen alt for lang handelsproces – ikke mindst for lang i en situation som de senere år, hvor de fleste ejendomme nærmest rives væk af køberne.

Forsikringsselskabernes retshjælpsafdelinger beretter om mange konflikter og retssager på området. Sagerne er blevet mere komplicerede end tidligere, fordi de vedrører såvel mangelsspørgsmål som ansvarsspørgsmål, hvilket samlet tyder på, at den helt rette løsning endnu ikke er fundet. Det er dog værd at bemærke, at det ophedede ejendomsmarked med sælgerne i helt markedsdominerende rolle givet har været medvirkende til, at ordningen ikke helt har fungeret efter hensigten. Kritikerne vil så hertil meget rigtigt bemærke, at en lovgivning selvsagt skal være robust nok til at kunne fungere under de stærkt skiftende vilkår på ejendomsmarkedet, som vi har været vidne til bare inden for de sidste 10-15 år.

Der ventes i efteråret 1999 fremsat forslag om ændring af forbrugerbeskyttelsesloven, således at sælgeren for at slippe for det almindelige mangelsansvar skal finansiere halvdelen af ejerskifteforsikringen, hvis køber vælger at tegne den. Det vil givetvis bidrage til, at der tegnes flere forsikringer og vil dermed løse væsentlige problemer for køberne. I mine øjne vil hele ordningen dog fortsat give anledning til sager og problemer, som er en konsekvens af parternes tilgrundliggende interessekonflikt, og dermed så at sige er indbygget i hele lovens system.

Der vil derfor givetvis stadig fremkomme massiv kritik af ordningen fra mange sider. Kritikerne skal dog blot til stadighed erindre sig, hvordan situationen var i tiden før forbrugerbeskyttelsesloven, og at der indtil dato efter min mening ikke er kommet forslag, der tegner afgørende bedre end den foreliggende ordning.

I det følgende omtales nogle af de væsentligere kritikpunkter, der har været fremført mod forbrugerbeskyttelsesloven, og der argumenteres for, at lette løsninger ikke ligger lige for.

Tilstandsrapporterne

Udarbejdelsen af tilstandsrapporter ved langt de fleste ejendomshandler har indtil nu været forbrugerbeskyttelseslovens væsentligste konsekvens og har givetvis bidraget til, at køberne har opnået bedre kendskab til ejendommene, inden der handles.

Fra starten af har tilstandsrapporterne imidlertid været udsat for massiv kritik. Kritikken har givetvis været berettiget, når den har gået på, at enkelte tilstandsrapporter synes udarbejdet, uden at ejendommen reelt har været besigtiget. Og visse tilstandsrapporter har båret præg af manglende sagkundskab hos den bygningssagkyndige eller manglende kendskab til forudsætningerne for og indholdet af tilstandsrapporterne. Det er dog mit indtryk, at Sekretariatet for Huseftersynsordningen i det store hele har fået helbredt disse børnesygdomme, således at der nu leveres et nogenlunde ensartet produkt, der følger de fastlagte regler og retningslinier.

Der er imidlertid bred enighed om, at der inden for de fastlagte overordnede rammer for huseftersynet og tilstandsrapporternes indhold nok kan arbejdes hen imod et endnu bedre produkt, forstået som et produkt, der giver parterne mere relevant information om ejendommen.

Hovedproblemerne med de hidtidige tilstandsrapporter er bl.a. følgende:

- 1) Det er ikke med tilstrækkelig tydelighed fremgået, at huseftersynet (og tilstandsrapporten) alene er baseret på en hurtig (typisk 1-2 timers) i hovedsagen visuel gennemgang af ejendommen, hvor der reelt ikke må gøres fysiske indgreb i denne. Køberne (og sælgerne) tror, der er tale om en egentlig tilbundsående mangelsanalyse, der bør afsløre alle væsentlige mangler. Denne begrænsnings konsekvenser forstærkes af,
- 2) at de bygningssagkyndige så at sige ikke er blevet opfordret til, men tværtimod advaret mod at udnytte og videreformidle al deres generelle viden og erfaring om bygninger af den pågældende art og alder og dermed, om hvilke fejl og mangler der typisk vil gemme sig bag konstaterede overfladiske symptomer på mangler.

Det er derfor glædeligt, at der for tiden pågår et arbejde med revision af tilstandsrapporten, selvom de overordnede rammer for huseftersynet næppe kan ændres meget, uden at der bliver tale om et væsentligt andet og langt mere dybtgående produkt til en ganske anden pris end den aktuelle.

Det kunne være ønskeligt, at der i starten af rapporten lægges op til en præcisering af,

- at huseftersynet tager udgangspunkt i en "overfladegennemgang",
- at målestokken for tilstandsrapportens beskrivelse af fejl og mangler er en ejendom af tilsvarende alder og vedligeholdelsestilstand og
- at den bygnings sagkyndige ikke kan gøres ansvarlig for at have overset skjulte mangler.

Spørgsmålet om de bygnings sagkyndiges ansvar mener jeg er ganske afgørende. Ansvarsstandarder bør efter min mening indrettes således, at den bygnings sagkyndige i langt højere grad end tilfældet er nu opfordres til at øse af al sin viden og erfaring om mulige skader, der kan ses at være symptomer på, og at ansvaret for fejl ved dette skøn er ganske lempeligt, hvad enten det rejses af køber (hvis manglen fejlagtigt er bagatelliseret) eller af sælgeren (hvis manglen er klart overvurderet).

Det er naturligvis ikke muligt for den bygnings sagkyndige i alle tilfælde at finde den rette balance mellem parternes modsatrettede interesser, men det forekommer mig, at man i den forløbne tid i for lille omfang har udnyttet de bygnings sagkyndiges muligheder for at komme med kvalificerede vurderinger af ejendommens konkrete konstaterede fejl og mangler og mangelspotentialer i al almindelighed. Og det bør vurderes, om sælgerens oplysningspligt på konkrete punkter bør udbygges og konkretiseres.

Forslaget om et ankenævn for huseftersynet/tilstandsrapporterne har længe spøgt i kulissen, og boligministeren har tilkendegivet stærk sympati for tanken. Det kan godt være, at det i sidste ende er en god idé med et ankenævn på området, men jeg tror, man skal tøve lidt med introduktionen. Alle interessenter i ordningen, myndighe-

der som organisationer, bør derfor fortsat koncentrere sig om klargøring og forbedring af ordningen inden for dens egne rammer, og jeg er overbevist om, at man kan nå langt ad den vej og i øvrigt allerede er godt i gang med det.

Ejerskifteforsikringen

Forbrugerbeskyttelseslovens andet hovedben er som bekendt *ejerskifteforsikringen*. Også den er siden ordningens indførelse blevet stærkt kritiseret. Kritikken har især gået på følgende: Forsikringen er for dyr, forsikringsbetingelserne er vanskelige at forstå, der er forskelle på forsikringen fra selskab til selskab, og det er svært selv for ejendomsmæglere og advokater at forstå og forklare forskellene for kunderne, forsikringen dækker alligevel ikke – eller ikke tilstrækkeligt – når der er skader osv.

De nævnte kritikpunkter afviger ikke meget fra den almindeligt fremførte kritik af en lang række forsikringsprodukter. Det betyder dog ikke, at man ikke skal tage kritikken alvorligt og gøre noget ved de ting, der kan gøres noget ved.

Først det med prisen. Godt 10.000 kr. er selvfølgelig en del penge for den køber, der netop står over for at skulle indrette nyt hjem eller fritidshus. Men køberne glemmer – eller har aldrig vidst – at bagatelgrænsen for forholdsmæssigt afslag, der tidligere nemt kunne løbe op i 100.000 kr., med forsikringstegning er afløst af en langt mindre selvrisiko. Hertil kommer, at der faktisk har vist sig skader på ca. hver femte forsikring samt, at hver fjerde skade er over 25.000 kr. og hver tiende over 100.000 kr.

Der foreligger allerede et udkast til et sæt reviderede forsikringsbetingelser, som har været drøftet med Justitsministeriet. Det er sandsynligt, at betingelserne vil danne grundlag for fastsættelse af de fremover bindende minimumsbetingelser, som Justitsministeriet nu agter at fastsætte. Det er dog i realiteten ikke nogen væsentlig nydånelse, at betingelserne bliver bindende minimumsbetingelser. Selskaberne har i praksis, medmindre forsikringsproduktet udtrykkeligt er blevet præsenteret som et produkt, der ikke opfylder forbrugerbeskyttelseslovens (gan-

ske vist noget uklare) forudsætninger, dækket efter de vejledende minimumsbetingelser. Forsikringsbetingelserne bærer præg af, at de i al hast blev udarbejdet op til lovens ikrafttræden på basis af lovforarbejdernes noget uklare udmeldinger om forsikringens dækningsomfang.

Uklarhed med hensyn til beskrivelsen af ejerskifteforsikringens dækningsomfang er naturligvis ikke tilsigtet, men er en simpel konsekvens af mangelen på muligheder for præcist at beskrive, hvad det er forsikringen skal dække.

Ud over at forsikringen – hvad der i sig selv er særegent – skal dække allerede foreliggende skader, er det specielle ved ejerskifteforsikringen, at dens skadesbegreb vanskeligt lader sig beskrive i objektive vendinger.

Forsikringen tilsigter nemlig at dække nogle skuffede forventninger hos køberen, fordi der viser sig nogle skjulte fejl, der gør, at ejendommen enten ikke svarer til det beskrevne i tilstandsrapporten og sælgererklæringen, eller generelt ikke er i en tilstand, som køberen må forvente, ejendommens alder, type og vedligeholdelsestilstand taget i betragtning. I øvrigt et dækningsomfang, som i vidt omfang er beskrevet på samme (uklare) måde som produktansvarslovens skadesbegreb.

I overensstemmelse med lovens forarbejder og forsikringsselskabernes ønske om rimeligt klart at beskrive forsikringens dækningsomfang har man forsøgt at omskrive de nævnte intentioner til traditionelt forsikringsprog og med – i det omfang det er muligt – anvendelse af en række fra andre forsikringer velkendte måder at beskrive forsikringsdækning og -undtagelser på.

Der er ikke tvivl om, at de hidtil gældende betingelser – med respekt af de nævnte generelle forudsætninger om forsikringsdækningen – kunne være udformet klarere, og som nævnt er der gjort et nyt forsøg, som snart må forventes at se dagens lys.

Der er dog grund til at slå koldt vand i blodet og erkende, at forsikringsbetingelserne for ejerskifteforsikringen aldrig bliver – og heller ikke kan blive – letforståelige for den almindelige forbruger.

Naturligvis skal man forsøge sig med yderligere klargøringer og præciseringer i takt med indvundne erfaringer. Forsikringsselskaberne ville gerne kunne præsentere et mere forståeligt produkt. Men samtidig er der grænser for, hvor langt man kan nå, hvis ikke forsikringen afgørende skal ændres og f.eks. dække udskiftning af ulovlige installationer, der ud fra et skadeforebyggelsessynspunkt vil være meget uheldigt, eller dække udskiftning af nedslidte bygningsdele med helt nye, dvs. reelt være en vedligeholdelsesforsikring.

Afgørende for at få ordningens forsikringsdel til at fungere bliver derfor også rådgivning om, hvad ejerskifteforsikringen dækker, og naturligvis også hvad den ikke dækker. Denne rådgivning kan selvsagt aldrig komme ud i alle detaljerne, men rådgivning om de nævnte vigtigere dækningsbegrænsninger bør enhver køber modtage, jf. nærmere nedenfor om ansvaret for rådgivningen.

De bygningsagkyndiges ansvar

Spørgsmålet om de bygningsagkyndiges ansvar har vist sig sørgeligt aktuelt. Det forhold, at tilstandsrapporterne (vel) har afsløret færre fejl, end de fleste havde ventet, kombineret med den ringe udbredelse af ejerskifteforsikringerne har medført et stort antal sager (og mange flere skønnes på vej) mod de bygningsagkyndige og dermed deres lovpligtige ansvarsforsikringer.

Der foreligger indtil nu kun ganske få domme fra ankeinstanser. Det er heldigvis indtrykket fra læsningen af de omkring 100 byretsdomme, der foreligger indtil nu, at de bygningsagkyndige pålægges ansvar i få tilfælde, idet der som hovedregel ikke pålægges ansvar, med mindre der foreligger deciderede fejl i form af oversete synlige fejl eller åbenbare fejlvurderinger af konstaterede fejl eller symptomer herpå. Det synes som om domstolene er meget bevidste om huseftersynets muligheder og begrænsninger og de bygningsagkyndiges situation i det hele taget. Man må håbe på, at de øverste retsinstanser, hvis afgørelser vi stadig mangler, vil følge samme linie. Pålægelse af et strengt ansvar for de bygningsagkyndige vil

nemlig medføre, at disse bliver unødigt forsigtige og derfor ikke vil bidrage til afklaring af fejl, der kan ses, eller bidrage til afklaring af de bagvedliggende årsager til de konstaterede mangler.

Så vidt jeg er orienteret, vil grænserne for de bygnings-sagkyndiges ansvar fremover blive beskrevet endnu mere fremtrædende og markant i tilstandsrapporterne, således at køberne ikke får overdrevne forventninger om mulighederne for at gøre et ansvar gældende for skjulte fejl, det ikke var muligt at konstatere efter den besigtigelsesmåde, som følger af by- og boligministeriets bekendtgørelse om huseftersynsordningen.

Rådgivningen om ordningen er central

Flere gange i det foregående er spørgsmålet om rådgivningen ikke mindst af køberne, som vel er dem, der opleves som taberne i ordningen, blevet berørt.

Sammenfattende tror jeg simpelthen ikke, at forbrugerbeskyttelsesloven – eller for den sags skyld andre lignende arrangementer, der måtte blive forsøgt – nogensinde vil komme til at fungere, hvis ikke parterne rådgives ordentligt om deres retsstilling.

Det dårligste, der netop er at sige om forbrugerbeskyttelsesloven, er måske, at det er vanskeligt at rådgive parterne og især køberne ordentligt. Den valgte løsning er jo kompliceret at forstå og både med hensyn til huseftersyn, tilstandsrapport og ejerskifteforsikring ganske teknisk præget.

Jeg tror imidlertid også, at rådgivningsproblemet er et helt andet, især for købernes vedkommende.

Situationen er helt enkelt den, at rådgivningen – selv om den måtte blive leveret i rigeligt omfang og på tilfredsstillende måde – simpelthen ikke kan påkalde sig nødvendig opmærksomhed fra købernes side.

Baggrunden for denne antagelse er det velkendte, at man køber – og det gælder ikke mindst sin bolig – med hjertet og ikke med hjernen, og at rådgiveren så at sige skal konkurrere om købernes opmærksomhed i en situation, hvor køberne mere tænker på finansiering, mulighe-

derne i den nye bolig, gardiner, flytning af ungerne til ny daginstitution, transportlængde til arbejdet osv. Rådgivningen skal nøje tilpasses denne – naturligvis kun typiske – situation, hvilket ikke er nogen nem opgave. Det betyder nemlig, at rådgiverne skal skære tingene ud i pap og samtidig naturligvis ikke skræmme køberne mere end højest nødvendigt. Der skal rådgives konkret om tilstandsrapportens betydning (bl.a. om, at en "ren" tilstandsrapport ikke er lig med en fejlfri ejendom), og der skal rådgives om behovet for at tegne ejerskifteforsikring med udgangspunkt i en fagkyndig vurdering af sandsynligheden for, at en ejendom af den aktuelle type og alder kan vise sig at have væsentlige fejl og mangler.

Det er efter min mening bydende nødvendigt at se dette rådgivningsbehov i øjnene og drage omsorg for, at de involverede professionelle påtager sig opgaven. Der vil givetvis blive tale om en ikke særlig velkommen merudgift for parterne, men den skal til. Og der vil formentlig også blive tale om, at nogle anvendte rådgiverrutiner ved afviklingen af ejendomshandlerne skal justeres.

Sammenfatning

Nogle sammenfattende bemærkninger må gå ud på følgende:

Med forbrugerbeskyttelsesloven blev det muligt for parterne i en ejendomshandel at erstatte et gennemprøvet system med få velkendte aktører på banen (køber og sælger), men som til gengæld var kostbart, langsommeligt og opslidende at bruge osv., med et system, der skulle gøre det lettere for parterne. Det skulle især ske ved, at flere mangler kom for dagen inden handelen, og at det økonomiske opgør som hovedregel skulle ske gnidningsfrit (forsikringen betaler), eventuelt i særlige tilfælde føre til et slagsmål mellem professionelle aktører (ejerskifteforsikringsselskab og den bygningsagkyndiges forsikringsselskab). Til gengæld er der blevet introduceret en række nye aktører på banen, som har fået tildelt roller, som er ofret mindre opmærksomhed, og som har svært ved at komme til at udføre deres opgave, måske fordi de juridi-

ske, økonomiske og politiske fædre bag ordningen i nogen grad har overset den psykologiske (?) side af sagen.

Som anført mener jeg ikke, der principielt er noget i vejen med forbrugerbeskyttelseslovens system, især hvis de påtænkte ændringer om sælgers medfinansiering af forsikringen og forbedringerne af tilstandsrapporterne gennemføres som planlagt. Og naturligvis i endnu højere grad hvis det bliver muligt at realkreditfinansiere præmien til ejerskifteforsikringen.

Men det helt afgørende bliver for mig at se, om rådgivningsopgaven over for køberne løses af kvalificerede professionelle, der er loyale over for den ordning, de er sat til at rådgive om, og ikke blot betragter den som et unødigt komplicerende element, der griber ind i gammelkendte strukturer.

Nogle bemærkninger om entreprenørers skadeforvoldelse

Det forekommer ganske ofte, at entreprenører forvolder skade på egne eller andres arbejder m.v., mens en bygning er under opførelse eller renovering.

Dette rejser selvsagt blandt andet spørgsmålet om entreprenørens – nedenfor benævnt skadevolderens – erstatnings- og forsikringsretlige stilling.

I det følgende gøres nogle bemærkninger til den situation, at skadevolderen ved simpel uagtsomhed forvolder *brandskade* under udførelsen af sit arbejde.

Den hyppigst forekommende brandskadesituation er den, at en tagdækker ved sammensvejsning af tagpap under brug af håndgasbrænder forvolder brandskader af forskellig art.

De typiske brandskader er skader på skadevolderens eget arbejde, på andre entreprenørers arbejde og/eller på bygherrens ejendom.

Skadevolderens retsstilling er selvsagt i vidt omfang afhængig af, om – og i hvilket omfang – bygningen er brandforsikret, og om skadevolderen er medtaget som sikret på brandforsikringspolisen.

Da AB 92 indgår som en del af aftalegrundlaget i langt de fleste entreprisekontrakter, er den typiske situation, at bygherren/ejendommens ejer har tegnet brandforsikring for bygningen. AB 92 indeholder nemlig i § 8 følgende bestemmelse:

**Hans Henrik
Vagner**

Professor, lic. jur., født 1942. Har bl.a. skrevet *Lærebog i erstatningsret* (med Bo von Eyben), DjøF, 4. udg. 1999; *Færdselsansvar* (med Preben Lyngsø), DjøF, 3. udg. 1996; *Formueretlige emner*. DjøF, 2. udg. 1996; *Enterpriseret*, DjøF, 2. udg. 1993. Kontakt: Juridisk Institut, Aarhus Universitet, Universitetsparken, bygning 340, 8000 Århus C, 8942 1408.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

“Stk. 1. Bygherren tegner og betaler sædvanlig brand- og stormskadeforsikring fra arbejdets påbegyndelse indtil mangler, der er påvist ved afleveringen, er afhjulpet. På entreprenørens anmodning skal denne og eventuelle underentreprenører medtages som sikrede på forsikringspolice. Forsikringen skal omfatte samtlige entreprenørers arbejde på den bygning eller det anlæg, entrepriseaftalen vedrører. Ved om- eller tilbygning skal forsikringen dække skade på arbejdet samt på den bygning eller det anlæg, der er genstand for om- eller tilbygning.

Stk. 2. Offentlige bygherrer kan kræve sig stillet som selvforsikrer.

Stk. 3. Entreprenøren og eventuelle underentreprenører skal have sædvanlig ansvarsforsikring for skader, for hvilke der er ansvar efter dansk rets almindelige regler. Entreprenøren skal på anmodning dokumentere, at forsikringen er i kraft”.

Hvis bygherren har opfyldt sin forpligtelse til at tegne brandforsikring efter § 8, vil den skadevolder (tagdækker), som har forvoldt skade på sit *eget arbejde* være sikret i medfør af FAL § 54, stk. 1, som bestemmer, at hvis “... tingsforsikring [er] tegnet uden angivelse af nogen bestemt interesse, anses forsikringen tegnet til fordel for enhver, der ... fordi han bærer faren for tingen, vil lide tab ved, at den forringes eller går til grunde ...”, jf. herved AB 92, § 12, stk. 1, hvoraf det fremgår, at hvis arbejdet eller dele af dette forringes, ødelægges eller bortkommer inden afleveringen, skal entreprenøren for egen regning sørge for kontraktmæssig ydelse, medmindre forholdet kan henføres til bygherren.

Sagt på en anden måde: Entreprenøren bærer den økonomiske risiko for forringelse, ødelæggelse eller bortkomst af sit eget arbejde indtil afleveringen. (Den tidsmæssige risiko for forringelse m.v. bæres derimod af bygherren, jf. AB 92, § 24, stk. 1 nr. 3). § 12-risikoen, som jo er et udslag af, at en entreprenør har påtaget sig en resultatforpligtelse, “afsvækkes” så at sige af bygherrens forsikringspligt.

Som antydnet ovenfor følger flammerne – i modsætning til entreprenørerne – ikke faggrænserne, og tagdækkerens uagtsomme omgang med håndgasbrænderen vil næsten altid forvolde skader på andre entreprenørers arbejde og/eller på den bestående bygning.

FED 1998.1760 V

Sådanne skader vil, hvis de er brandforsikringsdækkede, blive betalt af brandforsikringen, som derefter kan gøre et regreskrav gældende mod skadevolderen, jf. EAL § 19, stk. 2, nr. 2 (skader, der forvoldes ved udøvelse af erhvervsmæssig virksomhed) sammenholdt med EAL § 22, stk. 1, selv om han blot har udvist simpel uagtsomhed. (Det er undertiden vanskeligt at vurdere, om der i det hele taget er udvist uagtsomhed, se f.eks. afgørelsen FED 1998.1760 V).

U 1984.23 H

I sjældne tilfælde kan skadevolderen vel i medfør af EAL § 24 klare (delvis) frisag under et regressøgsmål, således at han altså får samme position, som visse skadevoldere opnåede før FAL § 25 blev ophævet, jf. f.eks. U 1984.23 H, hvor en tagdækkers erstatningsansvar bortfaldt i medfør af grundsætningen i FAL § 25, stk. 1, 2. pkt., under hensyn til de foreliggende oplysninger om skadevolderens økonomiske forhold, den manglende ansvarsforsikringsdækning, og til, at den udviste uagtsomhed måtte anses for at have været forholdsvis ubetydelig – altså en ansvarsfritagelse, som bl.a. var begrundet i sociale hensyn.

Hvis skadevolderen vil være sikker på at undgå regreskrav (han kan jo slet ikke forlade sig på, at EAL § 24-sikkerhedsventilen vil blive aktiveret) må han betinge sig, at han bliver medtaget som sikret på brandforsikringspolicyen.

Som det fremgår af den ovenfor citerede bestemmelse i AB 92, § 8, stk. 1, 2. pkt., kan entreprenøren kræve sig medtaget som sikret på forsikringspolicyen, i de tilfælde hvor AB 92 er en del af aftalegrundlaget mellem bygherren og entreprenøren. Det sker i praksis sædvanligvis ved, at entreprenøren tager sin organisations standardforbehold, der så at sige "følger op" på bestemmelsen i § 8, stk. 1, 2. pkt.

Hvis altså bygherren har accepteret entreprenørens standardforbehold, har entreprenøren krav på at blive medtaget som sikret på brandforsikringspolicyen.

Hvis entreprenøren faktisk er blevet medtaget som sikret, er det utvivlsomt, at han ikke kan mødes med et regreskrav, se herved:

U 1996.1161 H

U 1996.1161 H: En byherre havde tegnet en kombineret entreprisforsikring for en fabriksbygning under opførelse med sig selv og de entreprenører, der medvirkede til entreprisens udførelse, som sikret. Der var tale om en all risks forsikring, der var udvidet til at dække brandskader, og som omfattede arbejdsobjektet og materialer m.v. Under et tagdækningsfirmas udførelse af tagdækningsentreprisen opstod der på grund af tagdækkerens uagtsomme adfærd brandskader for godt 6 mill.kr., hvoraf ca. 4 mill.kr. kunne henføres til andre entreprenørers arbejder. Forsikringsselskabet, der havde udbetalt hele forsikringssummen, kunne ikke gøre regres gældende mod tagdækkeren for dette beløb.

I denne sag var der ganske vist tale om en all risks forsikring, men det ændrer intet ved det her rejste spørgsmål (konsekvensen af, at en entreprenør er medtaget som sikret). Forsikringen var tegnet med brandskadedækning, og det var aftalt og gennemført, at skadevolderen skulle være sikret.

Som sagen forelå for Højesteret, kan der ikke have været tale om en vanskelig afgørelse for de deltagende 11 dommere. Der forelå nemlig for Højesteret følgende erklæringer fra Assurandør-Societetet (1) og Entreprenørforeningen (2):

1. "En forsikring, der indeholder en bestemmelse om, at sikrede er "forsikringstager som byherre og de til entreprisens udførelse medvirkende entreprenører", afskærer efter societetets opfattelse muligheden for regres i tilfælde, hvor entreprenøren er ansvarlig for skader forvoldt på andre entreprenørers entrepriser, medmindre der er grundlag for at foretage regres efter FAL § 18 og § 20".

2. "Det er opfattelsen i branchen, at såfremt en entreprenør er anført som sikret i bygningsbrandpolicen og/eller en all risks entreprisforsikringspolice, indebærer dette, at regres afskæres for skade på de arbejder, som policen omfatter – altså også for skade på de øvrige entreprenørers arbejde."

Med henvisning til disse udtalelser fastslår Højesteret, at " ... hver enkelt entreprenør skal anses som sikret ikke alene – således som det også uden særlig vedtagelse ville følge af FAL § 54, stk. 1 – i relation til skade på den pågældendes eget arbejde, men også i relation til skade på de øvrige entreprenørers arbejder".

Højesteret fastslår videre, at i tilfælde, hvor en entreprenør har forvoldt skade på de øvrige entreprenørers arbejder, kan forsikringsselskabet således alene gøre regres mod en skadevoldende entreprenør efter bestemmelserne i FAL § 18, stk. 1 og stk. 2, 1. pkt., jf. § 20, at dette også er i overensstemmelse med en i retlig og økonomisk henseende hensigtsmæssig forsikringsdækning, og at det ikke er i strid med FAL § 2, stk. 3, eller med EAL § 22, stk. 1, jf. § 19, stk. 2, at tingsforsikringen således kommer til at indeholde et ansvarsforsikringslignende element.

Den tvivl, der tidligere måtte have været om betydningen af, at en entreprenør er medtaget som sikret på en brandforsikringspolice, er med denne på ingen måde overraskende afgørelse fuldstændigt bortvejret. (Overraskende var derimod landsrettens afgørelse i den samme sag. Landsretten var nået frem til det modsatte resultat ud fra en uholdbar fortolkning af en policebestemmelse om, at ansvar ikke var medforsikret).

Man kan rejse spørgsmålet om retsstillingen for den entreprenør, som ifølge entrepriseaftalen har krav på at blive medtaget som sikret på brandforsikringspolice, men som faktisk ikke er blevet det.

Heller ikke i en sådan situation vil skadevolderen kunne mødes med et regreskrav fra brandforsikringsselskabets side – hvis skaden rammer den bestående bygning.

En sådan situation forelå i:

FED 1997.239 Ø

FED 1997.239 Ø: Under udførelse af en tagentreprise forvoldte tagdækkeren en brandskade på den bestående bygning, som blev erstattet af brandforsikringsselskabet, der herefter gjorde et regreskrav gældende mod tagdækkeren. Tagdækkeren bestred ikke at have forvoldt skaden ved simpel uagtsomhed, men hævdede – og fik medhold i – at det var en del af aftalegrundlaget, at bygherren skulle sørge for, at tagdækkeren var forsikringsdækket mod brand under udførelsen af entreprisen.

Landsretten fastslog, at bygherren ved at undlade at tegne en sådan forsikring eller i det mindste at gøre tagdækkeren opmærksom på, at man ikke mente sig forpligtet dertil, havde misligholdt aftalen med tagdækkeren med den følge, at bygherren ikke ville kunne rejse krav mod tagdækkeren om erstatning for brandskaden. Det anføres herefter, at heller ikke

brandforsikringsselskabet som regressøgende skadesforsikringsselskab havde krav mod tagdækkeren.

Dommen er utvivlsomt rigtig. Den er et illustrativt eksempel på, at et regressøgende forsikringsselskabs krav mod skadevolderen er et såkaldt *afledet* krav, det er ikke noget selvstændigt erstatningskrav, men beror på forsikringsselskabets indtræden i den direkte skadelidtes (her bygherrens) erstatningskrav.

Når man vil eksemplificere, at krav ifølge EAL § 22, stk. 1, er afledede krav, nævnes det sædvanligvis, at kravet på indtræderens hånd er undergivet den samme egenskyldsreduktion, som det var undergivet hos den direkte skadelidte (bygherren). Dette er jo indiskutabelt, men den foreliggende dom illustrerer, at begrænsningen på indtræderens hånd ikke behøver at være begrundet med en traditionel erstatningsretlig egenskyldsreduktion, men at den også eksempelvis kan bero på en misligholdelse af en kontraktsforpligtelse.

Som det fremgår, er entreprenører, hvis arbejde bliver beskadiget, sikret i kraft af FAL § 54, stk. 1. En entreprenør, som er medtaget som sikret på en brandforsikring, opnår fritagelse for regreskrav fra brandforsikringen, hvis han forvolder skade på andet end sit eget arbejde, og selv i situationer, hvor entreprenøren har krav på at blive medtaget som sikret, men faktisk ikke er blevet det, vil han – i visse tilfælde – ikke kunne mødes med regreskrav som følge af, at krav i henhold til EAL § 22, stk. 1, er afledede krav.

Er det i forvejen strenge transportansvar ved at blive endnu mere skærpet?

Transportørens ansvar for det befordrede gods har siden man begyndte at lovgive på området været et skærpet ansvar – som regel et culpaansvar med omvendt bevisbyrde, men til tider tangerende det objektive ansvar.

Der er flere grunde til dette skærpede ansvar. F.eks. at vareejereren overdrager godset i transportørens varetægt, hvorfor det efterfølgende vil være svært, for ikke at sige umuligt for vareejereren at bevise, at transportøren har behandlet godset på en culpøs måde. Eller f.eks. at transportøren som den meget professionelle part opstiller nogle ansvarsbetingelser eller snarere ansvarsfraskrivelser som vareejereren som den mindre professionelle (i relation til selve transporten) ikke kan over- eller gennemskue.

Uanset grunden har lovgiver anset det for nødvendigt at fastsætte nogle skrappe regler for transportansvaret – at holde transportøren i stram tømme. Spørgsmålet er imidlertid, om denne tømme efterhånden strammes så meget, at der reelt bliver tale om et objektivt transportansvar med ganske få undtagelser. Formålet med denne artikel er at se nærmere på udviklingen indenfor transportansvaret og samtidig vurdere, hvor skrappt transportansvaret er i dag.

Michael Villadsen

Advokat (H). Født 1952. Har bl.a. skrevet *Håndbog i søret*. Rederiforeningen for mindre skibe, 4. udg. 1999 og *Håndbog i transportansvar*, Forsikringshøjskolens Forlag 1996.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FÆST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

Det historiske (kilderne)

Transportøren har altid været pålagt et strengt ansvar for bortkomst, beskadigelse eller forsinkelse af godset, uanset om han opererer til lands, til vands eller i luften, men af gode grunde er det først indenfor de sidste ca. 100 år, at der er blevet vedtaget regler for andre transportformer end søtransport.

Søtransport

I Danmark har vi tradition for ikke at lave nye sølove i tide og utide (dog vedtages der naturligvis de nødvendige ændringer hen ad vejen).

I Danmark fik vi den første egentlige sølov (eller søret) i 1561 gennem Frederik II's Søret. Denne sølov afløstes i 1683 af Christian V's Danske Lov, 4. bog. Rent faktisk gjaldt Danske Lovs regler om søret helt frem til 1892, hvor en ny dansk sølov blev vedtaget efter forudgående samarbejde med Sverige og Norge. Denne lov nåede at fylde 100 år, før den pr. 1. oktober 1994 blev afløst af den nuværende sølov, der ligeledes er blevet til efter samarbejde mellem de nordiske lande.

Ind imellem sølovene fra 1892 og 1994 er der sket en påvirkning af bl.a. transportansvaret gennem internationale konventioner.

Størst indflydelse har Haag-reglerne fra 1924 haft. Med disse regler, der blev implementeret i dansk lovgivning i 1937, indførtes der præceptive ansvarsregler. Ved Haag-Visby-reglerne fra 1968 (gældende i Søloven fra 1974) blev nogle uklarheder strammet op.

Flere udviklings- og afskiberlande fandt imidlertid, at Haag-Visby-reglerne var alt for redervenlige, hvorfor der i 1978 i Hamburg blev vedtaget en ny konvention om transport af gods til søs. Hamburg-reglerne trådte i kraft i 1992, efter at et tilstrækkeligt antal lande havde tiltrådt konventionen.

Hamburg-reglerne er *ikke* tiltrådt af Danmark, men de er dog indarbejdet i Søloven fra 1994 i det omfang, det har været muligt under hensyn til vore forpligtelser i relation til Haag-Visby-reglerne.

Jernbanetransport

I modsætning til søtransporten, hvor enhver søfartsnation havde sin egen sølov, var det oprindeligt kun Tyskland, der havde udviklet en egentlig jernbanelovgivning.

I 1893 trådte imidlertid den første internationale jernbanelovkonvention i kraft. Konventionen, der også kaldes for CIM-konventionen, baserede sig naturligt nok på tysk ret. Konventionen trådte i kraft i Danmark i august 1897 og den danske jernbanelovgivning – senest lov om jernbanevirksomhed m.v. fra maj 1998 – har ligeledes baseret sig på og i vid udstrækning henvist til CIM-konventionen.

Speditøren

Ved en kronologisk gennemgang af transportrettens udvikling er det naturligt at medtage speditørens bestemmelser, dels fordi de indeholder regler om regulering af transportansvaret, dels fordi de gennem henvisning og vedtagelse vinder stadig større udbredelse.

De første danske speditørregler blev til i 1913, og de første nordiske i 1919. I dag gælder der ikke specifikke danske speditørregler, og de der anvendes, er blevet til efter nordisk samarbejde. De nugældende trådte i kraft pr. 1. juni 1998 og betegner sig (måske for at signalere fremsynethed) NSAB 2000.

Lufttransport

Hovedkonventionen (den oprindelige) indenfor luftretten er Warszawa-konventionen fra 1929, der sidenhen har fået følgeskab af adskillige tillægsprotokoller.

Da man ikke har kunnet opnå international enighed om rækkevidden af disse tillægsprotokoller, har vi i dag i Danmark to forskellige luftfartslove. Loven fra 1985 gælder (næsten) al udenrigs luftbefordring, hvorimod loven fra 1994 gælder for indenrigs luftbefordring, dvs. luftbefordring, hvor mellemlanding uden for riget ikke er aftalt, samt lufttransport til eller fra et af de få lande, der ikke har tiltrådt Warszawa-konventionen i nogen af dens affattelser.

Lastbiltransport

Langt de fleste sager af transportretlig karakter, der forelægges domstolene, vedrører transport af gods med lastbil. Imidlertid er de transportretlige regler vedrørende lastbiler væsentlig yngre end dem, der gælder for de andre transportformer.

Først efter afslutningen af 2. Verdenskrig opstod der behov for international regulering af lastbiltransport.

Selvom forhandlingerne fandt sted i FN-regi skulle reglerne kun gælde for Europa. Konventionen, kaldet CMR-konventionen, blev vedtaget i 1956 og trådte i kraft i 1961. Konventionen, der havde CIM-konventionen om jernbanetransport som forbillede, gennemgik i Danmark en omskrivning og blev vedtaget som lov (kaldet CMR-loven) i 1965.

Loven har siden da været gældende uændret med én enkelt undtagelse, idet beløbene for ansvarsbegrænsning i denne lov – som i alle de øvrige danske transportretlige love – er blevet ændret til regningsenheden SDR.

Transportansvaret

Vi skal nu se nærmere på udviklingen indenfor transportansvaret.

Søtransport

Allerede Christian V's Danske Lov fastslår, at rederen har en form for culpaansvar med omvendt bevisbyrde. Bestemmelsen herom findes i 4-2-10, der lyder som følger:

“Hver skipper skal have flittig Opseende paa Kiøbmands Gods baade med Indskibning, naar det er hannem ved Skibet leveret, saa og, naar det er kommet i Skibet, med Stubning og Garnering og alt andet. Dersom Kiøbmanden fanger Skade, eller hans Gods bliver forminsket af Skipperen, eller hans Folk, da skal Skipperen det oprette af sine egne Penge, og betale Kiøbmanden hans Skade, efter som Godset i Markedet kunde sælgis, og Kiøbmanden derimod betaler Reederne deris fulde Fragt; Men dersom samme Gods bliver forlækket, eller fordærvet, uden Skipperens, eller hans Folkis, Forsømmelse, da, naar Skibet kommer did, som det skal lossis, og klapper Kiøbmanden trende gange paa Fadet, som er Vin og andre lækkende

Vare udj, og befaler at udhitze, give Hand Skipperen sin fulde Fragt, eller og lade Skipperen beholde samme Fad for Fragten. Forsømmer Kiøbmanden saaledis at see sig for, da have Skade for Hiemgield. Ere og Skibsfolkene i noget deslige Aarsag, da have Skipperen derfor til dem sin Tiltale."

Domstolene udviklede en praksis, der medførte et strengt ansvar for rederne, og redernes eneste mulighed for at komme ud af dette strenge ansvar var at lave lange ansvarsfritagelser, der til sidst tog karakter af, at rederen ikke var ansvarlig for noget som helst.

Ingen lande havde imidlertid lyst til at lovregulere på dette punkt for ikke at skade sit eget søfartserhverv, og først ved Haag-reglerne fra 1924, der som nævnt blev en del af dansk lov i 1937 gennem Konnossementkonventionsloven, blev der internationalt fundet en form for præceptive regler.

Udgangspunktet i disse regler er, at bortfragteren er ansvarlig for skader på eller bortkomst af gods, medens det er i hans varetægt, medmindre han kan bevise, at beskadigelsen eller bortkomsten ikke hidrører fra fejl eller forsømmelse af ham selv eller nogen, han svarer for.

Hertil kommer en række tilfælde (det såkaldte katalog), der medfører ansvarsfritagelse for bortfragteren.

I Søloven fra 1994 har man bibeholdt udgangspunktet for bortfragterens (transportørens) ansvar, men samtidig under indflydelse af Hamburg-reglerne fjernet kataloget på nær to punkter, således at der fortsat er ansvarsfritagelse for navigationsfejl og brand (sidstnævnte dog kun i visse tilfælde), jf. Sølovens § 275 og § 276. Argumentet for at fjerne kataloget var, at der var tale om en fortegnelse over accepterede ansvarsfraskrivelsesklausuler i et konnossement, som det ikke blev fundet nødvendigt at medtage ved siden af hovedreglen om transportørens culpaansvar, jf. Betænkning nr. 1215 om "Befordring af gods", side 65.

Der kan være noget rigtigt i, at disse fritagelser, f.eks. for skader, der skyldes manglende eller mangelfuld emballage, normalt er omfattet af transportørens almindelige bevisbyrde og derfor indgår i domstolenes ansvars- og bevisbedømmelse.

Men det er nu engang lettere for en påstået skadevolder at henvise til en konkret, lovbestemt ansvarsfritagel-

se end at forklare retten, hvorfor en påstået skade ikke skyldes fejl eller forsømmelse udvist af ham selv eller hans folk.

Der synes således at være sket en skærpelse af ansvaret gennem ændring af bevisbyrden.

Lastbiltransport

Sammenligner vi Sølovens bestemmelser med CMR-loven opregnes der i § 25, stk. 1 en række ansvarsfritagelser (som Søloven havde før 1994). Det interessante ved CMR-loven er imidlertid bevisbyrdereglen på dette punkt. Det følger nemlig af § 25, stk. 2, at såfremt fragtføreren godtgør, at bortkomsten eller beskadigelsen *kan være opstået på grund af en de nævnte farer, skal* det lægges til grund, at skaden er forvoldt på denne måde, medmindre reklamanten (skadelidte) godtgør, at dette ikke er tilfældet.

Som den yngste i rækken af transportretlige konventioner har CMR-konventionen et meget strengt ansvar for transportøren. Dette kommer til udtryk i den danske CMR-lov § 24, stk. 1, hvor det ganske kort anføres, at "fragtføreren er ansvarlig for bortkomst og beskadigelse af godset, som indtræffer i tiden fra overtagelsen indtil afleveringen, og for forsinket levering".

Der er tale om et objektivt ansvar, der dog ændres til et nærmest culpaansvar med omvendt bevisbyrde gennem stk. 2, der giver fragtføreren mulighed for i visse situationer at bevise, at der ikke foreligger fejl eller forsømmelse fra hans side, bl.a. ved at der – som det oftest påberåbes af fragtføreren – foreligger forhold, som han ikke kunne undgå, og hvis følger han ikke kunne afværge.

Domstolene stiller imidlertid ofte så strenge krav til fragtførers bevis, at der reelt bliver tale om et objektive-

U 1980.26

rygning under aflæsningen, men efter det oplyste måtte brandårsagen anses for uopklaret. Da vognmanden ikke havde godtgjort, at skaden var forårsaget af forhold, som han ikke kunne undgå, og hvis følger han ikke kunne afværge, blev vognmanden anset for at være ansvarlig for beskadigelsen af godset.

Lufttransport

Det objektive ansvar finder vi indenfor lufttransport, dog kun i meget begrænsede tilfælde.

Hovedreglen følger af 1985-lovens § 107, hvorefter befordreren er ansvarlig for beskadigelse eller tab af gods, medens godset er i hans varetægt. Dette nærmest objektive ansvar modificeres af § 109, hvorefter befordreren er fri for ansvar, hvis han beviser, at han selv og hans folk har taget alle nødvendige forholdsregler for at undgå skaden, eller at dette ikke har været muligt for dem.

Da domstolene samtidig stiller strenge krav til dette bevis, er der reelt tale om et ansvar, der ligger mellem culpa med omvendt bevisbyrde og objektivt ansvar, jf. § 112. Generelt må befordreren ikke tage forbehold om ansvarsfrihed. Dog er det tilladt for skader, der skyldes enten godsets egen beskaffenhed eller fejl ved godset.

For så vidt angår lufttransport i Danmark samt til og fra ganske få lande (i det væsentlige i Sydamerika) gælder der i 1994-loven et objektivt ansvar ifølge § 108. Imidlertid er omfanget af ansvarsfrihedsgrundene udvidet i forhold til 1985-loven (jf. § 108, stk. 2), ligesom befordreren som noget særegent for denne lov bevarer retten til ansvarsbegrænsning, *uanset* om der foreligger forsæt eller grov uagtsomhed udvist af befordreren eller dennes folk, jf. § 113.

Men som udgangspunkt medfører 1994-loven, at ansvaret er blevet skærpet.

Speditørerne

Som nævnt har speditørerne fået nye bestemmelser pr. 1. juni 1998. I modsætning til de øvrige transportretlige regler er NSAB blevet til efter forhandling mellem på den ene side Nordisk Speditørforbund repræsenterende de nor-

diske landes speditørforeninger, og på den anden side vareejerne – kunderne – fra dansk side repræsenteret gennem Erhvervenes Transportudvalg.

Bestemmelserne er udtryk for en række kompromiser som resultat af forhandlingerne, og derfor kan en skærpelse for den ene af parterne i én relation være opvejet af en lettelse i en anden relation.

En anden følge af, at der er tale om et forhandlingsresultat mellem de to grupper (speditørerne og kunderne) er, at bestemmelserne skal være vedtaget i hvert enkelt tilfælde for at finde anvendelse.

Bestemmelsernes ansvarsregler relaterer sig til de forskellige opgaver (roller) en speditør kan påtage sig. Af særlig relevans for denne artikel er reglerne om speditørens fragtføreransvar. (En af de andre roller er formidlerrollen, hvor speditørens ansvar "kun" er et almindeligt culpa med ligefrem bevisbyrde).

Som noget nyt – og som en skærpelse af speditørens fragtføreransvar – gælder NSAB 2000 al transport med lastbil, jf. § 2 A, b), 3), dvs. tillige indenrigstransport.

Tidligere gjaldt færdselslovens regler for indenrigstransport af gods med (last)bil. Færdselsloven pålægger ganske vist transportøren et objektivt ansvar, men kun for skader på godset opstået som følge af et kørselsuheld. Det skal bemærkes, at færdselsloven fortsat gælder for indenrigstransport af gods, såfremt NSAB 2000 ikke er vedtaget.

Endvidere bliver speditøren anset for at være fragtfører, hvis han opgiver "egen pris", jf. § 2 A, b), 2), dvs. at han meddeler kunden en fast pris for hele transporten inklusive egen fortjeneste, uanset om han efterfølgende udsteder eget transportdokument (f.eks. et FIATA FBL) eller ej. Der synes allerede før ændringen af NSAB 2000 på dette punkt at være en tendens hos domstolene til at lægge fast pris til grund ved bedømmelsen af, om speditøren har optrådt som fragtfører.

FED 1997.1684 V

Som eksempel herpå kan der henvises til FED 1997.1684V. I denne sag var selve transporten udført af speditørens søsterselskab. Imidlertid havde speditøren udstedt faktura for hele transporten fra afsenderen i USA til modtageren i

Varde uden at specificere, hvilket beløb der var udlæg til fragt, og hvilket beløb der var speditørens eget gebyr. Da speditøren endvidere intet havde gjort for at gøre opmærksom på, at han kun optrådte som modtagerspeditør, anså både byretten og Vestre Landsret speditøren for at være kontraherende fragtfører og dermed ansvarlig i relation til reklamanten (skadelidte) for en skade på godset opstået under transporten.

Jernbanetransport

I forbindelse med liberaliseringen af jernbanevirksomhed er der i 1998 vedtaget en ny lov om jernbanevirksomhed m.v., idet DSB-loven samtidig er ophævet.

Reglerne om transportansvar synes at være blevet noget forenklet, idet CIM-konventionen anvendes ved såvel national som international trafik, jf. § 17, stk. 6. Som tidligere anført, er disse regler (CIM-konventionen) stort set identisk med CMR-konventionen, idet der ved udarbejdelse af sidstnævnte konvention er skelet kraftigt til CIM-konventionen. Det må derfor konstateres, at der ikke gennem den nye jernbanelov er sket en skærpelse af jernbanens ansvar. Tværtimod synes ansvarsbegrænsningen nedsat i nogle tilfælde, nemlig ved indenrigstransport fra 175 kr. pr. kg bruttovægt til 17 SDR for vognladningsgods og til 8,33 SDR for stykgods (kurs SDR ca. 950,-).

Retspraksis

Da transportansvaret er et culpaansvar med omvendt bevisbyrde (eller eventuelt et nærmest objektivt ansvar) er udgangspunktet, at transportøren er ansvarlig for skaden eller bortkomsten, der er sket, mens transportøren havde godset i sin varetægt. Som nævnt kan transportøren slippe helt eller delvist for ansvaret, hvis han kan bevise, at han f.eks. ikke har udvist fejl eller forsømmelse.

Der er med andre ord tale om, at transportøren skal kæmpe mod strømmen for at nå frem til frifindelse. Og i realiteten er det domstolene, der bestemmer strømmens styrke gennem de krav, der stilles til transportørens bevis.

Der er især tre måder, hvorpå domstolene kan stramme (eller slække) transportansvaret.

For det første kan domstolene stille strengere krav til transportørens bevis om, at han ikke har handlet culpøst – at der ikke foreligger fejl eller forsømmelse fra hans side.

I flere år drejede mange sager sig om røveriske overfald på lastbiler i Italien, hvor chaufføren typisk havde valgt at overnatte på en rasteplads, der ikke var garanteret sikker. Som eksempel på denne problemstilling kan der henvises til Vestre Landsrets dommene i FED 1994.1586 og 1589. Der er tale om to domme afsagt samme dag af samme afdeling, men med hver sine omstændigheder og med hvert sit resultat. I den første sag (FED 1994.1586) skulle vognmanden transportere ca. 21 tons saltfisk fra Hirtshals til Napoli. Under overnatning på en rasteplads ca. 70 km nord for Napoli blev chaufføren frarøvet bilen og ladningen. Landsretten lagde ved sin afgørelse til grund, at rastepladsen var døgnbemandet med personale, der via videoskærme havde mulighed for at se de parkerede lastbiler, at der var parkeret adskillige andre lastbiler på rastepladsen, samt at pladsen var indhegnet og fuldt oplyst. Pladsen var ikke i øvrigt bevogtet, men da det ikke fandtes godtgjort, at der i området fandtes pladser, som rummede en højere grad af sikkerhed og som chaufføren kunne eller burde have valgt, blev vognmanden frifundet. Der forelå efter rettens opfattelse forhold som fragtføreren ikke kunne undgå, og hvis følger han ikke kunne afværge.

I den anden sag (FED 1994.1589) drejede det sig om et læs oksekød på ca. 17 tons, der blev frarøvet chaufføren under overnatning på en ubevogtet servicestation i Lombardiet i Italien. Landsretten dømte vognmanden til at betale erstatning og lagde ved sin afgørelse til grund, at røveri af lastvognstog i starten af 1990'erne var kendt blandt vognmænd, der kørte til Italien, at der var en bevogtet parkeringsplads ca. 25 km længere væk, og at det ikke var sandsynligt, at der var en sådan risiko for røveri ved kørsel hertil, at dette kunne begrunde vognmandens valg af overnatningssted.

Sager om bortkomst af gods i anden halvdel af 1990'erne har især haft med Rusland at gøre. Der har ikke været

FED 1994.1586 V

FED 1994.1589 V

FED 1994.1589 V

tale om egentlige overfald og røverier, som i Italien. De russiske sager har været mindre dramatiske – men ikke mindre økonomisk byrdefulde. I disse sager er chaufføren blevet narret til at aflæse godset et andet sted end ifølge CMR-fragtbrevet, idet svindlerne har benyttet falske toldsteder, falske toldstempler, dækadresser etc. Forhold, som har været svære – og ofte umulige – for chaufføren at gennemskue.

Domstolene har i disse sager forsøgt at sætte sig i chaufførens sted ved bedømmelse af, om der har været handlet forsvarligt af chaufføren. Men det har været svært for transportørerne at overbevise domstolene om, at der ikke er blevet udvist fejl og forsømmelse, og domstolene har i vid udstrækning lagt risikoen på transportøren.

Som eksempel på en dom, hvor Sø- og Handelsretten dømmer transportøren, kan der henvises til FED 1997.615. Et eksempel på, at Sø- og Handelsretten frifinder transportøren findes i FED 1996.1131.

FED 1997.615

I sagen gengivet i FED 1997.615 blev den udførende fragtførers chauffør kontaktet af to personer på en parkeringsplads i Skt. Petersborg. De to personer fremviste en fuldmagt, der fremstod som udstedt af modtageren ifølge fragtbrevet. Chaufføren havde på grundlag heraf udleveret godset (et parti kød), men på en anden adresse end angivet i fragtbrevet, og Sø- og Handelsretten fandt, at chaufføren herved havde handlet ansvarspådragende.

FED 1996.1131

Anderledes gik det i sagen gengivet i FED 1996.1131. I denne sag blev der transporteret et parti frosne rejer fra Hirtshals til Moskva. Ved ankomsten til Moskva opsøgte chaufføren *consignee* adressen ifølge fragtbrevet (og ikke *notify* adressen) og mødte nogle mænd, der sagde, at de repræsenterede modtageren. De pågældende legitimerede sig med pas. Godset blev ligesom i de andre lignende sager toldbehandlet og aflæst på en anvist adresse, og den egentlige modtager oplyste senere, at han ikke havde modtaget godset. Den udførende vognmand blev frifundet, idet retten fandt, at der ikke forelå omstændigheder, der burde have gjort chaufføren mistænksom. Desuden fandt retten, at der ikke var givet den kontraherende fragt-

fører instruktioner om særlige foranstaltninger eller fremgangsmåder i forbindelse med afleveringen.

Den anden måde, hvorpå domstolene kan regulere transportansvaret, findes i kravene til, om domstolene anser grov uagtsomhed for bevist. Indenfor transportretten er det skadelidte (reklamanten), der skal bevise grov uagtsomhed hos transportøren.

Den væsentligste årsag til, at grov uagtsomhed bliver påberåbt er, at transportøren som kompensation for det strenge ansvar pr. tradition har mulighed for at begrænse ansvaret. Disse ansvarsgrænser er 2 SDR pr. kg ved søtransport, 8,33 SDR pr. kg ved lastbiltransport, spedition og stykgodstransport med jernbane samt 17 SDR ved anden jernbanetransport og lufttransport (efter 1985-loven). For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at der ved søtransport tillige gælder en begrænsning på 667 SDR pr. kollo, og at der er skadelidte, der vælger, om han vil kræve erstatning efter kilo eller kollo begrænsningen.

Især ved transport med fly eller lastbil ses det tit, at grov uagtsomhed drøftes. Forklaringen herpå er, at det er med disse transportmåder, at højteknologiske og dyre, men lette varer (f.eks. EDB-udstyr), sendes, hvorfor erstatningsbeløbene efter begrænsningsreglerne er minimale i forhold til godsets værdi.

En gennemgang af de hidtil trykte domme i FED viser, at der – især i forbindelse med bortkomst på grund af tyveri – er afsagt ikke så få domme, hvorefter transportøren er ansvarlig fuldt ud, idet der efter domstolenes opfattelse foreligger grov uagtsomhed.

Mange af disse domme drejer sig om parkering om natten eller i weekenden i et industrikvarter. Dette er i sig selv ikke nok til at etablere grov uagtsomhed, jf. Sø- og Handelsrettens dom i U 1988.777. Fragtføreren frifindes i denne sag for påstået grov uagtsomhed, idet retten lagde til grund, at det om containerens anbringelse eller aflåsning oplyste, der måtte antages at være i overensstemmelse med branchens sædvanlige fremgangsmåde, ikke kunne betegnes som groft uagtsomt. Containeren var placeret på et ubevogtet, offentligt tilgængeligt sted i en week-

U 1988.777

end, men afventede efter tømning af en anden samtidig transporteret container videretransport til den endelige modtager. "The lead-case" inden for dette spørgsmål er imidlertid Højesterets dom i U 1991.826 H, hvor fragtføreren bliver dømt til at betale fuld erstatning, idet Højesteret var enig med Sø- og Handelsretten i, at det var groft uagt-somt at henstille en presenningsbil med tyvetækkelige varer på et frit tilgængeligt område i et industrikvarter, der var øde i weekenden.

Som et par eksempler på senere domsfældelser overfor transportøren kan der henvises til Sø- og Handelsrettens dom i FED 1997.2045 (tyveri af cigaretter fra presenningslastbil, medens den henstod på en privat, ubevogtet parkeringsplads natten før afleveringen skulle finde sted) og Vestre Landsrets dom i FED 1998.1220 (tyveri af bl.a. mobiltelefoner fra presenningslastbil, henstillet over natten i et industrikvarter, hvor der sjældent kom folk om natten).

Det afgørende kriterium for domstolene ved bedømmelse af disse sager synes at være, om chaufførens (transportørens) handlemåde har været nødvendig for eller en naturlig del af transportens afvikling, eller med andre ord om chaufføren/transportøren har handlet i egen eller i kundens interesse.

Den tredje måde, domstolene kan anvende ved regulering af transportansvaret, er at stille større eller måske snarere mindre krav til reklamantens/skadelidtes opgørelse af erstatningskravet.

Et eksempel findes i Vestre Landsrets dom i FED 1996.1443. Efter CMR-lovens § 29, stk. 3 skal fragtføreren ved bortkomst ud over godsets værdi kun erstatte fragt, toldafgifter og andre omkostninger ved befordringen. Landsretten fandt, at destruktionsudgifter som følge af frostskaade på kemikalier, som fragtføreren var ansvarlig for, kunne kræves erstattet efter § 29, stk. 3. Begrundelsen var, at den skadevoldende begivenhed, der havde medført en "negativ værdi" for ladningsejerne, kunne have været forhindret ved et særligt opsyn, at det måtte anses for påregneligt, at bortskaffelse af beskadigede kemikalier kunne medføre særlige udgifter til destruktionsudgifter, samt at

udgifterne ikke i det foreliggende tilfælde havde overstegget det påregnelige.

FED 1998.116

Et andet eksempel er ligeledes fra Vestre Landsret og gengivet i FED 1998.116. I denne sag godtog landsretten, at en skadelidt i medfør af CMR-lovens § 29, stk. 3 i sit erstatningskrav i anledning af forrådnelse af noget kød på grund af forkert opbevaring kunne medtage udgifter til rengøring af traileren.

At dømme ud fra domspraksis synes der at være en tendens til, at domstolene skærper transportansvaret ved at stille strengere krav til transportøren om at bevise, at der ikke foreligger "fejl eller forsømmelse" fra transportørens side og ved at lempe kravene til skadelidtes bevis, dels i relation til grov uagtsomhed udvist af transportøren eller dennes folk, dels i relation til erstatningskravets opgørelse og omfang.

Afsluttende bemærkninger

Der arbejdes til stadighed på at tilpasse de transportretlige konventioner efter de tendenser der er i verden. Som eksempel på udviklingen kan der henvises til søtransporten.

Som anført ovenfor, er den seneste konvention indenfor søretten Hamburg-reglerne. I følge disse regler gælder der som udgangspunkt ingen ansvarsfrihedsgrunde for bortfragteren. Dog kan han under visse omstændigheder gå fri for ansvar vedrørende skader eller tab, der skyldes brand. Herudover forhøjes ansvarsbegrænsningen til 2,5 SDR pr. kg eller 835 SDR pr. kollo. Endvidere gælder der længere reklamationsfrister, ligesom forældelse af krav er to år mod Sølovens og Haag-Visby-reglernes ét år.

Selvom Hamburg-reglerne trådte i kraft den 1. november 1992, efter at 20 lande havde underskrevet dem, forventes det ikke, at reglerne vil få særlig stor udbredelse. Indtil august 1999 har i alt 25 lande tiltrådt reglerne.

Der arbejdes derfor i bl.a. FN-regi på at få udarbejdet en egentlig fælles international sølov. Dette arbejde går langsomt og synes ikke at kunne afsluttes inden for den nærmeste fremtid. Nogle af de spørgsmål, der er størst uenig-

hed om, vedrører ansvarsfrihed for transportøren på grund af fejlnavigering samt, om forældelse af transportansvaret skal være ét år eller to år.

Min konklusion er, at både lovgiverne (såvel de nationale som de internationale) og domstolene til stadighed synes at skærpe det i forvejen strenge transportansvar. Måske ender transportørens ansvar med at være et ubegrænset, objektivt ansvar. Og så kan vareejerne i de fleste tilfælde spare forsikring af godset under transporten. Men det er en helt anden diskussion, som ligger udenfor denne artikels emne.

Ulykkestilfælde – accept af risiko

På et tidspunkt talte man en del om anvendelsen af halmfyret inden for landbruget, og det var ikke usædvanligt, at specielt brandforsikringsfolk sagde, at den sidste udvej for en gældsbetynget landmand var at anskaffe sig et halmfyret. Det måtte så forventes, at landmanden inden for kortere tid ville kunne hæve en passende brandforsikringserstatning. Man kunne forestille sig, at man havde taget anledning heri til at ændre definitionen af ildsvåde til f.eks. at være åben ild, der tilfældigt og uafhængigt af den sikredes vilje er kommet ud af kontrol og har forårsaget en tingsskade. Den ulykkelige halmfyrejer, der så anmeldte en brandskade forårsaget af en brand i halmfyret, kunne så blive mødt med en afvisning, begrundet – ikke i, at han havde fremkaldt forsikringsbegivenheden ved grov uagtsomhed eller forsæt – men i, at der jo ikke var sket noget usædvanligt, idet han jo ved anskaffelsen af halmfyret måtte påregne, at den tilsigtede brand i selve fyret ville komme ud af kontrol. Det var jo ikke afgørende, om selve ildsvåden var usædvanlig eller utilsigtet, men om de begivenheder, der ledte frem til ildsvåden, var usædvanlige eller upåregnelige. Og det var de jo ikke.

Scenariet forekommer ikke overbevisende, men bevæger man sig over i nogle andre forsikringsbrancher, nemlig den frivillige ulykkesforsikring og arbejdsskadeforsikringen, bliver ræsonnementet straks sværere at afvise.

Ditlev Wad

Advokat, direktør i Dansk Jagtforsikring, sekretær indtil 2000 for Forsikringsmæglerforeningen i Danmark. Født 1939. Har skrevet *Erstatning og godtgørelse efter erstatningsansvarsloven og voldsofferloven* (m. Bernhard Gomardl Gad, 1986 og medforfatter til *Juridisk Formularbog*, DjøF 1989. Kontakt: Advokaterne, Købmagergade 3, 1150 København K, 3312 2550.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på FEST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter, kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060.

E-mail: forlaget@fh.dk

Teorien

Ulykkestilfælde defineres traditionelt som "en tilfældig af den forsikredes vilje uafhængig pludselig udefra kommende indvirkning på legemet, der har en påviselig skade på dette til følge" (Lyngsø: *Dansk Forsikringsret*, 7. udg. 1994 s. 805). Denne definition, hvoraf jeg i det følgende hovedsageligt skal beskæftige mig med leddet "tilfældig af den forsikredes vilje uafhængig" stammer fra tiden før forsikringsaftaleloven og begrundes i et datidigt værk, Chr. Thorsen: *Forsikringslæren i Hovedtræk*, 2. udg. (1924) s. 213, således:

"At Ulykkestilfældet for at give Ret til Erstatning skal have ramt den forsikrede uden hans Vilje – ikke vilkaarligt maa være hidført af ham selv – er i Konsekvens af al sand Forsikrings Natur en selvfølgelig Betingelse, som gaar igen i alle Formuleringer af Begrebet Ulykkestilfælde i forsikringsmæssig Forstand. Og Betingelsen tager ikke blot Sigte paa de rent forbryderiske Tilfælde, hvor den forsikrede eller den erstatningsberettigede med Opnaaelsen af Erstatning for Øje selv direkte foranlediger Ulykkestilfældet, men bl.a. ogsaa paa saadanne Tilfælde, hvor Legemsbeskadigelsen skyldes en fra den forsikredes Side udvist grov Uagtsomhed, hans retsstridige Angreb paa Andenmands Person eller Ejendom eller Overtrædelse af Love, Forskrifter eller Advarsler, der maatte være givne eller offentliggjorte til Beskyttelse af Liv og Helbred."

I 1930 kom så forsikringsaftaleloven (med ikrafttræden 1. januar 1932), der i §§ 18 – 20 gav regler om sikredes fremkaldelse af forsikringsbegivenheden og i § 121 om forsikredes fremkaldelse. Reglerne er ufravigelige, og det må vel antages, at det var hensigten udtømmende at gøre op med denne problemkreds. Definitionen måtte altså umiddelbart antages at blive overflødig på dette punkt, da den jo netop havde til hensigt at undtage skader, der var fremkaldt ved den forsikredes vilje. Spørgsmålet om denne umiddelbare antagelses rigtighed synes ikke at have været genstand for overvejelser i teori eller praksis før omkring 1990.¹

1. Se Ivan Sørensen: "Irregulære skadestilfælde i den private ulykkesforsik-

ring" i U 1990B.380 ff, og i ankenævnspraksis.

I betænkningen om forsikringsaftaleloven fra 1925 nævnes hverken ulykkesforsikringsdefinitionen eller dens forhold til de foreslåede bestemmelser i FAL §§ 18 – 20 og 121. Sindballe, *Dansk Forsikringsret* 1941, s. 12 f, nævner definitionen og siger blot, at "Det ved Begrebet Ulykkestilfælde bestemte Omraade for Forsikringen indskrænkes paa forskellig Maade ved Forsikringsbetingelserne. Endvidere undtages Ulykkestilfælde, den forsikrede forvolder ved grov Uagtsomhed eller selvforskyldt Beruselse, eller som skyldes, at han har deltaget i særlig farlig Virksomhed...", men om forsikringsbetingelserne herudover ved en fortolkning af definitionen hjemler en yderligere undtagelse begrundet i sikredes eller forsikredes subjektive forhold, tager han ikke stilling til. Drachmann Bentzons kommentar (2. udg. 1954) s. 612 ff, er tilsyneladende heller ikke opmærksom på, at der kan være et problem. Han udelader simpelthen leddet "uafhængig af den forsikredes vilje" i sin definition, der lyder: "I grove træk kan begrebet ulykke vistnok defineres således, at der derved forstås en begivenhed, der udefra og ved en pludselig voldelig indvirkning på legemet medfører skade på en persons helbred", men tilføjer dog senere (s. 619) "At den forsikrede har fremkaldt skaden ved grov uagtsomhed, synes at måtte medføre ansvarsfrihed. Begrundelsen herfor må søges i, at sådan skade ikke er et ulykkestilfælde, jf. det i mange ulykkesforsikrings definition af begrebet ulykke forekommende led: "en af forsikredes vilje uafhængig begivenhed.""

Man bør herved nok være opmærksom på, at der efter forsikringsaftaleloven kan være forskel på, hvad en aftale må indeholde, for så vidt angår den subjektive tilregnelser hos en i forsikringsbegivenhedens opståen involveret person, alt efter om denne er sikret eller forsikret. Reglerne i §§ 18 – 20 gælder forholdet til den sikrede, og man kan ikke aftale sig ud af dem – om man kan definere sig udenom, er muligvis et andet spørgsmål. § 121 gælder forsikredes forhold, og her synes at være aftalefrihed, bortset fra den særlige fareforøgelse, der omhandles i bestemmelsen. Det ville nok være for anstrengt at behandle forsikredes uagtsomhed som en fareforøgelse i § 121's forstand. Er for-

sikrede identisk med sikrede, må beskyttelsen af denne i § 20 kunne holde.

Hans Heckscher, "Forsikringsmedicinske bemærkninger vedrørende privat ulykkesforsikring", U 1963B.25 ff skriver (s. 27 f.o.): "Ordet "tilfældig" kunne måske erstattes med "uventet" eller "ikke forventelig". Hvad betyder "tilfældig"? "Af den forsikredes vilje uafhængig" må vel forstås som "af den forsikrede ikke med forsæt hidført".

Hans Heckscher synes således heller ikke at være opmærksom på spørgsmålet, om definitionen har selvstændig betydning ved siden af FAL §§ 18 – 20.

Lyngsø ses hverken i *Kommentaren*² eller i *Dansk Forsikringsret*³ at tage stilling til spørgsmålet, men henviser blot til Ivan Sørensen: *Den private syge- og ulykkesforsikring* 1990 s. 72 og ovennævnte artikel i *Ugeskriftet*, hvor spørgsmålet er udførligt behandlet.

Retspraksis

Retspraksis både før og efter forsikringsaftaleloven og næsten helt op til vor tid har ingen eksempler på, at ulykkesforsikringsdefinitionens led "af den forsikredes vilje uafhængig" er blevet tillagt nogen særskilt betydning i forhold til afgørelserne af, om forsikringsbegivenheden var fremkaldt ved beruselse, grov uagtsomhed eller forsæt, men dette kan naturligvis – alene eller allerede? – skyldes, at ingen af parterne har gjort et sådant anbringende gældende.

Den første højesteretsdom, der kan siges at nærme sig problemet, er dommen i U 1973.82.⁴ Det drejede sig om en mand, der blev fundet død som følge af en kombineret forgiftning af alkohol (1.63 o/oo) og medicin. Han havde i perioder været umådeholden forbruger af begge dele. Landsretten dømte selskabet, idet man fandt, at der var tale om et ulykkestilfælde i forsikringsbetingelsernes forstand, og at der ikke forelå uagtsomhed, idet det ikke burde have stået forsikrede klart, at kombinationen af medicin og alkohol var særlig farlig. Højesteret frifandt selskabet ud fra den betragtning, at der ikke forelå nogen forsikringsbe-

2. 4. udg. s. 391.

3. 7. udg. 1994 s. 805.

4. Kommenteret af Trolle i U 1973B.

189.

givenhed. Dette blev begrundet, eller hvad man nu kan kalde det, således: "Idet dødsfaldet herefter ikke findes at kunne betegnes som en følge af en tilfældig, af afdødes frie vilje uafhængig, udefra stammende indvirkning på hans legeme, foreligger der ikke noget ulykkestilfælde i policens forstand."

Det er nok dette orakelsvar, der ligger til grund for den praksis, der synes at have udviklet sig i Ankenævnet for Forsikring, og som også er omtalt i artikler af Carsten Sennels og Ivan Sørensen i *Juristen* 1998, s 157, 162 og 329, hvor blandt andet omtales en "helhedsbedømmelse", som i praksis medfører, at man ikke behøver at begrunde en afvisning af dækning. Se således f.eks. AK 44.530 *Forsikring* 5/98 og omtalt i *Fagligt Nyt* 4/98 s. 104, hvor en forsikret faldt i søvn og mistede herredømmet over sin bil. Afvist med den begrundelse, at den resulterende personskade ikke var et ulykkestilfælde i henhold til definitionen herpå.

Dommen er dog som nævnt kommenteret, og kommentaren indeholder en grundig gennemgang af hidtidig praksis, men bidrager ikke meget med hensyn til begrundelsen. Det siges dog, at når man frivilligt og vidende indtager medicin, som andre kan tåle, men som man ikke selv kan tåle, er der nok tale om en ulykkelig hændelse, men ikke om en ulykke i ulykkesforsikringsmæssig forstand, og at "den omstændighed, at den afdøde som følge af alkoholmisbrug havde en nedsat modstandsdygtighed medførte nok, at det skete ikke kunne betragtes som en ulykke efter policens § 1..." Det virker, som om Højesteret nok har ment, at der ikke var tale om et ulykkestilfælde af en art, som det har været hensigten at dække, hvad man vel nok kan være enig i, men ikke har kunnet forklare hvorfor. Hvis man imidlertid kan holde sig til kommentaren, er det næppe for dristigt at slutte, at den egentlige begrundelse skal søges i det stadige afgrænsningsproblem mellem sygdom og ulykke, hvor man har fundet, at det er sygdommen eller de forudbestående dispositioner, der er hovedårsagen til den "ulykkelige hændelse". Derfor taler også Trolles bemærkninger i kommentaren: "Der er stort set enighed om, at en entydig definition ikke kan gives, men at det må spille en væsentlig rolle, hvad det almindelige publikum regner med, og hvad præmien kan bære, jf.

herved også Christrup i *Juristen* 1931 p. 166 ff og særlig p. 171, hvor det fremhæves, at ulykkesforsikringen ikke ved en for rummelig fortolkning bør tendere mod at blive en livsforsikring.”

Er denne fortolkning af kommentaren til dommen rigtig, giver denne dom ikke noget forsvar for blot at begrunde en afvisning af dækning på ulykkesforsikring med en henvisning til hele ulykkesdefinitionen uden at fortælle, hvilke led i definitionen der ikke er opfyldt og hvorfor. Af interesse for det her behandlede definitionsled er der endvidere heller ikke grundlag for at antage, at Højesteret har tillagt ordene ”tilfældig af den forsikredes vilje uafhængig” nogen selvstændig betydning ved siden af forsikringsaftalelovens regler (bortset fra, hvad man kan aftale med hensyn til tilregnelsen hos den forsikrede, der ikke samtidig er sikret).

Nye tider

Omkring 1990 blev man opmærksom på, at det måske ikke var nogen given sag, at definitionsleddet ”tilfældig af den forsikredes vilje uafhængig” ikke havde nogen selvstændig betydning. Man var nok klar over, at der kunne bestå et afgrænsningsproblem over for tilregningsreglerne i forsikringsaftaleloven, og rejste spørgsmålet ”om definitionen skal forstås således, at forsikrede først har fuldbyrdet viljesakten, når han har villet skaden, eller om det er tilstrækkeligt, at han har villet årsagsrækken *frem til skaden*”.⁵ Det påpeges her, at ankenævnspraksis går ud på, at der ikke er tale om et ulykkestilfælde, når forsikrede både har villet handlingen (der fører til skaden) og påvirkningen (der påfører skaden), uanset om han har villet selve skaden.

FED 1994.1132

Denne praksis kan bedst illustreres ved en (senere) AK 34.171 *Forsikring* 6/94 og *Fagligt Nyt* 5/94 s. 76, hvor forsikrede var kommet til skade med sin hånd ved som fodboldmålmand at parere et skud på mål. Denne legemsbeskadigelse var ikke

5. Ivan Sørensen: ”Irregulære skadestilfælde i den private ulykkesforsikring”, U 1990B.381.

FED 1998.36 ○

FED 1998.915

ufrivillig, og der forelå derfor ikke et ulykkestilfælde. (Østre Landsret har senere i et nøjagtigt tilsvarende tilfælde, hvor det ganske vist drejede sig om vandpolo, med stemmeme 2 – 1 truffet en modsat afgørelse (FED 1998.36 ○), og Ankenævnet synes på vej bort fra denne praksis, jf. således AK 41.558, *Forsikring* nr. 8/1997: Forsikrede faldt under volleyballspil og knuste sin albue. Nævnet udtalte: "Efter det oplyste er legemsbeskadigelsen, den knuste albue, opstået ved (forsikredes) møde med gulvet. Nævnet finder derfor, at legemsbeskadigelsen – uanset, hvilket hændelsesforløb der lægges til grund – skyldes en pludselig udefra kommende indvirkning. Da mødet med gulvet endvidere må antages at være ufrivilligt, finder nævnet, at det anmeldte hændelsesforløb opfylder forsikringsbetingelsernes definition af et ulykkestilfælde".

Ivan Sørensen studser tilsyneladende noget over uoverensstemmelsen med den øvrige forsikringsaftaleret, hvor "det almindelige er, at selskabets erstatningspligt først bortfalder, når den forsikrede har haft forsæt til *skade*", og opstiller derfor en tese om det "fremrykkede fuldbyrdesmoment", hvorefter den viljesakt, der bringer forholdet uden for ulykkesdefinitionen, er fuldbyrdet allerede, når påvirkningen af kroppen er accepteret, således at den utilsigtede og dog trods alt usædvanlige følge i form af en personskade er uden betydning for dækningsspørgsmålet, uanset om den var påregnelig eller ej. Tesen virker ikke overbevisende, men ser man på Ankenævnets praksis, som den er beskrevet af Ivan Sørensen nævnte sted og af Carsten Sennels i *Juristen*, 98.329 ff, er den svær at afvise, selvom Carsten Sennels ikke mener, at den er særligt vejledende, når dækningsspørgsmålet skal afgøres ud fra en "helhedsvurdering".

Ankenævnet for Forsikring synes at have modificeret sin praksis, selv om man stadig lægger vægt på, om der er noget usædvanligt eller utilsigtet i det begivenhedsforløb, der fører frem til skaden (jf. den ovenfor nævnte kendelses forudsætning om, at mødet med gulvet skulle være ufrivilligt), idet den omstændighed, at det er usædvanligt, at der overhovedet sker en skade, ikke tillægges nogen vægt. Denne praksis belyses imidlertid bedst ved en rede-

gørelse for nogle af de ganske mange afgørelser, der træffes inden for arbejdsskadeforsikringen. Det antages jo almindeligvis, jf. Betænkning 792/1977 om arbejdsskadeforsikring, s. 52, og Jørgen Nørgaards kommentar til

U 1993.226

U 1993.226 i U 1993 B s. 220, at arbejdsskade i henhold til arbejdsskadesikringslovens (ASL) § 9, nr. 1 skal defineres på samme måde som i henhold til den private ulykkesforsikring. Hvorfor ved jeg ikke, og det forekommer særligt mærkeligt, hvis de private forsikringsselskaber ændrer deres praksis, som det tilsyneladende er sket. Praksis med hensyn til det fremrykkede fuldbyrdelsesmoment eller helhedsvurderingen, der anses for at have hjemmel i definitionen i de private forsikringsbetingelser, har således slået igennem inden for arbejdsskadeforsikringen.

Arbejdsskadeforsikringen

Retspraksis vedrørende ulykkesforsikringsbegrebet inden for arbejdsskadeforsikringen eller rettere vedrørende ASL § 9, nr. 1 illustrerer på en måske klarere og i hvert fald mere autoritativ måde end den noget vaklende praksis hos Ankenævnet for Forsikring, hvad der ligger bag tesen "fremrykket fuldbyrdelsesmoment" og giver måske også lidt af et svar på Hans Heckschers spørgsmål om, hvad der egentlig menes med "tilfældigt". Fra retspraksis kan nævnes følgende domme:

U 1998.881 H

U 1998.881 H: En sygehjælper, der fik en rygskade, da en 90-årig plejehjemsbeboer, som sygehjælperen var i færd med at vaske, pludselig foretog en uventet bevægelse, var ikke dækket under arbejdsskadeforsikringen. Sygehjælperen var ikke blevet udsat for en udefra kommende belastning, der gik ud over, hvad der måtte anses for sædvanligt forekommende i en arbejdssituation som den omhandlede, og hvad hun derfor måtte være forberedt på. Ikke ASL § 9, nr. 1.

Juridisk Ugebrev 90/99 ØL 13 afd. 29/1 99 i B 2733-97: Politiasstants tilskadekomst ved politihunds spring var ikke omfattet af arbejdsskadesikringsloven, idet begivenheden ikke gik ud over, hvad der måtte kunne forventes i en arbejdssituation som den omhandlede, og som politiassistenten som erfaren hundefører måtte være forberedt på.

- U 1999.1025 H U 1999.1025 H: En lærer, der fik skader på underarm og håndled ved at fastholde en selvdestruktiv elev i ca. 30 minutter, fik ikke erstatning efter arbejdsskadesikringsloven. Elevens handling var ikke så uforudsigelig, at den gik ud over, hvad den pågældende som lærer på en specialinstitution måtte forudsætte.
- FED 1997.1283 Ø FED 1997.1283 Ø: En pædagogmedhjælper pådrog sig en rygska-
de i forbindelse med bleskift. Den omstændighed, at barnet spjættede og krummede sig sammen, kunne ikke karakterise-
res som en udefra kommende eller usædvanlig begivenhed.
(Her er dog muligvis tale om også et andet led i definitionen:
"udefra kommende", og i så fald kan dommen være i overens-
stemmelse med Højesterets afgørelse af dette spørgsmål i
U 1993.226⁶ og falder uden for nærværende artikels emne).

Men i modsat retning:

- FED 1998.338 Ø FED 1998.338 Ø: En lærer, der gik på gaden med en 7 år gammel
mongolpige ved hånden, vred sin ryg, da hun ville hindre pi-
gen i at slippe fri. Pigens adfærd gik ud over, hvad man som
lærer i den pågældende arbejdssituation med rimelighed måt-
te påregne, og der var derfor tale om en arbejdsskade efter ASL
§ 9, nr. 1.

Hvis man antager, at den sidste dom er en enlig svale, sy-
nes der at være lagt en linie, som der mig bekendt ikke
findes eksempler på, hvis vi går mere end ti år tilbage.

Det skal dog bemærkes, at der, for så vidt angår frivillig ulyk-
kesforsikring, på et enkelt område findes en tradition, som
omtales af Hans Heckscher, nemlig for så vidt angår lægebe-
handling. Forsikringsselskaberne har ofte direkte undtaget
skader som følge af lægebehandling, men selv når sådan undta-
gelse ikke har hjemmel i forsikringsbetingelserne, har man
ment, at man, når man med vilje har underkastet sig kniven,
dermed også har haft viljen til de skader, som operatøren måt-
te tilføje en. Denne praksis er nærmere præciseret ved Høje-
sterets dom i U 1997.1597, der – i modsætning til landsretten –
dømte selskabet, idet en operation, hvorunder der skete en
utilstøttet læsion af en nervegren, fandtes – selv om skadety-
pen var kendt – at have haft et ganske usædvanligt forløb,
hvorfor tilfældet faldt ind under ulykkesdefinitionen. Havde
operationen ikke haft et *ganske usædvanligt* forløb, må man
antage, at skaden uanset, hvor lidt tilstøttet eller forventet den

U 1997.1597

6. Jf. Jørgen Nørgaards kommentar i
U 1993B. 222 (nævnt ovenfor).

måtte være, ikke havde været dækket under ulykkesforsikringen.

Afsluttende bemærkninger

Det forekommer således, som om Ivan Sørensen har ret i sine iagttagelser, hvorefter en påviselig beskadigelse af legemet ved en pludselig udefra kommende indvirkning på dette ikke falder ind under ulykkesdefinitionen, hvis skadelidte har haft forsæt til eller har accepteret begivenhedsforløbet frem til skaden, selv om selve følgen ikke kan tilregnes ham som forsættelig eller groft uagtsom, og det synes endvidere klart, at denne nyfortolkning af ulykkesbegrebet har bredt sig til arbejdsskadeforsikringen. Det kan så være en strid om ord, om man kan sige, at praksis anvender et fremrykket fuldbyrdelsesmoment. Mig forekommer det mere rammende at tale om, at man har indført begrebet accept af risiko inden for forsikringsaftaleretten. Det er særligt klart, når der er tale om iatrogene skader, hvor der jo også i overensstemmelse med begrebets begrundelse og anvendelse inden for erstatningsretten findes en potentiel skadevolder, som disculperes ved den givne accept. Det synes imidlertid at savne mening inden for ulykkesforsikringen, hvor skadevolders forhold er uden betydning, ja, hvor det også er uden betydning, om der overhovedet er en skadevolder, der kan have handlet i tillid til den givne accept.

Der er imidlertid aftalefrihed, for så vidt angår den frivillige ulykkesforsikring, en aftalefrihed der dog netop, for så vidt angår sikredes (og forsikringstagerens, men bortset fra FAL § 121 ikke forsikredes) subjektive adfærd, er begrænset ved præceptive lovregler, af særlig interesse i denne forbindelse FAL § 20. Det forekommer naturligt at anvende § 20 også på accept af risiko, jf. inden for erstatningsretten EAL § 24, der behandler egen skyld og accept af risiko under fællesbegrebet skadelidtes medvirken, uden at der i øvrigt – heller ikke efter praksis – sondres mellem egen skyld og accept af risiko. Det synes derfor ikke urimeligt at konkludere, at det vil være i strid med § 20 at tillægge handlinger som at gribe ud efter en bold eller – hvor der ikke kan statuere grov uagtsomhed – at

falde i søvn ved rattet, for slet ikke at tale om at beskæftige sig med en hund, en plejehjemsbeboer eller et selvdestruktivt barn, selv om man har forstand derpå, en virkning, som om der var tale om forsæt og grov uagtsomhed. Skaden kan ikke tilregnes sikrede som grov uagtsom eller forsætlig. Som det fremgår af det indledningsvis citerede fra Chr. Thorsens forsikringslære fra 1924 har det givet heller ikke været forsikringselskabernes hensigt ved definitionen at tage stilling til noget andet end det traditionelle tilregnelsesbegreb. Det er først omkring et halvt århundrede senere, at man omsider er kommet i tanker om, at ordene "uafhængig af den forsikredes vilje" måtte have en selvstændig betydning ved siden af forsikringsaftaleloven, og – selv om man i princippet kan definere selve forsikringsbegivenheden, som man vil – i realiteten i strid med lovens § 20, da definitionen fører til resultater, som det netop var meningen med loven at undgå.

Hvad angår skader fremkaldt af forsikrede, der ikke samtidig er sikrede, giver forsikringsaftaleloven ikke sikrede nogen beskyttelse, selv om det nok må antages, at det ikke har været selskabernes hensigt at gøre forskel i dækningsomfanget – tværtimod har mange ulykkesforsikringsbetingelser bestemmelser om, at visse sikrede kan få erstatning, selvom den forsikrede har fremkaldt forsikringsbegivenheden ved forsæt eller grov uagtsomhed.

Det kan også undre, at denne nyfortolkning har fundet fodfæste inden for arbejdsskadeforsikringen. Frivillig ulykkesforsikring er jo et tilfældigt og ganske vilkårligt afgrænset forsikringsområde. Forsikringstagerens interesse vil sædvanligvis være at dække sig ind mod risikoen for død og tab af førlighed, medens det er mindre interessant, hvorledes denne risiko bliver aktuel – bortset fra, at processen naturligvis kan være mere eller mindre smertefuld. I økonomisk henseende er det uden betydning, om døden eller tabet af førlighed indtræffer som følge af sygdom eller ulykke. Nogen tegner rejseulykkesforsikringer eller bilulykkesforsikringer, selv om deres eller deres efterladedes interesse i erstatning vel vil være ganske uafhængig af, hvorledes skaden indtræffer. Man kunne lige så godt tegne forsikring mod begivenheder, der indtræffer

på lige datoer eller i skudår. Grunden til, at man tegner ulykkesforsikringer i stedet for livsforsikringer, er naturligvis i det væsentligste, at disse forsikringer er væsentligt billigere end forsikringer, der dækker virkningen uden at sondre mellem årsagerne. Afgrænsningen af den frivillige ulykkesforsikrings dækningsområde er således ganske arbitrær og kun dikteret af selskabernes interesse i at finde et fornuftigt, salgbart produkt til en rimelig pris og i af prisdifferentieringsmæssige grunde at afgrænse dette produkt over for de dyrere – og bedre – livsforsikringer og erhvervsevnetabsforsikringer således, at man, jf. Christrups ovenfor citerede udtalelse, sikrer, "at ulykkesforsikringen ikke ved en for rummelig fortolkning bør tendere mod at blive en livsforsikring".

De reale grunde, der ligger bag arbejdsskadeforsikringen, der jo er en social beskyttelseslov, er så meget anderledes, at det er svært at se baggrunden for den traditionelle analogislutning. I Betænkning nr. 792/1977 s. 52 er det i bemærkningerne til ASL § 9 nævnt, at "Bestemmelsen giver en definition på en arbejdsskade, som begrebsmæssigt omfatter samme følger som dem, der er dækket af gældende lov." Det er ikke umiddelbart indlysende, at det her ved er knæsat, at ulykkesbegrebet i lovens § 9 skulle være identisk med begrebet i henhold til den private forsikringsaftaleret. I Betænkning nr. 1142/1988, der lå til grund for den nuværende regel i § 9, er det derimod – uden nærmere begrundelse – udtalt (side 281), at et ulykkestilfælde også inden for arbejdsskadeforsikringen defineres som i den private forsikringsaftaleret. Dette kunne endnu i 1988 næppe give anledning til den store uenighed, da begrebet "fremrykket fuldbyrdelsesmoment", accept af risiko eller hvad man nu vil kalde det, dengang endnu ikke var trængt igennem inden for den private forsikringsaftaleret. Baggrunden for, at man i arbejdsskadeforsikringen har lagt sig op ad det privatretlige ulykkesbegreb, som man dengang opfattede det, er nok betragtninger svarende til Trolles ovenfor citerede krav om, at det må spille en væsentlig rolle, hvad det almindelige publikum regner med.

Ser man på de sidste års praksis og læser man de ovenfor nævnte teoretiske drøftelser om helhedsbedømmelse, fremrykket fuldbyrdelsesmoment og irregulære skadestilfælde, må man nok konkludere, at det ikke længere spiller nogen væsentlig rolle, hvad det almindelige publikum regner med.

Efter redaktionens slutning er offentliggjort en artikel af Leif Rasmussen "Mod et realistisk arbejdsulykkesbegreb" (U 1999B.421), der kritiserer den gennem de senere år skete udvikling mod et ulykkesbegreb, "som er vanskeligt at håndtere for juristerne, umuligt at forstå for borgerne, og som bygger på subjektive skøn med deraf følgende risiko for arbitrære udfald af de mere marginale tilfælde".

Kritikken er særdeles grundigt begrundet, og forfatteren fremkommer med forslag, der for så vidt angår arbejdsskadeforsikringen kun kan ske ved lovændring.

Arbejdsgiveres erstatningsansvar for arbejdsskader – nyere praksis

Indhold

- 1 Indledning 324
- 2 Ansvarsgrundlag 325
 - 2.1 Bevisbyrde 327
 - 2.2 Arbejdsmiljølovgivningen 328
 - 2.3 Tilsyn 332
 - 2.4 Instruktion 334
 - 2.5 Arbejdets tilrettelæggelse 337
 - 2.6 Arbejdsstedets indretning 340
 - 2.7 Tekniske hjælpemidler 344
 - 2.8 Erfaren medarbejder/simpel arbejdsopgave/rutine-arbejde 347
 - 2.9 Hændelige skader 352
- 3 Skadelidtes medvirken 354
- 4 Årsagsforbindelse 357
- 5 Sen anmeldelse 360
- 6 Øvrige problemstillinger 362
- 7 Sammenfatning – konklusioner 364

Michael S. Wiisbye

Advokat, født 1961. Har bl.a. skrevet *Retshjælpsforsikringen*, Forsikringshøjskolens Forlag 1994 og *Erstatningsansvarsloven med kommentarer* (med Jens Møller), DJOF, 5. udg. 1999. Et stort antal artikler om forsikrings- og erstatningsretlige emner i bl.a. *UFR, Jur., Adv., NFT, mv.* Ansvarshavende redaktør af *Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling*, Forsikringshøjskolens Forlag 1994. Kontakt: Advokatfirmaet Nielsen og Nørager, Frederiksberggade 16, 1459 København K, 3311 4545. E-mail: msw@nnlaw.dk.

Copyright

Copyright © 2000 by Forsikringshøjskolens Forlag og forfatteren. Kopiering kun med tilladelse fra forlaget. Abonnement på F&ST, Forsikrings- og Erstatningsretlige Skrifter kan tegnes via www.fh.dk eller hos Forsikringshøjskolens Forlag, Rungsted Strandvej 107, 2960 Rungsted Kyst. +45 4516 5060. E-mail: forlaget@fh.dk

1 Indledning

Spørgsmålet om, hvorvidt en arbejdsgiver er erstatningsansvarlig for en medarbejders tilskadekomst, giver hvert år anledning til et meget betydeligt antal retssager. Således er der i Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamlings første 5 år afsagt ca. 150 landsretsdomme om dette spørgsmål.¹ Det samlede antal retssager er selvsagt langt større, idet mange arbejdsskadesager ikke når længere end til byretten. Sagerne angår typisk et relativt beskedent differencekrav,² hvorfor så godt som alle sager starter i byretten, jf. retsplejelovens § 227. Landsretsprøvelse finder følgelig næsten altid sted i 2. instans. Dette er formentlig forklaringen på, at næsten ingen sager om arbejdsgiveransvar når til Højesteret; således ses Højesteret i den samme 5-års periode ikke at have afsagt domme om arbejdsskader vedrørende ansvarsgrundlag.³

Langt fra alle landsretssager ender med en dom; i mange – tilsyneladende stadig flere – tilfælde afsluttes landsretssagen med en (oftest mundtlig) tilkendegivelse fra landsretten, hvorefter parterne opfordres til at afslutte sagen i overensstemmelse hermed, således at sagen enten

1. I FED offentliggøres som udgangspunkt alle landsretsdomme om forsikrings- og erstatningsretlige emner, bortset fra afgørelser, som skønnes ganske uden betydning. I FED's 5 første leveår er således samtlige landsretsdomme om arbejdsgiveres erstatningsansvar for arbejdsskader (såvel arbejdsulykker som arbejdsbetingede sygdomme), der er kommet til redaktionens kundskab, blevet offentliggjort. Udover de nævnte ca. 150 landsretsdomme om ansvarsgrundlaget ved arbejdsskader er der trykt et stort antal landsretsdomme, der alene angår erstatningsberegningen. Endvidere er offentliggjort knap 50 landsretsdomme angående arbejdsskadeforsikring.

2. Den erstatning, som skadelidte i henhold til arbejdsskadesikringsloven (ASL) måtte have fået udbetalt fra arbejdsskadeforsikringen, skal fratrækkes i det erstatningskrav, som rejses over for arbejdsgiveren, jf. erstatnings-

ansvarsloven (EAL) § 30 og ASL § 59. Dette erstatningskrav omfatter derfor typisk alene erstatning for tabt arbejdsfortjeneste og godtgørelse for svie og smerte, jf. EAL §§ 2-3. Se om disse differencekrav Jens Møller & Michael S. Wiisbye, *Kommenteret Erstatningsansvarslov*, 5. udgave (1999), s. 501 ff, samt Bo von Eyben & Vagner, *Lærebog i erstatningsret*, 4. udgave (1999), s. 252 ff. Se endvidere Vase i U 1988B.275f.

3. Derimod har Højesteret i et betydeligt antal domme i samme periode taget stilling til spørgsmål om dels erstatningsopgørelsen, dels arbejdsskadeforsikringens dækningsområde:

U 1994.456 H, U 1995.843 H,
U 1996.674 H, U 1996.1039 H,
U 1996.1167 H, U 1997.151 H,
U 1997.1004 H, U 1997.1478,
U 1998.20 H, U 1998.87 H, U 1998.553 H,
U 1998.598 H, U 1998.881 H,
U 1998.1627 H og U 1998.1677 H.

hæves, forliges, eller der tages bekræftende til genmæle. Sådanne afgørelser, som undertiden også angår mere principielle spørgsmål, kommer derfor ikke til at fremstå som præjudikater, og de pågældende spørgsmål vil for parter, der i forbindelse med andre tvister undersøger retstilstanden, kunne henstå som uafklarede i retspraksis.⁴

Det er vel karakteristisk for erstatningssager, at disse ofte angår ganske konkrete, faktuelle omstændigheder, hvorfor ikke alle afgørelser har lige stor præjudikatsværdi. Dette gælder også arbejdsskadesagerne. Men dels har adskillige landsretssager taget stilling til mere principielle spørgsmål, dels kan en større mængde konkrete sager vise bestemte tendenser inden for bestemte emneområder. Det kan derfor være hensigtsmæssigt at søge at få et samlet overblik over den betydelige mængde landsretsafgørelser, som de første 5 årgange af FED rummer, og undersøge, om mere overordnede synspunkter og bestemte tendenser lader sig udlede.

I det følgende er hovedvægten lagt på en gennemgang af ansvarsgrundlaget, men også spørgsmål om skadelidtes medvirken, årsagsforbindelse og visse øvrige erstatningsretlige spørgsmål behandles.

2 Ansvarsgrundlag⁵

Fra skadelidtes side gøres det ofte gældende, at arbejdsgiverens ansvar for arbejdsskader er objektivt eller i hvert fald et såkaldt "objektiveret ansvar". En gennemgang af

4. Selv om hensynet til en enkel og hurtig domstolsproces vejer tungt, kan det navnlig for sager vedrørende mere principielle spørgsmål ikke udelukkes, at en vidtgående brug af denne afgørelsesform og deraf følgende mangel på præjudikater i sig selv kan bevirke overflødige retssager, som kunne have været undgået, såfremt præjudikater i form af landsretsafgørelser havde været til stede. Ifølge retsplejelovens § 366 kan sagsøger ikke uden sagsøgtets samtykke hæve sagen, når der under domsforhandlingen er nedlagt påstand. Højesteret har i kendelse af 25. januar 2000

(sag 466 og 467/1999) statueret, at samme princip gælder i 2. instans (uanset at indstævnte kun har påstået stadfæstelse, cf. § 379). Tilsvarende Østre Landsrets beslutning af 17. november 1999 i sag 5. afd. a.s. nr. B-2455/98 og dom af 1. december i samme sag.

5. Arbejdsgiverens erstatningsansvar er mest uddybende behandlet i Vikner & Hermansens monografi *Arbejdsgiverens arbejdsskadeansvar*, 2. udgave, 1993. Det har derfor været naturligt at give et betydeligt antal referencer til denne bog i den følgende fremstilling af emnet.

U 1984.284 H de foreliggende domme viser, at dette synspunkt ikke har støtte i retspraksis. Arbejdsgiveransvaret er et culpaansvar, der dog kan anses som skærpet⁶ derved, at domstolene – navnlig for så vidt angår arbejde af mere farlig karakter – efter omstændighederne stiller ganske store krav til arbejdsgiverens agtpågivenhed ved arbejdets tilrettelæggelse, arbejdsstedets indretning, tilsyn og instruktion med de ansatte, m.v.

U 1989.1108 H Kun helt undtagelsesvis statueres *objektivt ansvar*, jf. U 1989.1108 H, den såkaldte eternit-sag. Wendler Pedersen har i sin kommentar til dommen U 1990.B24Iff anført, at det for Højesteret var en næsten umulig opgave at foretage en retrospektiv culpavurdering over 30-40 år, der for hver enkelt skadelidt måtte sættes i relation til den periode, hvori han efter de lægelige oplysninger havde været udsat for ménfremkaldende påvirkninger. Der blev endvidere lagt vægt på, at der var tale om en større industri-virksomhed, der i meget stor målestok havde anvendt et farligt stof på en sådan måde, at de ansatte i betydeligt omfang blev udsat for at indånde det, samt at helbredsfa- ren ved langvarig udsættelse for asbeststøv længe havde været kendt, også af fabrikkens ledelse. Ifølge Wendler Pe- dersen bygger dommens præmisser på en kombination af driftsrisiko- og påregnelighedssynspunkter.

FED 1994.943 V Wendler Pedersen anfører afslutningsvis: "Om dom- men er en enlig svale eller det første skridt i retning af at indføre et objektivt ansvar på den del af arbejdsskadeom- rådet, der ikke er forsikringsdækket, kan kun fremtiden vise." Selv om der er tale om ganske særegne omstændig- heder og en meget konkret begrundet afgørelse, er dom- men efterfølgende flittigt blevet påberåbt i andre arbejds- skadesager, også i sager ganske uden lighedspunkter med eternit-sagen (f.eks. FED 1994.943 v). Men i de forløbne godt 10 år ses der ikke at foreligge andre tilfælde, hvor landsret eller Højesteret har statueret objektivt ansvar.⁷

FED 1996.560 V Se hertil også FED 1996.560 v, hvor landsretten udtalte, at "... der ikke på det foreliggende retsområde gælder no- gen regel om objektivt ansvar for arbejdsgiveren".

6. Eller som et "strengt culpaansvar", 298, i en kommentar til U 1984.284 H. jf. eksempelvis Hornslet i U 1984.B, s.

7. Jf. von Eyben & Vagner a.st. s. 131ff.

Vikner & Hermansen antager, at culpabedømmelsen ved *materialesvigt* i indretninger, der besidder en vis kvalificeret farlighed, er så streng, at den kun vanskeligt lader sig afgrænse fra et egentligt objektivt ansvar⁸ – se her til nedenfor i afsnit 2.7. Senere års praksis på dette område er dog så beskeden, at den hverken kan siges at bekræfte eller afkræfte denne antagelse.

Det må antages, at domstolene kun rent undtagelsesvis vil statuere *præsumptionsansvar*. Praksis herom er yderst beskeden. Se her til nedenfor i afsnit 2.1.

Når Vikner & Hermansen i bogens afslutning, a.st. s. 175, konkluderer, at arbejdsskadeansvaret må anses som et ansvarsområde med "en endog meget skærpet culpabedømmelse, der i vidt omfang tenderer til at være et objektivt eller objektiviseret ansvar", synes dette ikke at harmonere med de delkonklusioner, som er anført i bogens forskellige kapitler angående individuelle områder inden for arbejdsskadeansvaret. Gennemgangen nedenfor af de senere års mangfoldige praksis byder på mange konkrete afgørelser, hvoraf en del kan tages som udtryk for relativt skærpet/streng culpabedømmelse. Men generelt efterlader praksis ikke indtryk af et så strengt arbejdsgiveransvar, som Vikner & Hermansen giver udtryk for det netop anførte sted.

2.1 Bevisbyrde

Som anført ovenfor i afsnit 2 hviler arbejdsgiverens erstatningsansvar for arbejdsskader på en *culpavurdering*.

Dette ansvar betegnes ofte som skærpet, jf. ovenfor i afsnit 2, men der vil kun ganske undtagelsesvis være tale om et *præsumptionsansvar* – se dog her til FED 1997.47 v omtalt nedenfor i afsnit 2.7.⁹

Det er således som altovervejende hovedregel *skadelidte*, der har bevisbyrden for, at arbejdsgiveren har handlet culpøst.¹⁰

8. A.st. s. 126 og s. 176.

9. Se tillige Vikner & Hermansen a.st. s. 144.

10. Jf. også Vikner & Hermansen a.st.

s. 141ff samt Vase i U 1988.B, s. 273f.

Som eksempler på domme, hvoraf det tydeligt fremgår, at skadelidte har bevisbyrden for, at arbejdsgiveren har udvist ansvarspådragende forhold, kan nævnes: FED 1994.230 Ø (hjerneskada efter arbejde med organiske opløsningsmidler), FED 1994.947 V (tre fingre læderet i rundsav), FED 1994.1070 Ø (fald fra stillads), FED 1995.663 Ø (rygskade i forbindelse med opklodsning af tung port), FED 1995.966 V (ansat gled under rengøring af vejtrømler), FED 1996.560 V (ansat gled på trappe), FED 1997.863 V (fald fra støttemur) og FED 1997.1764 V (stress på grund af arbejde i supermarked).

Det gøres ofte fra skadelidtes side gældende, at der kun kan stilles beskedne krav til skadelidtes bevisførelse, når tilskadekomsten er sket under udførelse af farligt arbejde. Af de netop nævnte domme er FED 1994.230 Ø og FED 1994.947 V imidlertid eksempler på tilskadekomst under udførelse af farligt arbejde, hvor skadelidte ikke fandtes at have løftet sin bevisbyrde.

FED 1994.1070 Ø og FED 1994.1464 V er eksempler på domme, hvor uklarhed om sagens faktiske omstændigheder medførte, at skadelidte ikke fandtes at have løftet sin bevisbyrde.

Se om bevisbyrden for årsagsforbindelse nedenfor i afsnit 4.

2.2 Arbejdsmiljølovgivningen

Til støtte for, at arbejdsgiveren har udvist ansvarspådragende forhold, gøres det fra skadelidtes side næsten altid gældende, at arbejdsgiveren har tilsidesat de pligter, der påhviler ham i medfør af arbejdsmiljøloven (AML) og de hertil knyttede bekendtgørelser m.v. Der henvises oftest til følgende bestemmelser i AML § 16 (tilsyn), § 17 (instruktion), § 38 (arbejdets planlægning, tilrettelæggelse og udførelse), § 42 (arbejdsstedets indretning) og § 45 (indretning og anvendelse af maskiner, tekniske hjælpemidler m.v.).

På denne baggrund kunne man inddele størstedelen af arbejdsskaderne i følgende typetilfælde: Tilsyn, instruktion, arbejdets tilrettelæggelse m.v., arbejdsstedets indretning samt tekniske hjælpemidler m.v. Gennemgangen af domme nedenfor tager da også udgangspunkt i en sådan

inddeling. Det skal imidlertid fremhæves, at de nævnte begreber er nært sammenknyttede, og at mange skader kan henføres under flere forskellige begreber. Således henvises der i mangfoldige dommes præmisser til såvel tilsyn- som instruktionspligt, ikke sjældent tillige suppleret med en henvisning til arbejdsgiverens pligt til at indrette arbejdspladsen og/eller tilrettelægge arbejdet fuldt forsvarligt. En dom, der nedenfor er rubriceret under tilsyn, kan således meget vel tillige angå instruktion og/eller arbejdets tilrettelæggelse og/eller arbejdsstedets indretning. Med den valgte rubricering skulle de omtalte domme dog give et repræsentativt billede af retspraksis angående hver enkelt af de nævnte forpligtelser.

Da den samlede mængde relevante domme for den omhandlede 5 års periode er meget omfattende, vil der i de følgende afsnit kun blive givet en ganske kortfattet omtale af hver enkelt dom. Det er håbet, at den praktiker, der til brug for en konkret sag søger fortilfælde i nyere praksis, herved kan få overblik over relevante domme.

Når AML påberåbes under arbejdsskadesager, sker det næsten altid med henvisning til §§ 16, 17, 38, 42 og 45 om arbejdsgiverens pligter, jf. ovenfor i afsnit 2. Det skal dog bemærkes, at AML også pålægger *arbejdstageren* pligter. Det fremgår således af AML § 28, at de ansatte skal medvirke til, at arbejdsforholdene sikkerheds- og sundhedsmæssigt er fuldt forsvarlige inden for deres arbejdsområde, og såfremt de ansatte bliver opmærksomme på sikkerhedsforringende fejl eller mangler, som de ikke selv kan rette, skal de meddele dette til arbejdsgiveren/arbejdsledelsen.

Påberåbelse af AMLs generelt affattede bestemmelser vil ofte være suppleret med henvisninger til mere detaljerede forskrifter af relevans for det konkrete skadetilfælde, herunder bekendtgørelser, meddelelser fra Arbejdstilsynet, m.v.¹¹

11. Se om offentligretlige forskrifter
Vikner & Hermansen a.st. s. 35ff og s.
85ff.

Overtrædelse af offentligretlige forskrifter i arbejdsmiljølovgivningen er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at arbejdsgiveren har handlet ansvarspådragende i erstatningsretlig forstand. Såfremt den pågældende forskrift har til formål at regulere forsvarligheden af skadesituationen samt at værne skadelidtes interesser, vil forskriften dog ofte blive tillagt karakter af en culpanorm, jf. Vikner & Hermansen a.st. s. 36 og s. 38. Der skal dog naturligvis være årsagssammenhæng mellem overtrædelsen af den pågældende forskrift og de omstændigheder, der forårsagede skadens indtræden, jf. nedenfor i afsnit 4.

At myndighederne har godkendt arbejdspladsen, den skadeforvoldende maskine, selve arbejdsprocessen eller lignende, kan tillægges disculperende virkning for arbejdsgiveren, i hvert fald for så vidt angår konkrete og udtrykkelige godkendelser. Derimod vil en mere stiltiende godkendelse, eksempelvis derved at myndigheden ved besøg på arbejdsstedet ikke kommer med indsigelser mod forholdene, næppe kunne tillægges større betydning (hvorimod Arbejdstilsynets besigtigelse af forholdene efter en arbejdsulykke, foranlediget af denne, typisk har væsentlig betydning for domstolens vurdering af ansvarsgrundlaget).¹²

FED 1997.678 v

FED 1997.678 v er et eksempel på, at overtrædelse af arbejdsmiljølovens bestemmelser ikke altid er ensbetydende med, at arbejdsgiveren har handlet ansvarspådragende over for skadelidte.

FED 1997.678 v

FED 1997.678 v. Tømrer A beskadigede under rengøring hånd og arm i limpåføringsmaskine. Arbejdsgiveren B blev efter ulykken kendt skyldig i overtrædelse af AML §§ 38 og 45 samt bekendtgørelse om tekniske hjælpemidler og blev idømt en bøde. B anførte under erstatningssagen bl.a., at domfældelsen for overtrædelse af AML m.v. var sket på objektivet grundlag, uden at der ved straffedommen var taget stilling til, om B konkret havde udvist culpøst forhold. Landsrettens flertal fandt, at B ikke havde udvist ansvarspådragende forhold, hvorfor B blev frifundet for det af A rejste erstatningskrav.

12. Se hertil Vikner & Hermansen a.st. s. 88ff.

FED 1995.663 Ø Et andet eksempel på, at den arbejdsmiljøretlige vurdering ikke nødvendigvis er afgørende for erstatningssagen, er FED 1995.663 Ø. En tilsynsførende i Arbejdstilsynet udtalte under landsretssagen, at den af skadelidte A anvendte løftemethode var sundhedsskadelig, og at han i givet fald ville have afgivet et straks-påbud om forsvarlige arbejdsteknikker. Landsretten bemærkede, at det ikke var afgørende, om arbejdsmetoden efter Arbejdstilsynets opfattelse indebar helbredsrisiko, men om det var uforsvarligt, at B overlod arbejdsopgaven til A uden yderligere drøftelse. Landsretten fandt, at opgaven ikke i sig selv indebar særlige vanskeligheder eller faremomenter, og at skadesårsagen var manglende omhu fra As side. B blev derfor frifundet. Dommen er tillige omtalt nedenfor i afsnit 2.8.

Af domme, der i præmisserne udtrykkeligt henviser til de arbejdsmiljøretlige regler, kan bl.a. nævnes:

- FED 1994.1054 Ø FED 1994.1054 Ø. Under nedhejsning af gods med hejseværk blev tømrer A ramt i øjet af en krog. Landsretten lagde til grund, at Arbejdstilsynets regler om anhugning ikke havde været fulgt. Da den valgte arbejdsmetode i hvert fald måtte anses som en medvirkende årsag til uheldet, fandtes arbejdsgiveren ansvarlig.
- FED 1997.1751 V FED 1997.1751 V. Tømrer A pådrog sig ryglidelse ved løft af tungt vindue. Da det ikke fandtes godtgjort, at arbejdsgiveren B ikke kunne have tilrettelagt løftearbejdet på en anden måde, således at sundhedsskadelige løft i videst muligt omfang blev undgået, jf. Arbejdstilsynets meddelelse nr. 4.04.15, fandtes B ansvarlig.
- FED 1997.1764 V FED 1997.1764 V. Det fandtes ikke godtgjort, at As sygdom, der angiveligt skyldtes stress på arbejdspladsen, var forårsaget af sådanne direkte sundhedsskadelige påvirkninger, at arbejdsgiveren var erstatningsansvarlig. I præmisserne henvises til AMLs forarbejder.
- FED 1997.1902 Ø FED 1997.1902 Ø. A forløftede sig på et tungt emne. Landsretten udtalte, at den anvendte arbejdsmetode var uforsvarlig og i strid med Arbejdstilsynets forskrifter, hvilket arbejdsgiveren B havde været bekendt med uden at gribe ind. B havde således ikke efterlevet bestemmelserne i AML §§ 16 og 38. Landsretten lagde til grund, at faresituationen ikke ville være opstået, hvis forskrifterne var blevet overholdt. B blev derfor dømt som erstatningsansvarlig.
- FED 1998.309 Ø FED 1998.309 Ø. A kom til skade, da han med motorsav beskar træer på landbrugsejendom. Landsretten frifandt arbejdsgive-

ren med bemærkning om, at der ikke fandtes generelle (arbejdsmiljøretlige) regler for det pågældende arbejde.

FED 1997.944 Ø

At den anvendte arbejdsmetode var almindelig i den pågældende branche på skadestidspunktet, er ikke nødvendigvis disculperende, jf. FED 1997.944 Ø, omtalt nedenfor i afsnit 2.5. Culpavurderingen må dog tage udgangspunkt i dagældende forhold og den viden, man havde på skadestidspunktet. Se hertil om erhvervs sygdomme og udviklingsskader Vase i U 1988.B, s. 274f.

2.3 Tilsyn

Ifølge AML § 16 påhviler det arbejdsgiveren at sørge for, at der føres effektivt *tilsyn* med, at arbejdet udføres sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt. Denne bestemmelse påberåbes sædvanligvis, når skadelidte mener, at arbejdsgiveren har undladt at føre tilsyn – eller tilstrækkeligt tilsyn – og at skaden ville være undgået, såfremt sådant tilsyn havde været ført.

Som anført ovenfor i afsnit 2.2 er der nær sammenhæng mellem arbejdsgiverens forpligtelser til at føre tilsyn, give instruktion, tilrettelægge arbejdet og indrette arbejdsstedet forsvarligt. Der er glidende overgange mellem disse forpligtelser (og skadelidtes anbringender herom), og en dom vil ofte med lige stor ret kunne siges at angå f.eks. arbejdsgiverens pligt til instruktion og tilrettelæggelse af arbejdet.

Det skal om tilsyns- og instruktionspligten bemærkes, at Vikner & Hermansen¹³ antager, at pligten (og dermed ansvaret) er ganske vidtgående for arbejde, der indeholder tydelige faremomenter; mens der ved normalt ufarligt arbejde sjældnere statueres ansvar for de ansattes tilskadekomst, navnlig når der er tale om rutinearbejde og/eller erfarne og uddannede medarbejdere (jf. også 2.8 nedenfor). De nedenfor omtalte domme støtter i vidt omfang dette synspunkt; se dog som eksempler på frifindelse af arbejdsgiveren, selv om der var tale om arbejde af relativt farlig

13. a.st. s. 127ff.

- FED 1995.195 V
FED 1996.1440 V
FED 1998.309 Ø
- karakter, FED 1995.195 v (omtalt i afsnit 2.3) samt FED 1996.1440 v og FED 1998.309 Ø (begge omtalt i afsnit 2.4).
- Det forhold, at der er tale om en *nyansat og/eller urutineret* medarbejder, kan efter omstændighederne skærpe tilsynspligten. Se hertil FED 1996.942 v og FED 1996.1326 v. Se tilsvarende nedenfor i afsnit 2.4 (instruktion) FED 1995.551 v, FED 1995.1228 v og FED 1998.1209 v.
- Fra den righoldige praksis kan nævnes følgende domme angående arbejdsgiverens pligt til at føre *tilsyn* med arbejdet.
- FED 1994.447 V
- FED 1994.447 v. A gled på gulvet i vaskehal og kom til skade. As gummistøvler var slidte. Arbejdsgiveren fandtes ansvarlig, fordi han havde overladt det til A selv at købe sikkerhedsfødtøj og ikke havde ført tilsyn med dettes hensigtsmæssighed og tilstand.
- FED 1994.488 V
- FED 1994.488 v. Som følge af støv i øjnene faldt A og kom til skade. Arbejdsgiveren fandtes ansvarlig ved ikke at sikre, at der blev anvendt beskyttelsesbriller.
- FED 1994.928 V
- FED 1994.928 v. Kommune havde ikke ført tilstrækkeligt tilsyn med forholdene hos patient og var derfor ansvarlig for en hjemmehjælperes tilskadekomst, da patienten skulle flyttes fra kørestol til seng. Tilsyn skulle have sikret de fornødne foranstaltninger for at undgå skade.
- FED 1994.1458 V
- FED 1994.1458 v. Kommune ansvarlig for hjemmehjælperes rygskade ved løft af tung patient, idet skaden kunne have været undgået, hvis der havde været ført effektivt tilsyn med arbejdet.
- FED 1995.195 V
- FED 1995.195 v. Tilskadekomst ved nedstyrtningssulykke under tagreoveringsarbejde. Byretten fandt arbejdsgiveren B ansvarlig på grund af manglende tilsyn, men landsretten frifandt B. Dommen er omtalt nedenfor i afsnit 3.
- FED 1996.517 V
- FED 1996.517 v. A kom til skade ved nedstyrtningssulykke. Arbejdsgiverens Bs skriftlige arbejdsinstruktion var ikke overholdt, hvilket var blevet påtalt. B fundet erstatningsansvarlig, idet tilsynet ikke havde været tilstrækkeligt effektivt henset til arbejdets farlighed og Bs viden om, at der var problemer med overholdelse af sikkerhedsforskrifterne på As montagehold.
- FED 1996.942 V
- FED 1996.942 v. En nyansat specialarbejder A kom til skade ved justering af bremser på anhænger. Arbejdsgiveren var ansvar-

lig, da der havde været særlig anledning til at overvåge den nyansatte A's arbejde. Ikke tilstrækkeligt at lade A arbejde sammen med en erfaren ansat.

FED 1996.1326 V

FED 1996.1326 V. A gled i fiskefartøjs islastrum og kom til skade på transportbånd. Arbejdsgiveren var erstatningsansvarlig ved at overlade arbejdet til den urutinerede A selv uden kontinuerligt tilsyn.

FED 1997.141 V

FED 1997.141 V. Arbejdsgiveren var ansvarlig for A's tilskadekomst ved fald fra sodavandskasse, hvorpå A stod, da han udførte montagearbejde, bl.a. på grund af manglende tilsyn.

FED 1997.1902 Ø

FED 1997.1902 Ø. A forloftede sig på tungt emne. Arbejdsgiveren B havde påtalt arbejdsmetoden, men ikke ført fornødent tilsyn, hvorfor B var ansvarlig.

Se endvidere nedenfor i afsnit 2.4 – 2.6. Det skal bemærkes, at domme vedrørende tilsyn og instruktion, der frifinder arbejdsgiveren, ofte angår erfare medarbejdere og/eller simple arbejdsopgaver. Se hertil nedenfor i afsnit 2.8.

2.4 Instruktion

Et anbringende fra skadelidtes side om, at arbejdsgiveren er erstatningsansvarlig som følge af manglende eller mangelfuld *instruktion* i, hvordan det pågældende arbejde skulle udføres, sker som regel med henvisning til AML § 17, hvoraf fremgår, at arbejdsgiveren skal gøre de ansatte bekendt med de ulykkes- og sygdomsfarer, der måtte være forbundet med deres arbejde, samt sørge for, at de ansatte får fornøden oplæring og instruktion i at udføre arbejdet på en farefri måde.

Fra de sidste 5 års praksis om arbejdsgiverens instruktionsforpligtelse kan nævnes:

FED 1994.1437 V

FED 1994.1437 V. A, der havde 25 års erfaring som tømrer, beskadigede hånden i en fræser. Nødvendigt sikkerhedsudstyr var til stede, men blev ikke anvendt. Arbejdsgiveren B var ansvarlig på grund af manglende instruktion, samt fordi B var bekendt med, at A ikke iagttog fornødne sikkerhedsforanstaltninger.

FED 1994.1495 V

FED 1994.1495 V. A pådrog sig salmonellaforgiftning ved håndtering af rått kød på fjerkræslagteriet B. B, der havde instrueret om selve arbejdsprocessen, var ansvarlig for manglende instruktion i eliminering af sygdomsrisikoen.

- FED 1995.511 V FED 1995.511 v. Den erfarne murer A snublede, da han ville køre en trillebør baglæns ned ad nogle trapper. Arbejdsgiveren var ansvarlig på grund af manglende instruktion om de sikkerhedsforanstaltninger, der burde iværksættes ved transport af trillebør ned ad trappe.
- FED 1995.524 V FED 1995.524 v. Under transport af selvkørende lift væltede denne, hvorved A kom til skade. Arbejdsgiveren var ansvarlig for manglende instruktion om, hvorledes transporten af den ustabile lift burde foregå.
- FED 1995.551 V FED 1995.551 v. Under udpakning af frosne farsblokke tabte AS kollega en blok over AS fødder. Arbejdsgiveren var ansvarlig for manglende instruktion af den skadeforvoldende medarbejder, som deltog i arbejdet for første gang.
- FED 1995.1228 V FED 1995.1228 v. Arbejdsgiveren var ansvarlig for utilstrækkelig instruktion af A, der kom til skade ved nedstyrtningssulykke under nedbrydningsarbejde og ikke havde erfaring med arbejdet, der var af særlig farlig karakter.
- FED 1996.75 V FED 1996.75 v. Fiskeskipper var ansvarlig for AS tilskadekomst ved ilandsætning af trawlskovl på grund af manglende instruktion i den valgte arbejdsmetode, som indebar en vis risiko.
- FED 1996.157 V FED 1996.157 v. Da A skulle bukke armeringsjern, knækkede dette, hvorved han faldt og slog ryggen. Arbejdsgiveren var ansvarlig for manglende instruktion.
- FED 1996.552 V FED 1996.552 v. Kommune ansvarlig for hjemmehjælperes rygskade på grund af manglende instruktion om løfteteknik.
- FED 1996.638 Ø FED 1996.638 Ø. Tømmerlærling kom til skade, da stillads brød sammen som følge af monteringsfejl. Arbejdsgiveren ansvarlig for manglende instruktion i brug af stilladset.
- FED 1996.1440 V FED 1996.1440 v. Fisker A mistede finger, da han skulle fjerne kile fra tovtromle. A havde ikke megen erfaring med vodfiskeri og gjorde bl.a. gældende, at fiskeskipper B burde have instrueret ham i, hvorledes kilen skulle fjernes fra den farlige bremseanordning. Landsretten fandt det ikke ansvarspådragende, at B ikke havde givet A instruktion. B blev derfor frifundet.
- FED 1996.1453 V FED 1996.1453 v. Tømmer A styrtede ned fra et tag i tre meters højde. Arbejdsgiveren B havde generelt instrueret i, hvorledes de ansatte skulle undgå at falde, men havde ikke ved det aktuelle byggeri givet instruktion om nødvendige sikkerhedsforanstaltninger, idet B fandt dette unødvendigt over for erfarne medarbejdere. B blev fundet ansvarlig for AS tilskadekomst.

- FED 1997.121 V FED 1997.121 V. Arbejdsgiver B anset ansvarlig for AS tilskadekomst ved fald fra stige, idet B ved effektiv instruktion og kontrol burde have sikret sig, at stigerne var forsvarlige.
- FED 1997.639 V FED 1997.639 V. Da det emne, som A arbejdede med, gik i stykker, gled han på gulvet, der var glat som følge af damp. Der var tale om en uhensigtsmæssig og uforsvarlig arbejdsproces, hvorfor arbejdsgiveren blev fundet ansvarlig på grund af mangelfuld instruktion.
- FED 1997.701 V FED 1997.701 V. Under arbejde med slamsuger blev A ramt af slangen og kom til skade. Arbejdsgiver B burde have tilvejebragt faste regler eller procedurer for, hvorledes det pågældende arbejde – der blev karakteriseret som farligt – skulle udføres. B var derfor ansvarlig.
- FED 1997.1127 V FED 1997.1127 V. Som følge af omgang med kemiske stoffer pådrog A sig arbejdsbetinget astmalidelse. A var ikke blevet gjort bekendt med den fare, der var forbundet med arbejdet. A havde heller ikke fået instruktion i at udføre arbejdet på farefri måde. Herefter, og da arbejdsgiveren ikke havde ført effektivt tilsyn med arbejdets udførelse, blev han dømt som erstatningsansvarlig.
- FED 1997.1745 V FED 1997.1745 V. En stor og uhåndterbar finérplade tippede under oplægning, hvorved tømmer A faldt ned. Arbejdsgiveren anset ansvarlig for manglende instruktion af hver enkelt ansat, herunder A.
- FED 1997.1962 Ø FED 1997.1962 Ø. Snedker A kom til skade ved nedtagning af vindue. Arbejdet henhørte ikke under snedkeruddannelsen. Landsretten fandt, at arbejdsgiveren B burde have sikret sig, at A havde den fornødne faglige viden eller erfaring. B fandtes ansvarlig på grund af manglende instruktion.
- FED 1998.309 Ø FED 1998.309 Ø. A, som var ansat på B's landbrugsejendom, kom til skade, da han ved anvendelse af motorsav beskar træer. A gjorde bl.a. gældende, at B havde tilsidesat sine pligter med hensyn til instruktion og tilsyn. Med bemærkning om, at der ikke fandtes generelle (arbejds miljøretlige) regler for det pågældende arbejde, frifandt landsretten B.
- FED 1998.713 V FED 1998.713 V. Arbejdsgiveren anset ansvarlig for en erfaren medarbejders tilskadekomst ved fald fra stige, idet den lærling, som burde have holdt stigen, ikke havde modtaget fornøden instruktion.

- FED 1998.1209 V FED 1998.1209 V. A kom til skade under arbejde ved kehlema-
skine. A var ufaglært og havde kun arbejdet en måned med ma-
skinen. Arbejdsgiveren var ansvarlig, idet A ikke havde modta-
get instruktion vedrørende maskinen, men alene vedrørende
selve arbejdsprocessen.
- FED 1998.1254 V FED 1998.1254 V. Arbejdsgiver B ansvarlig for skorstensfejer AS
fald fra tag, idet B havde givet utilstrækkelig instruktion, som
ikke var forenelig med stigeregulativet. (Erstatning reduceret
på grund af egen skyld).
- FED 1998.1801 Ø FED 1998.1801 Ø. Den ufaglærte A beskadigede hånden i en
rundsav. Arbejdsgiveren ansvarlig bl.a. under henvisning til,
at A ikke var blevet instrueret i afskærmning af rundsaven.

Se endvidere om beslægtede tilfælde ovenfor i afsnit 2.3 og nedenfor i afsnit 2.5-2.6. Domme vedrørende tilsyn og instruktion, der frifinder arbejdsgiveren, angår ofte erfarene medarbejdere og/eller simple arbejdsopgaver – se hertil nedenfor i afsnit 2.8.

2.5 Arbejdets tilrettelæggelse

Ifølge AML § 38 skal arbejdet *planlægges, tilrettelægges og udføres* således, at det sikkerheds- og sundhedsmæssigt er fuldt forsvarligt. Anerkendte normer eller standarder, som har sikkerheds- eller sundhedsmæssig betydning, skal følges.

Som anført ovenfor vil sager angående arbejdets tilrettelæggelse ofte tillige angå arbejdsgiverens tilsyns- og instruktionsforpligtelse.

Som anført af Vikner & Hermansen, a.st. s. 113, kan man anse arbejdsgiverens tilrettelæggelse af arbejdet for at være af mere abstrakt karakter, mens instruktions- og tilsynspligten er mere konkret. Der er dog i høj grad tale om en glidende overgang mellem de nævnte pligter, og AML §§ 16, 17 og 38 påberåbes i flæng.

Der afsiges mange domme vedrørende arbejdsgiverens ansvar for forsvarlig tilrettelæggelse af arbejdet. Fra de sidste fem års trykt praksis kan nævnes følgende domme:

- FED 1994.447 V FED 1994.447 V. Omtalt ovenfor i afsnit 2.3. Arbejdsgiveren
havde overtrådt sine forpligtelser efter AML §§ 16 og 38.
- FED 1994.543 V FED 1994.543 V. Metalemne faldt på malerværksted ned af krog
og ramte AS fod. Bl.a. under hensyn til, at arbejdsgiveren BS

værkfører var bekendt med problemer fandt landsretten, at B var ansvarlig på grund af mangelfuld tilrettelæggelse af arbejdet.

- FED 1994.577 V FED 1994.577 V. Under transport faldt emne ned over A. Lagt til grund, at den anvendte arbejdsmetode indebar en større risiko for arbejdsskader end andre mulige arbejdsmetoder. Arbejdsgiveren anset ansvarlig, idet arbejdet ikke var tilrettelagt således, at det kunne udføres uden unødigt risiko.
- FED 1994.643 Ø FED 1994.643 Ø. A skar hånden på en skarp kniv. Den anvendte arbejdsmetode var egnet til at fremkalde risiko for skade, og da arbejdsgiveren B ikke havde truffet foranstaltninger mod denne risiko, var B ansvarlig.
- U 1994.951 V U 1994.951 V. En renovationsarbejder slog hovedet, da han med kærre og affaldsbeholder gik ned ad stejl trappe i kælderhals. Arbejdsgiveren ansvarlig for, at arbejdet ikke foregik sikkerhedsmæssigt fuldt forsvarligt.
- FED 1994.1510 V FED 1994.1510 V. A blev på fiskekutter ramt af trawlwire som følge af brud på kæde. A blev dræbt. Arbejdet havde ikke været tilrettelagt sikkerhedsmæssigt forsvarligt, og arbejdsgiveren var derfor ansvarlig.
- FED 1995.200 V FED 1995.200 V. Arbejdsgiver B var bekendt med, at ansatte tømrere undertiden anvendte en nærmere bestemt uforsvarlig arbejdsmetode. B blev fundet ansvarlig for AS tilskadekomst, idet B burde have sørget for, at en forsvarlig arbejdsmetode blev benyttet.
- FED 1995.595 V FED 1995.595 V. A kom til skade under løft af tungt emne. Arbejdsgiveren B var ansvarlig, idet arbejdet havde ligget uden for AS sædvanlige arbejdsområde, og B havde undladt at sikre sig, at arbejdet blev udført, uden at der opstod unødigt risiko for A.
- FED 1996.184 Ø FED 1996.184 Ø. Arbejdsgiver var ansvarlig for, at A pådrog sig permanent hudlidelse ved træbearbejdning, idet arbejdet ikke havde været tilrettelagt forsvarligt.
- FED 1996.211 Ø FED 1996.211 Ø. Skorstensfejer B ansvarlig for, at A to gange med en måneds mellemrum kom til skade, da han under skorstensfejning mistede fodfæstet. Ved at overlade vurderingen af, om arbejdsmetoden var forsvarlig, til svendene selv, havde B pådraget sig ansvar på grund af mangelfuld tilrettelæggelse af arbejdet.

- FED 1996.228 Ø FED 1996.228 Ø. Arbejdsgiver ansvarlig for en tømrers tilskadekomst ved fald fra wienerstige, da det ikke var forsvarligt at lade længere tids monteringsarbejde, som krævede begge hænders brug, udføre fra stige.
- FED 1996.456 V FED 1996.456 V. Som følge af ensformigt arbejde ved en kehlmaskine, som indebar vridning og tunge løft, pådrog A sig ryglidelse. Landsretten fandt det godtgjort, at arbejdet ikke havde været tilrettelagt og arbejdsstedet ikke indrettet forsvarligt, hvorfor arbejdsgiveren var ansvarlig.
- FED 1996.560 V FED 1996.560 V. Arbejdsgiveren var ikke ansvarlig for AS tilskadekomst ved at glide i et stykke pap, som lå på en trappe, da det ikke fandtes godtgjort, at arbejdet ikke havde været tilrettelagt forsvarligt.
- FED 1996.600 V FED 1996.600 V. Under arbejde med at fjerne tagplader blev en tømrer ramt af tung stålplade. Landsretten fandt ikke grundlag for at bebrejde arbejdsgiver B noget i relation til arbejdets tilrettelæggelse, tilsyn eller instruktion. B blev derfor frifundet.
- FED 1996.737 Ø FED 1996.737 Ø. Under betjening af truckmaster fik A foden i klemme. Arbejdsgiveren havde ikke tilrettelagt arbejdet forsvarligt og var derfor ansvarlig.
- FED 1996.942 V FED 1996.942 V. A kom under justering af bremsere på anhænger til skade. Arbejdsgiveren havde tilsidesat sin forpligtelse til at tilrettelægge arbejdet således, at medarbejderne ikke udsattes for unødigt risiko, og var derfor ansvarlig.
- FED 1996.1425 V FED 1996.1425 V. En tømrer pådrog sig ryglidelse, da han bar et tungt betonelement. Tilrettelæggelsen af transporten havde været uforsvarlig, og arbejdsgiveren var derfor ansvarlig.
- FED 1997.141 V FED 1997.141 V. Arbejdsgiver B ansvarlig for AS tilskadekomst ved fald fra sodavandskasse under udførelse af montagearbejde, idet B havde forsømt sin pligt til at tilrettelægge arbejdet forsvarligt samt føre tilsyn.
- FED 1997.944 Ø FED 1997.944 Ø. Arbejdsgiveren ansvarlig for tømrer AS tilskadekomst ved tunge løft, idet arbejdet ikke havde været tilrettelagt forsvarligt. Uden betydning, at arbejdsmetoden i et vist omfang havde været almindelig i branchen på dagældende tidspunkt.
- FED 1997.1666 V FED 1997.1666 V. Arbejdsgiver ansvarlig for tømrer AS tilskadekomst ved fald fra stige, idet arbejdet ikke havde været tilrettelagt fuldt forsvarligt. Noget lignende: FED 1998.104 V.
- FED 1998.104 V

- FED 1997.1758 V FED 1997.1758 V. A pådrog sig en varig lidelse ved mangeårigt arbejde med pudsning af stoleelementer. Landsretten antog, at lidelsen var en følge af, at arbejdsgiveren B ikke havde opfyldt sin løbende forpligtelse til at være opmærksom på, om arbejdet blev udført sikkerhedsmæssigt forsvarligt. B var derfor ansvarlig.
- FED 1997.1924 Ø FED 1997.1924 Ø. Dommen er nærmere omtalt nedenfor i afsnit 2.8. Landsrettens flertal frifandt arbejdsgiveren B, mens den dissenterende dommer fandt, at B ikke havde tilrettelagt arbejdet forsvarligt.
- FED 1998.732 V FED 1998.732 V. Da fire fiskere manuelt løftede en fiskekutters dæksluger, kom AS finger i klemme med skade til følge. Arbejdsgiveren havde ikke tilrettelagt arbejdet forsvarligt og var derfor ansvarlig.
- FED 1998.787 Ø FED 1998.787 Ø. Dommen er omtalt nedenfor i afsnit 2.8. Landsretten lagde bl.a. vægt på, at arbejdet ikke var blevet udført på forsvarlig måde.
- FED 1998.1764 V FED 1998.1764 V. A pådrog sig som følge af ensformigt og belastende arbejde en armlidelse. Landsretten fandt, at arbejdsgiveren B burde have indset, at arbejdet var belastende og indebar sundhedsrisiko. B var derfor ansvarlig. Se om et lignende tilfælde: FED 1998.1952 Ø.
- FED 1998.1952 Ø
- FED 1998.1867 Ø FED 1998.1867 Ø. A kom til skade, da han under arbejde med at bære et emne faldt over en palleløfter, mens han gik baglæns. Landsrettens flertal fandt, at arbejdsgiveren var ansvarlig, idet arbejdet burde have været tilrettelagt bedre. (Dommen er anket til Højesteret).

Se endvidere omtalen af beslægtede afgørelser vedrørende tilsidesættelse af arbejdsgiverens omsorgspligt ovenfor i afsnit 2.3 – 2.4 samt nedenfor i afsnit 2.6. Se endvidere nedenfor i afsnit 2.8 med særlig vægt på tilfælde, hvor der er tale om erfarne medarbejdere og/eller simple arbejdsopgaver.

2.6 Arbejdsstedets indretning

Af AML § 42 fremgår, at *arbejdsstedet* skal *indrettes* således, at det sikkerheds- og sundhedsmæssigt er fuldt forsvarligt. Anerkendte normer og standarder af sikkerheds- eller sundhedsmæssig betydning skal følges.

Pligten til at indrette arbejdsstedet forsvarligt har nær sammenhæng med den tilsvarende pligt til at indrette maskiner, redskaber og andre tekniske hjælpemidler forsvarligt, jf. AML § 45. Se hertil nedenfor i afsnit 2.7.

I visse tilfælde kan sager om forsvarlig indretning af arbejdsstedet også siges at angå arbejdets tilrettelæggelse, jf. AML § 38. Se hertil ovenfor i afsnit 2.5.

Vikner & Hermansen anfører¹⁴, at arbejdsgiverens ansvar for arbejdspladsens indretning hviler på en culpabedømmelse, der dog må anses for skærpet i forhold til den almindelige culpastandard. I relation til højesteretsdommen U 1989.1108 H (Eternit-sagen, omtalt ovenfor i afsnit 2) udtaler Vikner & Hermansen, at det næppe kan antages, at der med denne dom er indført et almindeligt objektivt ansvar for arbejdsgiverens sikring af en sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarlig arbejdsplads; men at en mere almen anvendelse af objektivt ansvar i arbejdsskadesager ikke længere er en fjernliggende mulighed.

U 1989.1108 H

Nyere retspraksis byder imidlertid ikke på andre domme, der statuerer objektivt ansvar for indretning af arbejdspladsen. Den nedenfor omtalte nyere retspraksis ses ikke at godtgøre, at culpavurderingen på dette område er strengere end ansvarsbedømmelsen for arbejdsskader i øvrigt. FED 1994.956 V og FED 1995.564 V er eksempler på tilskadekomst i forbindelse med relativt farligt arbejde, hvor der ikke fandtes at være ansvarsgrundlag for arbejdsgiveren. Omvendt er FED 1994.185 V udtryk for en ganske hård bedømmelse af arbejdsgiveransvaret.

FED 1994.956 V

FED 1995.564 V

FED 1994.185 V

Visse former for arbejde indebærer, at de ansatte må være indstillede på, at forholdene på arbejdspladsen kan rumme faremomenter. Se hertil FED 1998.813 Ø, hvor landsretten i sin frifindelse af arbejdsgiveren udtalte, at det gulv, hvorpå skadelidte var kommet til skade, ikke var mere ujævnt eller mindre ryddeligt end forventeligt, når der udføres nedbrydnings- og murerarbejde.

FED 1998.813 Ø

For så vidt angår arbejdsgiverens ansvar for arbejdsstedets indretning kan nævnes følgende nyere domme:

14. A.st. s. 105ff, særligt s. 108.

- FED 1994.167 V FED 1994.167 V. A kom til skade, da et mindst 200 kg tungt stativ faldt af et transportbånd og ramte hans hånd. Landsretten anså uheldet som en følge af et tilfældigt sammenfald af flere hændelige omstændigheder, og det fandtes ikke godtgjort, at arbejdsgiveren ved uforsvarlig indretning af arbejdsstedet eller på anden vis havde udvist ansvarspådragende forhold.
- FED 1994.185 V FED 1994.185 V. På vej gennem lokalet valgte A at skræve hen over en vogn med materialer, men fik ikke løftet det ene ben højt nok, hvorfor hun faldt. Landsretten fandt, at As adgangsvej ikke havde været forsvarlig, hvorfor arbejdsgiveren var ansvarlig.
- FED 1994.943 V FED 1994.943 V. A kom til skade, da en dør udefra blev lukket op, netop som A havde lagt hånden på dørhåndtaget for selv at åbne den. Det fandtes ikke godtgjort, at adgangsforholdene havde været uforsvarlige. Uden betydning, at det før ulykken var besluttet, at en ny dør med vindue skulle installeres. Se om dommen endvidere nedenfor i afsnit 2.9 og 6.
- FED 1994.956 V FED 1994.956 V. A kom under udsætning af trawl i hårdt vejr til skade med sin hånd. Landsretten var ikke enig med A i, at fiskeskipperen havde undladt at indrette arbejdsstedet forsvarligt.
- FED 1995.564 V FED 1995.564 V. Fingre klemte af i pressemaskine. Se omtale af dommen nedenfor i afsnit 2.7.
- FED 1995.598 V FED 1995.598 V. Under ombordstigning på fiskekutter faldt A, som bar en 25 kg sæk over skulderen. Landsretten fandt, at der ikke var etableret en forsvarlig adgangsvej, hvorfor arbejdsgiveren var ansvarlig.
- FED 1995.1340 V FED 1995.1340 V. A kom til skade med en finger, da en ports lukkemekanisme på grund af en defekt ikke var fuldt funktionsdygtig. Da arbejdsgiveren B havde været bekendt hermed i en uge uden at tage skridt til at lade porten reparere eller instruere A i, hvorledes han skulle forholde sig, var B ansvarlig.
- FED 1996.456 V FED 1996.456 V. Ryglidelse som følge af ensformigt arbejde. Se omtale af dommen ovenfor i afsnit 2.5. Se om et noget lignende tilfælde FED 1998.1952 Ø.
- FED 1998.1952 Ø
- FED 1997.60 V FED 1997.60 V. Under stilladsarbejde stødte A knæet ind i et forankringsjern, som ragede ud i gangarealet. Arbejdsgiveren anses ansvarlig for uforsvarlig indretning af arbejdspladsen.

- FED 1997.201 V FED 1997.201 V. Arbejdsgiveren anset ansvarlig for AS tilskadekomst, da A faldt over en palle, der lå på gulvet i et gangareal, hvor A kom bærende på en stabel æggebakker.
- FED 1997.667 V FED 1997.667 V. A kom til skade ved fald på trappe. Landsretten fandt, at den faldsikring, der var sket i form af montering af et tov omkring vindeltrappen, ikke havde udgjort en tilstrækkelig afskærmning. Arbejdsgiveren var derfor ansvarlig.
- FED 1997.1212 Ø FED 1997.1212 Ø. Under bygningsarbejde kom A til skade, da han stødte hovedet mod et stillads. Arbejdsgiveren og hovedentreprenøren var solidarisk ansvarlige.
- FED 1997.1565 V FED 1997.1565 V. A kom alvorligt til skade ved fald fra et tag. På grund af den særlige fare, som det frembød at styrte ned på et fliseunderlag det pågældende sted, fandtes arbejdsgiveren ansvarlig, da der ikke var truffet fornødne sikkerhedsforanstaltninger.
- FED 1997.1686 V FED 1997.1686 V. A faldt ned fra bygning, da han forsøgte at klatre op ad trækonstruktion. Arbejdsgiveren havde pådraget sig ansvar ved ikke at drage omsorg for, at adgangsvejene var tilstrækkeligt sikre.
- FED 1997.1823 Ø FED 1997.1823 Ø. Da A ville stige ned i en fjernvarmekanal, faldt han og kom til skade. Da der ikke fandtes stiger eller anden behørig adgangsvej til udgravningen, var arbejdsgiveren ansvarlig.
- FED 1998.813 Ø FED 1998.813 Ø. En murer trådte ned i et hul eller på en murbrok, hvorved han vred om på benene og pådrog sig en rygska-
de. Landsretten fandt det ikke godtgjort, at gulvet var mere ujævnt eller mindre ryddeligt end forventeligt, når der udføres nedbrydnings- og murerarbejde. Arbejdsgiveren var derfor ikke ansvarlig.
- FED 1998.836 Ø FED 1998.836 Ø. Arbejdsgiver B ansvarlig for AS tilskadekomst ved fald fra en stige, idet B intet havde gjort for at sikre, at stigen ikke kunne vælte eller skride, selv om terrænet frembød risiko herfor.

Se endvidere omtalen af beslægtede afgørelser vedrørende tilsidesættelse af arbejdsgiverens omsorgspligt ovenfor i afsnit 2.3 – 2.5. Se endvidere nedenfor i afsnit 2.8 med særlig vægt på tilfælde, hvor der er tale om erfaren medarbejder og/eller simple arbejdsopgaver.

2.7 Tekniske hjælpemidler

Det følger af AML § 45, at arbejdsgiveren skal sørge for, at maskiner, maskindele, beholdere, præfabrikerede konstruktioner, apparater, redskaber og andre *tekniske hjælpemidler* skal være indrettet og skal anvendes således, at de sikkerheds- og sundhedsmæssigt er fuldt forsvarlige. Arbejdsgiveren skal herved følge anerkendte normer og standarder af betydning for sikkerheden.

Har arbejdsgiveren tilsidesat denne pligt, vil han som udgangspunkt være erstatningsansvarlig for ansattes tilskadekomst ved anvendelse af maskiner, tekniske hjælpemidler m.v., som ikke var sikkerhedsmæssigt forsvarlige. Der er en tendens til at pålægge arbejdsgiveren bevisbyrden for, at der ikke er årsagssammenhæng mellem den sikkerhedsmæssige mangel ved den pågældende maskine m.v. og den ansattes tilskadekomst, eller at der af andre grunde ikke er ansvarsgrundlag, jf. nedenfor i afsnit 4 og FED 1997.47 v. Skadelidte skal dog i første omgang godtgøre, at der foreligger en sikkerhedsmæssig mangel, jf. bl.a. FED 1997.683 v.

Vikner & Hermansen sondrer mellem på den ene side maskin- og redskabsfejl¹⁵ og på den anden side materialesvigt.¹⁶ *Maskin- og redskabsfejl* er tilfælde, hvor indretningen eller konstruktionen af maskinen er behæftet med fejl. Hvis der derimod er tale om fejl i selve det materiale, som maskinen er lavet af, foreligger der *materialesvigt*. Det antages, at domstolene stiller større krav til skadelidtes egen agtpågivenhed ved maskin- og redskabsfejl end ved materialesvigt, idet tilskadekomst i førstnævnte tilfælde ofte sker som følge af skadelidtes egen brug af maskinen, mens skadelidte sjældent vil have mulighed for at værgе sig mod tilskadekomst som følge af materialesvigt. Vikner & Hermansen antager, at der for materialesvigt gælder et såkaldt kvalificeret objektivt ansvar, der indtræder, når materialesvigtet forekommer i indretninger, der besidder en vis kvalificeret farlighed. Se dog hertil FED 1997.47 v nedenfor.

15. a.st. s. 118 ff.

16. a.st. s. 123 ff.

De her nævnte skadetyper adskiller sig fra skader som følge af forkert brug af maskiner m.v., hvilken skadetype normalt må henføres under ansvar for arbejdets tilrettelæggelse, jf. ovenfor i afsnit 2.5. Tilskadekomst ved brug af maskiner m.v. vil dog undertiden også foreligge i sager angående ansvar for *arbejdsstedets indretning* (f.eks. manglende sikkerhedsafstand til maskinens farlige dele m.v.), jf. ovenfor i afsnit 2.6.

Fra praksis kan nævnes:

FED 1995.178 V

FED 1995.178 V. Under betjening af en vacuumpakkemaskine fik A næsten skåret den ene hånd af. A havde betjent maskinen i flere år uden uheld. Efter inspektion af arbejdspladsen pålagde Arbejdstilsynet alene arbejdsgiveren B at montere et skilt på maskinens sikkerhedsskærm, som viste, at det var et fareområde. B blev frifundet af byretten. Til brug for landsretssagen indhentedes en udtalelse fra Arbejdstilsynet, som nu udtalte, at afskærmningen ikke opfyldte kravene i bekendtgørelse om tekniske hjælpemidlers indretning med hensyn til afstand fra sikkerhedsskærm til tværkniv. Arbejdstilsynet burde derfor efter ulykken have givet B påbud. Herefter fandt landsretten B erstatningsansvarlig, idet maskinen ikke havde været indrettet sikkerhedsmæssigt fuldt forsvarligt.

FED 1995.564 V

FED 1995.564 V. A fik af uafklarede årsager hånden i klemme i en ekscenterpresse og mistede et par fingre. Pressen havde dagen før ulykken været undergivet rutinemæssig undersøgelse, og Arbejdstilsynet kunne ved efterfølgende afprøvning ikke konstatere fejl ved betjenings- og sikkerhedsudrustning. Tilsynet konkluderede, at visse driftsforstyrrelser under pressens anvendelse ikke havde haft direkte sikkerhedsmæssig betydning, men indirekte havde medført "risiko og sandsynlighed for forkert eller manglende tilbagestilling til beskyttelsesforanstaltning". Landsretten fandt efter de foretagne undersøgelser ikke grundlag for at fastslå, at arbejdsgiveren B havde tilsidesat arbejdsmiljøretlige regler (herunder AML §§ 38 og 45) eller på anden måde udvist ansvarspådragende adfærd. Der var heller ikke grundlag for at fastslå, at uheldet skyldtes fejl ved pressen, som B burde have været opmærksom på. B frifandtes derfor.

FED 1995.1448 Ø

FED 1995.1448 Ø. A kom til skade, da han i strid med instruktion omstillede en maskine fra tohåndssystem til fodpedalsbetjening. Landsretten fandt maskinens indretning og funktion uforsvarlig, selv om Arbejdstilsynet ikke tidligere havde givet påtale. Arbejdsgiveren var derfor ansvarlig.

FED 1996.737 Ø FED 1996.737 Ø. A fik under betjening af en truckmaster en fod i klemme. Der konstateredes mangler ved truckmasterens manøvrehåndtag. Arbejdsgiveren B fandtes at have tilsidesat sine pligter med hensyn til såvel materiellet som arbejdets tilrettelæggelse, hvorfor B var erstatningsansvarlig.

FED 1997.47 V FED 1997.47 V kan siges at angå materialesvigt, jf. ovenfor. A kom under arbejde med en industristøvsuger til at berøre et rør med jordforbindelse og fik herved strøm gennem sig, hvilket medførte alvorlige forbrændinger. Landsretten lagde til grund, at støvsugerens ledning havde været i klemme mellem det ene hjul og det rå industrigulv, og at træk i støvsugeren over gulvet havde slidt ledningen igennem til lederne. Samme del af lederne kom i klemme i klampsamlingen, hvorved hele støvsugeren, herunder håndgreb, blev strømførende. Under disse omstændigheder fandtes arbejdsgiveren B ikke at have godtgjort, at man havde sikret sig, at ledningen var i forsvarlig stand, eller havde instrueret A om at foretage eftersyn heraf. Da arbejdsforholdene for A herefter ikke havde været fuldt ansvarlige, blev B dømt erstatningsansvarlig.

Dommen kan måske tages som udtryk for præsumptionsansvar, men vel ikke ligefrem et kvalificeret objektivt ansvar, jf. ovenfor. Se hertil Vikner & Hermansen a.st. s. 125f og s. 144. Den omhandlede støvsuger kan dog næppe anses som en indretning, der besidder kvalificeret farlighed.¹⁷

FED 1996.157 V

FED 1997.683 V

FED 1997.683 V. A fik under arbejde med en lufthammer klemt tommelfingeren. Bl.a. på baggrund af indhentede syns- og skønserklæringer fandt landsretten det ikke godtgjort, at ulykken var forårsaget af en defekt ved lufthammeren. Da det ikke kunne antages, at arbejdsgiveren B gennem instruktion af A, som havde erfaring med arbejdet, ved øget tilsyn eller på anden måde kunne have afværget ulykken, var B ikke erstatningsansvarlig.

FED 1998.1952 Ø

FED 1998.1952 Ø. A pådrog sig under kraftbetonet arbejde ved drejebænk en arbejdslidelse. Arbejdsgiveren B blev fundet erstatningsansvarlig,, idet landsretten bl.a. antog, at en midlerti-

17. I FED 1996.157 V, hvor A kom til skade, da et armeringsjern knækkede under bukning, gjorde A gældende, at arbejdsgiveren B på objektivt grundlag hæftede for materialefej. Landsretten begrundede imidlertid B's ansvar med,

at B var bekendt med den med bukningensmetoden forbundne risiko for materialebrud, men havde givet A forkert instruktion – altså en culpabedømmelse.

dig fejl ved drejebænkens fundament og kortvarig defekt ved en remskive havde forøget drejebænkens vibrationer i forhold til det, som normalt måtte forventes. Henset til disse forhold samt selve arbejdsprocessen og tilrettelæggelsen af arbejdet (herunder kraftbetonet, ikke-varieret arbejde over halvdelen af tiden) fandtes B at have bevisbyrden for, at forholdene havde været uden betydning for A's lidelser, og at arbejdet havde været forsvarligt tilrettelagt.

2.8 Erfaren medarbejder/simpel arbejdsopgave/rutinearbejde

I ganske mange arbejdsskadesager har domstolene lagt vægt på, at skadelidte havde betydelig *erfaring* med den pågældende arbejdsproces, og/eller at der var tale om en *simpel og rutinepræget arbejdsopgave*. Der har oftest været tale om en faglært ansat.

Der er mange eksempler på, at domstolene under disse omstændigheder har fundet, at der ikke påhvilede arbejdsgiveren pligt til særskilt instruktion om eller tilsyn med den pågældende arbejdsopgave, eller at der ikke er stillet store krav til arbejdsgiverens tilrettelæggelse af arbejdsopgaven.

I disse sager vil domstolene typisk lægge vægt på én eller flere af følgende omstændigheder:

- skadelidte er faglært,
- skadelidte havde erfaring med den pågældende arbejdsproces,
- der var tale om en simpel arbejdsopgave,
- der var tale om en rutinepræget arbejdsopgave.

Der kan således dels lægges vægt på skadelidtes individuelle forudsætninger, dels den pågældende arbejdsopgaves karakter.

Jo mindre erfaring, den ansatte har med det pågældende arbejde, desto større er arbejdsgiverens instruktions- og tilsynspligt, jf. Vikner & Hermansen, s. 133f. Og såfremt der er tale om et arbejde, der rummer faremomenter, er arbejdsgiverens instruktions- og tilsynspligt væsentligt mere vidtgående end ved udførelse af arbejde, der

normalt er ufarligt, jf. Vikner & Hermansen, s. 127ff. Også ved tilskadekomst under arbejde med farlige maskiner er der dog eksempler på, at arbejdsgiveren er blevet frifundet under henvisning til skadelidtes erfaring med den pågældende arbejdsproces. Se hertil FED 1994.621 Ø og FED 1994.1437 V nedenfor.

FED 1994.621 Ø
FED 1994.1437 V

Overgangen fra domme, der frifinder under henvisning til skadelidtes individuelle forudsætninger, og domme, der frifinder under henvisning til egen skyld fra skadelidtes side, er flydende, og de to tilfældetyper lader sig reelt ikke adskille. Se hertil nedenfor i afsnit 3. om skadelidtes medvirken.

Der kan endvidere henvises til de ovenfor i afsnit 2.3 – 2.5 nævnte domme angående instruktion, tilsyn og arbejdets tilrettelæggelse, idet man i flere af de frifindende domme formentlig har lagt vægt på de ovenfor anførte kriterier, uden at dette udtrykkeligt står anført i dommenes præmisser.

Af domme, hvor der tydeligt er lagt vægt på de nævnte kriterier, kan nævnes følgende:

FED 1994.133 V

FED 1994.133 V. Tømrer A stod i forbindelse med nedtagning af skur på skurets tag og faldt 3,5 meter, idet en stige forsvandt under ham, da han trådte ud på den. Gulvet var glat, og stigen var ikke forsynet med skridsikre klodser. Bl.a. henset til arbejdsopgavens begrænsede omfang og rutineprægede karakter samt til As betydelige erfaring som tømrer fandt landsrettens flertal, at arbejdsgiveren ikke kunne pålægges ansvar. Se tilsvarende FED 1997.1307 Ø, FED 1997.1328 Ø og FED 1997.1869 Ø nedenfor.

FED 1997.1307 Ø
FED 1997.1328 Ø
FED 1997.1869 Ø

FED 1994.461 V

FED 1994.461 V. A kom under arbejde for B til skade, da han mistede balancen, mens han bar stilladsplader ned ad en trappe. Landsretten udtalte, at uanset det kunne lægges til grund, at adgangsforholdene var snævre, fandtes det bl.a. under hensyn til, at der var tale om en enkel arbejdsproces, som skadelidte var vant til at udføre, ikke godtgjort, at B havde udvist forsømmelse med hensyn til instruktion, tilsyn m.v.

FED 1994.571 V

FED 1994.571 V. A havde gennem 8 måneder arbejdet med omformning af ovne hos B. A fik en hånd i klemme i en ovn og brækkede en finger, idet A ikke havde sikret, at ovnens ene låge var fastgjort. Landsretten – som frifandt B – lagde bl.a.

vægt på, at sikring af ovnen måtte betegnes som en elementær arbejdsopgave.

- FED 1994.621 Ø FED 1994.621 Ø. Tømrer A havde i 16 år arbejdet for B, de sidste 6-8 år som formand. A kom til skade ved anvendelse af en bordrundsav, der var uden overdækning og uden spaltekniv. A havde bedt om, at det manglende sikkerhedsudstyr blev bragt ud til arbejdspladsen, men efter et par timer gik A alligevel i gang med arbejdet. Henset til A's langvarige erfaring som tømrer og som formand fandt landsretten, at A havde udvist en sådan uforsigtighed, at B ikke var ansvarlig.
- FED 1994.1437 V FED 1994.1437 V. A, der havde 25 års erfaring som udlært tømrer, beskadigede to fingre, da han ved prøvekøring med en fræser fik den ene hånd ind i fræsehovedet. Byretten frifandt arbejdsgiveren B og lagde herved bl.a. vægt på A's mangeårige arbejde med den pågældende maskine. Landsretten fandt derimod B ansvarlig på grund af manglende instruktion m.v. Landsretten lagde til grund, at B var bekendt med, at A ikke iagttog relevante sikkerhedsforanstaltninger.
- FED 1995.101 V FED 1995.101 V. Tømrer A kom til skade under arbejde med en afrettermaskine, som slog et brædt tilbage og beskadigede A's hånd. Byretten frifandt arbejdsgiveren B med bemærkning om, at instruktion og tilsyn ikke skulle være påkrævet over for A, der var uddannet tømrer med flere års erfaring inden for faget. Landsretten fandt dog B ansvarlig på grund af manglende instruktion.
- FED 1995.124 V FED 1995.124 V. Murer A, der arbejdede som montør for B, fik under monteringsarbejde på et tag slået et par tænder løs, da han forsøgte at undgå at glide ned ad taget. Byretten, der frifandt B, lagde dels vægt på, at A var udlært som murer og således var bekendt med arbejde på stilladser og tage, dels at A ved sin ansættelse som montør hos B blev sat sammen med en af B's erfarne montører. Herefter fandtes særskilt instruktion af A ikke påkrævet. Landsretten stadfæstede dommen.
- FED 1995.139 V FED 1995.139 V. Tømrer A skulle med en kollega bære gipsplader op ad trappe, men mistede fodfæstet og slap gipspladen med den ene hånd, hvorved han pådrog sig en nakkeskade. Pladen vejede ca. 36 kg og var over 3 meter lang. Arbejdsgiveren B anførte, at der var tale om en enkel arbejdsproces og to erfarne håndværkere. B blev imidlertid dømt som erstatningsansvarlig, idet landsretten lagde vægt på, at B var klar over eller i hvert fald måtte påregne, at pladerne ville blive båret op uden at blive foldet eller skåret over. Sammenlign evt. FED 1995.200 V, hvor landsretten også lagde vægt på, at arbejdsgiveren var be-
- FED 1995.200 V

kendt med, at de (erfarne) ansatte anvendte en uforsvarlig fremgangsmåde.

- FED 1995.511 v FED 1995.511 v. Murer A ville køre trillebør baglæns ned ad trappe, men snublede og fik trillebøren over sig, hvorved en knæskal brækkede. Landsretten fandt, at selv om A var en erfaren murer, påhvilede det arbejdsgiveren B at instruere ham om de sikkerhedsforanstaltninger, der burde iværksættes ved transport af en trillebør ned ad en trappe. B var derfor erstatningsansvarlig.
- FED 1995.595 v FED 1995.595 v. A kom til skade ved at fjerne en mindst 150 kg tung parasol. Arbejdsgiveren B anførte, at A var særdeles erfarne inden for jord- og betonarbejde. A havde dog ikke tidligere udført arbejde af den pågældende karakter. Byretten frifandt B bl.a. under henvisning til, at der var tale om en ukompliceret arbejdsopgave. Landsrettens flertal fandt B erstatningsansvarlig. (Dissens for at frifinde B af de af byretten anførte grunde, samt fordi arbejdet lå inden for A's sædvanlige arbejdsområde).
- FED 1995.663 ø FED 1995.663 ø. Under montering af port, som tømrer A vippe op, skred opklodsningen, hvorved A pådrog sig en rygskaade. Byretten frifandt arbejdsgiveren B, idet der for en uddannet tømrer var tale om en rutineopgave. Under landsretssagen udtalte en tilsynsførende i Arbejdstilsynet, at den anvendte løfte metode var sundhedsskadelig, og at han i givet fald ville have afgivet et straks-påbud om forsvarlig arbejdsteknik. Også landsretten frifandt B bl.a. med bemærkning om, at der ikke var udvist uforsvarligt forhold ved at overlade den for en faguddannet håndværker enkle opgave til A's nærmere udførelse uden yderligere instruktion eller tilsyn.
- FED 1995.551 v FED 1995.551 v. Under udpakning af frosne farsblokke tabte A en blok over kollega B's fødder. B krævede erstatning af arbejdsgiveren C, der bl.a. gjorde gældende, at der var tale om en simpel arbejdsproces. C blev fundet ansvarlig for manglende instruktion af A, der deltog i arbejdet for første gang.
- FED 1995.726 ø FED 1995.726 ø. Tømrer A skulle med to kollegaer nedtage en 8 meter lang markise. En kollega måtte slippe markisen, som brækkede A's finger. Byretten frifandt arbejdsgiveren B og bemærkede, at der var tale om tre erfarne svende. Landsretten fandt imidlertid B erstatningsansvarlig.
- FED 1997.138 v FED 1997.138 v. Under læsning af lastbil trådte chauffør A gennem en stabel med pallerammer og kom til skade. Byretten frifandt arbejdsgiveren B med bemærkning om, at da A var en erfaren chauffør, havde B ikke været forpligtet til at foretage en

nærmere instruktion af A eller føre tilsyn med dennes læsning af lastbilen. Landsretten stadfæstede denne dom.

- FED 1997.1307 Ø
FED 1997.1307 Ø. Blikkenslager A faldt ned fra en stige og beskadigede ryggen. Byretten lagde vægt på, at A havde været udlært i mere end 20 år, da han blev ansat hos arbejdsgiveren. En særskilt instruktion af A i at færdes på løse stiger var derfor ikke påkrævet. Landsretten stadfæstede denne dom. Noget tilsvarende er FED 1997.1328 Ø. Tømrer A kom til skade under arbejde for B, da en wienerstige placeret på et bukkestillads tippede bagover. A havde arbejdet som tømrer i 25 år. Landsretten frifandt B og udtalte bl.a., at det ikke havde været nødvendigt at give instruktion om korrekt anvendelse af stige til A, der selv havde sagt, at han havde erfaring i tagarbejde. Se også
- FED 1997.1328 Ø
FED 1997.1869 Ø om en erfaren tømrer A, der faldt ned fra en wienerstige. Heller ikke i denne sag fandt landsretten, at instruktion fra arbejdsgiveren B's side havde været nødvendig, navnlig i betragtning af A's betydelige erfaring som tømrer. B blev derfor frifundet. I FED 1997.1666 v blev arbejdsgiveren B dog fundet erstatningsansvarlig for tømrer A's tilskadekomst ved fald fra en wienerstige. Se også FED 1994.133 v ovenfor.
- FED 1997.1869 Ø
FED 1997.1706 v. Blikkenslager A forvred knæet, da han stod med højre fod på en stige og venstre fod på en sålbænk, mens han arbejdede med en rystepudser. Herved faldt A en meter ned og kom til skade. Arbejdsgiveren blev frifundet, idet landsretten bl.a. bemærkede, at A udførte en relativt simpel arbejdsproces.
- FED 1997.1666 v
FED 1994.133 v
- FED 1997.1706 v
FED 1997.1924 Ø. Tømrer A stod på et ca. 90 cm højt bukkestillads, som han selv havde lavet af materialer fra arbejdsstedet, mens han monterede stålskinner i et loft. På bukkestilladset lå en løs krydsfinérplade. Da A skulle ned fra stilladset, hang et bukseben eller snøreband fast i bukken, hvorved A faldt og kom til skade. Landsrettens flertal frifandt arbejdsgiveren B med bemærkning om, at nedstigning fra stilladset var en ukompliceret proces for en rutineret håndværker som A. Særlig instruktion om anvendelse af bukkestilladset måtte derfor anses for uforholdsmæssig. (Dissens for at dømme B som erstatningsansvarlig).
- FED 1998.787 Ø
FED 1998.787 Ø. Under en nedtagning af 100 kg tung radiator i samarbejde med en kollega fik blikkenslager A fingrene i klemme mellem radiator og gulv. Byretten frifandt arbejdsgiveren B bl.a. med bemærkning om, at A havde stor erfaring. Under landsretssagen udtalte en tilsynsførende fra Arbejdstilsynet, at såfremt han havde været til stede, ville han have afgivet

straks-forbud angående arbejdsprocessen. Landsretten lagde til grund, at der var tale om en ikke ukompliceret arbejdsopgave under vanskelige arbejdsforhold, samt at tekniske hjælpemidler i form af trækloster el.lign. kunne have afværget uheldet. Landsretten bemærkede endvidere, at selv om A måtte betegnes som en erfaren medarbejder, kunne det pågældende arbejde ikke anses som rutinearbejde. B blev herefter fundet ansvarlig for ulykken.¹⁸

FED 1998.813 Ø

FED 1998.813 Ø. Under arbejde med at transportere sten ind i en procesovn trådte mureren A ned i et hul eller på en murbrok, hvorved han vred om på benene og pådrog sig en ryglidelse. Landsretten lagde bl.a. vægt på, at A var rutineret med arbejdet, og at der var tale om en ukompliceret arbejdsopgave. Arbejdsgiveren B blev frifundet.

FED 1998.1867 Ø

FED 1998.1867 Ø. Under arbejde med at bære en sengegavl faldt A over en palleløfter og kom til skade. Landsrettens flertal fandt arbejdsgiveren B erstatningsansvarlig, idet arbejdet burde have været tilrettelagt bedre. Dissens for at frifinde B bl.a. henset til, at der var tale om rutinepræget arbejde og en rutineret, faglært skadelidt. Dommen er anket til Højesteret.

2.9 Hændelige skader

Da arbejdsgiveransvaret ikke hviler på objektive grundlag, jf. ovenfor i afsnit 2, er det indlysende, at arbejdsgiveren ikke er erstatningsansvarlig for den ansattes *hændelige tilskadekomst*. Spørgsmålet om, hvorvidt en given tilskadekomst kan anses som hændelig eller ej, giver imidlertid ofte anledning til uenighed mellem parterne.

Det fremgår ikke altid klart af en frifindende doms præmisser, hvorvidt frifindelse af arbejdsgiveren skyldes, at skaden må anses som hændelig, eller at skaden må tilskrives skadelidtes egne forhold (jf. ovenfor i afsnit 2.8 og nedenfor i afsnit 3). Men følgende domme er eksempler på tilfælde, hvor domstolene tydeligvis har anset skaden som hændelig.

FED 1994.167 V

FED 1994.167 V. A var ansat i beslagfabrikken BS galvaniseringsafdeling. A kom til skade, da et mindst 200 kg tungt stativ

18. Vase omtaler i U 1988.B, s. 274 et tilsyncladende lignende tilfælde, hvor

landsretten ikke fandt, at arbejdsgiveren var ansvarlig (Ø.L. 1061/1986).

faldt af et transportbånd og ramte A's hånd. Landsretten lagde til grund, at uheldet indtraf som følge af et tilfældigt sammenfald af flere hændelige omstændigheder, som sandsynligvis ikke hver for sig kunne have forårsaget uheldet. Det fandtes herefter ikke bevist, at der var noget ansvarsgrundlag for B, som følgelig frifandtes.

- FED 1994.466 V FED 1994.466 v. A faldt på vej ned ad en trappe fra frokoststuen til produktionsafdelingen og pådrog sig alvorlig, varig rygska-
de. A bar strømper, men ikke fodtøj, hvilket var normalt, når
de ansatte færdedes på trappen, hvilket arbejdsgiveren var be-
kendt med. A's fald måtte imidlertid anses for et hændeligt
uheld, som B ikke kunne gøres ansvarlig for.
- FED 1994.943 V FED 1994.943 v. A kom til skade, da en dør udefra blev lukket
op, netop som A havde lagt hånden på dørhåndtaget for selv at
åbne den. Det var inden ulykken blevet besluttet på et møde i
sikkerhedsudvalget, at døren skulle forsynes med vindue, hvil-
ket efterfølgende skete. Landsretten fandt ikke grundlag for at
gøre arbejdsgiveren B erstatningsansvarlig. (A havde påberåbt
sig U 1989.1108 H om objektivt ansvar).
- U 1989.1108 H
- FED 1994.1563 V FED 1994.1563 v. Maskinfører A brækkede håndleddet under for-
søg på at starte en dieselstamper (vibrator), idet startsvinget
kammede over. Landsretten lagde til grund, at A's tilskade-
komst skyldtes et hændeligt uheld.
- FED 1995.966 V FED 1995.966 v. Under rengøring af en vejtrømler kom A til ska-
de, da han skulle fjerne hjelmkappen til motoren, idet A's fod
gled i det trindhul, hvori A havde sat foden. A faldt ned og kom
til skade. Det var ikke muligt under arbejdet at holde i de i fø-
rerhuset anbragte håndtag, og A støttede kun med én fod,
mens han holdt på motoren. I trindhullet var et tykt lag asfalt
og dieselolie. Byretten fandt det uundgåeligt, at trinnet var
snavset, og karakteriserede uheldet som hændeligt. Landsret-
ten stadfæstede byrettens dom, bl.a. af de af byretten anførte
grunde.
- FED 1997.1924 Ø FED 1997.1924 ø. Tømrer A arbejdede på et 90 cm højt bukke-
stillads, hvorpå der lå en løs krydsfinerplade. Da A skulle ned
fra stilladset, hang hans bukseben eller snørebånd fast i buk-
ken, hvorfor han faldt og kom alvorligt til skade. Landsrettens
flertal anså ulykken for hændelig og frifandt arbejdsgiveren B.
(Dissens for at dømme B som erstatningsansvarlig).

3 Skadelidtes medvirken

Da de fleste arbejdsulykker udspringer af en eller anden form for uagtsomhed (se dog ovenfor i afsnit 2.9), gøres det fra arbejdsgiverens side oftest gældende, at skadelidte har udvist *egen skyld*. Det gøres tillige gældende, at eventuel erstatning af den grund skal bortfalde, subsidiært nedsættes.¹⁹

Det er relativt sjældent, at en frifindende dom udtrykkeligt begrundet resultatet med, at der fra skadelidtes side er udvist egen skyld.

Vikner & Hermansen antager a.st. s 170-172, at der i dag må kræves en betydelig uagtsomhed fra den skadelidte ansattes side, før dette får betydning for ansvaret, og således at jo mere uforsvarlig arbejdsgiverens adfærd har været, jo større grad af uagtsomhed tillades fra den ansattes side. Derimod er det mere nærliggende at frifinde arbejdsgiveren, når tilskadekomsten skyldes en uopfordret handling fra skadelidtes egen side, hvorved arbejdsgiveren ikke har haft mulighed for at give passende instruktion (se hertil endvidere nedenfor i afsnit 6).

Kriteriet *skadelidtes medvirken* har nær sammenhæng med de ovenfor i afsnit 2.8 anførte kriterier (erfaren medarbejder og/eller simpel arbejdsopgave/rutinearbejde). Når arbejdsgiveren frifindes med henvisning til skadelidtes erfaring og/eller til, at den pågældende arbejdsopgave var simpel og rutinepræget, må dette i mange tilfælde tages som udtryk for, at skaden alene kan lastes skadelidte selv. Se som eksempler herpå FED 1994.133 V, FED 1995.663 Ø og FED 1997.1924 Ø; alle omtalt ovenfor i afsnit 2.8.

Det gøres under tiden gældende, at egen skyld fra skadelidtes side ikke bør tillægges betydning, når tilskadekomsten opstår i forbindelse med udførelsen af arbejde af en vis farlighed.²⁰ FED 1994.621 Ø og FED 1998.567 V, begge gengivet nedenfor, er imidlertid eksempler på sager, hvor skaden var indtrådt under arbejde med farlige maskiner,

19. Nært beslægtet med egen skyld er begrebet accept af risiko. Se om betydningen af skadelidtes medvirken i

arbejdsskadesager Vikner & Hermansen a.st. s 162ff.

20. Se hertil Vase i U 1988.8, s. 275.

FED 1994.133 V

FED 1995.663 Ø

FED 1997.1924 Ø

FED 1994.621 Ø

FED 1998.567 V

og hvor arbejdsgiveren blev frifundet under henvisning til den af skadelidte udviste uforsigtighed.

Fra nyere praksis kan nævnes følgende domme vedrørende betydningen af skadelidtes medvirken:

- FED 1994.571 V FED 1994.571 V. A fik under omformning af en ovn hånden i klemme som følge af, at ovnens ene låge ikke var fastgjort. Det var en del af A's arbejde at isætte en sikringsbolt, som kunne forhindre et sådant uheld. Bl.a. under henvisning til, at A havde undladt at kontrollere, om der var foretaget fornøden sikring, blev arbejdsgiveren frifundet.
- FED 1994.621 Ø FED 1994.621 Ø. Tømrer A kom til skade ved anvendelse af en bordrundsav, som var uden overdækning og uden spaltekniv. A havde anmodet om at få manglende sikkerhedsudstyr bragt ud til arbejdspladsen, men besluttede efter et par timer alligevel at gå i gang med arbejdet. A havde udvist en sådan uforsigtighed, at arbejdsgiverens ansvar for udlevering af sagen uden sikkerhedsudstyr bortfaldt.²¹
- FED 1995.195 V FED 1995.195 V. Under renovering af et tag faldt A ned på jorden, da han med andre ansatte skulle bære affald til en container. Uanset om der måtte være udvist fejl af A's kollegaer, fandtes A selv at have udvist en sådan grad af uforsigtighed, at der ikke på dette grundlag kunne rettes erstatningskrav mod arbejdsgiveren.²²
- FED 1995.1286 V FED 1995.1286 V. Arbejdsgiver ikke ansvarlig for øjenskade, da A, som havde skubbet sine beskyttelsesbriller op i panden, fordi de duggede, blev ramt af udsprøjtende ammoniak fra tankvogn.
- FED 1995.1448 Ø FED 1995.1448 Ø. A havde i strid med instruktion omstillet en hydraulisk pressemaskine fra tohåndssystem til fodpedalbetjening, hvorved en ulykke indtraf. Landsretten fandt maskinens indretning uforvarlig, hvorfor arbejdsgiveren B var erstatningsansvarlig. Landsretten udtalte, at også A havde handlet

21. Tilsvarende: Tilkendegivelse fra Vestre Landsret af 21. juni 1999 (B-1165-98). En nyuddannet tømrersvend A beskadigede hånden i en rundsav uden sikkerhedsskærm. En anden (ukendt) ansat havde undladt at sætte sikkerhedsskærmen på og A undlod selv at gøre dette. Begge handlede i strid med arbejdsgiveren B's instruks. B hæftede efter DL 3-19-2 for den ukendte ansat-

tes undladelse; men A fandtes at have udvist en sådan meget betydelig uforsigtighed, at ansvaret bortfaldt. Højesteret har ved kendelse af 25. januar 2000 (omtalt i note 4) pålagt Vestre Landsret at afsige dom i sagen.

22. Se om arbejdsgiveres hæftelse for arbejdsskade som følge af anden medarbejders culpøse handling eller undladelse tillige forrige note.

uforsvarligt, men over for BS ansvar fandtes dette ikke at burde medføre nedsættelse af erstatningen.

- FED 1996.517 V FED 1996.517 V. A tilsidesatte arbejdsgiveren BS skriftlige instruks vedrørende opstilling af en gylletank med en nedstyrtningssulykke til følge. Byretten frifandt B bl.a. under henvisning til, at A havde tilsidesat en sikkerhedsforskrift, som han var blevet instrueret om. Landsretten fandt imidlertid B erstatningsansvarlig bl.a. under henvisning til manglende effektivt tilsyn.
- FED 1996.1453 V FED 1996.1453 V. Tømrer A styrtede under oplægning af tagplader ned. Arbejdsgiveren B fandtes erstatningsansvarlig for manglende sikring af, at arbejdet blev udført forsvarligt. Byretten fandt, at A havde udvist en sådan uforsigtighed, at ansvaret burde reduceres til det halve; men landsretten pålagde B det fulde erstatningsansvar. Noget tilsvarende FED 1997.1745 V, hvor landsretten fandt, at A havde udvist en vis uforsigtighed, men hvor dette ikke fandtes at kunne begrunde en ansvarsfordeling (i modsætning til byretten, som havde reduceret erstatningen med halvdelen på grund af egen skyld).
- FED 1997.863 V FED 1997.863 V. Under opsætning af et plankeværk gled A og faldt ned fra den støttemur, han stod på. Arbejdsgiveren blev ikke fundet erstatningsansvarlig, idet landsretten bl.a. lagde vægt på, at A selv havde valgt at udføre arbejdet stående på støttemuren.
- FED 1997.1328 Ø FED 1997.1328 Ø. Tømrer A benyttede ikke den korrekte adgangsvej til et tag, men en wienerstige, som tippede bagover. Byretten fandt, at arbejdsgiveren B var erstatningsansvarlig for manglende instruktion, men nedsatte erstatningen med halvdelen på grund af egen skyld. Landsretten frifandt B. Noget tilsvarende FED 1997.1869 Ø, hvor landsretten fandt, at en tømrer A selv måtte bære det fulde ansvar for tilskadekomst ved benyttelse af en ustabil stige, hvilket havde fremkaldt en for A kendelig risiko for tilskadekomst. (Byretten havde fundet arbejdsgiveren erstatningsansvarlig, men reducerede erstatningen med halvdelen på grund af egen skyld). Derimod fandt landsretten i FED 1998.104 V, at arbejdsgiveren B var fuldt ansvarlig for tømrer AS tilskadekomst ved fald fra tag – i modsætning til byretten, som havde reduceret erstatningen med halvdelen på grund af egen skyld fra AS side.
- FED 1998.567 V FED 1998.567 V. Ved instruktion af nyansat i brug af loddemaskine lagde A hånden ind over noget beskyttelsesplast og forklarede, at hun nu gjorde noget, man normalt ikke gjorde, hvorefter AS arm blev fanget af maskinens roterende dele og pressede ind mod et varmelegeme. Byretten fandt arbejdsgive-

ren B erstatningsansvarlig som følge af manglende tilsyn, men reducerede erstatningen med 1/3 som følge af den af A udviste uforsigtighed. Landsretten fandt, at A havde udvist en sådan grad af uforsigtighed, at B måtte frifindes.

FED 1998.1254 V

FED 1998.1254 V. Arbejdsgiver B ansvarlig for skortensfejer AS faldt fra tag. Landsretten nedsatte dog erstatningen med 1/3 under henvisning til den af A udviste uforsigtighed, som bestod i, at han anvendte to stiger uden fastgørelse.

FED 1996.1382 V

Se endvidere FED 1996.1382 V nedenfor i afsnit 6.

I de tilfælde, hvor arbejdsgiveren findes erstatningsansvarlig trods et anbringende fra denne om egen skyld fra skadelidtes side, vil det ofte af dommens præmisser fremgå, at skadelidte ikke findes at have udvist egen skyld af betydning for erstatningssagen. Den grad af egen skyld, som skadelidte måtte have udvist, har altså ikke vejet så tungt som arbejdsgiverens ansvarspådragende adfærd.²³

4 Årsagsforbindelse

Efter dansk rets almindelige erstatningsretlige regler har skadelidte ikke alene bevisbyrden for, at skadevolder/sagsøgte har udvist ansvarspådragende forhold; men tillige for årsagsforbindelsen mellem det ansvarspådragende forhold og den indtrådte skade. Ved personskade antages der dog at være en tendens til, at domstolene ikke stiller store krav til bevisets styrke.²⁴

Om arbejdsgiverens ansvar for arbejdsskade antager Vikner & Hermansen, a.st. s. 149ff, at det nok er udgangspunktet, at den skadelidte ansatte skal bevise årsagssammenhængen, men at praksis har svækket beviskravene så meget, at der reelt er tale om et *kausalitetsformodningsprincip*. Har arbejdsgiveren udvist ansvarspådragende forhold, er der således en tendens til, at arbejdsgiveren – og ikke skadelidte – må godtgøre, at der ikke er årsagsforbin-

23. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at domstolene i arbejdsskadesager kun undtagelsesvis henviser til EAL § 24, stk. 2, hvilken bestemmelse ofte påberåbes under proceduren. Se

Jens Møller & Michael S. Wiisbye a.st. s. 432 ff.

24. Jf. A. Vinding Kruse, *Erstatningsretten*, 5. udg., s. 143f, og von Eyben & Vagner, a.st. s. 272f.

delse mellem det uagtsomme forhold og den indtrådte skade.

For så vidt angår sager om *erhvervssygdomme*, anfører Vikner & Hermansen, at praksis i højere grad end i andre arbejdsskadesager synes at gå ud fra den almindelige regel om ligefrem bevisbyrde.²⁵ Se dog hertil nu FED 1998.1952 Ø. Se tillige FED 1995.1461 Ø, omtalt straks nedenfor, samt FED 1997.916 Ø.

Retspraksis er vel ikke ganske entydig; men FED 1995.101 V, FED 1997.916 Ø, FED 1997.1751 V og FED 1998.1952 Ø er eksempler på nyere domme, hvor landsretten i større eller indre omfang synes at have anvendt et kausalitetsformodningsprincip. Det skal dog samtidig bemærkes, at landsretten i FED 1995.1461 Ø udtalte, at sagen "... efter sin art ikke giver grundlag for at fravige dansk erstatningsrets almindelige regel om, at bevisbyrden for årsagssammenhæng påhviler skadelidte."

Fra de sidste 5 års praksis kan nævnes følgende domme i relation til årsagsforbindelse:

FED 1994.488 V

FED 1994.488 V. Under arbejdet med en lufthammer fik A, der ikke bar beskyttelsesbriller, stenstøv i øjnene. A tog sig til øjnene, gled, vred om på benet og beskadigede herved knæet. Landsretten fandt, at arbejdsgiveren B havde handlet ansvarspådragende ved ikke at sikre, at der blev anvendt beskyttelsesbriller. Da det ved As forklaring fandtes godtgjort, at der var årsagsforbindelse mellem den manglende brug af beskyttelsesbriller og den indtrufne skade, var B ansvarlig.

FED 1994.956 V

FED 1994.956 V. Da en fiskekutter i hårdt vejr blev ramt af en forkert sø, fik A i forbindelse med udsætningen af trawl hånden i klemme i spillet. Ulykken skete, efter at A på grund af den forkerte sø var væltet omkuld. Landsretten frifandt arbejdsgiveren B bl.a. under henvisning til, at der ikke var en sådan sammenhæng mellem arbejdsprocessen og ulykkens indtræden, at B ved sin tilrettelæggelse af arbejdet havde pådraget sig ansvar (dissens).

25. A.st. s. 160.

- FED 1994.1054 Ø FED 1994.1054 Ø. Under nedhejsningen af gods på byggeplads fik A en krog i øjet. Arbejdstilsynets regler om anhugning havde ikke været fulgt. Da den ikke-forskriftsmæssige arbejdsproces i hvert fald måtte anses som medvirkende årsag til skaden, var arbejdsgiveren ansvarlig.
- FED 1995.101 V FED 1995.101 V. Tømrer A kom til skade under arbejde med en afrettermaskine. Landsretten fandt, at arbejdsgiveren B havde tilsidesat sin instruktionspligt. Da der herefter ikke kunne bortses fra, at uheldet ikke ville være sket, såfremt B havde instrueret A i brug af maskinen, fandt landsretten, at B var ansvarlig.
- FED 1995.124 V FED 1995.124 V. Landsretten fandt, at det i det konkrete tilfælde havde været uden betydning for den indtrådte skade, at der ikke var blevet iagttaget særlige sikkerhedsforanstaltninger. Arbejdsgiveren blev derfor frifundet.
- FED 1995.200 V FED 1995.200 V. Tømrer A kom til skade ved et spring ned fra en husmur. A var sygemeldt i to dage efter uheldet og atter i to perioder henholdsvis ca. 4 og ca. 11 måneder efter uheldet. Landsretten fandt arbejdsgiveren B ansvarlig, idet B havde undladt at sørge for, at der blev benyttet en forsvarlig arbejdsmetode. A fandtes imidlertid ikke at have godtgjort, at de smerter, der begrundede de to efterfølgende sygemeldinger, var forårsaget af uheldet. B var derfor alene ansvarlig for A's tab ved de to første dages sygemelding.
- FED 1995.1461 Ø FED 1995.1461 Ø. Efter arbejde med rengøringsmidler pådrog A sig en erhvervsbetinget eksemplidelse. Landsretten udtalte, at sagen efter sin art ikke gav grundlag for at fravige dansk erstatningsrets almindelige regel om, at bevisbyrden for årsagssammenhæng påhviler skadelidte. På det foreliggende grundlag, herunder en erklæring fra Retslægerådet, fandt landsretten, at A ikke havde bevist en sådan årsagssammenhæng, hvorfor arbejdsgiveren B blev frifundet.
- FED 1997.916 Ø FED 1997.916 Ø. A havde efter mange års rygbelastende arbejde pådraget sig lidelse i ryg, arme, fingre m.v. Landsretten fandt det godtgjort, at arbejdsgiveren B havde udvist ansvarspådragende forhold. Herefter fandt landsrettens flertal det sandsynligt, at A's mangeårige rygbelastende arbejde kunne have været medvirkende til udviklingen af symptomer og dermed af betydning for symptomernes sværhedsgrad – og at det herved i tilstrækkeligt omfang var godtgjort af A, at hans lidelser var forårsaget af de uforsvarlige forhold ved udførelsen af hans ar-

bejde hos B. (En dissenterende dommer fandt, at A ikke i tilstrækkeligt omfang havde godtgjort årsagsforbindelse).

FED 1997.1751 V

FED 1997.1751 V. Arbejdsgiver B fandtes ansvarlig for tømmer AS tilskadekomst ved løfteprocedure i strid med Arbejdstilsynets normer. A havde også før ulykken haft ryglidelse og rygsmerter. Da det på grundlag af en udtalelse fra Retslægerådet ikke kunne afvises, at forværringen af eksisterende rygsmerter ved det pågældende løftetraume skyldtes en forværring af fremadglidning af en lændehvirvel, fandtes det godtgjort, at det pågældende uheld havde forårsaget en varig rygskaade. B blev derfor dømt til at betale erstatning.

FED 1998.1952 Ø

FED 1998.1952 Ø. A pådrog sig under kraftbetonet arbejde ved en drejebænk en arbejdslidelse. Arbejdsgiveren B blev fundet erstatningsansvarlig, idet landsretten blandt andet antog, at en midlertidig fejl ved drejebænkens fundament og en kortvarig defekt ved remskiven havde forøget drejebænkens vibrationer i forhold til det, som normalt måtte forventes. A havde betydelige forudbestående lidelser, men henset til de nævnte forhold samt selve arbejdsprocessen og tilrettelæggelsen af arbejdet (herunder kraftbetonet, ikke-varieret arbejde over halvdelen af tiden), fandtes B at have bevisbyrden for, dels at arbejdet havde været forsvarligt tilrettelagt, dels at der ikke var den fornødne årsagssammenhæng. B var derfor ansvarlig.

I lighed med kravet om årsagsforbindelse (kausalitet) er det i dansk rets almindelige erstatningsretlige regler en forudsætning, at skaden er en *adækvat følge* af handlingen. I praksis opstår der imidlertid så godt som aldrig spørgsmål om adækvans i arbejdsskadesager, og der ses ikke at foreligge relevante domme fra de senere års trykte retspraksis.²⁶

5 Sen anmeldelse

Mange sager vedrørende arbejdsskader angår bevisspørgsmål, herunder spørgsmålet om, hvorvidt skadelidte overhovedet har været udsat for en arbejdsulykke. I en del af disse sager har det svækket skadelidtes sag, at skadelidte først lang tid efter det tidspunkt, hvor tilskadekomsten

26. Se om adækvans i arbejdsskadesager Vikner & Hermansen a.st. s.161f.

angiveligt er sket, har *anmeldt* denne til arbejdsgiveren (og/eller arbejdsskadeforsikringen).

Fra praksis kan nævnes:

- FED 1994.461 V FED 1994.461 v. Stilladsarbejderen A hævdede at have pådraget sig en knæskade ved en arbejdsulykke, men anmeldte først dette til arbejdsgiveren B halvanden måned senere. Landsretten fandt det godtgjort, at A var kommet til skade under arbejde for B. Der var imidlertid en sådan usikkerhed med hensyn til skadesårsagen, at det ikke fandtes godtgjort, at B havde pådraget sig erstatningsansvar.
- FED 1996.634 Ø FED 1996.634 Ø. Overmatros A kom angiveligt til skade med ryggen, da han sammen med en kollega skulle flytte en motor på ca. 135 kg. A, der var sikkerhedsrepræsentant, anmeldte først ca. halvanden måned senere skaden. Bl.a. under henvisning hertil fandtes det ikke godtgjort, at As ryglidelse var forårsaget under arbejde med at løfte motoren.
- FED 1997.85 V FED 1997.85 v. A hævdede at have pådraget sig diskusprolaps ved at glide på glat underlag. Byretten fandt det ikke godtgjort, at A havde været udsat for en arbejdsulykke. Byretten henså herved til, at A ikke havde givet entydige oplysninger om, hvilken dag uheldet var sket, at A havde fortsat arbejdet i mere end en uge og, efter et i forvejen planlagt hospitalsophold, i yderligere 2 måneder uden at underrette arbejdsgiveren B, samt at A heller ikke underrettede B, da han efter eget ønske fratrådte stillingen. Først 9 måneder efter det tidspunkt, hvor ulykken skulle være sket, gav A underretning til B. Landsretten stadfæstede dommen.
- FED 1997.398 Ø FED 1997.398 Ø. Snedker A hævdede at være kommet til skade med ben og knæ, da han sprang fra et vindue ned på et stillads. Ulykken blev først anmeldt ca. et halvt år senere. Arbejdsskadestyrelsen anerkendte ulykken som en arbejdsskade; men hverken byret eller landsret fandt det godtgjort, at As helbredsproblemer var en følge af en arbejdsulykke. Arbejdsgiveren blev derfor frifundet.
- FED 1998.1771 V FED 1998.1771 v. Ølkusken A kom angiveligt til skade, da han skred ned fra en ståplade på ølbilen ca. en meter over jorden. Tilskadekomsten blev nogle måneder senere anmeldt til arbejdsskadeforsikringen, men A rejste først erstatningskrav over for arbejdsgiveren B 2 1/2 år efter uheldet. Landsretten fandt det ikke godtgjort, at A skred ned fra ølbilens lad. Landsretten tillagde det herved væsentlig vægt, at retssagen først blev anlagt mere end 3 år efter skadedatoen.

Også *arbejdsgiveren* skal udvise omhu i relation til anmeldelse. Se hertil følgende dom:

FED 1996.579 V

FED 1996.579 v. Landsretten lagde vægt på, at arbejdsgiveren B havde underskrevet anmeldelsen til arbejdsskadeforsikringen, hvori det om skadesårsagen anførtes, at nedfiring af gods til lasten i et fiskefartøj var sket for hurtigt. B kunne ikke henvise til, at han havde skrevet teksten under uden at gennemlæse anmeldelsens tekst. (Dissens for at frifinde B).

Det kan bemærkes, at der for *arbejdsskadeforsikringens* vedkommende gælder ganske korte anmeldelsesfrister. Efter ASL § 15 skal arbejdsskader således som udgangspunkt anmeldes snarest muligt og senest 9 dage efter skadens indtræden. Anmeldelsespligten påhviler den forsikringspligtige arbejdsgiver, jf. § 16. Såfremt anmeldelse ikke er indsendt rettidigt, kan krav om erstatning efter ASL dog rejses af skadelidte selv (eller dennes efterladte) inden for en frist af et år fra arbejdsskadens indtræden, jf. § 20. Når der er særlige grunde dertil, kan der ses bort fra denne frist. For erhvervssygdomme regnes fristerne fra det tidspunkt, hvor den anmeldelsespligtige henholdsvis skadelidte (eller dennes efterladte) har fået kendskab til, at sygdommen må antages at være erhvervsbetinget.

6 Øvrige problemstillinger

Afslutningsvis kan nævnes nogle udvalgte, mere enkeltstående problemstillinger, der i nyere arbejdsskadesager har været forelagt domstolene.

Såfremt skadelidte på *eget initiativ* og uden arbejdsgiverens viden giver sig i kast med en arbejdsopgave, som ligger uden for det ham anviste arbejde, må det antages, at arbejdsgiveren som udgangspunkt ikke bliver erstatningsansvarlig.²⁷

FED 1994.1469 V

FED 1994.1469 v. Chauffør A ville under et værkstedsbesøg – for at fremskynde arbejdet – hjælpe til med udskiftning af en teleskopstang på en lastvogn uden at være opfordret hertil af

27. Se hertil Vikner & Hermansen a.st.s. 170. Se endvidere ovenfor i afsnit 3.

værkstedsmekanikeren. A faldt og kom til skade, hvorefter han krævede erstatning af sin arbejdsgiver, vognmand B. A anførte bl.a., at han udtrykkeligt burde være instrueret om, at han ikke måtte hjælpe til på værkstedet. Landsretten frifandt B og lagde herved vægt på, at værkstedsmekanikeren kunne udføre arbejdet uden hjælp og ikke havde anmodet A herom, og at der således var tale om en uopfordret og unødvendig handling, som faldt uden for AS arbejde som chauffør. (Landsretten omgjorde herved byrettens dom).

FED 1995.966 V

Lidt tilsvarende er FED 1995.966 v. Under arbejde med at rengøre og rense en vejtrømler kom A til skade, da han ville fjerne hjelmklappen til motoren, idet AS fod gled i et trindhul, hvorfor han faldt ned. Landsretten frifandt arbejdsgiveren bl.a. med bemærkning om, at arbejdet med fjernelsen af hjelmklappen ikke hørte til AS arbejdsopgaver. Dette arbejde skulle udføres af en smed, og der var ingen særlige hindringer for at tilkalde denne.

FED 1996.1382 V

FED 1996.1382 v. Falckredder A kom til skade med ryggen, da han med en kollega ville løfte en kørestolspatient ind på forsædet af en ambulance. Arbejdsgiveren bestred at være erstatningsansvarlig og anførte, at der var bestilt en liggende transport. Uheldet ville derfor ikke være sket, hvis A havde fulgt BS instruks og ikke havde forsøgt at få patienten ind at sidde på forsædet. Landsretten frifandt B med henvisning til, at A på eget initiativ havde besluttet at udføre arbejdsopgaven som en siddende transport.

Såfremt arbejdsgiveren arrangerer *kurser eller lignende* for de ansatte, og disse i forbindelse hermed kommer til skade, risikerer arbejdsgiveren at hæfte for ansvarspådragende forhold begået af arrangøren.

FED 1996.1354 V

FED 1996.1354 v. Virksomheden B arrangerede en "overlevelses-tur" for sine ansatte. Da A skulle køre i tovbane ned ad en skrænt i et reb, som var spændt ud mellem to træer, faldt hun ned på jorden og kom alvorligt til skade. B bestred at være erstatningsansvarlig og anførte bl.a., at man havde købt et færdigt kursus, hvori deltog instruktører. B anførte, at da arrangøren ikke var ansat hos B, fandt DL 19-3-2 ikke anvendelse. Landsretten lagde til grund, at arrangøren havde handlet uforvarsligt. Da kurset havde haft en så nær og direkte tilknytning til deltagernes ansættelsesforhold hos B, burde B – i hvis interesse kurset blev afholdt – bære ansvaret for CS fejl. B var derfor erstatningsansvarlig over for A.

Det forhold, at en arbejdsulykke *kunne være undgået*, såfremt arbejdspladsen var anderledes indrettet, indebærer ikke nødvendigvis, at arbejdsgiveren er ansvarlig for den ansattes tilskadekomst; heller ikke, selv om *forholdene ændres* efter arbejdsulykken.

FED 1994.943 V

FED 1994.943 V. A kom til skade da en dør udefra blev lukket op, netop som A havde lagt hånden på dørhåndtaget for selv at åbne den. Ulykken skete efter arbejdstids ophør, hvor mange mennesker normalt passerede gennem døren. Døren var forsynet med en lukkeanordning med fjeder, som gjorde den tungere at åbne end en normal dør. Det var inden ulykken blevet besluttet på et møde i sikkerhedsudvalget, at døren skulle forsynes med vindue, hvilket imidlertid først skete efter A's tilskadekomst. Landsretten fandt det ikke godtgjort, at arbejdspladsen havde været uforsvarligt indrettet, eller at der i øvrigt var noget ansvarsgrundlag for arbejdsgiveren.

Hvis derimod arbejdsgiveren gennem nogen tid har været *klar over*, at forholdene på arbejdspladsen ikke var sikkerheds- og sundhedsmæssigt forsvarlige, f.eks. i relation til arbejdets udførelse eller arbejdsstedets indretning, uden at arbejdsgiveren har taget initiativ til at forbedre forholdene eller på anden måde beskytte de ansatte mod den pågældende fare for tilskadekomst, vil dette kunne indgå som et skærpende forhold i vurderingen af ansvarsgrundlaget. Se som eksempler herpå FED 1994.543 V (omtalt ovenfor i afsnit 2.5), FED 1994.1437 V (2.4), FED 1995.200 V (2.5), FED 1995.1340 V (2.6), FED 1996.517 V (2.3) og FED 1997.1902 Ø (2.2). FED 1994.466 V (2.9) er et eksempel på en frifindende dom.

FED 1994.543 V

FED 1994.1437 V

FED 1995.200 V

FED 1995.1340 V

FED 1996.517 V

FED 1997.1902 Ø

FED 1994.466 V

7 Sammenfatning – konklusioner

Med de ovennævnte afsnit er der givet en oversigt over de sidste 5 års landsretspraksis²⁸ vedrørende arbejdsgiveres ansvar for arbejdsskader, inddelt efter de forskellige skadetyper og retlige problemstillinger, der er typiske for dette retsområde.

28. I den pågældende periode ses Højesteret ikke at have afgjort arbejdsska-

desager vedrørende ansvarsgrundlag, jf. ovenfor i afsnit 1 samt note 3.

Kan der herefter udledes mere generelle træk eller tendenser af denne praksis?

Det skal fremhæves, at arbejdsskadesager – i lighed med de fleste andre erstatningssager – typisk beror på en ganske konkret vurdering af samtlige faktiske omstændigheder i den enkelte sag. Dette kan efter omstændighederne begrænse præjudikatsværdien af den enkelte dom. Præjudikatsværdien afhænger naturligvis også af dommens præmisser. Præmisser, der fastslår indholdet af en generel retsregel, har større interesse end præmisser, der henviser til en samlet vurdering af alle den enkelte sags omstændigheder.

Imidlertid synes der i den omhandlede, nyere retspraksis overvejende støtte for følgende udsagn:

- Arbejdsgiveransvaret for ansattes tilskadekomst er ikke et objektivt ansvar. Højesteretsdommen U 1989.1108 H i den særegne eternit-sag har i de forløbne 10 år ikke givet anledning til, at domstolene i andre tilfælde har statueret objektivt ansvar. Domstolene ses heller ikke at have skærpet ansvarsvurderingen i forhold til den praksis, der var gældende, før højesteretsdommen blev afsagt.
- Kun ganske undtagelsesvis statueres der præsump-tionsansvar.
- Den culpabedømmelse, der ligger til grund for vurderingen af ansvarsgrundlaget, vil ofte kunne karakteriseres som streng eller skærpet.²⁹
- Der stilles ofte skærpede krav til arbejdsgiverens omsorgspligt, når arbejdet rummer særlige risikomomen-ter, eksempelvis under arbejde med farlige maskiner eller på udsatte steder (f.eks. i stor højde).
- Overtrædelse af arbejdsmiljøretlige regler vil ofte – men ikke altid – blive tillagt betydning ved vurderingen af, om arbejdsgiveren har udvist ansvarspådragen-de adfærd.

U 1989.1108 H

29. Men ikke helt så skærpet som Vikner & Hermansen giver udtryk for a.st. s. 175.

- Det forhold, at der er tale om en erfaren, uddannet medarbejder og/eller en simpel arbejdsopgave/rutinearbejde, er forhold, der efter omstændighederne slækker kravene til arbejdsgiverens omsorgspligt. Undertiden stilles der da ingen eller kun begrænsede krav til arbejdsgivernes instruktion, tilsyn m.v.
- Skadelidtes egen skyld kan efter omstændighederne begrunde bortfald eller nedsættelse af arbejdsgiverens ansvar, navnlig – men ikke udelukkende – ved udførelsen af arbejde, der normalt ikke kan karakteriseres som farligt.
- Såfremt arbejdsgiveren har udvist ansvarspådragende forhold, vil domstolene ofte slække kravet til bevis for årsagsforbindelse mellem det ansvarspådragende forhold og den indtrådte skade. Undertiden vil domstolene anvende et kausalitetsformodningsprincip.
- Sen anmeldelse af arbejdsskaden vil efter omstændighederne kunne svække skadelidtes bevismæssige stilling.
- Arbejdsgiveren er som udgangspunkt ikke ansvarlig for tilskadekomst opstået ved, at den ansatte uopfordret og uden arbejdsgiverens kendskab hertil går i gang med et arbejde, der ligger uden for hans sædvanlige arbejdsområde.
- Såfremt arbejdsgiveren er bekendt med kritisable forhold på arbejdspladsen, herunder udførelsen af arbejde i strid med den givne instruktion, uden at arbejdsgiveren træffer foranstaltninger i den anledning, vil dette indgå som et skærpende element i vurderingen af ansvarsgrundlaget.

Tiden må vise, om retspraksis vil følge de nævnte tendenser, eller om domstolene vil udpege nye retningslinier for, hvorledes arbejdsgiveransvaret for ansattes tilskadekomst skal bedømmes. Men om retstilstanden i dag kan man nok konkludere, dels at Højesterets dom i eternit-sagen (U 1989.1108 H) ikke har haft afsmittende effekt i form af mere udbredt anvendelse af objektivt ansvar, dels at arbejdsskadesagerne i praksis afgøres ud fra principper svarende til dem, som anvendes på andre skadeområder inden for erstatningsretten.

U 1989.1108 H

Lovhenvislninger

- 1908-loven 5, 10ff, 15, 101
AB 72 108
AB 92 103f, 252, 287ff
Aftaleloven 32, 258
Arbejdsmiljøloven, AML 328ff, 337, 340f, 344
Arbejdsskadesikringsloven, ASL 316f, 320, 324, 362
Arveloven 126, 129, 135f, 139, 141, 147, 151
Danske Lov 5-14-4 5, 12
Erstatningsansvarsloven, EAL 20ff, 31, 72, 92, 114ff
- § 1 45, 78, 208
- § 2 94, 177, 180, 192, 207f, 210, 216f, 324
- § 3 177, 180, 192, 215ff, 220, 324
- § 4 23, 25, 177, 180, 192, 221f, 224f, 227
- § 5 120, 177, 180, 192, 227, 229f
- §§ 5-8 80f, 96, 179
- § 10 23, 25, 184, 199, 221, 224
- § 11 119f, 187, 191, 199, 222
- § 12 85
- § 14 97
- §§ 15-16 120
- § 17 44
- § 19 33f, 40, 44, 48, 261, 263ff, 271ff, 289, 291
- § 21 44, 48
- § 22 33, 44f, 48, 289, 291f
- § 23 40
- § 24 289, 318, 357
- § 25 33f
- § 26 82ff
- § 30 324
Forsikringsaftaleloven, FAL
- § 2 33, 35, 291
- § 3 41
- §§ 4-9 47
- §§ 13-15 47
- § 18 32, 41, 47f, 261, 263, 265ff, 271ff, 290ff, 310ff
- § 20 32, 41, 47f, 290f, 310f, 318f
- §§ 22-23 47
- § 24 5ff, 12, 14
- § 25 289
- § 29 12ff
- § 29 5ff
- § 33 32
- § 35 40, 263
- § 36 40
- § 37 39
- § 39 38, 49
- § 45 47
- § 51 54f, 58
- § 54 33, 35ff, 39f, 288, 290, 292
- §§ 55-58 33, 35, 38ff, 46
- § 79 38
- § 85 47
- §§ 86-88 38f
- § 91 40f
- § 92 43
- § 94 41f
- § 95 50f
- §§ 102-118 122ff
- § 121 310f, 318
- § 122 122
Forbrugerbeskyttelsesloven 276, 280
Færdselsloven 43ff, 271
Konkursloven 50
Kreditaftaleloven 37, 40
Købeloven 101, 104f
Lov om børnetilskud mv. 97
Lov om børns retsstilling 97
Lov om forsikringsvirksomhed, Lfv 39, 127
Lov om social pension 95
Lov om visse civile retlige forhold mv. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter, POL 138, 149f, 157
Offererstatningsloven
- § 1 74, 90, 90
- § 2 85f
- § 6 77
- § 7 78f, 92ff
- § 10 73, 86ff, 98
- § 11a 98
- § 13 87
- §§ 15-16 99
Pensionsbeskatningsloven, PBL 143f, 146, 150
Produktansvarsloven 101, 111, 248, 256
Retsplejeloven 90, 98f, 324
Straffeloven 74ff, 84, 90
Tinglysningsloven 38

Afgørelsesregister

Ankenævnskendelser:

AK 26.438 12	AK 46.285 9
AK 29.532 8	AK 46.293 69
AK 29.600 15	AK 46.529 61
AK 31.900 8	AK 46.683 69
AK 31.945 10	AK 46.725 62
AK 32.145 14	AK 46.736 60
AK 32.386 15	AK 46.849 60
AK 37.589 60	AK 46.867 60
AK 37.884 60	AK 46.895 9
AK 40.101 7	AK 46.998 62
AK 40.539 7	AK 47.035 7
AK 41.133 56	AK 47.199 9
AK 41.205 60	AK 47.200 60, 62
AK 41.558 315	AK 47.418 165f
AK 42.671 56	AK 47.545 69
AK 43.068 65	AK 47.646 268
AK 43.332 61	AK 47.795 164, 167f
AK 43.432 63	AK 47.893 9
AK 43.639 163, 167f	AK 47.932 64
AK 43.847 63	AK 47.975 11
AK 44.224 59	AK 47.994 58
AK 44.291 63	AK 48.062 268
AK 44.729 60	AK 48.093 268
AK 44.747 57	AK 48.100 65
AK 44.820 6f, 9	AK 48.169 66
AK 44.857 63	AK 48.299 69
AK 44.880 57	AK 48.483 267
AK 45.190 54	AK 48.826 65
AK 45.340 58	AK 49.117 59
AK 45.467 15	AK 49.527 54
AK 45.756 68	AK 49.733 167, 170f
AK 45.843 69	AK 49.912 170
AK 45.898 58	

Forsikrings- og Erstatningsretlig Domssamling:

FED 1994.77 8	FED 1994.543 v 337, 364
FED 1994.133 v 348, 351, 354	FED 1994.571 v 348, 355
FED 1994.148 v 215, 217, 220	FED 1994.577 v 338
FED 1994.167 v 342, 352	FED 1994.596 193
FED 1994.184 v 341	FED 1994.621 ø 348f, 354f
FED 1994.185 v 342	FED 1994.643 ø 338
FED 1994.230 ø 328	FED 1994.928 v 333
FED 1994.447 v 333, 337	FED 1994.943 v 326, 342, 353, 364
FED 1994.461 v 348, 361	FED 1994.947 v 328
FED 1994.466 v 353, 364	FED 1994.956 v 341f, 358
FED 1994.475 192, 215, 217, 219	FED 1994.1054 ø 331, 359
FED 1994.488 v 333, 358	FED 1994.1070 ø 328

- FED 1994.1132 314
 FED 1994.1377 V 123, 137
 FED 1994.1432 195
 FED 1994.1437 V 334, 348f, 364
 FED 1994.1458 V 333
 FED 1994.1464 Ø 328
 FED 1994.1469 V 362
 FED 1994.1495 V 334
 FED 1994.1510 V 338
 FED 1994.1563 V 353
 FED 1994.1586 V 302
 FED 1994.1589 V 302
- FED 1995.101 V 349, 358f
 FED 1995.124 V 349, 359
 FED 1995.139 V 349
 FED 1995.173 223
 FED 1995.178 V 345
 FED 1995.195 V 333, 355
 FED 1995.200 V 338, 349, 359, 364
 FED 1995.511 V 335, 350
 FED 1995.524 V 335
 FED 1995.551 V 333, 335, 350
 FED 1995.564 V 341f, 345
 FED 1995.595 V 338, 350
 FED 1995.598 V 342
 FED 1995.663 Ø 328, 331, 350, 354
 FED 1995.726 Ø 350
 FED 1995.761 H 251
 FED 1995.966 V 328, 353, 363
 FED 1995.1046 SH 254
 FED 1995.1228 V 333, 335
 FED 1995.1286 V 355
 FED 1995.1308 186, 193
 FED 1995.1340 V 342, 364
 FED 1995.1448 Ø 345, 345
 FED 1995.1461 Ø 358f
- FED 1996.75 V 335
 FED 1996.157 V 335, 346
 FED 1996.184 Ø 338
 FED 1996.211 Ø 338
 FED 1996.228 Ø 339
 FED 1996.412 6
 FED 1996.456 V 339, 342
 FED 1996.517 V 333, 356, 364
 FED 1996.552 V 335
 FED 1996.560 V 326, 328, 339
 FED 1996.579 V 362
 FED 1996.600 V 339
- FED 1996.634 Ø 361
 FED 1996.638 Ø 335
 FED 1996.737 V 339, 346
 FED 1996.942 V 333, 339
 FED 1996.1131 303
 FED 1996.1326 V 333f
 FED 1996.1354 V 363
 FED 1996.1382 V 357, 363
 FED 1996.1425 V 339
 FED 1996.1440 V 333, 335
 FED 1996.1443 305
 FED 1996.1453 V 335, 356
 FED 1996.1481 56
- FED 1997.47 V 327, 344, 346
 FED 1997.60 V 193, 342
 FED 1997.85 V 361
 FED 1997.121 V 336
 FED 1997.138 V 350
 FED 1997.141 V 194, 334, 339
 FED 1997.201 V 343
 FED 1997.208 V 23
 FED 1997.239 Ø 291
 FED 1997.248 Ø 243
 FED 1997.398 Ø 361
 FED 1997.606 51
 FED 1997.615 303
 FED 1997.639 V 336
 FED 1997.667 V 343
 FED 1997.678 V 330
 FED 1997.683 V 344, 346
 FED 1997.701 V 336
 FED 1997.863 V 328, 356
 FED 1997.916 Ø 358f
 FED 1997.931 56
 FED 1997.944 Ø 332, 339
 FED 1997.977 63
 FED 1997.1011 63
 FED 1997.1033 61
 FED 1997.1034 59
 FED 1997.1059 57
 FED 1997.1127 V 336
 FED 1997.1134 223
 FED 1997.1205 Ø 271
 FED 1997.1212 Ø 343
 FED 1997.1283 Ø 317
 FED 1997.1298 24
 FED 1997.1307 Ø 348, 351
 FED 1997.1328 Ø 348, 351, 356
 FED 1997.1384 257

FED 1997.1437 7
 FED 1997.1501 7
 FED 1997.1565 V 343
 FED 1997.1666 V 339, 351
 FED 1997.1684 V 300
 FED 1997.1686 V 343
 FED 1997.1706 V 351
 FED 1997.1732 V 190, 226, 228
 FED 1997.1745 V 336, 356
 FED 1997.1751 V 331, 358, 360
 FED 1997.1758 V 340
 FED 1997.1764 V 328, 331
 FED 1997.1778 194, 196
 FED 1997.1823 Ø 343
 FED 1997.1869 Ø 348, 351, 356
 FED 1997.1893 Ø 196f
 FED 1997.1902 Ø 331, 334, 364
 FED 1997.1924 Ø 340, 351, 353f
 FED 1997.1962 Ø 336
 FED 1997.2045 305

FED 1998.36 Ø 315
 FED 1998.49 10
 FED 1998.104 V 339, 356
 FED 1998.116 306
 FED 1998.309 Ø 331, 333, 336
 FED 1998.338 Ø 317
 FED 1998.502 11
 FED 1998.567 V 354, 356
 FED 1998.713 V 182, 336
 FED 1998.732 V 340
 FED 1998.787 Ø 206, 340, 351
 FED 1998.813 Ø 341, 343, 352

Ugeskrift for retsvæsen:

U 1923.182 Ø 105
 U 1929.707 H 253
 U 1929.709 H 249
 U 1932.156 V 46
 U 1941.306 H 249
 U 1942.723 H 106
 U 1943.1042 Ø 42
 U 1944.571 38
 U 1949.183 Ø 105
 U 1954.462 H 127ff
 U 1954.583 Ø 106
 U 1956.692 H 246
 U 1959.749 201
 U 1959.876 H 104
 U 1960.214 V 45

FED 1998.836 Ø 343
 FED 1998.915 315
 FED 1998.1008 15
 FED 1998.1117 V 123, 140
 FED 1998.1209 V 333, 337
 FED 1998.1220 305
 FED 1998.1254 V 337, 357
 FED 1998.1349 Ø 215, 217, 220
 FED 1998.1432 210
 FED 1998.1496 6
 FED 1998.1508 9
 FED 1998.1543 60
 FED 1998.1544 62
 FED 1998.1760 V 289
 FED 1998.1764 V 340
 FED 1998.1771 V 361
 FED 1998.1801 Ø 337
 FED 1998.1867 Ø 340, 352
 FED 1998.1952 Ø 340, 342, 346, 358, 360

FED 1999.1220 268
 FED 1999.1271 11
 FED 1999.1278 268
 FED 1999.1318 267
 FED 1999.1322 164
 FED 1999.1341 88
 FED 1999.1349 81
 FED 1999.1355 85
 FED 1999.1371 75
 FED 1999.1381 76
 FED 1999.1390 84
 FED 1999.1391 83

U 1960.576 H 201
 U 1960.925 H 201
 U 1963.12 H 249f
 U 1965.192 Ø 263
 U 1966.632 V 50
 U 1966.908 V 39
 U 1967.889 Ø 146
 U 1971.600 H 250
 U 1971.81 H 253
 U 1973.82 312
 U 1974.339 SH 251
 U 1974.378 H 244
 U 1974.836 Ø 152f
 U 1978.979 V 142
 U 1980.26 298

- U 1982.915 Ø 107
 U 1983.1079 42, 51
 U 1984.23 H 289
 U 1984.284 H 326
 U 1984.591 SH 254
 U 1984.1090 H 32
 U 1985.157 H III
 U 1985.700 Ø 107
 U 1986.125 H 53, 66
 U 1986.129 H 53, 55
 U 1986.449 H 53f, 66
 U 1987.92 H 107, 110
 U 1987.213 Ø 108
 U 1988.432 186
 U 1988.777 304
 U 1989.74 108
 U 1989.647 Ø 269
 U 1989.812 H 33
 U 1989.1108 H 13, 326, 341, 353, 365f
 U 1990.27 H 263, 273
 U 1990.690 V 61
 U 1991.175 H 35
 U 1991.517 137
 U 1991.642 H 39
 U 1991.695 H 40
 U 1991.826 H 305
 U 1992.343 SH 36
 U 1992.377 H 109
 U 1992.575 13
 U 1992.679 61
 U 1993.226 316f
 U 1993.420 Ø 61
 U 1994.109 V 35
 U 1994.456 H 324
 U 1994.612 H 109
 U 1994.951 V 338
 U 1995.240 V 123, 137
 U 1995.502 H 102, 109, 255
 U 1995.530 V 45
 U 1995.602 V 44
 U 1995.737 H 34, 261f, 264, 266, 269, 272
 U 1995.843 H 324
 U 1996.135 V 61
 U 1996.285 H 45
 U 1996.294 H 32
 U 1996.330 V 36
 U 1996.674 H 324
 U 1996.679 Ø 36
 U 1996.777 H 82
 U 1996.872 H 261, 264, 269
 U 1996.1039 H 324
 U 1996.1161 H 290
 U 1996.1167 H 324
 U 1996.1180 Ø 45
 U 1996.1277 Ø 123
 U 1997.151 H 324
 U 1997.1004 H 324
 U 1997.1094 V 41
 U 1997.1147 H 94f
 U 1997.1306 Ø 50
 U 1997.1478 324
 U 1997.1597 317
 U 1998.20 H 324
 U 1998.32 H 261, 265, 269
 U 1998.87 H 324
 U 1998.407 H 31
 U 1998.553 H 324
 U 1998.598 H 324
 U 1998.629 H 50
 U 1998.697 9
 U 1998.785 10f
 U 1998.799 H 123, 140
 U 1998.881 H 316
 U 1998.881 H 324
 U 1998.1137 H 33
 U 1998.1380 H 32
 U 1998.1472 V 51
 U 1998.1558 H 48, 261f, 265, 272
 U 1998.1604 V 34
 U 1998.1606 V 44
 U 1998.1626 H 45
 U 1998.1627 H 324
 U 1998.1677 H 324
 U 1998.1693 H 48, 261f, 266, 269
 U 1998.1738 Ø 50
 U 1998B.419 141
 U 1999.(82) H 267
 U 1999.255 H 110
 U 1999.278 H 50
 U 1999.394 H 178, 182f, 185, 190, 195, 203,
 206, 208ff, 214ff, 218ff, 224, 228
 U 1999.668 Ø 37
 U 1999.1025 H 317
 U 1999.1104 61
 U 1999.1195 H 50
 U 1999.1565 25, 29

Litteraturoversigt

- Andersen, John Peter i U 1998 B.299ff 102
- Andreasen, Klavs, Søren Henriksen, Willy Riisborg og Marianne Rohde i *Advokaten* 1992.195f 137
- Andreasen, Ole, Hanne Søgaard Hansen, Jesper Hjetting, Leif Norman Jeppesen og Kresten Fønnesbech-Wulff: *Pensionsbeskatningsloven. En kommentar* 1998 149
- Berthelsen, Elisabeth i *Forsikrings-tidende* nr. 3 1998 174
- Betænkning nr. 751/1975 72, 74f, 86f, 90, 93
- Betænkning nr. 792/1977 316, 320
- Betænkning nr. 976/1983 20, 30, 115
- Betænkning nr. 1102/1987 99
- Betænkning nr. 1142/1988 320
- Betænkning nr. 1276/1994 104
- Christrup i *Juristen* 1931.166ff 314
- Dahl, Børge i *FSRS årsskrift* 1990 252
- Dahl, Børge: *Erhvervs- og produktansvarsforsikring. Almindelige forsikringsbetingelser med kommentarer* 1987 41, 240
- Dahl, Børge: *Produktansvar*, 1973 102, 104ff, 109f, 237, 249, 252
- Dahl, Børge, Rønne, Jan Hornsberg og M. Levy: "Produktansvar. EF-direktivet af 25. juli 1985 og den danske lov om produktansvar", i *Juristen* 1990.145-188 102
- Danielsen, Svend: *Arveloven med kommentarer*, 4.udgave 1997 135f
- Drachmann Bentzon, A. og Knud Christensen: *Kommenteret Forsikringsaftalelov*, 1952 8, 10
- Drachmann Bentzon, A.: *Lov om Forsikringsaftaler Nr. 129 af 15. April 1930: Med Bemærkninger og Sagregister*, 2.udgave 1952/1954 42, 126, 136, 145, 149, 311
- Drachmann Bentzon, A.: *Lov om Forsikringsaftaler Nr. 129 af 15. April 1930: Med Bemærkninger og Sagregister*, 1.udgave 1931 142, 145
- Erstatningsnævnets årsberetning for 1996 85
- Erstatningsnævnets årsberetning for 1997 75, 88
- Erstatningsnævnets årsberetning for 1998 76, 81, 83ff
- Eyben, Bo von: *Erstatningsudmåling: personskade, forsørgertab*, 1984 21
- Eyben, Bo von: *Kompensation for Personskade*, 1, 2.oplag, Bind 2, 1983 29
- Eyben, Bo von, Jørgen Nørgaard, Hans Henrik Vagner: *Lærebog i Erstatningsret*, 2.udgave 1993 101f
- Eyben, von Bo, Jørgen Nørgaard og Hans Henrik Vagner: *Lærebog i erstatningsret*, 3.udgave 1995 111, 206
- Eyben, von Bo, Jørgen Nørgaard og Hans Henrik Vagner: *Lærebog i erstatningsret*, 4.udgave 1999 22, 188, 324, 326, 357
- Advokaten*, Fagligt Nyt 5/1994 314
- Advokaten*, Fagligt Nyt 4/1998.104 312
- Fenger, Ole og Chr. R. Jansen (tekst og ordforklaringer): *Jydske Lov på moderne dansk*, Udgiverselskabet ved Landsarkivet for Nørre Jylland, 1991 18
- Finanstilsynets bekendtgørelse nr. 647 af 22.juli 1992 38
- Folketingstidende* 1975-76, Tillæg A 93
- Folketingstidende* 1983-84, Tillæg A 20, 33, 48
- Folketingstidende* 1984-85, Tillæg A 82, 92
- Folketingstidende* 1993-94, Tillæg A 76
- Folketingstidende* 1996-97, Tillæg A 82
- Forsikring & Pension, responsum nr. 2968 137
- Forsikring & Pension, responsum nr. 3257 42
- Forsikring & Pension, responsum nr. 3265 43
- Forsikring* 6/1994 314
- Forsikring* 8/1997 315
- Forsikring* 5/1998 312
- Forsikrings- og Erstatningsretlig Domsamling* 324
- Gawinetski, Jørgen og Henning Jønsson: *Familieforsikring*, 2.udgave 1990 41, 46, 54

- Gawinetski, Jørgen og Henning Jønsson: *Familieforsikring*, 3.udgave 1993 59
- Goldschmidt i *NFT* 1998 51
- Gomard, Bernhard: *Aktieselskaber og anpartsselskaber*, 3.udgave 1996 50
- Gomard, Bernhard: *Almindelig kontraktret*, 1.udgave 236, 253
- Gomard, Bernhard: *Erstatningsregler*, 1958 41
- Gomard, Bernhard: *Obligationsret*, 2.del, 2.udgave 1998-99 101f
- Gomard, Bernhard og Ditlev Wad: - *Erstatning og godtgørelse efter Erstatningsansvarsloven og Voldsofferloven*, 1986 22, 186, 210
- Hansen, Jørgen i U 1983 B.423 253
- Heckscher, Hans i U 1963 B.25ff 312, 316f
- Hellner: *Försäkringsrätt*, 2.upplaga 1965 41
- Hornsberg, Jan og Georg Lett: *Erhvervs- og produktansvar* 1993 238, 240
- Hornslet i U 1984 B.298 326
- Haandbog i Forsikring* 1945 149
- Jacobsen, Jørgen, Bjarne Johannesen og Pernille Sølling: *Entrepriseforsikring*, 1994 104, 112
- Johansson, Svante O i *Svensk Juridisk Tidning* 51
- Juridisk Ugebrev* 90/99 316
- Kjærgaard, Lisbeth: *Privatansvarsforsikring i et erstatningsretligt perspektiv*, 1999 51
- Kommissionsbetænkningen, Udkast til Lov om Forsikringsaftaler, 1925 36, 47, 49
- Lett, Georg og C.C. Munksgaard Nielsen: *Forsikringsjura*, 5.udgave 1997 137
- Lyng Andersen, Lennart i U 1998 B.419ff 141
- Lyng Andersen, Lennart: *Begunstigelse og Pension: lov om visse civile retlige forhold m.v. ved pensionsopsparing i pengeinstitutter*, 2.udgave 1999 138, 149
- Lyng Andersen, Lennart: *Lov om Kreditaftaler med kommentarer*, 2.udgave 1995 40
- Lyngsø, Preben: *Dansk Forsikringsret*, 7.udgave 1994 145, 310, 312
- Lyngsø, Preben: *Forsikringsaftaleloven: med kommentarer*, 4.udgave 1992 36, 42, 46, 126, 312
- Madsen, Palle Bo i U 1980 B.167 245
- Munch: *Konkursloven*, 8.udgave 1997 50
- Munksgaard Nielsen, C.C. og Jesper Hjetting: *Personforsikringsjura*, 5.udgave 1998 144f
- Møller, Jens: *Erstatningsansvarsloven med kommentarer*, 4.udgave 1996 22
- Møller, Jens og Michael S. Wiisbye: *Erstatningsansvarsloven: med kommentarer*, 5.udgave 1999 23, 182, 198, 221, 227, 230, 324, 357
- Nørager-Nielsen, Jacob og Søren Theilgaard: *Købeloven: med kommentarer*, 2.udgave 102, 104, 107ff
- Nørgaard, Irene i *Lov og Ret* 1993.20ff 156
- Nørgaard, Irene, Jørgen Nørgaard og Peter Vesterdorf: *Arveret*, 3.udgave 1998 126, 145
- Nørgaard, Jørgen i U 1993 B.220ff 316f
- Petersen, J. Günther: *Ansvarsfraskrivelse* 1957 245
- Rasmussen, Leif U 1999 B.421 321
- Sandvik, Tore i *TfR* 1964.533 253
- Sennels, Carsten i *Juristen* 1998.329ff 315
- Sindballe: *Dansk Forsikringsret*, 1941 145, 311
- Spleth i U 1971 B.72 254
- Sundhedsministeriets bekendtgørelse nr. 1191 af 18.december 1996 78
- Sundhedsministeriets bekendtgørelse nr. 726 af 11.september 1997 78
- Sørensen, Ivan i *Juristen* 1998 313
- Sørensen, Ivan i U 1990 B.381 314
- Sørensen, Ivan i U 1990 B.830ff 310
- Sørensen, Ivan: *Den private syge- og ulykkesforsikring*, 1990 312
- Sørensen, Ivan: *Forsikringsret*, 1.udgave 1993 54
- Sørensen, Ivan: *Forsikringsret*, 2.udgave 1997 125
- Taksøe-Jensen, Finn: *Lærebog i Arveret*, 1998 136, 138
- Thorsen, Chr.: *Forsikringslæren i Hovedtræk*, 2.udgave 1924 310, 319

- Trolle i U 1973 B.189 312, 320
- Tybjerg, Niels: *Dansk Søforsikringskonvention*, 2.udgave 1963 36f, 40
- Udkast til lov om forsikringsaftaler med tilhørende bemærkninger, FAL-udkast-25 36, 122, 125ff, 145
- Ussing: *Enkelte kontrakter*, 1946 145
- Vagner, Hans Henrik: *Entrepriseret*, 2.udgave 109
- Vase, Niels i U 1988 B.273ff 324, 327, 332, 352, 354
- Vikner og Hermansen: *Arbejdsgiverens arbejdsskadeansvar*, 2.udgave 1993 325, 327, 329f, 332, 337, 341, 344, 346ff, 354, 358, 360, 362, 365
- Vinding Kruse, A.: *Erstatningsretten*, 5.udgave 1989 182, 357
- Wendler-Petersen i U 1990 B.241ff 326
- Wiisbye, Michael S. i U 1993 B.310f 260